FERNAND BRAUDEL
La Medita ranee et le monde miditerranien u l'ipoque de Fhilippe II
Quatrième dition
(jg\ Librairie Armand Colin, Paris, 1979
Toate drepturile asupra prezentei ediţii în limba română sunt rezervate Editurii Meridiane
Fernand Braudel mediterana şi lumea mediteraneană în epoca lui f ilip al
Volumul V
dutu
EDITURA-MEWDIANfă ««>*Tg*ă *" BUCUREŞTI, 1986".
Îi bbi. t

v*v în Ihent Bt* ol iş *bem st* iqe ti bdl-II la e îl mi
V lumubv
30
uruo *un ţ*. IjWWH» („*
Pe copertă:
CLAUDE TORRAIN (1600 – 1682)
Viâre a *Cartaginei cu Didona*, *Enea şi suita lor plecând la vâncitoare*, 1676, ulei pe pânză, 120 X 149 cm.
Hamburg, Kunstballe
Partea a treia
EVENIMENTELE, POLITICA ŞI OAMENII
J:
[– 1".
Pe cai e ei *că şi* p. – ...
««ne-ş1 acto.

aduce o mărturie, luminează un colţ al peisajului, uneori mase profunde ale istoriei. Şi nu numai ale istoriei politice, fiindcă orice sector – politic, economic, social, cultural, geografic chiar – este populat cu aceste semne evenimenţiale, cu aceste lumini intermitente. Capitolele anterioare ale cărţii au folosit de-a lungul paginilor asemenea mărturii incisive fără de care, adesea, ar fi imposibil să ne descurcăm. Nu sunt duşmanul, pur şi

simplu, al evenimentului.

Dar problema, în pragul acestei a treia părţi, este mult diferită. Este vorba, nu de a exploata luminile istoriei evenimenţiale pentru cercetări care ar depăşi-o, ci de a ne întreba, în sensul chiar al celei mai chibzuite istorii tradiţionale, dacă aceste lumini reunite, dacă aceste mesaje, puse cap la cap, conturează sau nu o istorie valabilă – o anumită istorie a oamenilor. Fără îndoială. Dar cu condiţia să fim conştienţi că o asemenea istorie este o alegere între evenimentele înseşi, cel puţin din două motive.

Mai întâi, istoria astfel concepută nu reţine decât evenimentele „importante" şi nu clădeşte decât pe aceste puncte solide, sau prezentate ca atare. Această importanţă constituie, evident, un subiect de discutat. Important este evenimentul care explică, măruntul fapt semnificativ al lui Taine, dar el ne va conduce adesea dincolo de ţelurile noastre, foarte departe de evenimentul însuşi. Important este evenimentul care are consecinţe, care se răsfrânge, se repercutează până departe, îi plăcea lui Henri Pirenne să spună. Dacă aşa stau lucrurile, pentru a relua un cuvânt al istoricului german 1, cucerirea Constantinopolului în 1453 nici măcar nu reprezintă un eveniment „iar Lepanto (1571), marea victorie a creştinilor, inu a avut nicio consecinţă, Voltaire s-a amuzat pe seama acestui lucru. Ambele impresii, şi una şi cealaltă sunt foarte discutabile, mă grăbesc să o spun… Important este orice eveniment pe care contemporanii îl evaluează ca atare, faţă de care ei se raportează ca la un fapt de referinţă, ca la o cotitură esenţială, chiar dacă volumul exact al acestuia este exagerat. Pentru francezi, Noaptea Sfântului Bartolomeu (24 august 1572) separă în două istoria ţării lor şi Michelet o va fi spus-o în urma lor într-un mod pătimaş. Or, incizia, dacă există o incizie, s-ar situa, cred, cu câţiva ani mai târziu, către 1575 sau, mai departe, către 1580 poate. În sfârşit, important este orice eveniment legat de antecedente şi care are urmări, orice eveniment care face parte dintr-un lanţ. Dar această istorie „în serial" este ea

însăşi fructul unei alegeri, realizată de către istoric, sau pentru el de către sursele documentare esenţiale.

În mare, ni se oferă două lanţuri destul de strânse, unul reconstituit de erudiţie în ultimii douăzeci, treizeci de ani – lanţul evenimentelor economice şi al conjuncturilor lor scurte – celălalt inventariat de mult timp, lanţul evenimentelor politice în sens larg, războaie, acte diplomatice „decizii şi tulburări interne. Tocmai acest al doilea, lanţ a fost văzut de contemporani mai degrabă decât toate celelalte serii de evenimente. În acest*).* secol al XVI-lea în care abundă cronicarii, în care îşi fac apariţia „jurnaliştii" (de exemplu la Roma, la Veneţia, acei fo*gliotianti,* redactorii de av*visi),* politica hotărăşte jocul, din punctul de vedere al tuturor acestor spectatori care participă cu pasiune la desfăşurarea lui.

Pentru noi, este vorba de două lanţuri, şi nu de unul. Astfel încât, chiar în aceste domenii tradiţionale, ar fi greu astăzi să-l urmăm exact pe Leopold von Ranke. Ar exista totuşi pericolul să credem că aceste două lanţuri îl exclud pe oricare altul, şi să cădem în capcana puerilă care ar consta în explicarea unei serii prin alta, în timp ce se ghicesc şi alte lanţuri de fapte: sociale, culturale, sau chiar aparţinând psihologiei colective.

Totuşi, faptul că economia şi politica se clasează, mai bine în timpul scurt, sau foarte scurt, decât celelalte realităţi sociale reprezintă deja un fel de a schiţa o origine globală care le depăşeşte, de a căuta, dincolo de cantitatea de eveniment 8

pe care ele îl conţin, structurile, categoriile... I 1 André Piganiol îmi scria, după prima ediţie a acestei cărţi, că aş fi putut schimba ordineaalească: să încep cu evenimentul, să-i depăşesc? 2 apoi aspectele strălucitoare de multe ori amă-T gitoare, să ating după aceea structurile, şi ulterior* * permanenţele. Clepsidra, cu siguranţă, se poate răsturna. Şi imaginea aceasta ne va scuti de o lungă discuţie.

R

Din 155 qrioară o i ei ce

Jţn.
Îi
10

en-Laonnois, un tratat de mântuiala, lipsit de sinceritate şi ale cărui combinaţii dinastice aveau să se năruiască rapid. El avea să stabilească totuşi o pace durabilă. Un an mai târziu, la 10 noiembrie 1545, după negocieri relativ uşoare, Ferdinand încheia un acord cu turcii3. Sultanul l-a vrut umilitor: el comporta plata unui tribut către Poartă. Dar mai mult decât oricare altă măsură, acordul a contribuit la golirea Mediteranei de războaiele sale, din est ca şi din vest. Încă din 1545, Franţa putea să-şi retragă 25 de galere care, sub conducerea lui Paulin de la Garde, străbăteau strâmtoarea Gribraltar pentru a participa la nord la o încercare de debarcare împotriva insulei Wighti. Aceste veleităţi războinice, la rândul lor, s-au domolit; în iunie 1546, la Ardres, Franţa şi Anglia ajungeau la un acord's. Necesităţile financiare impuseseră această întoarcere la linişte. Şi de asemenea, câteva hazarduri influente: marii luptători din prima jumătate a secolului dispăruseră unul după altul. Luther murea la 18 februarie 1546; în iulie al aceluiaşi an se sfârşea viaţa romanescă a lui Barbarossa, vechiul „rege" al Algerului devenit, începând din 1533 şi până la moartea sa, Kapudan Paşă al Sultanului, comandant al tuturor flotelor turceşti6. În noaptea de 27 spre 28 februarie 1547 7, era rândul lui Henric al VIII-lea al Angliei, la 31 martie cel al lui Francisc 18. Apariţia unor personalităţi şi oameni noi însemna politică şi idei noi; de unde şi o perioadă de pauză de care a profitat pacea.

În Mediterana, acalmia urma unei serii de catastrofe, cum nu mai fuseseră cunoscute aici de multe secole. Trecuse mult timp într-adevăr de când în ciuda obişnuitelor prădăciuni ale corsarilor şi a războaielor continentale, ordinea, o anumită ordine cel puţin, se stabilise pe întinderile ei. Din secolul al XII-lea cel puţin ea era un lac creştin. În Africa de nord, prin negustorii şi soldaţii săi, în Levant prin puncte de sprijin insulare, peste

tot prin flotele sale puternice, 11 Creştinătatea ştiuse, spre cel mai mare profit al comerţului şi civilizaţiilor sale, să-şi menţină autoritatea faţă de un Islam rezervat, respins către ţinuturile sale continentale. Or, această ordine tocmai se năruise. După ruptura barajelor (în Levant, căderea Rodosului în 1522, în Africa Minoră deplina eliberare a Algerului în 1529), porţile mării se deschiseseră pentru flota turcă. Până atunci ea nu se încumetase deloc acoloi, în afară de unele aventuri cum a fost jefuirea? oraşului Otranto, în 1480. Dar din 1534 până în 1540 şi 1543, o luptă dramatică răsturna situaţia: turcii aliaţi cu corsarii nord-africani, comandaţi de cel mai faimos dintre ei, Barbarossa, reuşeau să dobândească supremaţia în aproape, întreaga Mediterană.

Faptul acesta a constituit un eveniment imens. Ecoul luptelor imperiale împotriva Franţei sau împotriva Germaniei l-au aruncat în umbra istoriei lui Garol Quintul. Pe nedrept, căci odată cu începuturile acestei mari dezvoltări maritime odată cu apropierea dintre Francisc I şi Soliman (1535) apoi odată cu alianţa forţată dintre Veneţia şi Carol Quintul în timpul anilor primei ligi (1538 – 1540) s-a jucat tocmai soarta întregii mări. Partida a fost ca şi pierdută pentru Creştinătate. Şi acest lucru, din vina disensiunilor sale: din vina prinţului Doria, duşman din naştere al Republicii San-Marco, în stare de toate şiretlicurile care i-au fost atribuite; din vina lui Garol Quintul însuşi care nu a putut, nici nu a vrut să se comporte loial în alianţa cu Veneţia. Diplomaţia Habsburgilor, crezând încă o dată în eficacitatea mijloacelor minore, a încercat să-l ademenească pe Barbarossa; „regele” Algerului s-a pretat la aceste nesfârşite tocmeli. Ar trăda el sau nu, în schimbul unei recompense convenabile? Şi dacă ar trăda, care ar fi preţul? Oare toată coasta africană pe care o cerea, sau numai Bougie, Tripoli şi Bône care i se propuneau? 9 în cele din urmă, aceste jocuri de culise nu au împiedicat nimic; la 27 septembrie 1538 *10*, flota lui Doria abandona fără luptă în faţa galerelor 12

şi corăbiilor – *fuste* – ale lui Barb. arossa câmpul bătăliei de la Prevesa.

Înfrângerea creştinilor din 1538 nu este întru nimic asemănătoare cu dezastrul turc din 1571, s-a spus; a fost o retragere, o pierdere de prestigiu, întocmai. Consecinţele sale au durat mai mult de o treime de secol. În 1540, Veneţia părăsea liga şi accepta să plătească scump pacea separată pe care i-o înlesnea diplomaţia franceză. Or, fără flota Veneţiei, coaliţia occidentală nu putea face faţă armatei turce, întărită în curând cu galerele franceze, gata să jefuiască de-a lungul coastelor catalane sau în apele Balearelor. Apărarea colectivă a creştinilor mediteraneeni era, astfel, serios compromisă, expansiunea turcească ajungea nu numai să bată, ci să şi depăşească Malta şi poarta Siciliei. Creştinătatea era redusă pe mare la o apărare puţin eficace dar costisitoare. Ea nu-şi va mai putea permite decât incursiuni corsare sau unele operaţiuni pripite, în pragul iernii, asupra ariergărzii flotei inamice. Ultimul mare efort în acest sens, expediţia lui Garol Quintul împotriva Algerului, eşua în 1541, în faţa oraşului şi a „sfinţilor" săi protectori. Situaţia a apărut sub adevărata ei înfăţişare când flota turcă, după luarea oraşului Nice, a iernat la Toulon, din 1543 în 1544 n, prilej de indignare împotriva Prea Creştinului, de pierdere a oricărei nădejdi.

Musulmanii reocupă, astfel, după mai multe secole, toate grădinile mării. Până la Coloanele lui Hercule şi chiar până mai departe, până în vecinătatea Sevillei şi a bogatelor transporturi din America, nu se mai poate circula în spaţiul mediteranean decât cu teama de ei; sau numai dacă le-ai câştigat îngăduinţa ca marsiliezii aliaţi, ragusanii supuşi, ca veneţienii, aceşti oameni de afaceri resemnaţi în neutralitate. Şi musulmanilor li se alătură aventurierii mării, masa renegaţilor, gata să-şi ofere serviciile celui mai puternic. Ei au vasele cele mai rapide, vâslaşii cei mai numeroşi şi mai bine antrenaţi, în sfârşit cel mai întărit dintre oraşele noi ale Mediteranei: Alger, 3 centru] aventurii nord-africane.

Însemna aceasta oare că victoria, la Constantiuopol, este dorită, conştientă, evaluată la importanţa sa? 12 Politica turcească în 1545 ne-ar îndemna să gândim, mai degrabă, contrariul. Armistiţiul cu împăratul se explică la nevoie prin pacea de la Crespy; fără diversiunea franceză ar fi fost imposibil ca forţele Împăratului să fie biruite. Se impunea deci să se renunţe, provizoriu, la această mică porţiune a Ungariei pe care Soliman nu o cucerise încă. Dar nici pe mare, ceea ce este mai uimitor, Turcia nu-şi exploatează avantajele. Nu se va produce nicio mare confruntare până în 1560. Cauza să fie oare, moartea recentă a lui Barbarossa? sau, faptul că puterea turcească este obligată să continue, împotriva perşilor, o luptă grea la mii de leghe de Constantinopol, străbătând ţinuturi muntoase, pustii, în care războiul se împotmoleşte în fiecare iarnă unde armata reclamă uriaşe caravane pentru aprovizionarea ei? Războiul din Persia, în 1545, complicat de lupta dinastică a lui Soliman împotriva fiului său revoltat, Mustafa 13, plus un adevărat război în Marea Roşie şi Oceanul Indian împotriva portughezilor (al doilea asediu de la Din datează din 1546 14), toate acestea obligă puternica maşină turcă să se îndepărteze de lumea mediteraneană.

Nefericire pentru unii, fericire pentru alţii:

oraşele mediteraneene încep iar să respire. Când sunt prudente, cum este cazul în Sicilia15, ele profită de răgaz pentru a se fortifica. Navele lor străbat marea în lung şi în lat. Şi chiar unele dintre acele ambarcaţiuni nordice care dispăruseră, aproape, din Mediterana, în jurul anului 1535 1K

Încearcă din nou să călătorească. Ele se amestecă printre navele florentine sau veneţiene revenind din Anglia, care, la nevoie, nu ezită să meargă până în porturile coastei marocane. E vorba oare de pace, de restabilirea miilor de legături întinse de la un ţărm la altul, de la o religie la alta a mării? 14

Problema Africii, «ţ

Da, dar pacea, în spaţiul mediteranean, înseamnă, cu

siguranţă renaşterea îndeletnicirilor corsare. Nu este vorba de a o evalua, întemeiaţi pe cifre. Dar, într-un fişier ordonat, compararea referinţelor demonstrează clar impunitatea cu care războiul minor îşi înmulţeşte plecările şi venirile în regiunile centrale ale Mediteranei. Într-o carte a unui contemporan, Pedro de Salazar, apărată în 1570 17, se poate urmări odiseea din vară a câtorva dintre aceşti jefuitori îmbarcaţi pe două *fuste* şi o brigantină turcă, aparţinând flotei grupate în jurul lui Drăguţ, cu baza de plecare deci în Sahelul tunisian şi la sud de Djerba. În iunie 1550 – iunie este cea mai bună perioadă pentru corsari – aceste trei nave sunt postate aproape de Ischia, la intrarea în golful Neapole, supraveghind spatele flotei spaniole a lui Don García de Toledo care tocmai se îndreaptă către Sicilia. Mai întâi se produce capturarea – fără primejdie – a unui vas de aprovizionare (galerele au totdeauna în spatele lor serviciul intendenţei sub forma unor nave rotunde, greu de apărat). Apoi, vine rândul unei fregate creştine. După care, tot în largul Nea-polelui, între insulele Yentotene şi Ponza, al unei bărci încărcate cu pelerini, în drum spre Roma. Brigantină, despărţindu-se de însoţitoarele sale de călătorie, se întoarce atunci la Djerba. Cele două *fuste* îndreptându-se mai departe spre nord, apar la gura Tibrului, apoi se îndreaptă spre insula Elba. Dar una dintre ele, uşor avariată, se întoarce la B6 ne şi de acolo la Alger, unde îşi va vinde prada. Cealaltă îşi continuă călătoria. În largul portului Piombino, pluteşte pentru scurt timp împreună cu alte patru galiote ale lui Drăguţ „dar le lasă curând să plece către Spania şi merge „pe coastele Corsicei unde prada este, de altfel! slabă. Se hotărăşte atunci să se întoarcă, ajunge la Bizerta mergând de-a lungul ţărmurilor Sardiniei, apoi la Bône. Soseşte la Alger în luna au-15 gust... Să înmulţim cu zece sau douăzeci această povestire de călătorie, să ne gândim la corsarii creştini care se agită la rândul lor Is şi ne vom reprezenta ponderea pe care o poate avea pirateria în viaţa mării, în acei ani 1550.

Nimic nu este analog desigur cu ameninţarea marilor

armade. Pirateria se mulţumeşte cu mici mijloace, ţinându-se la o distanţă respectuoasă de oraşe, de fortificaţii, de flotele de război. Ea nu se aventurează ca să spunem astfel, niciodată împotriva anumitor ţărmuri. Dar altele, de exemplu cele ale Siciliei şi ale Neapolelui, reprezintă obiectivele sale „privilegiate”; o adevărată vânătoare de oameni se desfăşoară prin aceste locuri. Concomitent pentru corsarii din Africa ea este, nu mai puţin presant o vânătoare de grâu, de navele provenind din depozitele – *caricatori* – de pe coasta sudică a Siciliei când nu sunt atacate, chiar aceste *caricatori*.

Dintre astfel de corsari mâncători de grâu sicilian, Drăguţ este cel mai periculos. Grec de origine, el are vreo cincizeci de ani şi, în spatele lui, o îndelungată viaţă de aventuri, printre altele patru ani de captivitate pe galerele genoveze unde vâslea încă la începutul lui 1544, când Barbarossa însuşi i-a negociat răscumpărarea *1B*. în 1550 se află instalat la Djerba 20. Aici revine el între călătoriile sale, aici iernează înconjurat de reişi, aici îşi recrutează echipajele. Deşi doar tolerat de djerbieni, profită de unele dispute interne pentru a pune mâna, la momentul potrivit, în 1550, pe orăşelul Africa, din Sahelul tunisian. Strâmt promontoriu arid, fără pomi nici vii, situat la nord de Sfax, aproximativ în dreptul lui Qairouan, Africa a avut odinioară, în timpul Fa timizilor, epoca sa de splendoare. Mult decăzut, mai curând sat decât oraş, el reprezintă totuşi pentru Drăguţ datorită radei prielnice şi a zidurilor dărăpănate, o escală utilă pe drumul Siciliei. Şi o locuinţă, în aşteptarea alteia mai bune.

Această schimbare de proprietar a alarmat imediat autorităţile responsabile, de cealaltă parte a strâmtorii Siciliei. Viceregele din Neapole, informat din Genova de un trimis special, transmi16”.

tea imediat înştiinţarea cuceririi micului port, *luogo forsc di vânggior import an* ziua *che Algieri* *2\ se spunea. Să nu protestăm prea repede împotriva exagerării. Progresele lui Drăguţ făceau problematică nu doar securitatea coastelor Siciliei, indispensabilă pentru

aprovizionarea părţii occidentale a Mediteranei, ci şi „Tunisia”, acel regat decadent al Ilafsizilor, prost apărat de stăpiuii Tunisului pe care Spania îi tolera pentru că putea (graţie fortăreţei La Goleta) să-i protejeze şi, la nevoie, să-i cheme la ordine. Or, această Tunisie, această Ifriqia, încă bogată şi râvnită de sicilieni, iată că începea să se organizeze, poate, în manieră turcă, cu mai multă coerenţă şi forţă. Carol Quintul se deplasase el însuşi în 1535, pentru a smulge Tunisul de la Barbarossa care se instalase acolo cu un an înainte 22. Avea, oare să i se îngăduie lui Drăguţ, pe care într-o bună zi Turcia putea să-l sprijine direct, să pună mâna pe casa vecină? Lumea îşi amintea de rapida dezvoltare a Algerului. Africa putea să nu fie decât un început.

Carol Quintul, la 12 aprilie (el a fost deci repede pus la curent), se plângea din Bruxelles, într-o scrisoare către Sultan, despre uneltirile lui Drăguţ. Heis-ul nu călcase cumva armistiţiul? Ambasadorul Malvezzi, care ajungea atunci în Constantinopol în numele lui Ferdinand, a primit şi el instrucţiunile împăratului23.

Totuşi, încă din aprilie, Drăguţ se pregătea să-şi înceapă sezonul. Lăsând Africa în urmă, cu o garnizoană de 500 de turci, la 20 aprilie ajungea în Porto Farina. O ştire din Sicilia semnala aici prezenţa celor 35 de corăbii ale sale, adăugând că el va pleca după pradă îndată ce şi le va fi carenat şi timpul îi va fi favorabil.’24 Imediat o puternică nelinişte se stârneşte la Neapole, unde se aştepta sosirea galerelor prinţului Doria. Ele nu vor ajunge, însă, decât cu o mare întârziere, la 7 mai25. Vreo zece zile mai devreme, la 29 aprilie, o ştire îl semnala pe Drăguţ aproape de o o

I

loc de o importanţă poate mai mare decât Alsţerul 17 (lb. ital. – N. În»

nu Spania

O

a fost a 7 mâi n, deolt o – e? tla poate că „aDP° a? ulase Spre pe mie în

de a lupta sau de a muri32”. Pe scurt, cum am spune astăzi un moral extraordinar.

La 28 iunie, asediul începea33. El a durat aproape trei luni. Abia la 10 septembrie, sub ochii lui Doria şi ai marinarilor, simpli spectatori, spaniolii, italienii şi Cavalerii de Malta vor cuceri Africa34. Misiunea nu fusese simplă: trebuise să se ceară, între timp, o nouă întărire de 500 de cavaleri iar factura trimisă de *proveditore* ducelui din Florenţa la Pisa arată că în ceea ce-l privea corpul expediţionar nu economisise nici ghiulele, nici praful de puşcă33.

La urma urmelor era un succes mărunt. Drăguţ era îndepărtat. Dar sicilienii nu vor păstra decât câţiva ani acest punct de pază izolat, înnodând câteva intrigi cu ţinutul nomad din Sud, sarcină uşoară, dar, relativ, zadarnică36. Cavalerii de Malta nedorind să-şi ia sarcina apărării ei, mica fortăreaţă a fost dărâmată şi zidurile ei distruse din temelii37, după o destul de ciudată împotrivire a garnizoanei. La 4 iunie 1554 38, trupele care o ocupau erau retrase în Sicilia şi de acolo, căci totul se leagă, angajate în războiul din Siena39.

Exact la această scară redusă a apărut afacerea în faţa împăratului care, în 1550, la Augsburg, avea multe alte griji pe cap, dacă n-ar fi fost decât cele datorate familiei sale şi situaţiei politice şi religioase a Germaniei. El îi scria’ totuşi, la 31 octombrie, o lungă scrisoare Sultanului40, în care se plângea din nou de uneltirile lui Drăguţ în contradicţie netă cu termenii armistiţiului; şi în care explica pentru ce a trebuit să intervină, într-un cuvânt, aproape o scrisoare de scuze. Căci niciodată, mai mult ca în 1550, Împăratul nu fusese ataşat unei politici de pace cu orice preţ cu turcii, fără de care îi era imposibil să dicteze voinţa sa Europei şi Germaniei. A potoli un corsar, aflat în afara legii, nu însemna neapărat, urmând regulile epocii, a avea de-a face cu Sultanul. În fiecare zi armistiţiul trebuia să se adapteze cu acest fapt, şi se adapta. Carol

Quintulnu a 9 crezut decât în importanţa afacerii Africii. Proastă

*…

vă muba. g's s5 «iv

21

astice din Spania, acele *mezzi frutti* cum se spunea la Roma. Un triumf financiar 44…

Totuşi, împăratul s-a hotărât târziu să dea primele lovituri, fără îndoială din cauza unei cancelarii încurcate în hârtii şi ca urmare a încetinelii obişnuite a înarmărilor. La Roma, în septembrie 1545 4S, văzând cum trece vara, Juan de la Vega, atunci ambasador imperial, îşi pierdea răbdarea. Era un prilej atât de nimerit pentru a interveni, cu neutralitatea, chiar cu semicomplicitatea Franţei, şi cu, să nu spunem neutralitatea, ci inacţiunea turcilor! în septembrie, Juan de la Vega îi încredinţa secretarului său, Pedro de Marquina, pe care îl trimitea la împărat, un lung discurs destinat să-i fie citit suveranului. Câte vise şi utopii în acel discurs! în caz de victorie, Carol Quintul trebuia să transforme imperiul în stat ereditar, *y quitar aqiiella cirimonia de electrion de mâner a que viniesse hereditario el imperio como Ios otros estados*. Apoi Papa, împăratul, regele Franţei puteau să se alieze în vederea cuceririi Angliei şi a recuceririi Ungariei de la turci, Franţa, drept compensaţie pentru Milano, ar redobândi fiulogne. Ducelui de Orléans i-ar reveni, odată cu mâna unei fiice a lui Ferdinand, Ungaria recucerită. Proiecte, vise, fumuri, dar care deschid perspective ciudate asupra cercurilor imperiale şi pontificale de atunci, în lumea secolului al XVI-lea, divizată împotriva ei înşişi, n-am putea spune până la ce punct anumite spirite au fost obsedate de ideea reîntoarcerii la unitate şi la vechile vise ale cruciadei. Carol Quintul însuşi este de neînţeles în afara acestui curent.

Dar nu este în intenţia noastră ca analizând o lume, aceea a Mediteranei, să ne pierdem într-alta, cea a Germaniei, oricât ar fi de importantă în acest mijloc de secol. Scopul nostru este să arătăm cum, îndelung pregătit

de împre

— Şi să suprime acea ceremonin a alegerii astfel încât imperiul să devină ereditar *va* şi în celelalte state (lb. spân. – N. tr.).

jurările germane şi extragermone, şi, în primul rând, de pacificarea chiar a lumii mediteraneene, a explodat războiul în Germania; cum a asigurat el victoria împăratului, dar totodată cum a declanşat şi apropierea dintre adversarii săi tocmai prin această victorie: eforturile lor conjugate vor răsturna curând împotriva lui, încă o dată, echilibrul european. Ceea ce ne interesează este faptul că războiul circumscris Germaniei, se întinde treptat în Europa vecină şi în lumea mediteraneană. Este legătura, niciodată dovedită, deşi vizibilă, între îndepărtatele evenimente de la Mühlberg, în aprilie 1547, şi, trei ani mai târziu, reînvierea războiului mediteranean.

Ce a adus anume împăratului această victorie din 24 aprilie 1547, în ceţurile Elbei? Mai întâi un incontestabil succes de prestigiu, oricât era de neaşteptat, atât de rapid încât îl surprinde chiar şi pe învingător. Nu pentru că războiul ar fi fost purtat admirabil: secretul său nu a fost bine păzit, concentrările de trupe conduse încet, transporturile artileriei grele, făcute fără escortă, ar fi putut să fie interceptate *m*. Dar protestanţii, ei înşişi divizaţi, îngroziţi în ultimul moment de trădarea lui Mauriciu de Saxa, au lăsat în mâinile inamicului, pe şefii lor şi mii de oameni. Retra

gerea lor s-a transformat în dezastru *i7*. Dintr-o

dată Carol Quintul era eliberat de ceea ce de (j cincisprezece ani era necazul său cel mai rău şi anume liga de la Schmalkalden, liga principilor., din Germania protestantă, rebelă faţă de Romaf>

şi de voinţa împăratului48.

Carol Quintul a intenţionat să organizeze pe) plan politic şi religios această Germanie învinsă (şi în asta a constat marea problemă a Interimatului din Augsburg (1548) precum şi aceea, nu mai puţin importantă, a succesiunii Imperiului. Ultima ne interesează mai mult

decât cealaltă, împăratul a încercat într-adevăr să-i asigure fiului său, Filip de Spania, eventuala conducere a Germaniei”, deci să lege moştenirea germană de moştenirea burgundă şi spaniolă. Aceasta, împotriva voinţei evidente a opiniei germane. Încă 22

din 1546, propaganda protestantă spunea: *Kein Welschsoll uns regieren, dazu auch kein Spaniol* 49. Germanii neprotestanţi nu erau de altă părere, în 1550, electorul din Trier spunea pe faţă *che* [*non nwl che Spagniioli commandino alia Germania* 5 o”. În noiembrie al aceluiaşi an, cardinalul din Augsburg îşi manifesta ostentativ iritarea împotriva insolenţelor spaniole şi afirma că Germania nu ar tolera în fruntea sa decât un prinţ german 51. „Există mulţi principi care, decât să-l aleagă pe Filip, declară că ar prefera să se înţeleagă cu turcii”, spuneau veneţienii, în februarie 1551 52.

Era o nebunie să nu se ţină seama de asta. Dar nu-i era, oare, totul permis învingătorului, în Germania de după Mühlberg? Numai câteva oraşe libere mai rezistau dar pentru cât timp! Niciun sprijin nu era de aşteptat din afară: turcii înşişi, reînnoiseră pentru cinci ani armis-stiţiul cu imperialii (19 iunie 1547) 53. Franţa manifestase într-adevăr câteva veleităţi de a acţiona, dar Francisc I murise înainte de Mühlberg, iar noul rege era deja angajat în nord, cel puţin în intenţie: războiul franco-englez – războiul pentru Boulogne – reîncepea odată cu anul 1548 54. La Roma, apăreau pentru împărat dificultăţi grave, extrem de revelatoare în ceea ce privea poziţia pontificală. Dar aceste dificultăţi nu erau de netrecut şi, de altfel, Paul al III-lea avea să moară la 10 noiembrie 1549 55. Habsburgii aveau deci mâinile libere în Germania. Libere mai ales pentru a se certa...

Habsburgii l-au înconjurat timp îndelungat pe împărat cu un fascicol de devotamente fără de care imperiul lui Carol Quintul ar fi fost aproape de neconceput. Dar a fost suficient să apară moştenirea şi la fel ca în cea mai de rând dintre familii, fascicolul se desface. Problema succesiunii împăratului se pusese deja înainte de

Niciun străin să nu no conducă, prin urmare nici
1111 panio1 (lb-Ol” man*> →; îi)
Îi „i *?! \ nu V01” ca spaniolii să comande Germaniei
23 (ÎI>. ital. – N. tr.)
Germanile. aP™anP? *Pe* <— «/. W
r «e» „fe e cronic”.

serbările, discursurile, ospeţele, până la Bruxelles unde moştenitorul lumii îl întâlneşte pe tatăl său, la 1 aprilie 1549. Carol obţine atunci ca să fie recunoscut drept moştenitor al Ţărilor-de-Jos, procedură neobişnuită, dat fiind că acestea se află încă sub autoritatea nominală a Sfântului Imperiu. Tânărul prinţ este totuşi inaugurat drept conte de Flandra şi duce de Brabant. Este prezentat oraşelor din nord şi din sud care, unul după altul, din primăvară până în toamna lui 1549, trebuie să suporte pe rând defilarea bucuriei oficiale. Apoi urmează călătoria în Germania care va stârni, mai acute ca niciodată, certurile de moştenire.

La Augsburg unde a fost convocată dieta, Habsburgii ţin, începând din august 1550, un adevărat consiliu de familie; în mijlocul surâsurilor şi al amabilităţilor oficiale se angajează discuţia, abia întreruptă de pauze. Ea va dura mai bine de şase luni, Care! Quintul lovindu-se de ambiţiile fratelui său, ori mai curând de ale familiei fratelui său, „Ferdinandienii”, dintre care cel mai îndârjit era fiul mai mare, Maximilian, regele Boemiei în acea vreme, nepot şi ginere al împăratului. Adevărul este că însuşi Carol Quintul crease puterea „Ferdinandienilor”. În 1516, în momentul succesiunii Spaniei, în pofida unor posibile şicane Ferdinand se dăduse totuşi în lături în faţa fratelui său mai mare. Răsplata nu întârziase: a primit integritatea *Erblandului* austriac prin tratatul din 1522. Nouă ani mai târziu, în ianuarie 1531, fusese înaintat rege al romanilor şi în această calitate cârmuise Germania în timpul lungilor absenţe ale fratelui său. Casa „dată în apanaj” se pricepuse să se extindă prin ea însăşi, anexându-şi în 1526, Boemia, acea fortăreaţă a Europei centrale, şi Ungaria sau, cel puţin, ceea ce lăsase Islamul din ea. În 1550

întâlnea împrejurări favorabile. În aceeaşi măsură în care Germania nu dorea nici reducerea la supunere, nici legea catolică, deci ordinea spaniolă care întruchipa şi una şi alta, ea sc. 25 întorcea către principii Vienei. Pe Maximilian şi nu pe Filip dorea ea să-l vadă urmându-i lui Ferdinand.

Carol avea o aliată: pe sora sa, Maria de Ungaria, *: devotată cu pasiune familiei şi care guvernai 7 arile-de-Jos din 1531. Poate că proiectul de succesiune era opera ei59. Maria de Ungaria este cea care porneşte să-l convingă pe Ferdinand. Acesta nu era oare îndatorat faţă de ea tot atât cât şi faţă de care]? în 1526, după Mohács, unde fusese ucis soţul ei, Ludovic de Ungaria, ea îl ajutase pe Ferdinand să pună mâna pe moştenirea defunctului. Încă din septembrie, s-a dus la Augsburg, I-a dojenit pe recalcitrant, a insistat, a luat-o iar de la capăt. După ce a revenit în Ţările-deios, a lăsat în urma ei destindere şi calm. Este adevărat că ceilalţi se supuneau fiindcă erau în aşteptarea lui Maximilian. Odată cu sosirea lui, discuţia s-a reînsufleţit, pentru ca în curând, să se agraveze. Ciudate conciliabule susţinute franţuzeşte în amintirea strămoşilor burgunzi înmormântaţi la mănăstirea din Dijon, şi în care discutând desp? e ei înşişi ca despre nişte simpli moştenitori puţin febrili în faţa notarului „flabsburgii discutau totodată despre Germania şi Europa.

Odată cu Maximilian, tonul întrunirii se.: schimbă, indiscreţiile sale îngăduind trecerea în piaţa publică a ecourilor unei discuţii până atunci tăinuită. Jurnalele ambasadorilor se umplu cu J amănunte senzaţionale. Carol Quintul este indig-nat şi disperat: „Pot să vă asigur că nu mai pot, o să crăp" îi scrie el *6*° surorii sale, în decembrie 1550. Nimic nu l-a afectat vreodată atât ca atitudinea regelui, fratele său, nici chiar ceea ce a putut să-i facă „defunctul rege al Franţei" nici „fanfaronadele" de care se foloseşte în prezent conetabilul de Montmorency. În aceste circumstanţe, Maria revine în ianuarie. De astă dată toate încercările de împăcare sunt zadarnice: atunci care! Quintul hotărăşte să-şi impună voinţa prin *Diklal*-ul din 9

martie 15516I al cărui text va fi scris, destul de misterios, în camera iiiar a împăratului, de către episcopul de Arras. 26

Demnitatea imperială îi era rezervata lui Filip, cel puţin în viitor, căci unchiul său urma să moştenească el mai întâi coroana de aur, iar Filip titlul de rege al romanilor. La moartea lui Fer-dinând, Filip urma să devină Împărat iar Maximilian, rege al romanilor. Filip primea în plus, curând după aceea, promisiunea de a fi investit, de autoritatea „feudală" de care dispune împăratul în Italia, cu titlul de vicar imperial pe pământurile italiene62.

Dar acest acord va rămâne literă moartă63. Dojeniţi, ameninţaţi, Ferdinandienii ştiau că pot conta pe zile mai bune. Maximilian va şti să fie prietenul luteranilor, prietenul lui Mauriciu de Saxa, atunci când nu va cocheta cu regele Franţei. Chiar acesta este, ne spune Ludwig Pfandl64, fără a ne convinge suficient, motivul încăpăţânării lui Carol Quintul: nu ar fi vrut să dea Imperiul unui om atât de puţin sigur, unui semieretic. Totuşi, soluţia găsită de împărat nu era deloc viabilă. Încă de la sfârşitul negocierilor de la Augsburg, pamflete şi afişe îl avertizau pe împărat. Deseori a fost acuzat de eşec tânărul Filip, şi fără îndoială că acest băiat distant, studios, străin de limba şi moravurile unei ţări despre care un contemporan spunea că este mai consacrată băuturii decât doctrinei lui Luther65, a pierdut partida sa personală pe care trebuia s-o joace. Dar putea el, oare, să o câştige? Reglementarea de la Augsburg nu era condamnată dinainte de către Germania, de către Europa?

Mai întâi de către Germania. Cum să se pretindă, oare, să fie ţinută în frâu cu regimente străine, de italieni şi spanioli, meridionali fără reţinere împotriva cărora ura populară, imediat violentă, nu a încetat să crească? Regimente care, de altfel, nici nu puteau fi menţinute la nesfârşit: o armată costă scump. Ce teribilă micşorare a victoriei de la Muhlberg a însemnat plecarea lor din Germania, în august 155166! împăratul avea puţini aliaţi la faţa locului. Chiar oraşele catolice ale sudului nu i se

alăturau fără 7 reticenţă. Ele ţineau la privilegiile lor, dar şi mai mult la pace: Cât despre principi nici vorbă nu putea să fie. Cu atât mai mult cu cât această lume germană disparată, atât de greu de condus, era în fiecare moment, pentru Europa care o înconjura, o ocazie de a interveni. Or, nici Europa, nu dorea victoria imperială.

Astfel creşte încet, în Germania şi în jurul Germaniei, ameninţarea războiului. Încet, căci trebuie timp pentru a încheia acorduri, înrola trupe, a organiza aprovizionările necesare. Diplo-ijmaţii au tot răgazul să semnaleze cu mult timp în avans înaintarea greoaie a acestor pregătiri!

De astă dată, Simon Renard, ambasadorul} imperial la curtea Prea Creştinului, este cel mai minuţios cronicar al situaţiei, căci Franţa joacă f primul rol în ofensiva care se pregătea. Ea are i mâinile libere de când a ştiut să se elibereze de războiul cu englezii prin tratatul din 24 martie 15506? şi, încă înainte de această dată, Simon Renard se îngrijora, pe bună dreptate, de manevrele ei diplomatice. Nu a încercat, oare, regele Franţei să-i convingă pe turci să rupă armistiţiile înainte de expirarea termenelor? (scrisoare din 17 ianuarie 1550 68). El acţiona concomitent la Bremen, întreţinea la curtea sa exilaţi spanioli; se spunea chiar că avea intenţia să atace dinspre Fuenterrabía (scrisoare a lui Filip către Renard din 27 ianuarie69). *Mahas de Franceses**, scrie Filip70. Dar corespondenţa diplomatică franceză, confirmă exactitatea zvonurilor. În centrul acestui du-te-vino al ştirilor se află politica şi chipul; posomorât al conetabilului Montmorency, prudentele dar şi violenţele şi asprimea limbii sale. Nu mai există, cu siguranţă, „colaborarea” din 1540 *n*.

Din ziua în care piedica războiului englez este înlăturată, contra-jocul francez câştigă în forţă şi în eficacitate. Simon Renard notează loviturile şi ecourile acestuia: La 2 aprilie – trimiterea unor agenţi francezi în Turcia şi în Alger; deplasarea către Piemont, a trupelor devenite libere

— Năravuri franţuzeşti (Ib. spân. – N. În).

În faţa fortului Boulogne72; la 25 aprilie73, bucuria

nedisimulată a veneţienilor la vestea păcii franco-engleze; ea pare să garanteze că Franţa nu va restitui Piemontul şi va continua să reprezinte o contrapondere, în nord, şi în întreaga Italie faţă de dominaţia spaniolă. Tot la 25 aprilie este trimis un agent francez la Şerif: or, acesta nelinişteşte Spania prin incursiunile sale în Orania şi proiectele care i se atribuie împotriva Peninsulei însăşi 74. Agentul francez, după cât se spune, ar urma să-i ofere ajutorul flotei franceze, devenită fără întrebuinţare împotriva Angliei. Punctul vizat ar fi regatul Granadei.

Evident, nu se ştie niciodată ce plănuieşte Franţa. „Sire, scria Simon Renard de asemenea la 25 aprilie, treburile şi discuţiile, sunt aici într-a-tit de supuse schimbărilor şi modificărilor încât greu se poate descoperi şi semnala adevărul intrigilor lor”. A vorbi prea mult la urma urme-Iot – este un defect al francezilor – nu înseamnă oare la fel ca şi tăcerea în care se închid cu grijă spaniolii, tăinuirea jocului? Totuşi, conchide Renard, câteva luni mai târziu: „Regele Franţei nu are încredere în împărat, şi, pentru a-i spulbera planurile, negociază cu germanii, elveţienii maurii, cu paginii” 75 şi de asemenea, adaugă el la 1 septembrie, cu proscrişii din Neapole, aşa-numiţii *foraxidos*, cu ducele d’Albret, cu Şeriful marocan 76. La 6 decembrie, este din nou vorba de Fuenterrabía către care s-ar îndrepta regele Franţei „ştiind că Fuenterrabía este cheia Spaniei” 77. Veneţiemi nu doreau nimic atât de mult decât să vadă izbucnind acest război franco-spaniol şi se pare că francezii sunt hotărâţi să-l pornească. „Cei care îi incită sunt complicii şi clienţii pe care îi au în Germania”. La primul gest ostil, aceasta se va revolta. Nu Mauriciu de Saxa a dat semnalul Dietei? Mai există şi încurajările Sultanului care a promis că va veni în grabă „cu astfel de armadă încât o va alunga pe Majestatea Voastră din Africa de nord, Sicilia 29 şi Neapole, pentru a înmâna apoi francezilor ceea ce va fi capturat”. Sunt planuri întrezărite de Simon Renard din diferite surse şi confirmate de un anume Demetico, grec care serveşte drept tălmaci (din limbile arabă şi fără

îndoială turcă) şi care locuieşte la Paris. Un ambasador al „regelui” din Alger ar fi sosit la regele Franţei chiar în ziua când Henric al II-lea şi-a făcut intrarea la Blois. El a fost primit de rege şi de conetabil. S-a vorbit „despre victoria pe care Majestatea Voastră a repurtat-o în acest an la Africa”. Potrivit ultimelor ştiri, turcii ar anula armistiţiul sub pretextul unor fortificări în Ungaria, contrare convenţiilor trecute.

În anul următor, corespondenţa lui Simon Renard 7S relatează din nou cu minuţiozitate lucruri asemănătoare în legătură cu Fuenterrabía, cu oraşe germane, cu Italia, Africa de nord unde un cavaler de Malta semnalează un transport de pânze şi vâsle marsilieze. Apoi semnele se înmulţesc: astfel, întoarcerea ambasadorului francez la Constantinopol, în 12 aprilie, anunţă în mod cert evenimentele mari. La fel, la 27 mai, călătoria lui Montluc în Italia şi cele 40 de galere pe care le echipează regele, la Marsilia. Războiul se porneşte de fapt în legătură cu Parma unde Papa Iuliu al III-lea a atacat casa Farnese; în spatele acestor Farnese se află regele Franţei. În spatele Papei, imperialii. Este un război indirect, atenuat, dar primul semn al ostilităţilor a căror rumoare creşte peste tot şi în cele din urmă izbucneşte: la 15 iulie, la Augsburg, se aude că flota turcă tocmai a sosit, în largul coastelor Neapolelui 22.

NOTE

1. *R*. BUSGH – ZANINER, op. cit.

2. După incursiunea Imperialilor care îi va aduce până la Meaux, Ernest LAVISSE, *Hist. de France*.

Voi. 5, 2, p. 116. La 18 septembrie, Jean DUMONT.

Corps *universel diplomatique*. Amsterdam 1726 – 1731, vol. 4, 2, p. 280 – 287, şi nu 18 noiembrie, cum greşit scrie S. ROMANIN, *Storia documentata di Venezia*. Venezia 1853 – 1861, vol. 6, p. 212.

30

3 A.E. Esp. 224, Filip către Juan de la Vega, Madrid.

5 decembrie 1545, despre armistiţiul dintre Regele romanilor şi Sultan, act original F 342. Despre reînnoirea

armistiţiului în 1546, B.N., Paris Hal. 227.

4 E LAVISSE, op. cit., vol. 5, 2, p. 117: Georg MENTZ.

Deutsche *Gesschichu*:, 1493 – 1618. Tübingen, 1913, p 227.

5. *Ibidem* p. 117 (8 iunie), Henri IIAUSER şi Augustin RENAUDET, *Les debuls de Vage moderne*, ediţia a 2-a, 1946, 468.

6 Despre numirea în fruntea flotei otomane, 1533 şi data morţii sale. Charles-Andre, JULIEN, *H. de L'Afrique du Nord*. Paris, 1931, p. 521. Despre viaţa sa, vezi cartea romanţată, în culori exagerate, uneori foarte adevărata, de Paul ACHARD, *La vie extraordinaire des* frères *Barberousse, corsaires et rois d'Alger*. Paris, 1939.

7. O. de SELVE, op. cit. p. 95; S. ROMANIN, op. cit., vol. 6, p. 23.

8. E. LAVISSE, op. cit., vol. 5.2, p. 122; S. ROMANIN, vol. 6, p. 222; O. de SELVE, op. cit., p. 124 şi 126

9. C. CAPASSO „Barbarossa e Garlo V" în: *Rivista storica ital.*, 1932, p. 169 – 209.

10. *Ibidem*, p. 172 şi nota 1; G. MANFRONI, *Storia della marina italiana*, Roma, 1896, p. 325 şi următoarele; Herman GARDAUNS. *Von Nizza bis Crăpy*.

1923, p. 24 şi 29; G. CAPASSO, *Paolo IU*, Messina.

1924, p. 452; Alberto GUGLIELMOTTI. *La guerra dei piraţi e la marina pontifica* dai *1500* al *1569*.

Firenze, 1876, t. 2, p. 5 şi următoarele.

11. E. LAVISSE, op. cit., voi, 5, 2, p. 112.

12. N. IORGA, *G. des osm. Reiches*. Gotha, 1908 – 1913, yol. 3, p. 76 şi următoarele. Despre totalitatea politicii turce la vest, despre complicaţiile asiatice, *ibidem*, p. 116 şi următoarele.

13. Ibidem p. 117.

14. Vezi mai sus.

15. Vezi mai sus.

16. Vezi mai sus.

17. *Hispania vidrix*, Medina del Gampo, 1570.

18. Charles MONCHICOURT „Episodes de la carrière

tunisienne de Drăguţ, 1550 – 1551”, în: *Rev. tun.*

1917, despre isprăvile lui Jean Moret, extras p. 7 şi următoarele.

19. *Ibidem* p. 11. Despre viaţa lui Drăguţ, opera istoricului turc Ali RIZA SEIFI, Dorghut Re’is, ediţia a ia, Constantinopol, 1910 (ediţie în alfabet turcolatin, 1932).

20. *Ibidem*, p. 11.

* 21. *Archivo storico ital.* t. 9. p. 124 (24 martie 1550).

23.

24.25.26.27.28.29.30.31.32.33.

35.36.

3). 38.

39.

40.41.

42.43.

46.

47.48.

49.

F. BRALTDEL „Les Espagnols et l’Afrique du Nord de 1492 a 1577”, în: *Revite Africaine*, 1928, p. 352 şi următoarele

Cari LANZ, *Correspondenz des Kaisers Karl V*, Leipzig 1846, vol. 3, p. 3 – 4 (12 aprilie 1550). *Archivio storico ilal.* voi. 9 p. 124 (20 aprilie 1550). *Ibidem*, p. 126 – 127. *Ibidem*, p. 125. *Ibidem*, p. 126 – 127.

p

127 (11 mai 1550).

Ibidem, p. *Ibidem. Ibidem*, p.

129 – 130 (10 iunie 1550). *Ibidem*, p. 132 (5 iulie 1550). *Ibidem*, p. 131 (16 iunie 1550). Contrar erorilor lui E. MERCIER, *Hist. de l’Afrique septentrionale*, Paris, 1891, vol. 3. p. 72. *Archivio storico ital.*, t. 9 p. 132, C. MO. VCHICOURT, *ari. cât.* p. 12.

A. S. Firenze, Mediceo 2077, f° 45. Acord al guvernatorului din Africa cu şeicul Soliman ben Said: 19 martie 1551, Sâni. E° 1193. E. PELISSIER DE RAYNAUD, *Mem. histori-cucs el geographiţues*, Paris, 1844, p. 83.

Clierles MONCKICOURT, „Études Kairouanaises", prima parte: „Kairouan sou. s le Chabbia", în fi *e – ale Tunisienne*, 1932, p. 1 – 91 şi 307 – 343; 1933,]). 285 – 319.

Evacuarea trupelor în Spania, Alphonse ROUS-SEAU, Annales *lunisiennes*, Alger, 1864, p. 25. ceea ce este greşit: E. PELISSIER de RAYNAUD, op. cit. p. 83; Charles FERAUD, Annales *Tripoli-taines*, Paris, 1927, p. 56. C. LANZ, op. cit. vot. 3, p. 9 – 11. S. ROMANIN, op. cit. voi. 6, p. 214; 13 dec. 1545, *p* p;

P. RICHARD 1, p. 222. P. RICHARD, *Ibidem*, p.

II. des *Conciles*, Paris, 1930, f. 9.

„— op. cit., vol. 9, 1, p. 214.209 şi următoarele.

Ibidem,}). 214 şi BUSCHBELL „Die Sendung des Pedro Marquina... în: *Spân. Forsch. der Gorresecsrll-schaft*. Miinstor, 1928, vol. 1, 10, p. 311 şi următoarele. Concesiile din 1547, J.J. DOLLINGER, *Dohumeiile* zur *Geschiclue* Karis *V*... Regensburg, 1862, p. 72 şi următoarele. Citat, de BUSCUBELL, *ari. cil*. p. 316. S. ROMANIN, op. cit. voi. 6, p. 221, după o relatare a lui Lorenzo Cantarini, în 1548. Georg MENTZ, op. cit., p. 209.

O. de LEVA, *Storia documentata di Carlo V*... Venezia, 1863 – 1881, vol. 3 p. 320 şi următoarele. Joseph LORTZ, *Die Ueforma*tion in *Deutschland*, Freiburg-im-Breisgau, 1941, vol. 2, p. 264, nota 1.

50.

51

52.53.

55.56.

57.

58.59.60.61.

62.63.

64.65.

66.67.

68.69.70.71.

72.73.

76.

77.78.79.

Domenico Morosino şi T-” Badoer către Doge, Augşbura 15 septembrie 1550, G. TURBA, *Veneţiani-Tehi Depeschen*, voi 1, 2 p. 451 şi următoarele. *Ibidem* p. „8, Augsburg, 30 noiembrie Io60. *Jbidem* p. 509, Augsburg, 15 febr. 1551. RN Paris, Hal. 227, S. ROMANIN, op. cit., vol.

După luna martie 1548, vezi Germanie GANIER, *Ia politique du Conetable Aline de Montmorency*, diplomă l'École des Hautes Études, Le Havre, 1957). P. RICHARD, op. cit., vol. 9, 1, p. 430. Am; \nunt. ul este adesea semnalat, Fernand TIA\ – WARD, *Histoire de la Maison de Savoie*, 1941, vol. 2, p. 12.

Juan Clirisloval C. ALVF. TE DE ESTRELLA, *IU Felicisiino* < [*iuje del... Principe don Fiii* pe Anveis, 1552.

L. PFANDL, *Philippe* II, p. 170. L. PFANDL, op. cit., p. 161. C. LANZ, op. cit., vol. III, p. 20. F. Auguste MIGNET, *Charles Quint, son abdication el să mort*, Paris, 1868, p. 39 şi nota 1. Convenţie din 6 octombrie 1551, Simancas Capitulaciones con la casa de Austria, vol. 4. Să spunem odată cu Ranke că ea a însemnat, o capodoperă a diplomaţiei austriece? L. PFANDL. *Philipp*” II, p. 159. Veneţianul Mocenigo, în 1548, L. PFANDL, op. cit., p. 199.

Carol Quintul către Ferdinand, München, 15 august 1551, G. LANZ, op. cit., vol. 3, p. 68 – 71. A.N., 1489; W. ONCKEN, op. cit., vol. 12 (edit. portug.), p. 1047; S. ROMANIN. o/). et «., vol. 6, p. 224 A.N.K., 1489. *Ib idem*.

Arhiva Simon Renard, 27 ianuarie 1550, ibidem. Folosesc lucrarea deja citată a Drei Ganier. A.N., K. 1489, copie.

Ibidem, Posey, 25 aprilie 1550. Descifrare şi traducere spaniolă.

Despre invazia Oraniei de către acesta din urmă, ştire din 17 august 1550, Alxarife *pasa* en *Ar gel con* un *gruesso* exercito *por conquistar**... *ibidem*. *Ibidem*, Simon Renard către regele şi regina Boe-miei, 31 august 1550. *Ibidem*. *Ibidem*.

Tot sub aceeaşi cotă A.N., K. 1489. tano către Juliu al III-lea, 15 iulie 1551, *Nunt*.

— *Kenchte* aus *Deulschland*, Berlin, 1901, vol. 1, 12,

p. 44 şi următoarele.

(lb spân”.

„Alger cu° mare armaţi

2. RĂZBOIUL ÎN LUMEA MEDITERANEANĂ ŞI ÎN AFARA ACESTEIA

Prima lovitură a fost dată, de fapt, de turci.

Puteau ei, oare, să-i lase pe creştini să se fixeze cu vigoare pe coastele Africii de la Tripoli, pe care-l stăpâneau cavalerii de Malta x până la

Africa şi La Goleta, pe această linie esenţială, care poate să le interzică sau, cel puţin, să le îngreuneze drumul spre vest? Drăguţ nu este suficient de puternic ca să reziste singur flotelor lui Andrea Doria. El nu a putut să le scape, la Djerba, în aprilie 1551, decât datorită unei strategeme disperate, prin săparea unui canal străbătând bancurile marine de la Sud de insulă 2.

Drăguţ riscă să fie smuls de pe coastele Africii.

Pe de altă parte, cavalerii de Malta năzuiau să-şi părăsească insula lor muntoasă şi aridă pentru a se transporta până la Africa şi Tripoli şi a se instala aici în largul lor. Li se va da oare, timpul să construiască, chiar la intrarea Africii de nord, un nou castel de Rodos, de nebiruit3? *o*

Căderea oraşului Tripoli: *14 august 1551*

V

Totuşi situaţia de ansamblu evoluează atât de lent, încât turcii pot să-şi ofere luxul unei rupturi după cele mai bune reguli diplomatice. împăratul a fortificat, contrar stipulaţiilor armistiţiului, frontiera Ungariei. Ţese intrigi în Transilvania 4; l-a atacat pe Drăguţ, aliat al Sultanului. În februarie 1551, un emisar al turcilor, un ragusan (care a pornit pe uscat de la Constantinopol la Augsburg) soseşte pe lângă împărat. Acesta să dărâme Zoenok şi să înapoieze Africa, dacă nu, va fi război5. Mic amănunt curios: Sinan Paşa, la sosirea sa în faţa farului din Messina, cu întreaga flotă adunată în Fossa di San Giovanni, va re34

Înnoi această cerere de restituire a Africii, într-o scrisoare către vicerege8. Bineînţeles, restituirea a fost

refuzată. Dar fiecare se întreba cu nervozitate ce avea să facă flota Sultanului. Va merge să atace Malta, Africa, Tripoli? Sau va continua să se îndrepte spre vest pentru a întâlni galerele francezei şi atunci, ce vor face francezii? Iată problema care-l frământa pe Carol Quintul la Augsburg 7.

Flota, după un simulacru de atac, a ajuns în portul Malta, la 18 iulie8, a încercat să debarce aici, şi-a prelungit drumul până în insula Gozzo care a fost devastată îngrozitor, turcii ridicând de acolo 5 sau 6.000 de captivi9. La 30 iulie, ea pornea în grabă către ţărmurile Africii.

Tripoli, cucerit în iulie 1510 de către spanioli, fusese cedat de aceştia cavalerilor de Malta, în 1530. Oraşul este neînsemnat: o mică aşezare indigenă, populată de arabi supuşi Ordinului ştiutul Ştefan înconjurat de un zid slab, întărit de turnuri, dar construit în principal din pământ. În faţa portului, o cetate în stil vechi, cu patru turnuri în colţuri şi cu ziduri, în parte din piatră, din pământ foarte adesea. În sfârşit, dominând cu tunurile sale pune Lele de trecere de la intrarea în port (port întins şi adânc, a cărui suprafaţă de apă este suficientă pentru nave de 1 200 de salme) se află un mic castel, construit pe o limbă de pământ, în direcţia insulelor care închid portul la vest, un *caslillegio*, Bordj el Mandrik cum îl numesc arabii; fortăreaţă măruntă pe care împrejurările, în acest ţinut al nisipurilor unde nu există nici piatră, nici lemn, şi, se mai spune, avariţia Marelui Maestru, Juan de Olmedo, au împiedicat să fie construită mai solid. În interior, conduşi de Fra Graspar de Vallier, Mareşalul limbii din Auvergne* care, la nevoie, se va dezvălui

r Una din cele opt naţiuni care alcătuiau Ordinul de Mai la condusă de un Mareşal, grad imediat următor Marehu Prior al Ordinului. (Cele opt naţiuni, *langue*, erau următoarele: Franţa, Provencc, Auvergne, Castilia, 35 Aragón, Anglia, Italia şi Germania). N. tr.

ultimul moră – cruţalI

„Asediul a fost fără istol mediocră.

? ™\tat de care dispuneau t m-C1. uda timpul» i cernii. Atacatorii au-reuă HV” P aprovizioneze în voie 7 âisan t-™6 şi să pre instaleze tr% Wtmi—6 de triva cetăţii; atunci soM-îr 12 P au impus şeSTor aPâtit au decurs rapid. Turch «? P frea-Tratativelevenţia amlbasaduruluTTbZ J SChimb la inter-urmă armada turcă cavalerii l. alun» eso din cruţe viaţa şi să fie lăsa Tlte” La h W Să B Se ambasadorului, ei au fintri-Labordul galerelor destul de nenorocită în Sa” 1 \° reîntoarcere

Sdttirrdluiibosi?”

sufletească, îşi indică n de că] inişte cesului intentat mai târziu, Maltefn Pr?”

satil, Se pare, într-adevăr că de f reSpOn”.

fuseseră învinuiţi soldaţii cantivi Păcatele aflau acolo ca să se apăr R „” Se mai în epocă, numeroase Cnuri Ftrr218” ™ despre infamiile de care era *L* f în & 1 Vorbi d’Aramon, să fi trădat oare t, ambasadorul apreciabil de luptă „*T*, ° °. lor”.

avea să-şi rei cal-% ™lui afriran.

S3 âs

om aspru, Morat Aga, pe care victoria, din 1551

I-a adus în fruntea paşalâcului Tripoli. Atunci, pulberea de aur şi sclavii au reluat drumul oraşului „bogat în aur”.”, „”.

Această incursiune turca na, totodată semnalul începerii războiului general pe care îl pregătea Europa. Politica franceză îşi înmulţeşte fanfaronadele, în timp ce, imperialii, luându-şi măsuri de precauţie, capturează încă din august navele franceze din Ţările-de-Jos 12. Nunţiul papal, luat repede de Henric al II-lea şi conetabil, declară cui vrea să-l asculte că războiul este foarte aproape 13. În Gasconia14 se înrolează trupe iar ce 30.000 de oameni şi 7.000 de cai ai ducelui de Guise părăsesc frontierele comitatelor Barrois şi Burgundia. Ei nu vor ajunge, totuşi atât de curând în Italia unde treburile din Parma şi din Miran-dola merg destul de prost pentru francezi, spune Renard 1S. Dar galerele din Marsilia ar fi primit ordinul să întâlnească armada turcă 16.

Aceste pericole influenţează politica Împăratului; şi la fel încurcăturile financiare, grave în aceste clipe grele în care trebuie să ţină piept pretutindeni. Temându-se pentru Sicilia, el dă ordinul, în august, să se transfere aici trupele spaniole şi italiene din Würtemberg… Puţine acte au fost mai importante ca această simplă măsură. Carol Quintul, părăsind Germania, lăsa fratelui său grija de a ocupa, dar pe cheltuiala sa şi dacă aprecia că merită, oraşele din care îşi retrăgea trupele. Or, Ferdinand, în acest moment, are mari griji dinspre frontiera ungară unde războiul s-a întins în egală măsură şi unde, deşi sprijinit de Transilvania, raliată un moment la cauza Habsburgilor, el rezistă cu greutate raidurilor în adâncime ale beglerbeiului Rumeliei, Mehmed Sokolly 17.

Prin această recrutare a unor trupe de ocupaţie, Carol Quintul a pregătit direct explozia germană din 1552. A supraestimat el, oare, pericolul turc? În acest caz nu era singurul. Din Valencia, la 15 august, viceregele Tomas de Villanueva il 37 prevenea pe Filip de pericolul unei debarcări 18.

Din Malta „la 24 august, Villegaignoa îl implora pe Anne de Montmorency: „dacă nu binevoiţi Regele şi dumneavoastră, să interveniţi pe lângă Padişah, să ne lase în pace, suntem în pericol de a fi învinşi 19…”

Salvarea Maltei! Altele erau grijile regelui Franţei. Începute în jurul Parmei fără a fi declarate, ostilităţile se întindeau treptat în Europa. Nu le mai lipsea decât o confirmare oficială a cărei iniţiativă a luat-o regele Franţei. Ca aliat al ducelui de Parma, el a început prin a rupe relaţiile cu Papa, la 1 septembrie, ziua redeschiderii Conciliului din Trento. La 12 septembrie, îl concedia pe ambasadorul imperial Simon Re-nard 21 şi îşi rechema proprii săi ambasadori21. Deja, începând ostilităţile pe faţă, Brissac cucerise, fără greutate, micile fortăreţe Chieri şi Sandamian-2. Şi mai devreme, în august, Paulin de la Garde, general al galerelor Franţei, capturase pe ţărmurile Italiei cincisprezece vase spaniole 23, iar atentatul se repetase în aceeaşi lună, în portul Barcelonei de unde

marinarii francezi luau cu ei patru nave mari, o galeră abia lansată la apă, şi o fregată a prinţului Doriau. Apoi măsurile de război nu au încetat să se succeadă: mişcări de trupe către Italia, armări de vase îrţ; Bretania25, capturare, în Franţa, a unor nave ale supuşilor împăratului2<i. În sfârşit, în octombrie, s-au pus bazele înţelegerii definitive dintre regele Franţei şi principii protestanţi din Ger-l< mania 27.

A surprins, oare, acest deznodământ pe impernali? Nu pare deloc (orice-ar zice Fueter dacă citim scrisorile Mariei de Ungaria care, din Ţările-de-Jos, se nelinişteşte cu luciditate şi, ca totdeauna, se gândeşte la acţiuni importante: să fie zdrobită ostilitatea Angliei, să se asigure acolo un port indispensabil navelor imperiale. „Se spune, chiar, sugerează ea 29, că zisul regat este uşor de cucerit şi în acest moment învrăjbit şi într-o sărăcie extremă”. În orice caz ar fi potrivit să se simuleze încredere şi afecţiune faţă de fiii lui Ferdinand şi să nu se mai vorbească, 38

O vreme despre problema Imperiului. Germanii; ar putea avea prin asta unele mulţumiri şi ar putea să fie incitaţi s-o ajute pe Majestatea Sa. O dată războiul câştigat, va fi uşor să se încredinţeze Imperiul cui se va dori. Însă el trebuie câştigat. Maria de Ungaria pare să prevadă totul, jocul francezilor sprijiniţi pe Anglia protestantă şi care învrăjbesc Germania, la fel ca şi înţelegerea zişilor francezi cu ducele „Mauris” de Saxa. Acestuia, sugerează ea, nu i s-ar putea oferi, oare, o misiune pe lângă turci30, de vreme ce există din nou în Ungaria, o zonă a turcilor? Ar fi un mijloc de a-l îndepărta sau, dacă ar refuza, de a-l face să-şi dezvăluiască jocul.

Dar, Carol Quintul se încăpăţânează să nu înţeleagă acest joc. Este singura sa greşeală de tactică. În rest, el nu are nicio iluzie şi deşi foarte bolnav de podagră se instalează la Innsbruck, pentru a putea să supravegheze direct apropiata Italie. Astfel, se pregăteşte el, încă o dată, pentru războiul împotriva Prea Creştinului31.

Vâlvătăile anului 1552

În anul următor, 1552, această lentă acumulare de

exploziv se transformă într-o imensă vâlvătaie; o singură şi aceeaşi vâlvătaie, dar care, de la nord la sud, aprinde succesiv sau simultan, atâtea focuri deosebite încât nu s-a observat totdeauna că nu era decât unul. Peste tot sau aproape peste tot în Europa în acest an 1552 se dezlănţuie o serie de războaie.

Mai întâi, un război intern german, cel pe care istoricii de dincolo de Rin îl numesc *Fürstenre-volution*, cu toate că nu este doar o „revoluţie a principilor”: acest război este de asemenea, şi religios32 şi chiar social. El se termină în mod catastrofal pentru Carol Quintul. Alungat din Innsbruck, împăratul trebuie să fugă, în 19 aprilie, din faţa trupelor lui Mauriciu şi pierde. ™la> fel de repede precum o câştigase 39 m lj47. „Tirania” sa, pentru a ne exprima ca

Bucer, se năruie în câteva luni, între începutul lui februarie şi 1 august 1552 care restabileşte, odată cu tratatul de la Passau, libertăţile germane şi, provizoriu, un acord între împărat şi Germania. La vest, s-a dezlănţuit un război german extern, în doi timpi. În primul, regele Franţei, îndeplinindu-şi acordurile cu protestanţii germani confirmate de tratatul de la Chambord la 15 ianuarie 1552, întreprinde „călătoria pe Rin”: ocuparea oraşelor Toni şi Metz la 10 aprilie33, sosirea pe Rin în mai, urmată, când aliaţii din Germania angajează negocierile cu împăratul, de o retragere prudentă spre vest. Cu acest prilej, Verdun este ocupat, pe drumul de întoarcere, în iunie34. În al doilea timp, împăratul, după ce s-a înţeles, cu Germania, o străbate de la sud la nord, cu forţele adunate, pentru a cuceri Metz-ul, al cărui asediu, început la 19 octombrie, se încheie, Ia 1 ianuarie 1553, printr-o înfrângere şi o retragere a împăratului35. Un al treilea’ război german, la est de astă dată, se desfăşoară1 pe graniţa ungară, împotriva turcilor. Extrem de dur, el ia o întorsătură proastă pentru Ferdi – nand pe care prinţii germani, dintre care în primul rând Mauriciu de Saxa, nu-l vor sprijini decât la sfârşitul anului. La 30 iulie 1552, Timişoara era cucerită de turcia6.

Pe frontierele din Luxemburg şi din Ţările-de-Jos s-au produs o altă serie de ostilităţi, neînsemnate în comparaţie cu cele precedente.

În Italia, războiul este sporadic: lovituri, asedii, lupte în munţi în Piemont, cu, din când în când, armistiţii. Astfel, acordul din 29 aprilie pune capăt războiului dintre regele Franţei şi Papa Iuliu al III-lea37, dar imediat, una compensând-o pe cealaltă, se revoltă Siena, la 26 iulie, strigând

Francia, *Francia*; şi, alungându-i pe imperiali, îşi proclamă independenţa. Episod destul de grav pentru că întrerupe marile drumuri de legături spaniole, el nu se va încheia decât după căderea

Sienei, cucerită în 1555 de către imperiali şi de

Cosimo de Medici *m*. 40

La aceste războaie continentale să adăugăm şi operaţiile maritime din Mediterana. Le-am înţelege insuficient dacă nu le-am corela cu acest ansamblu de lupte în cadrul căruia ele nu reprezintă decât un amănunt, şi cu siguranţă nu cel mai important din punct de vedere militar. Ele se reduc, în 1552, la deplasările armadei turceşti care, pe drumul obişnuit, soseşte până la Messina şi, la 5 august, înfrânge flota lui Andrea Dori a între insulele Ponza şi Terracina39 – şi la călătoriile galerelor franceze care, sub conducerea lui Paulin de la Garde, au primit ordinul să se alăture armadei turceşti.

Dar aceasta, în ciuda tuturor cererilor franceze, nu-şi va continua drumul spre vest. Viceregele Yalenciei îl anunţa într-adevăr pe Filip de Spania, că armada levantină, intrase, la 13 august 1552, în Mallorca, dar insula a scăpat numai cu teama şi în anul acesta ca şi în anul trecut 4°. Poate că Sinan Paşa se simţea presat să meargă în Orient, pentru problemele sale personale şi din pricina războiului împotriva Persiei. În orice caz, el nu a aşteptat galerele franceze şi acestea, contrar celor întâmplate în 1543 la Toulon, au fost silite să meargă la iernat în Orient, în insula Chios 41. Un document le semnalează în trecerea lor pe lângă ţărmul napolitan,

aproape de Reggio unde debarcă oameni şi se aprovizionează ieftin, omorând vaci şi porci, tăind copaci din grădini pentru a-şi face rost de lemne. Doi muşi care dezertează atunci, unul italian, celălalt din Nice, relatează că galerele au pornit să abată armada turcă spre a cuceri Neapole şi Salerno... Trebuie oare pus acest incident în relaţie cu conjuraţia prinţului din Salerno, D. Ferrante Sanseveriião, care se află chiar la bordul flotei franceze, acea conjuraţie căreia Veneţia refuzase să-i acorde sprijinul său şi care ar fi eşuat ca urmare a sosirii intimate a flotei42? Se poate, încă o dată, observa cu ce insistenţă continuă politica franceză să y1 Seze la Neapole. Oare, fără graba galerelor turceşti de a se întoarce ar fi obţinut ea rezultate substanţiale? Nici Genova, nici Neapole nu ar fi putut rezista eforturilor combinate ale celor doi aliaţi, iar Andrea Doria nu ar fi avut tot răgazul să-şi reînceapă drumurile pentru aprovizionarea şi reîntărirea punctelor ameninţate.

Dar turcii nu văd atât de departe. Pentru armada lor, este vorba de simple operaţii de prădăciune. Îşi umplu sipetele şi, când sunt pline, îşi reiau drumul spre Levant. Oare, cum se răspândeşte în curând zvonul îndârjit dar necontrolabil, ca urmare a substanţialelor plocoane spaniole sau genoveze?

Căci marile probleme politice ale acestui an dramatic 1552 nu se află aici, în Mediterana. Ele nu depind nici de Drăguţ, nici de Sinan Paşa, nici de foarte bătrânul Andrea Doria. Cei pe care ar trebui să-i vedem ieşind în evidenţă sunt toi împăratul, sau Henric al II-lea, ori enigmaticul Mauriciu de Saxa. Indiferent în materie de religie, realist, unii spun amoral, există puţine personaje atât de tulburi ca acest Mauriciu de Saxa. El este cel care a condus jocul împotriva lui Carol Quintul şi l-a făcut să ispăşească pentru oraşul Miililberg, obligându-l să fugă peste Alpi până la Villach, dincolo de Brenner. Apoi, s-a oprit în plin succes deşi avea, cum se spunea, poliţe asupra Italiei. De ce oare? Pentru că nu l-ar fi urmat soldaţii? sau pentru că nu voia să depindă de francezi? Să fi fost el oare, lucru rar, un

politician lucid şi echilibrat, dorn>e să pună capăt războiului german, sau, mai simplu, în acel an atât de nestatornic, să se fi înţeles cu ferdinandienii şi să-şi fi dat seama de dificultăţile germane către est, faţă de Islam? S-au pus toate aceste întrebări şi, dacă este greu de răspuns la ele, faptul se datorează, în ultimă analiză, subitei dispariţii din lume a uimitorului personaji3, ducând cu sine cel mai bun dintre răspunsuri: propria sa viaţă.

Cât despre bătrânul împărat a fost, el într-adevăr, cum susţine Eduard Fueter, victima greşelilor comise de serviciile sale diplomatice sau cum presupunem noi, a încăpăţânării sale? El a crezut, poate, că scapă fără să lupte pentru 42

că reuşise acest tur de forţă timp de opt ani fată de Franţa. Fără să lupte, adică fără să scoată un ban. Or, dificultăţile sale băneşti sunt mari; abia după fuga de la Insbruck s-a hotărât Imperiul habsburgic să-şi asume un efort imens. Nu cumva, după cum bănuieşte Richard Ehrenberg, Carol Quintul a fost salvat, în iunie 1552, doar de cei 400.000 de ducaţi pe care i-i avansase Anton Fugger? 48 Acest credit i-a permis să discute, la Passau, cu fermitate. Puternicul ajutor venit din Florenţa, (sub forma unui împrumut de 200.000 de ducaţi) din Neapole (800.000 de ducaţi) şi, mai ales, din Spania a întărit marele corp imperial45. Şi tocmai începând cu 1552 exporturile spaniole de bani în afara Peninsulei în direcţia Genovei şi mai ales a Anversului, au devenit considerabile 48. Îl acuzăm pe Carol Quintul de lipsă de prevedere. Dar putea, trebuia el să ia în considerare semitrădarea ferdinandienilor care i-a fost atât de dăunătoare? Marea sa greşeală a fost să se încăpăţâneze să rămână lângă Augsburg, în loc să meargă (ceea ce va încerca să facă, dar prea târziu) în Ţările-de-Jos care reprezentau reduta puterii sale, citadela şi, totodată, piaţa sa de bani 47. De acolo, ar fi trebuit s-o ştie din 1544, şi numai de acolo, putea el lovi Franţa.

S-a discutat, de asemenea, îndelung, în legătură cu politica lui Henric al II-lea. Călătoria în Germania

semnifică oare o schimbare bruscă a politicii casei de Valois? se întreabă Henri Hauser, pentru a răspunde îndată negativ.49 Henric al II-lea se întoarce aproape imediat la preocupările din Italia, la acel miraj, acea necesitate. Nunţiul Santa Croce va scrie, la începutul anului 1553: „Regele Prea Creştin s-a întors e°™Plet către treburile din Italia" 50. Deci acea călătorie în Germania nu este decât un accident. De fapt, regele nu a avut de ales. Problema pentru el, este să reziste enormei mase habsburgice, mai târziu să lovească simultan cu ceilalţi şi cu cât mai multă forţă posibil, în punctul cel mai sensibil. Evenimentele îl antrenează atunci de o parte sau de alta. În acel an 1552, este o realitate că ele l-au târât către est şi tot în această direcţie îl târăsc, pe urma sa, şi pe istoricul lumii mediteraneene exact în măsura în care puterea spaniolă se instalează în Germania şi-şi ia din Ţările-de-Jos resursele, găseşte aici uneori una dintre poziţiile sale strategice hotărâtoare.

Corsica revine francezilor, *A n glia – spaniolilor* i/fe

Anul următor, în 1553, Mediterana şi anexele sale terestre continuă să nu mai fie în centrul politicii internaţionale. Ce se remarcă aici, de fapt? O răbufnire a corsarilor algerieni ajunsă până în Gibraltar; o campanie a armadei turce, cam târzie, condusă până în Corsica, în colaborare cu galerele franceze; în fine, la sfârşitul verii, ocuparea Corsicii de către trupele franceze şi de aşa-numiţii *fuonisciti* din insulă51. Trei operaţiuni spectaculoase, mai puţin importante decât par la faţa locului.

Salah Reis 52, un „maur" născut în Alexandria din Egipt, crescut la şcoala lui Barbarossa, este, din 1552, „rege al Algerului", al şaptelea rege al Algerului. Sosit în oraş în aprilie, el îi reduce la ordine pe şefii din Touggourt şi din Ouargla care refuzau să plătească tribut prin raiduri fructuoase din care se întoarce încărcat cu aur şi cu promisiunea că „tributul", adică vreo câteva zeci de femei negre provenite din adâncurile Africii, vor fi livrate în fiecare an. Iarna anilor 1552 – 1553, la Alger, a fost

consacrată unei echipări minuţioase a flotei şi, încă de la începutul lui iunie, Salah Reis iese în larg cu 40 de vase – galere, galiote şi brigantine – toate bine înarmate. Totuşi, prima operaţiune din acel sezon împotriva insulei Mallorca, se termina printr-un eşec usturător şi apoi, de-a lungul coastei Spaniei, satele de pe ţărm fiind alertate la momentul potrivit, 44

corsarii au nimerit în gol. Doar în strâmtoare li s-a oferit prilejul să captureze cinci caravele portugheze care, din întâmplare, transportau un auvernator din Vélez, pretendent la tronul Şerifului şi care se întoarce din Peninsulă unde încercase cu partizanii săi, să facă să progreseze afacerea sa. Totul a fost capturat, caravele, portughezi şi marocani, şi transportat la Vélez unde Salah keis, spune Haedo i-a făcut Şerifului cadou prada, drept garanţie de prietenie şi bună veeinătate, şi pentru că acesta să cruţe Orania vecină de frecventele sale incursiuni. Faptul nu împiedică însă ca trei luni mai târziu, să apară noi incidente de graniţă, dinspre Tlemcen, şi stăpânul Algerului a trebuit să-şi petreacă iarna pregătind o expediţie de astă dată împotriva Marocului... Este adevărat că avusese prudenţa să readucă la Alger pe pretendentul Ba Hassoun.

Salah Reis se întorsese probabil la baza sa când flota turcă, sub conducerea lui Drăguţ (având, alături de el, pe Paulin de la Garde şi galerele franceze) a sosit pe coastele italiene. Unele intrigi, poate şi complicitatea vizirului Hustem Paşa, cumpărat de imperiali 53, întârziaseră plecarea armadei, mai puţin puternică decât cea din anul precedent şi care-şi schimbase comandantul, Drăguţ înlocuindu-l pe Sinan Paşa. În plus, în loc să se ducă imediat până pe coastele Maremmei toscane, vasele turce şi-au irosit timpul cu prădăciuni: insula Pantelâaria a fost pustiită în august, apoi portul pentru grâu din La Iiicata, pe coasta siciliana. Convorbirile lui Drăguţ cu tunisienii (regele Tunisului tocmai se certase cu spaniolii din La Goleta) au reţinut, de asemenea, flota între Sicilia şi Africa. Datorită acestor întârzieri, Andrea Donă plasându-şi grosul

notei la Genova, a avut timp să aprovizioneze fortăreţele şi să aşeze de-a lungul ţărmurilor italiene, destule nave rapide spre a fi prevenit la timp de mişcările duşmanului.

Acesta nu a sosit în marea Tireniană decât la 3 august M. Câteva zile mai târziu, navele sale atacau centrul

Bonifaoao*»

Se? «e că acest?

lui vede ieniceri.

47

1.000 de paji de onoare „îmbrăcaţi în aur din cap până-n picioare" însoţindu-l pe Sultan care, călare pe un cal alb, poartă un veşmânt brodat cu fir şi un turban uriaş din mătase şi în Armata mimară peste 300.000 de oameni şi 200.000 de cămile îi urmează pentru transporturi... Oare nu acest tablou contrabalansează războiul mediteranean, îl limitează şi îl slăbeşte?

Totuşi, datorită turcilor au pus francezii piciorul în Corsica. La sfârşitul verii insula este a lor. Ştirea debarcării a năucit guvernul din Genova, ia înnebunit pe Cosimo de Medici şi pe imperiali, a dezlănţuit dezaprobarea Papalităţii. Cucerirea a fost foarte rapidă. Sampiero Corso şi exilaţii, ajutaţi de insulari, făcând ei singuri aproape toată treaba. Fie că se acceptă, sau nu, justificat sau nu, Corsica îi ura pe genovezi; ea ura în ei stăpânii, negustorii, cămătarii din oraşe, emigranţii fără o lescaie care veneau ca într-o ţară colonială, să-şi refacă averea. Prin „ea", se înţelege, oare, întreaga Corsica? Cu siguranţă că toate familiile mari pe care ordinea genoveză le constrânge, precum şi populaţia măruntă, sălbăticită din cauza recoltelor proaste şi a crizei economice, stânjenită în obiceiurile vieţii prin noile metode agricole ale colonizatorilor. Pentru toţi aceşti oameni, dominaţia genoveză este un „*assas-sinio perpetuo" 60*.

Faptul nu împiedică războiul să agraveze sărăcia, în insula prea populată pentru resursele sale. Francezi, genovezi, turci, algerieni, greci soldaţi germani, mercenari italieni sau spaniolli în slujba Dominantei şi, să adăugăm,

partizanii lui Sampiero, toată această mulţime de soldaţi trebuie să trăiască. Ea jefuieşte, strică recoltele, dă foc satelor. Neajunsul Corsicii este de a avea o semnificaţie în exterior mai mare decât a sa proprie şi de a deţine, în acest război al casei de Valois împotriva Habsburgilor, importanţa unui nod de comunicaţii. Mai mult decât la Parma, mai mult chiar şi decât la Siena, ocupaţia franceză în Corsica incomodează legăturile interne ale imperialilor şi ale aliaţilor lor. „Orice navă *se în*?

lllllf de *oam*eni Corn, °00 de du (S «JmP ar
553»
Se
«nul
49

succesiune a Angliei. La 3 Iulie 1553 87, Eduard al VI-lea murise; odată cu el, dispărea o Anglie oficial protestantă, aproape prietenă a Franţei, ostilă Habsburgilor, aşa încât, în Ţările-de-Jos, s-au putut aduce simultan mulţumiri lui Dumnezeu şi pentru dispariţia lui Mauriciu de Saxa (mort la 11 iulie), şi pentru încoronarea Mariei Tudores. Totuşi, această încoronare, într-o ţară convulsionată, a fost deosebit de dificilă şi a pus imediat problema, la fel de complicată, a căsătoriei reginei. După mii de piedici, după ce fusese, în ultima clipă, îndepărtată candidatura unui infante cam copt, Don Luis de Portugalia, unchiul Măriei69, tânărul prinţ Filip o câştigă. Acest succes „care purta în sine o mare gelozie” 70, se datora împăratului, lui Granvelle, ambasadorului Simon Renard a cărui capodoperă, incontestabil a fost. La 12 iulie, era semnat contractul de căsătorie. În regat era făcut public două zile mai târziu 7 l.

În momentul în care Imperiul Habsburgic primea atât de mari lovituri, hazardul prin acest succes neaşteptat îi redresa cauza. Din Ţările-de-Jos, renunţând să se sprijine pe Germania divizată şi pe care o lasă parcă intenţionat să se divizeze şi mai mult, împăratul se reazemă acum pe Anglia. El îşi concentrează forţele aproape de Marea Nordului, această Mediterană septentrionnală care îi

aparţine aproape în întregime, ca şi marile drumuri care duc aici venind din Ocean. El face din Ţările-de-Jos fortăreaţa sa de necucerit 72. Pentru Regele Prea Creştin, perspectivele acelei ierni 1553 – 1554 sunt deci destul de întunecate. Chiar să aibă el, cum speră ambasadorul veneţian, puterea de a-l: împiedica pe principele Spaniei să câştige noul său regat (şi ocazia pentru acest lucru i se va oferi lui Villegaig non fără ca el să profite de ea73), unde ar fi avantajul? în Germania, lovitura nu este resimţită mai puţin puternică. „Principii din Germania, scrie, la 30 decembrie 1553 74 ambasadorul veneţian de pe ungă Larol Quintul, se întreabă totuşi dacă principele Spaniei, apropiindu-se de Germania

Abdicările lui mare „împbtriva impozitului care nu cruţa nici mănăstirile, nici spitalele din Saint-Antoine sau Saint-tazare. Războiul care reîncepea în acel ah 1552, însemna ruina oamenilor mărunţi, a negustorilor, a ţăranilor care aveau toate motivele să se teamă de exacţiunile nobililor. „Fiecare nobil continuă aceeaşi notă, nu ia, oare, de peste tot ceea ce-i face trebuinţă? Toţi aceşti oameni sunt ca maurii fără stăpâni”. Este vorba, e adevărat, de o notă spaniolă, îndoielnică, dar în aprilie 1554, o ştire din Franţa destinată Toscanei 82 semnalează şi ea oboseala oamenilor, starea proastă a armatelor, imposibilitatea în care se află regele, din lipsă de bani, de a recruta elveţieni, creşterea încă o dată a impozitelor, topirea argintăriei private, vânzarea titlurilor de nobleţe, contribuţiile impuse clerului. În toate ţările creştine, de altfel, Franţa, Spania, Italia sau Germania, oboseala este aceeaşi: Papa va încerca, în august, să se slujească de ea pentru o tentativă de pace83.

Nici imperiul turcesc ale cărui forţe sunt angajate în Persia, nu se află într-o postură mai bună. În 1555 trebuie, ca ambasadorul Prea Creştinului, Codignac, să meargă până în mijlocul armatei care operează împotriva Sofi-ului spre a solicita Sultanului însuşi trimiterea armadei84.

Astfel, acolo unde istoricii imaginează intrigi şi calcule, nu a existat oare deseori doar o lipsă de mijloace

financiare? În cursul acestor doi ani 1554 – 1555, războiul pretutindeni este dus fără vlagă; război de fortăreţe la frontiera Ţărilor-de-Jos şi la marginea Piemontului unde Brissac85 cucereşte prin surprindere oraşul fortificat Casai, în iunie 1555; mărunt război maritim în Mediterana unde armada turcă nu face altceva decât să se arate: în 1554 sub conducerea lui Drăguţ, ea zăboveşte la Durazzo mai mult decât este nevoie, aceasta-i cel puţin părerea francezilor care, în înţelegere cu galiotele din Alger, au încercat, între timp, să intervină în Corsica şi Pe coastele. Maremmei toscane «. În faţa lor – mei o reacţie, cu atât mai mult cu cât un anumit

51

Cât priveşte statul algerian, acesta merită în *se* pentru aceşti doi ani, o menţiune mai întinsă decât flota otomană. În 155492 Salah Reis, conducându-şi armata pe mare până în portul nou" Melilla, apoi pe uscat până la Taza şi la Fez unde a intrat ca învingător, a întreprins împotriva Marocului un raid de o uimitoare rapiditate. Cavaleria marocană nu poate rezista archebuzelor turceşti. Dar raidul victorios a fost lipsit de continuare căci după ce învingătorii l-au instalat pe favoritul lor (sclavul din ajun, acel Ba Hassoun făcut prizonier cu un an în urmă) acesta se lasă ucis de vechiul Şerif, reîntors în oraş după plecarea învingătorilor care, încărcaţi cu prăzi, gratificaţi cu mari sume de aur de favoritul lor recunoscător, se reîntoarseră de aici pe caii şi catârii marocanilor. Tot ceea ce le va rămâne algerienilor din această expediţie, va fi mica stâncă Penon de Vélez, acea insuliţă despre care vom mai avea de vorbit93.

În anul următor, 1555, activitatea lor s-a reîntors către est, împotriva oraşului Bougie, sau mai curând împotriva fortăreţei spaniole din Bougie, căci nu mai este vorba despre un adevărat oraş, ci, dincoace de vechile frontiere ale aglomeraţiei indigene, de o mică zonă fortificată, în formă de triunghi, cu câte un fort în fiecare colţ; de castelul imperial, construcţie dreptunghiulară

asemănătoare fortăreţei primitive La Goleţa; de marele castel şi micul castel al mării, vechi construcţii maure, în faţa ţărmului 94. În interiorul acestor ziduri de apărare, se află vreo sută de oameni şi câteva zeci de cai. Pentru a-i arăm şi pe unii *n* pe alţii, ar trebui să se conteze atât pe ieşirile cât şi pe sosirile navelor de aprovizionare. Căci mergând să organizeze o corvoadă de strângere a furajelor bătrânul Luis Peralta guvernator al fortăreţei, îşi găsise moartea într-o ambuscadă, lăsând fiului său Alonso sarcina de a-i succeda 95. În iunie 1555, Salah Reis părăsea *tuă Or* cu câteva mii de soldaţi Prin care şi re-53 mal» 1[*Xco*/*eter*o*s*, concomitent cu expedierea pe mare pentru transportul alimentelor şi artileriei

1

a unei miei flote: două galere, o barcă, o „şaeta" franceză rechiziţionată la Alger, mult prea puţin cum. se vede, majoritatea vaselor corsicane fiind plecate să se alăture flotei lui Leone Strozzi. Dar aceste mijloace au fost suficiente: fortul nu a putut să reziste artileriei şi apărătorii lor s-au îndreptat spre oraşul apropiat unde apărarea nu era posibilă. Alonso de Peralta capitula curând în schimbul promisiunii, pentru el şi pentru patruzeci dintre însoţitori, la alegerea sa să li se cruţe viaţa şi să fie repatriaţi în Spania, la bordul saetei franceze. În Spania, vâlva a fost enormă 6. La Valencia, în Catalonia, în Castilia, se vorbea despre organizarea unei expediţii de revanşă şi arhiepiscopul din Toledo, Siliceo *9*? s-a instalat în fruntea mişcării. Apoi totul s-a potolit cum se întâmplă, notează Luis Cabrera, în asemenea afaceri de onoare şi prestigiu care cer mulţi bani. Expediţia a fost amânată sub pretextul că împăratul nu era în regatul său. Dar resentimentul a rămas atât de puternic încât, la sosirea sa, Alonso de Peralta a fost arestat, judecat şi decapitat la Valladolid la 4 mai 1556 9 s. Era' el atât de vinovat? Bougie fiind atacată, el trimisese în timp util cererea de ajutor în Spania, de unde ordinele fuseseră expediate cu încetineală către ducele de Alba, atunci viceregе al Neapolelui. Când prinţul Doria, alarmat de duce, se găsea, în martie 1556, la

Neapole gata să iasă în larg cu galerele sale, a sosit vestea capitulării…”

În timp ce ţările mici îşi reglau afacerile particulare, jocul marilor state continua pe plan diplomatic. Moartea Papei Iuliu al III-lea la 22 martie 155*5 m* îi răpise lui care] Quintul un sprijin de netăgăduit. Regele Franţei a moştenit o parte din ceea ce pierduse împăratul atunci când, după pontificatul lui Marcel al II-lea, care nu avea să dureze decât câteva săptămâni *m*, a fost ales Paul al IV-lea, la 23 mai 1555 *lo2*, chiar în ziua în care se angajau, în Marche, negocieri franco-imperiale în vederea păcii *1Q3*. Nimic nu a trădat la început sentimentele de ostilitate violentă ale Papei faţă de împărat, dar chiar *54*

să ele ameninţau pacea care părea că este ne cale să se stabilească în nord. Într-adevăr, un tratat secret (a cărui existenţă era totuşi cunoscută atunci la Veneţia şi la Bruxelles), cu data de 13 octombrie 1555, îi asigura pe francezi de alianţa oficială a Papei în cazul când speranţele de pace s-ar risipi *loi*.

Chiar şi în interiorul Imperiului se anunţau schimbări, nu mai puţin importante. Filip sosise în Anglia nestingherit în 1554 105 şi faptul reprezenta subiectul numărul unu al tuturor corespondenţelor diplomatice. Era sau nu iubit de Regină? Va avea oare copii? (nu, se spunea în 1555). În acelaşi timp se afla că Împăratul Carol Quintul ceda fiului său, rege al Angliei, regatele Neapolelui şi Siciliei şi ducatul Milanului 108. Fără îndoială, gestul era destinat mai ales să dea un preţ mirelui, gest analog celui al lui Ferdinand care-şi numea fiul, pe Maximilian, rege al Boemiei, în 1551; chestiune de prestigiu şi de protocol. Totuşi, în aceste renunţări – avem pentru a ne convinge testamentul pe care Carol Quintul îl redacta în acelaşi an 1554 – se afla deja, virtualmente, abdicarea împăratului. Sau, mai curând, abdicările, căci nu ne gândim de obicei decât la marea scenă din Gând, udată de lacrimi, la părăsirea Ţărilor-de-Jos unde, în faţa Statelor, la 25 octombrie 1555, Carol anunţa pentru prima dată intenţia sa de a abandona lumea 107. Or, până la acea dată el se

lipsise deja de Sicilia, Neapole şi ţinutul Milano, în ianuarie 1556, fără zarvă şi de departe, se va lipsi şi de Spania 108. Dar abia în 1558, puţin înainte de moarte, el va abandona coroana de aur imperială, ultima renunţare pe care o întârziaseră insistenţele lui ferdinand însuşil09, frământat de riscurile unor ale-fe” „lui. Pe «ale, poate tot acelea ale lui Filip care, în larile-de-Jos şi în Italia, simţea nevoia acestei umbre protectoare.

S-a greşit, poate, de la Mignet şi Gachard încoace, când aceste abdicări au fost reduse la un comiict interior, întru totul personal. Trebuie să *un* seama şi, de climatul” de război din acei ani

g-HH

B< «Pe Wi!? 51

frumos-Iu «.1658, u „™L”.

de

Paniei d fo’ «„e iubi; fi imperial, „*J*? * ou noastră Altetii, tidi/” 1 că

D tat dra A»

amin

57

ne aupune voinţei sale, a trebuit să facem ceea e s-a făcut; şi curând după aceea, s-a recunoscut

°a fusesem un mai bun profet decât am fi vrut pentru că, informaţi de proiectul nostru, ducele

Mauriciu şi principii au luat armele…” 1U

Şi atunci, astăzi, continuă el, în legătură cu vicariatul, să ne expunem aceloraşi riscuri, să întărim acuzaţia făcută Habsburgilor că vor să facă Imperiul *hereditario*? A lupta împotriva marilor forţe din Germania este nepotrivit, „date fiind sarcinile şi nevoile care ne copleşesc, pe Alteţa Sa din partea Franţei ca şi a turcilor, pe mine din partea turcilor şi a rebelilor din Ungaria, fără a mai socoti problemele religioase şi alte încurcături care nu ne lipsesc”, fără a mai ţine cont de obiecţiile pe care le va face Papa, duşmanul Casei de Austria. „La toate acestea, continuă Ferdinand, se mai adaugă un inconvenient: „pentru a-şi îndeplini misiunea, Alteţa Sa

trebuie să se afle neapărat în Italia; cu această condiţie subînţeleasă i-am promis vicariatul şi niciodată nu a fost în intenţia noastră, cum este prea evident, ca acesta să poată fi exercitat din Flandra, Anglia sau Spania…" Să scurtăm această proză mai ironică în ochii noştri desigur decât în ai lui Filip, pentru a ajunge la concluzie: „În aceste condiţii, promitem încă de acum că oricând, în orice moment în care Alteţa Sa se va întoarce în la!? aA vom trimite actele noastre de investitură în forma care îi convine…" Promisiune pe care avea să o spulbere vântul: Filip al II-lea avea, în curând, să nu mai fie decât rege al Spaniei.

Poate că tocmai renunţarea sa la Germania, subînţeleasă încă de la primele abdicări ale împăratului, a contribuit, mai mult decât orice, la Pacea europeană. Discuţiile angajate în Marche şi care, contrar opiniei curente, nu fuseseră întrerupte, au sfârşit prin a duce la armistiţiul tor! * Yaucelles, încheiat la 5 iunie 1556 113 da-oma intervenţiei reginei Angliei, şi, cum se cuvine, în ajunul verii.

f*, armistitiu nu rezolvă nimic, fără inel se mulţumea să recunoască un *statu-quo*. *Db*. *t* punea capăt ostilităţilor, adică uriaşelor cheltuieli; şi asta doreau toţi: „Lipsa de bani în această perioadă este generală" răbufnea Ferdinand care, în ceea ce-l privea, spera să obţină, prin intermediul francezilor, un armistiţiu cu turcii *1U*, în timp ce Carol Quintul, în această atmosferă potolită, se gândea să plece 11S în

Spania, părăsind, în sfârşit, lumea şi puterea şi lăsând în urma sa pe Filip în Ţările-de-Jos. Astfel

Imperiul s-ar continua aproape sub aceeaşi formă, cu Bruxelles drept capitală politică şi militară.

Anvers, drept capitală a banilor. Frumoase proiecte: din Bruxelles, se putea, într-adevăr, supraveghea şi guverna Europa. Dar Europa era ea, oare, dispusă să se lase guvernată? *mmu*

Wff

NOTE *T*

1. Din anul 1530. Oraşul cucerit în 1510 de Pedro

Navarro, F. BRAUDEL, *art. cât.*, *în*: *Revue Afri-caine*, 192 tf, p. 223.

2. C. MONCHICOURT „Episodes de la carrière tunisienne de Drăguţ", în *Tlev. Tunisienne*, 1917, p. 317 – 324.

3. Giacomo BOSIO, 1 *Cavaleri gerosolimitani a Tripoli negii anni* 1530 – 31, p.p. S. AURIGEMMA.

1937, p. 129.

4. J.W. ZINKEISEN, op. cit., vol. 2, p. 869,!

5. G. BOSIO, op. cit., *p*. 164.:

6. G. TURBA, Venelianische *Depeschen*, vol. 12, r p. 507, Augsburg, 10 februarie 1551.

7. Nunţiul rătre Iuliu al III-lea Augshurg, 15 iulie

1551"... *hora* şi *stară* aspetlando *dove* el la *batta*, *benche şi crede che habbia a fare la impresa de Affrica*, Sua *Maesta* aspetta *parâmente* con *sommo desiderio vedere quel che Francia fără con questa armata...*" *N.* – *Berichte aus Deulschland*, vol. 1, 12, p. 44 şi următoarele.

8. O. BOSIO, op. cit., p. 164.

9. E. ROSSI // *dominio degli Spagnuoli e dei Cavaleri di Malta a Tripoli*, Airoldi, 1937, p. 70; 6.000

spune Charles FERAUD, Ann. trip p. 40; 5.000, C. MONCHICOURT, „Drăguţ amiral turc", în: *Revue tun.*, 1930, anexă, p. 5; 6.000, Giovanni Franqesco BELA, *Melite illustrata*, citat de Julius BE-LOCH, op. cit., vol. 1, p. 165.

10. Despre aceste amănunte, C. FERAUD, op. cit., în special p. 40 în legătură eu zgârcenia lui Olme-des, E. ROSSI şi G. BOSIO, op. cit.

12

13 14

15 16

17.

18

19.

20.

21.

22.23.

24.

25.26.

27.28.29.30.

31.

ni relatarea asediului, în afara lucrărilor deja Salomone MARINO... I siciliani nelle cineăe contro l'Infedeli nel secolo XVI", în: *A. florio Siciliano*, vol. 37, p. 1 – 29; C. MANFRONI, *on cât V*43 – 44; Jean CHESNEANU, *Voyage deMonsieur d'Aramon* dans le Levant, 1887, p. 52; Nicolas de NICOLAL, *Navig. et peregrinations*... 1576, p 44

Simon Renard către Carol Quintul, 5 august, 1551.

A.N., K 1489.

Ibidem.

Simon Renard către Filip, Orléans, 5 august 1551.

A.N., K 1489.

Vezi nota 2, de mai sus.

Simon Renard către Alteţa Sa, Blois, 11 aprilie 1551, A.N., K 1489.

J.W. ZINKEISEN, op. cit., vol. 2, p. 869.

Valencia, 15 august 1551, *Colección de documentos ineditos (*abreviere *CODOIN*), vol. 5, p. 117.

Malta, 24 august 1551, Guillaume RIBIER, *Lettres* et *mémoires d'Etat*, Paris, 387 – 389.

M. TRIDON, Simon *Renard*, *ses ambassades*, *ses negociations, să lutte avec* le *cardinal Granvelle*, Besançon, 1882, p. 54.

Ibidem, p. 55 şi 65, ambasadorii lui Henric al II-lea sunt episcopul din Marillac şi abatele din Bassefontaine.

S. ROMANIN, op. cit. voi. 6, p. 225.

Antoine de Bourbon către M. d'Humières, Coucy.

8 sept. 1551, Lettres d'Antoine de Bourbon, p.p.

marchizul de ROCHAMBEAU 1877, p. 26 şi nota 2.

Filip către Simon Renard, Toro, 27 sept. 1551.

A.N., K. 1489, min.

Ibidem.

Avisos del embassador de Francia, sept. 1551, A.N., K 1489.

W. ONCKEN, op. cit., vol. 12, p. 1064, 3 şi 5 oct. 1551.

Eduard FUETER, *Geschichte des europäischen btaatensystems*, München, 1919, p. 321. Maria de Ungaria către episcopul din Arras, 5 oct. «51, C. LANZ, op. cit., vol. 3, p. 81 – 82. Evenimentele iau o întorsătură proastă pentru ™Penali> Fco Radoer către Doge, Viena, 22 oct. 1551, G. TURBA, *Venet. Depeschen*, op. cit. vol. 1, V'P –, 518 Şi următoarele. Timişoara este ameninţată de turci.

Camaiani către Iuliu al III-lea, Brixen, 28 oct. ooi, *IVunt*.

— *Ber aus Deuschland*. Seria I, vol. na nu t şi u™ătoarele: Fano către Montepul-s urmă? ruck> 6 noiembrie 1551, *ibidem*, p. 97 Şi următoarele, 14 dec. 1551, *ibidem*, p. UI.

32.

33. *r i* ourg.

*[P*150… *de* Metz *n*".

— R = se

fi" J002)

11 mile l-jţo", °Peu v.

P526, p

„V «" „f)… «» S

Vo„,».

Voi

60

În

55.56.

57.58.59.

60.61.62.63.64.65.

66.67.

68.

69.70.

71.72.

73.

74.

75.

76.77.

J CHESNEAU, *Le vo yage de Moiisieur d'Aramoti*, f-I JOLY, op. cit., p. 53. Ocolire la dus pentru a evita prădăciun

de in regatul Neapole, considerat puţin ca ţinut francez.

Ibidem, p. 375, C. MONGHICOURT, *art. cil.*

HAKLUYT, *The principal navigations...* vol. 2, p. 112.

TOMMASEO, *Proemio alle lettere di Pasquale Paoli*, p. CLIII, citat de H. JOLY, op. cit., p. 28.

H. JOLY, op. cit., p. 8.

Ibidem, p. 9.

Ibidem, p. 71 şi 72.

Ibidem, p. 117.

Ibidem, p. 14, nota 1.

La 17, H. JOLY, op. cit., p. 106, şi nu 27, C.

MANFRONI, op. cit. voi. 3, p. 389.

W. ONCKEN, op. cit., vol. 12, p. 1086, 6 iulie.

Da Mula către Doge, Bruxelles, 29 iulie 1553, G.

TURBA, Veneţianische *Depeschen*, vol. 1, II, p.

617. Despre recunoaşterea Mariei Tudor ca regină a Angliei, *Reconocimiento de Maria Tudor por Reina d'Inglaterra*, Simancas E° 505 – 506, f° 7.

Enrique PACHECO Y DE LEIVA, „Grave error politico de Garlos!" în: *Rev de Archwos*, *Bibi*.

y Museos, 1921, p. 60 – 84.

Granvelle către Renard, 14 ianuarie 1553, citat de

M. TRIDON, op. cit., p. 85.

M. TRIDON, op. cit., p. 84. Încă din noiembrie

1553, se obţinuse rezultatul, Carol Quintul către regina Portugaliei, Bruxelles, 21 noiembrie 1553, în: E. PACHEGO, *art. cât.* p. 279 – 280.

W. ONCKEN op. cit., vol. 12, p. 1086.

Vezi de la RONCIERE, *H. de la marine frâneaisc*

1934, vol. 3, p. 491 – 492.

Da Mula către Doge, Bruxelles, 30 dec. 1553, G-TURBA, op. cit. vol. 1, p, 640.

Carol Quintul către Filip, 1 ianuarie 1554, A.E

sp. 229, f° 79. Despre atitudinea lui Soranzo în

Anglia, da Mula, 2 martie 1554, G. TURBA, op. cit.

v» 1 – 1, II, p, 645, nota 2.

Conetabilul către cardinalul din Paris (la Roma).

ans, 3 febr. 1554, A.N., K 1489 (copie în italiană).

bimon Renard către Carol Quintul, Londra, 29 Ianuarie 1554, A.E. 229, f° 79; la fel aceluiaşi, 8 — *Nr-V*? 1554> f° 80 *! 9 feb1554, martie 1554, *ibidem CODOIN*, vol. 3, p. 458.

E-LAVISSE, Op. cit., vol. 5, II, p. 158.

Înot0 Si-a în acest SCOP tru. Pe aproape de Calais, conetabilul către cardinalul din Paris, Paris, 3 feb.

JOi3* copie italiană, A.N., K. 1489. >; oi în... „se tranria L „°, II. n n.

104

”.

106

107

108 109

110 111 112.

...

Simancâs Pe Real, *fit*. 1538, 13 oct. 1555, COGGIOLA *ari*. *cât*. p. 246.

Filio către prinţesa Juana, Windsor, 9 august 1554.

AS Bsp229> f° 84 *Viaje de FeliPPE H (sie a instaterra cuando en 1555 fue a casar con la ririna D** *Maria*, *COD01N*, vol. 1, p. 564. Este greu de fixat aici datele cu exactitate. La 25 iulie 1554. actul original al renunţării lui Carol Quintul la regatul Neapole era prezentat lui Filip de către regentul Figueroa (Simancâs E° 3636, 25 iulie 1554, G. MECATTI, op. cit., vol. 2, 693). La 2 oct. al aceluiaşi an, Iuliu al III-lea admitea investitura lui Filip în regatele Neapole şi Sicilia (Simancâs E° 3638, 23 oct. 1554), apoi, la 18 noiembrie, Papa îi admitea ca feudă regatele din Sicilia şi Ierusalim (Simancâs E° 1533, Roma, 18 noiembrie 1554). Pentru Neapole, Lodovico BIANCHINI *Della Storia dtlle Finanze de*! *Regne di Napoli*, 1839, p. 52 – 53. Renunţarea lui Carol Quintul la regatul Siciliei ar data, dacă i-am da crezare, din 16 ianuarie 1556, dar această renunţare s-a făcut sub numele de „*Carolus et Joana reges Casulle*”, aşadar neapărat înainte de moartea reginei Juana la Loca în 1555.

Pentru povestirea pe scurt, vezi Charles BRATLI,

Philippe II, *roi d'Espagne*, Paris, 1912, p. 87 şi următoarele, sau L. PFANDL, op. cit., p. 272 şi următoarele.

Benuncia de Carlos V en favor de Felipe II de los reinos de Castilia, Simancâs E° 511 – 513. De exemplu, Ferdinand către Filip al II-lea, Viena, 24 mai 1556 *CODOIN*, vol. 2, p. 421 sau Carol Quintul către Ferdinand, Bruxelles, 8 august 1556, *ibidem*, p. 707 – 709. Vezi mai sus. CODOIN, vol. 98, p. 24.

În legătură cu acest lucru, demonstraţia la H. JOLY, op. cit., p. 126, contrar opiniei lui Francis DELRUE de STOUTZ, *Anne de Montmorency*, Paris, 1899, *vol. 2*, p. 1.

A. d'AUBIGNÉ, *Histoire universelle*, Paris, 1886, joi. 1, p. 125: E. LAVISSE, op. cit., vol. 5, II, p. 160 spune 15 februarie, dar regele Franţei face public armistiţiul încă de la 13 (13 februarie 1556 – NK 1489), F. HAYWARD, op. cit., vol. 2, 18. ferdinand către Carol Quintul, Viena. 22 mai 1556, t? i *LIAZ*> °*P*divoi. 3, p. 69, 702.

l-ebarca? a Laredo, la 6 oct. 1556, L.P. GA*R etmite et mort de Charles Quint*, Bruxelles, p. 137.

UIntul, 64 W

conflictul pe care moartea lui Paul al III-lea îl întrerupsese în 1549, eternul conflict al Romei cu împăratul, cu omul masacrului din 1527, cu cel care a permis triumful protestanţilor în Anglia şi a acceptat pacea de la Augsburg. Acesta este unul dintre aspectele antipatiei lui Paul al IV-lea pentru Carol Quintul, antipatia Pontifului care nu trebuie subestimată. Dar mai există una, aceea a Napolitanului, capul familiei francofile Caraffa, care detestă în Carol Quintul pe stăpânul din Neapole şi pe duşmanul neamului său. plin de ranchiune şi de pofte. Destul de bătrân pentru a fi cunoscut o Italie liberă, el îl urăşte pe împărat, în plus, pe străinul, pe ocupantul, pe reprezentantul spaniolilor, „acei eretici, acei schismatici, blestemaţi de Dumnezeu, sământă de evrei şi de mauri, drojdia lumii" 6. Că ideea de libertate italiană a fost puternică la el, o dovedesc aceste cuvinte (adresate ambasadorului veneţian, după eşecul politicii Suveranului

Pontif): „Vă veţi căi, dragii mei Domni veneţieni şi voi, ceilalţi, care, toţi, nu aţi vrut să recunoaşteţi ocazia de a vă elibera de această ciumă... Francezi şi spanioli, şi unii şi alţii sunt barbari şi ar fi bine să rămână la ei acasă „7.

Or, Paul al IV-lea este un om de acţiune care urmează impulsurile minţii şi inimii sale. Predicator şi teolog, el trăieşte în ideile şi-n visurile sale mai mult decât în lumea care îl înconjoară. „Este un om care nu pricepe conducerea afacerilor de stat decât în mare, ca filosof", notează Marillac's.

Alăturând aceste trăsături, ne explicăm politica Suveranului Pontif şi forţa sa explozivă în timpul anilor 1556 şi 1557. Parţial, căci Papa nu este singur; el nu are unul ci mai multe jocuri politice şi nu este răspunzător pentru toate.

Aproape de el stau rudele şi consilierii săi, dintre care un om de temut, cardinalul Carlo Caraffa.

Personaj ciudat, la fel de pasionat ca Suveranul lui a fără calităţile excepţionale ale acesnun nesăţios> irascibil, forţând voinţele.

Prea scrupulos: negociind cu imperialii ca şi tr.). 66

voace un conciliu pentru a-l priva pe împărat de demnitatea sa. Astfel că marea problemă pentru Habsburgi era să ştie ce va face regele Franţei; sau rămânea neutru, şi atunci se putea foarte bine ca Papa să fie pus la respect, sau alegea reluarea războiului, chiar dacă Prea Creştinul avea intenţia să rămână în stare de război nedeclarat, cum se spunea în mod curent în secolul al XVII-lea. Fixate încă din iulie, negocierile de pace între Ruy Gomez şi conetabil luaseră o întorsătură bruscă, conetabilul fiind puţin satisfăcut de convorbirile referitoare la prizonieri şi la răscumpărarea sporită care se cerea pentru fiul său. La Bruxelles, nu-şi făcea nimeni iluzii: Pentru a o rupe cu umbra unui pretext, ei aşteaptă ca ducele de Alba să facă ceva împotriva Papei" 15.

Să repetăm: faptul că politica familiei Caraffa a produs atât de rapide şi atât de mari rezultate este uimitor. Căci francezii puteau să se teamă, nealăturându-se Romei,

de întărirea adversarului lor. Ei au căutat, de altfel, să meargă pe ocolite, să-l susţină pe Papă fără a rupe armistiţiul, în realitate intervenţia pontificală s-a arătat eficace poate tocmai din cauza rapidităţii ei. Pasiunile nu erau stinse; francezii se gândeau încă la Neapole şi Milano şi chiar împăratul

— Pe care lumea dorea deja să-l vadă dispărând – se aprinde împotriva lui Paul al IV-lea. El pune să i se citească scrisorile, hotărăşte în luna iunie să-şi întrerupă călătoria în Spania şi, amintindu-şi, fără îndoială, de vechile sale lupte pasionate împotriva Romei, dă instrucţiuni ducelui de

Alba pentru a riposta împotriva pregătirilor Suveranului Pontif. Toate acestea contrar opiniilor lui Filip care voia, cu orice preţ, să evite ruptura. Conflictul care se anunţă este într-adevăr un conflict de pasiuni, dorit de oameni bătrâni, urâţi de curentul tulbure al vechilor idei şi al vechilor dispute şi care nu caută, de altfel, decât să dea amploare noilor ranchiune.:

fea-şi

Saint-Quentin

Este foarte adevărat, împotriva oricărei logici aparente, că războiul, renăscând în Italia şi din cauza Italiei, nu-şi va găsi, în Peninsulă şi în vecinătatea ei, deci în lumea mediteraneană, câmpul de acţiune. Poate, ce-i drept din cauza reţinerii marilor armade turceşti, Franţa neputând, fără puternica sa aliată, să încerce nimic hotărâtor în marea meridională. Or, nu s-au aflat decât câteva galere turceşti care în tovărăşia corsarilor lui Hassan Corso au mers în 1556 să asedieze pentru scurtă vreme Oranul 18. Şi, în 1557, an hotărâtor al războiului, turcii n-au mai organizat nici măcar echivalentul acestei diversiuni mărunte» În decembrie 1556, Francisc de Guise traversase Alpii cu o armată mare: 12.000 pedestraşi. 400 de soldaţi, 800 călăreţi cu arme uşoare17. A circulat zvonul că el avea forţe şi mai numeroase18. Ce să facă, oare, cu această armată şi cu italieni pe care îi înrola 19 singurul său aliat de peste munţi, ducele de Ferrara, numit la comanda – pur teoretică, de altfel, pentru că el o lăsa în

fapt în mâinile ginerelui său Francisc de Guise – forţelor franceze din Italia? Să-i atace pe milanezi ar fi fost, poate, un lucru înţelept. Dar, ambiţios, visând cuceriri şi coroane, poate pe aceea din Neapole pentru el însuşi, Francisc de Guise putea cu greutate să rămână surd la chemările lui Paul al IV-lea, care tocmai denunţase armistiţiile semnate cu spaniolii în noiembrie şi reînnoite în decembrie 1556, care nu făcea economie nici de promisiuni. Simon Renard raportează, la 12 ianuarie, că papa era hotărât să folosească întreaga sa „papalitate" şi rentele bisericii pentru a continua războiul20. Ar plănui să încredinţeze francezilor Bologna şi Perugia, de unde ducele Florenţei putea fi vătămat mai uşor. Se înţelege că Francisc de Guise şi-a împins armata până la Roma. Dar acolo, timp de o lună, s-a pierdut în intrigi şi nu a atacat regatul Neapolelui decât la 5 aprilie, fără mare succes. În mai, el era obligat

să reziste în apărare. În august, primea ordinul să revină în Franţa.

Astfel părăsit, Papa a fost nevoit să trateze, şi în mod definitiv. Pacea, încheiată cu o mare moderaţie de ducele de Alba, a fost anunţată public la 14 septembrie 21. Ştirea a dat naştere unor mari serbări publice dintre care remarcăm două manifestaţii, una la Palermo, în septembrie unde *„şi ficiro* îi *luminării per la pace fatta fra la Santită del Papa Paolo quarto con la Maestă del Re Filippo Secondo, nostro* de" *22; alta la 18 noiembrie 23, la Valladolid, cu sunete de clopote, procesiune şi Te Deum.

Este inutil să spunem care este importanţa acestei păci hispano-pontificale; ea marchează o întorsătură a istoriei lumii occidentale, readucerea Romei la supunere faţă de Habsburgi, sau, eventual (deoarece cu Paul al IV-lea, această supunere nu a fost niciodată perfectă, dacă ne gândim la greutăţile pe care el le-a făcut, în 1558, Împăratului nou ales pentru a-l recunoaşte în funcţia sa), unirea Romei şi a Spaniei. Aceasta va dura până în 1580 – 1590, pentru salvarea catolicismului şi a bisericii24, pentru triumful Contrareformei care nu a fost asigurat

decât prin această alianţă dintre puterea temporală şi cea spirituală.

Francisc de Guise, retras deja în ţinutul milanez 25, a trebuit să treacă din nou munţii la ştirea dezastrului de la Saint-Quentin (10 august 1557). Coligny, se ştie, se strecurase în fortăreaţă o zi după investirea sa de către spanioli. Armata pe care conetabilul o conducea pentru a debloca oraşul, a fost surprinsă, împrăştiată de-a lungul Somniei de grosul duşmanilor, la 10 august. A urmat un masacru şi o capturare de prizonieri în masă, printre care se număra şi conetabilul însuşi. În spatele trupelor, Filip primea din oră în °ra ştiri despre victorie. „La ora unsprezece

69

făcut luminaţii pentru pacea încheiată între S Sa PaPa Paul al IV-lea şi Maiestatea Sa, lhP al II-lea, regele nostru (lb. ital. – N.tr.)

Tiri

pnului

— U.ui său, a sosit un curier de pe luptă, anunţându-ne deruta duşnia-uuiui şi prinderea conetabilului; la ora unu printr-un alt curier, a urmat confirmarea înfrângerii, nu şi a capturării conetabilului nu venit aici» „*

O ya vedea

…*xxe* ia faţa locului. Un apropiat al vărului meu (Emmanuel Philibert) afirmă că l-a „văzut pe conetabil °; – Odată Saint-Quentin

Franţei dez

e *d dinere*> V. Or, suuaţia se miza ber şi Carol marii veş Dar de năpustirea asupra Parisului împotriva oricăror reguli, aşa cum dorea Emmanuel Pliilibert, aşa cum, din adâncul singurătăţii sale, şi Carol Quintul avea să o dorească la primirea ti. Care a fost rezultatul? Nu se ştie. Dar pierzându-şi timpul cu asedierea oraşelor mărunte ca Ham, Le Caţelet, Saint-o Noyon Saint, fW +:

se««. Şi =

71

66 – împrumuturile lui Carol Quintul şi ale lui Filip al II-lea pe piaţa din Anvers, 1515 – 1556

După Fernand BRAUDEL, „Les emprunts de Charles Quint sur la place d'Anvers", în *Charles Quint et son temps* (C.N.R.S), 1959. Trei feluri de datorii: faţă de oraşul Anvers; faţă de negustorii din oraş (Împrumuturi pe termen scurt); faţă de notabili (împrumuturi fără dobândă). Procentajul este dat de graficul inferior: Împrumuturile pe termen scurt dobândesc Inţâietatea. Oscilaţiile acestei enorme datorii fluctuante urmează vicisitudinile războiului. Zonele haşurate corespund perioadelor de război. Fiecare adute cu sine o creştere imediată a datoriei. Războiul împotriva protestanţilor din Germania se înscrie aici cu cele două perioade succesive ale sale. Scara logaritmică temperează creşterea finală de la 500.000 de livre în mare, până la 5.000.000: Începe domnia lui Filip al II-lea. Ar trebui, pentru a completa acest tablou, să avem aceleaşi înregistrări cel puţin pentru Medina del Campo.

cucerise, la sfârşitul lui iunie, Thionville care putea să ameninţe oraşul Metz, şi victoria însă o dată compensa înfrângerea.

În acelaşi an 1558, sosea în lumea mediteraneană o mare şi puternică flotă din Orient, la solicitarea francezilor 29. În primele zile din iunie, ea apărea pe coastele napolitane; la 7 iunie, era zarita la Esquilache30, mic port din Calabria;

sis CTA *în le bocche di NaP°* de 31 ŞI ÎS* continua călătoria cu mare viteză32, renunţă nd la oprirele

N. tr.).

*» golful Neapolelui (lb. ital.

sale Bishuite… Ea a reuşit să surprindă Sdrmnfer şi Massa daci locuitorii, preveniţi printr-un curier special, nu crezuseră în iminenţa pericolului. La 26 iunie, prădând mereu, ea se află în largul oraşului Procida de unde s-a îndreptat spre Ponant33. Negăsind galerele franceze în golful Genovei, ea a înaintat asupra Balearelor unde Piali Paşa a cucerit, la Menorca micul oraş Ciudadela34, provocând alarmă la Valencia unde exista temerea unei

răscoale a moriscilor 3S. Francezii au obţinut atunci ca ea să se întoarcă spre Toulon şi Nisa dar, o dată ajuns acolo, Piali Paşa refuză să facă ceva împotriva Bastiei. Acest refuz avea motive diverse: ştirea despre Gravelines, boala care decima echipajele şi impunea remorcarea galerelor, dar, mai ales, şi acest lucru este sigur, faptul că Piali fusese cumpărat pe un preţ bun de genovezi.

El va pleca de aici urmat la o distanţă respectuoasă de galerele aflate în serviciul Spaniei, în ciuda protestelor zadarnice ale francezilor. Această incursiune, costisitoare pentru Creştinătate, nu cântărise mult în balanţa războiului.

Căci într-un moment în care disputa romană era lichidată din septembrie 1557, cele două adversare puteau să reia negocierile de pace. Se revenea, într-un cuvânt, la situaţia din 1556, cu, totuşi, două elemente noi: la 21 septembrie 1558, Carol Quintul murea la Yuste şi prezenţa lui Filip al II-lea în Spania devenea, din acest motiv, şi mai necesară decât în trecut (vom mai reveni la acest lucru); apoi, la 17 noiembrie36, Maria Tudor, murea la rândul său, şi, dintr-odată, această uniune, periculoasă pentru Franţa, dintre Anglia şi Imperiul spaniol era dizolvată. În contextul tuturor acestor ameninţări şi complicaţii, în Anglia se punea problema succesiunii. Nordul reclama, încă o dată, întreaga atenţie a diplomaţilor-;<.

Pacea de la Cateau-Cambrésis

Problema Angliei a apăsat poate, mai mult decât cred istoricii, asupra negocierilor care trebuiau să 72

j, s la pacea de la Cateau-Cambrésis din 2 şi 3

aprilie 1559... w... w.

Nu încape îndoiala ca epuizarea financiară i-a constrâns pe adversari la pace. În plus, se dovedise că ei nu puteau obţine o decizie prin arme. De partea franceză, situaţia internă se adăuga, de asemenea, cu o povară foarte grea. Cine ar crede cuvânt cu cuvânt ştirile care treceau graniţele regatului, cu greu ar găsi o ţară mai nemulţumită, o nobilime mai săracă, mai nefericită, un popor mai tinguitor ca în Franţa. Chiar dacă imaginea pare

exagerată, ea nu este totuşi deloc inexactă. Tara este de asemenea chinuită în întregul său de protestantismul faţă de care guvernul lui Henric al II-lea este hotărât să acţioneze cu violenţă: el este, cu siguranţă, cel mai „catolic" dintre cei doi semnatari, cel mai hotărât să lovească erezia. Pentru aceasta îi este necesară pacea. În sfârşit, ar trebui să ţinem seama de jocul clanurilor, atât de influent sub domnia îngăduitorului Henric al II-lea, de neînţelegerile politice dintre partizanii casei Guise şi cei ai lui Montmorency care foarte curând vor alimenta războaiele religioase, de atâtea ori simple lupte pentru putere. Corespondenţele veneţiene subliniază că „în timp de pace, Conetabilul este primul om din Franţa, iar în timp de război – prizonier, privat de orice măreţie" 3? ceea ce este prea evident.

Aceste fapte, aceste realităţi au fost examinate în vechea lucrare a lui Alphonse de Ruble 3 s ca şi în strălucitele cărţi ale lui Lucien Romier39. Uar sunt posibile mai multe puncte de vedere. Pacea de la Cateau-Cambrésis a fost considerată de istoricii francezi, şi totodată de unii contemporani cu ea (mă gândesc mai ales la Brissac4 o, organizatorul Piemontului francez), drept un dezastru Poate ar fi drept să pledăm puţin şi în celălalt sens. Esenţialul avantajelor cu care Franţa os «-l din tratat> consta în încheierea a doua Mă™ „1: aleea a lui Emmanuel Philibert cu beta *Z* p şi aceea a lui FiliP ai n-lea cu ŞKsa-fie în «; a-a Un CAP încă' §* care trebuia să

Spania, „regina păcii". Avem astăzi teneşte plus, aproape să închidă poarta «nr (merge) niciodată în Italia duă *Z* * „U mai ochii săi frumuseţea acesteia" il a Văzu* cu Italie „nefericită de a se vedea S-T6 sârmana de a fi apărată... ea vlave? 3 mii] oacele dreptăţit să-şi plângă cu mi. l f „pn] elul văzându-se cu timpul supu-T*? /f-ea spaniole". Dacă în 1574 la Şi, °tul Puterii Cateaii-ram»r. –". „CIncisprezece ani w"-x twte ia soţia /", & a. *deprins Hi*, °*Şi¥itatea* „"? J? Pentru „văzându-se cu timpul supusă 7, V „elendrea spaniole". Dacă în 1574 W „i «°tul Puterii Cateau-Cambrésis, se putea în P™\de ani d „Pă Şi – dălS –

a”.

„Rewi; e ani după

Cateau-cam Drâsis, se putea încă „închide poarta” Italiei, probabil că renunţarea din 1559 nu era atât de netă pe cât se vrea să se spună.

„S” J «„ci

Din păcate nu numai la Italia se renunţa, ci şi la Savoia şi la Piemont, la acest stat pe jumătate angajat în lumea franceză, legat de cantoanele elveţiene, lipit de mare prin strâmtele ferestre Nisa şi Villefranche, şi, dincolo de poalele munţilor, lipit de marea câmpie a Italiei de nord. Sigur, nu este o parte inseparabilă a Italiei, un ţinut aparte, prin moravurile şi obiceiurile sale, chiar şi în ochii unui italian ca Bandello4 i, martor puţin suspect în cazul de faţă. Franţa lui Henric al II-lea renunţă destul de gratuit, se pare, în graba sa de a ajunge la pace, cu o evidentă lipsă a simţului posibilităţilor, cu o cruzime, de asemenea, de neiertat. Cu nepăsare, ea îi abandona pe sienezi lui Cosimo de Medici, pe corsicani, genoyezilor. Fuonisciti sienezi au încercat zadarnic să-şi cumpere libertatea de la Filip al II-lea, cu preţul în aur.

75

Şi, îţi

Tratatul din 1559 ascunde, totuşi, un calcul francez. Însăşi râvna lui Henric al II-lea împotriva ereziei, în interiorul şi în exteriorul frontierelor, nu face, oare, parte dintr-o manevră faţă de Anglia? Odată cu moartea Afariei, în noiembrie, există o altă Maria, Maria Stuart, căsătorită cu Delfinul Franţei, Ja 24 aprilie 1558”, care are, din punct de vedere dinastic, drepturi evidente la coroana engleză, cu atât mai mult cu Cât în acelaşi moment, Elizabeta alunecă spre P™estantism, cu prudenţă, dar într-un mod vi-l: „*a* Roma, apar nelinişti. Filip al II-lea se străduiesc dimpotrivă, să înlăture o excomunicare posibilă a tinerei regine: ea ar risca să deschidă drumul unei invazii franceze a cărei eventualitate nu reprezintă un secret: poeţii vorbesc despre ea, Ronsard, în aprilie 1559, în cântecul său de bucurie către regele Henric al II-lea, şi,

ceva mai înainte, du Bellay, cât se poate de limpede într-un sonet scris imediat după moartea Mariei Tudor46.

Nimic nu-i mai potrivit pentru a arăta importanţa nordului şi a problemei engleze, decât un lung memoriu remis lui Filip al II-lea, în iunie 155947, şi care l-a tulburat până la a-l face să renunţe la călătoria sa în Spania. Această hârtie nesemnată, pe care Filip al II-lea a expediat-o surorii sale Juana cârmuind în lipsa lui regatele Spaniei, a fost, fără îndoială, opera consilierilor nespanioli ai principelui. Ea este, în treizeci şi patru de puncte, o pledoarie pentru ca suveranul să rămână în Flandra, în inima Ţărilor din nord. Francezii plănuiesc o invadare a Angliei. „Şi în caz că Anglia era pierdută, dacă era iminentă şi pierderea ţinuturilor din Flandra, se poate discuta dar nu se poate susţine contrariul cu argumente temeinice. Or, pierderea Angliei este considerată ca sigură şi pe curând din tot felul de pricini”. Există drepturile Delfinului din Franţa, slăbiciunea regatului englez, disensiunile sale, proasta stare a apărării sale, nevoia pentru catolicii englezi de a avea un protector, facilităţile pe care le au francezii cu flotele lor şi utilizarea Scoţiei, fără a mai socoti că Papa poate să o priveze pe regina actuală de coroana sa... Regele nu poate, evident, să-i susţină în Anglia pe duşmanii bisericii, din motive morale; şi dacă ar face-o ar avea împotriva lui „majoritatea oamenilor din insulă” (ceea ce ne indică în Ţările-de-Jos se consideră că Anglia este în majoritate catolică). Va fi, oare, lăsat regele Franţei să ducă la bun sfârşit această mare acţiune? Din punct de vedere juridic, el va proclama şi va menţine cu siguranţă pacea în numele său şi va încredinţa expediţia Delfinului, aşadar va acţiona în ciuda păcii semna

Dar dacă Filip al II-lea rămâne în arile-de-Jos, regele Franţei nu va ataca.

Documentele statului major nu trebuie luate iciodată în litera lor; dar există dovezi că acest oiect era mai mult decât fum. Dacă Filip al II-lea nu vrea, pentru a se întoarce în Spania, să treacă prin Franţa, dacă el evită mângâierile

care i se pregăteau, explicaţia este, fără îndoială, că nu voia să se lase antrenat în aventură. Ducele de Alba îl reprezenta pe Filip la ceremonia căsătoriei sale la Notredame din Paris. „Francezii se străduiesc, scria el cifrat regelui, să arate Maiestăţii Voastre o mare prietenie în toate conversaţiile lor... Toţi aceia care se apropie de rege nu spun trei cuvinte fără ca două să nu fie despre dragostea şi prietenia pe care o manifestă. Prea Creştinul faţă de Majestatea Voastră şi despre ajutorul pe care i-l va aduce în toate acţiunile sale. Poate acesta-i adevărul, aşa cum o cerea raţiunea. Este, de asemenea, posibil ca ei să nu-şi ofere participarea la acţiunile Majestăţii Voastre decât în speranţa de a o obliga să nu le împiedice pe ale lor4 s..." Se observă suspiciunea, chiar în momentul în care Prea Creştinul oferea, în primele elanuri ale unei înţelegeri cordiale, colaborarea galerelor sale la o expediţie pe care Filip al II-lea, aşa se credea, cel puţin, de partea franceză, o pregătea împotriva Algerului. Suspiciune pe care o precizează o altă scrisoare a ducelui 49 în care se miră, nu fără oarecare dispreţ, că de la curtea Franţei fiecare, până la simplii scutieri, este la curent cu deliberările secrete ale Consiliului de Stat, povesteşte cui vrea să asculte că Franţa şi Spania ar putea, împreună, să-şi impună legile lor Creştinătăţii şi că „dacă Majestatea Voastră l-ar ajuta pe Prea Creştinul în problema Angliei, acesta ar putea să o ajute pe Majestatea Voastră să devină stăpânul Italiei" 50.

spune el în esenţă într-o scrisoare din iulie, contrasemnată de Ruy Gomez, nu trebuie să li se îngăduie lâncezilor instalarea în Anglia. Asocierea

lunea lor ar fi periculoasă şi riscantă „dat fiind ceea ce s-a petrecut la Neapole" altă dată, „Ni s-ar părea potrivit ca Majestatea Voastră să anunţe încă de pe acum cu insistenţă, chiar dacă nu trebuie să o facă... că prinţul Seniorul nostru (Don Carlos) va veni în Ţările-de-Jos imediat ce Majestatea Voastră va fi plecat de aici, aşa încât fiecare, francez sau englez, să ştie că Majestatea Voastră nu lasă această poziţie neocupată51".

De partea sa, Elizabeta se neliniştea din cauza pregătirilor franceze din porturile Normandiei şi se străduia să unelteasc㠺i în Scoţia şi în Franţa. Conjuraţia de la Amboise, în 1560, o dramă socială şi religioasă, va fi în egală măsură şi o dramă a străinătăţii52. Este adevărat că în acea epocă Franţa lui Henric al II-lea cedase locul unui stat mult mai puţin viguros. Semnatarul păcii de la Cateau-Cambrésis dispăruse, întâmplător, la 10 iulie 1559 *B3*, şi moartea sa, plină de nelinişti, răpea Franţei, cel puţin pentru un timp, posibilitatea de a juca o partidă mare.

Neprielnic hazard! Dar dacă vrem să întocmim bilanţul tratatului din 1559, se cuvine să aşezăm, în faţa vechilor realităţi, atât de des luate în consideraţie de istorici, în faţa pierderii Italiei şi a pierderii Corsicii, speranţa dobândirii Angliei, această speranţă, o clipă, atât de aproape şi pe care viitorul a destrămat-o?

I IV?

ni

Vi întoarcerea lui Filip al II-lea j*? *în Spania*

Lui Filip al II-lea nu i-au plăcut niciodată ţările nordului. Încă din 1555, el plănuise să-l lase pe tatăl său în Flandra şi să se întoarcă în Spania 54. Maria de Ungaria55 sărise în sus de indignare: „ceaţa" nordului era, oare, făcută pentru bătrâni, şi soarele sudului pentru tineri? în 1558 Filip nu-şi schimbase părerea şi se gândeşte să o aşeze în locul său chiar pe mătuşa sa, care îl însoţise pe împărat în Spania în toamna lui 1556. Dar Maria de Ungaria, care acceptasex în cele *1*%

din urmă, murea în 1558. Abia în 1559, patru luni după semnarea păcii de la Cateau-Cambrésis, o lună după moartea socrului său Henric al II-lea, a reuşit Filip să întreprindă călătoria.

Biografi şi istorici nu zăbovesc deloc asupra acestui fapt57. Continuatorului lui Juan Mariana58 i se întâmplă chiar să nu spună un cuvânt despre el şi textul său sare, fără nicio lămurire, de la scena Ţărilor-de-Jos la aceea a Spaniei. Or, odată cu această călătorie, Imperiul personal

al lui Filip al II-lea, avea valoare stabilă pentru ani de zile, sfârşeşte prin a se desprinde de moştenirea lui Carol Quintul. În acelaşi timp, se instituia şi o nouă ordine europeană. În 1558, două poziţii esenţiale au fost pierdute, fără război, de către noul suveran: moartea Mariei Tudor şi abdicarea imperială a tatălui său l-au privat pe Filip al II-lea de Anglia şi de Imperiu. Dintre aceste evenimente, unul s-a dovedit a se afla pe linia firească: împotriva ostilităţii reunite a Germaniei protestante a lui Ferdinand şi a lui Maximilian, era imposibil de luptat. Dar aproape în momentul în care Germania se constituia definitiv, faţă de Filip al II-lea, ca o lume închisă, străină, un fapt total întâmplător, moartea neaşteptată a Mariei Tudor, în noiembrie, rupea alianţa anglo-spa-niolă, şi punea capăt visului despre un stat anglo-flamand căruia Marea Nordului i-ar fi fost centrul plin de viaţă.

Este suficient să ne gândim la ce ar fi putut însemna Filip al II-lea ca stăpân al lumii germanice şi al Angliei, pentru a calcula consecinţele acestor evenimente. Titlul imperial, chiar lipsit de orice substanţă, ar fi evitat disputele iritante privind întâietatea; el ar fi întărit autoritatea spaniolă asupra Italiei şi ar fi dat războiului împotriva turcilor, susţinut şi în câmpiile Ungariei S1 în Mediterana, un singur şi acelaşi ritm. Pe e altă parte, cu sprijinul sau cu neutralitatea a „/azboiul din Ţările-de-Jos n-ar fi avut

f înfăţişare, lupta pentru dominaţia Atlan1> care avea să fie esenţialul celei de a doua jumătăţi a secolului, nu s-ar fi sfârşit în catastrofă. Dar mai ales cine nu vede, oare, că prin forţa acestor evenimente Imperiul lui Filip al II-lea se vedea respins din nord către sud? Pacea de la Cateau-Cambrésis, întărind ascendentul spaniol asupra Italiei, contribuia totodată la orientarea politicii Regelui Catolic către sudul european, în detrimentul, poate, al unor misiuni mai urgente şi mai fructuoase.

Călătoria de întoarcere a lui Filip al II-lea în Spania, în august-septembrie 1559, pune punct final acestei evoluţii. Filip va rămâne de acum înainte în Peninsulă, va fi

ca şi prizonierul Spaniei. Fără îndoială şi contrar legendei care îl prezintă izolat la Escorial, a călătorit încă mult59, dar totdeauna în interiorul Peninsulei.

Gounon Loubensbo, într-o veche lucrare, încă utilă, îi reproşează lui Filip al II-lea de a nu fi mutat, după cucerirea Portugaliei, capitala sa de la Madrid la Lisabona, de a nu fi simţit importanţa „i Atlanticului. La prima vedere, pare că părăsirea oraşului Bruxelles în primăvara lui 1559 este o greşeală de acelaşi gen. Filip al II-lea s-a plasat, în mod deliberat, pentru toată durata domniei sale, la marginea Europei. El a impus politicii sale o aritmetică defavorabilă a distanţelor: se poate demonstra cu ajutorul cifrelor că ştirile 1 ajungeau mai repede la Bruxelles decât la Madrid, fie că punctele lor de plecare erau Milano, Neapole sau Veneţia, fără a mai vorbi de Germania, Anglia sau Franţa. Spania a devenit inima statelor lui Filip al II-lea, centrul puternic, exclusiv, de unde va veni, mai mult sau mai puţin lent şi energic, impulsul vital al politicii sale. De acum încolo din Spania va vedea şi va judeca Regele evenimentele, într-un climat moral spaniol se va elabora politica sa, interesele spaniole vor fi accentuate întotdeauna de cei din anturajul său, oamenii din Spania vor fi aceia care vor gravita în jurul lui.

Căci întoarcerea Regelui a avut urmări asupra alcătuirii anturajului său. Încă din timpul lui 8°

Carol Quintul, deplasările Împăratului, în ciuda caracterului lor provizoriu, făceau să varieze favorurile şi importanţa acordată unuia sau altuia dintre miniştrii săi. În 1546, vorbind despre Perrenot, ambasadorul veneţian, Bernardo Na-vagero nota întâmplător61: „... de când Împăratul a plecat din Spania şi a rămas în Germania sau în Flandra, creditul său a crescut simţitor”. Părăsind Ţările-de-Jos, Filip al II-lea s-a despărţit de consilierii săi din Flandra şi de locuitorii din Franche-Comte: despărţirea are valoarea sa, cum o arată exemplul lui Granvelle, însuşi fiul lui Perrenot. Episcopul de Arras, pe care viaţa sa rătăcitoare îl purtase de-a lungul întregului Imperiu al lui Carol Quintul, s-a stabilit în Ţările-de-Jos într-o situaţie de

invidiat: el se află în preajma Margaretei de Parma, ca om de încredere al lui Filip al II-lea. Dar situaţia sa nu se compară cu aceea pe care o deţinuse în consilii, pe vremea împăratului, şi a lui Filip înainte de plecarea din 1559. Timp de douăzeci de ani el va rămâne astfel departe de suveran. Se cunoaşte importanţa întâlnirii târzii a celor doi bărbaţi, sosirea lui Granvelle la Madrid în 157962, dezvoltarea imperialistă pe care această sosire o va inaugura.

Revenind în Spania, Filip al II-lea s-a lăsat, pentru lungi ani, pe seama consilierilor săi spanioli. El a câştigat aici inestimabila afecţiune a regatelor sale peninsulare. Spania va aprecia ca pe o binefacere şi va resimţi „în măruntaiele sale" prezenţa lui continuă, după nesfârşitele călătorii ale împăratului63. „Mă îndoiesc, scria în 1595 ducele de Feria, oricât de numeroase şi de întinse ar fi statele Regelui, că el domneşte în altă parte tot atât de deplin ca în sufletele spaniolilor" 64.

Într-adevăr, nimic nu seamănă mai puţin cu un act improvizat ca această călătorie, mereu proiectată, mereu amânată. S-a considerat mult Prea importantă partea care revenea gusturilor lui Filip al n iea. iubind Ţăriie-de-Jos la fel de Putin pe Cât era ei iubit acolo, „dezgustat de acest loc de şedere", el l-ar fi părăsit, în grabă, g sale's sfârşit V

arte cu înd T

În euforia unei atmosfere de victorie a părăsit Fih p al II-lea Bruxelles. Întreaga Italie este prezentă atunci, zumzăind, în jurul învingătorului, oferind bani şi prezentându-i cererile, Cosimo de de Medici pentru a-şi asigura Siena, Marele-Maestru al Maltei pentru a obţine ordinele necesare expediţiei împotriva oraşului Tripoli, Republica Genovei pentru a pune la punct amănuntele recâştigării Corsicei, familia Farnese pentru a o înlătura pe ducesa de Lorena şi a rezerva Margaretei de Parma conducerea Ţărilor-de-Jos. În mijlocul recepţiilor, a Te Deum-urilor, Filip al II-lea împarte seniorilor flamanzi ultimele sale favoruri, delimitează puterea noii guvernatoare. La 11 august, el se află la VJissingen.

Aşteaptă aici două săptămâni vântul favorabil, îşi înşală vremea alergând de la o insulă la alta, de la un castel la altul. La 25 august, flota regală ridică, în sfârşit, pânzele.

Avem o relatare foarte completă a întoarcerii6? în *Jurnalul* lui Jean de Vandenesse pe care o completează câteva scrisori adresate Margaretei de Parma de către Ardinghellim, preceptorul tânărului Alessandro Farnese: ostatic al politicii spanio Je şi pe care mama sa l-a lăsat să fie format în Peninsulă, el îl însoţeşte pe Rege în călătoria sa. Să semnalăm în trecere că relatarea tradiţională – aceea care se poate citi în Watson, Prescott, sau Bratli – a debarcării romantice a lui Filip al II-lea la Laredo este falsă de la un cap la altul. Suveranul nu a sosit singur, riscându-şi viaţa, într-o simplă barcă în timp ce în spatele său întreaga flotă se scufunda – bogăţiile sale, o mie de seniori din suita sa şi preţioasele lor bagaje. A existat o furtună care a scuturat puternic liurcele greoaie care urmau convoiul, dar o scrisoare a lui Filip al II-lea însuşi, din 26 septembrie 1559, declară că o singură navă lipseşte la apel". h» ceea ce îl priveşte pe Rege, el se afla de-acum Pe uscat, încă din ziua precedentă. Întregul scena-„u este o invenţie, poate datorată lui Gregorio Leti care a povestit pe larg acest dezastru, „adevărată prevestire a tuturor nenorocirilor şi a nefericirilor ce i s-au întâmplat, mai târziu Regelui „7°.

NOTE

1. Filip al II-lea către prinţesa Juana, Londra, 13 aprilie 1557, A.E. Esp 232, f° 232.

2. Badoero către Senat, Bruxelles, 7 martie 1556.

COGGIOLA, *art. cât.* p. 108, nota.

3. Navagero către Senat, Roma, 21 f ebr. 1556, COG-GIOLA, *art. cât.*, p. 232 – 233.

4. Badoero către Senat, Bruxelles, 1 martie 1556, COG-GIOLA, *art. cât.* p. 108, nota.

5. *Ibidem*.

6. Relatare a lui Bernardo Navagero, 1558, E. ALBI. RI, *Belazioni*... vol. 2, III, p. 389.

7. Ernesto PONTIERI „Il papato e la sua funzionei

morale e politica în Italia durante la preponderenza spagnuola", în: *Archivio storico italiano*, 1938, vol. 2.

p. 72.

8. E. LAVISSE, op. cit., vol. 5, II, p. 163.

9. Henric al II-lea către Ottavio Farnese, Fontaânebleau, 29 iunie 1556, COGGIOLA, *art. cât.*, p. 256

257; F. DECRUE, Anne *de Montmorency*, *vol. 2*, p. 186.

10. H. PATRY, „Coligny et la Papaute en 1556 – 1557".

În: *Bul. de la Soc. de l'hist. du proteslantisme français*, vol. 41, 1902, p. 577 – 585.

11. Ducele de Alba a intrat în Ostia la 14 noiembrie:

Io que refere un hombre que fue a Francia estos dias a *enterder Io que altă se hacia** (dec. 1556), A. N.

K 1490. Armistiţiul semnat la 18 noiembrie (Sim.

Patronato Real, nr. 1580), suspendat la 27 decembrie

1556, *ibidem*, nr. 1591.

12. *Opere*, Milano, 1806, p. 119 – 131, de citat de COGGIOLA, p. 225 şi următoarele.

13. Aceeaşi dată, Filip al II-lea către cardinalul Caraffa.

Simancas Patronato Real, nr. 1614.

14. Astfel, în problema familiei Colonna pe care a deposedat-o de pământurile sale în vreme ce familia Colonna este o partizană cunoscută a Spaniei. La fel la legătură cu raporturile totdeauna spinoase cu Neapole.

15. Lo quo contienen dos cartas del embaxador en Francia de 9 y 13 de julio 1556, A.N., K 1489.

* după cum raportează un om care a fost în Franţa în aceste zile ca să se informeze ce avea să se întttmple. (lb. spân. – N.tr.)

16

17.18.

19.

20.21.

22.23.

24.25.

26.
27.28.
29.
30.

D. de HAEDO, o/? cât. f 69 v6 şi 70; Jean GAZ E NAVE „Un Corse, roi d'Alger (Hassan Corso)" în: *Bev. Afrique Latine*, 1923, p. 397 – 404; Socorro de Oran Simaneas E" 511 – 513. E. LAVISSE, op. cit. voi. 5, 2, p. 167. Un hombre que se envio a Francia y bolvio a Perpifiân a Ios XXV de enero ha roferido Io sigurente – 28 ian. 1557 – A.N., K 1490, 30.000 de infanterişti.

10.000 de călăreţi în Piemont. O notă pe margine:

„Todo es mentira". * Simon Renard, mai bine informat.

(Simon Renard către Filip al II-lea, 12 ian. 1557)

Indică un total de 12.000 de oameni, A.N., K 1490.

Simon Renard către Filip al II-lea, 12 ian. 1557.

A.N., K. 1490.

Ibidem.

Cavi, 14 sept. 1557. Capitulación publica sobre La Paz entre Felipe II y Paulo IV otorgada entre el duque de Alba y el Cardinal Caraffa. Simaneas Patronato Real, nr. 1626. Clauze secrete asupra fortificaţiilor din Paliano, *ibidem*, nr. 1625. Palmerino B. Com. Palermo Qq D 84. Data sa de

11 sept. nu este, oare, eronată?

Juan Vázquez către Carol Quintul, Valladolid, 18 noiembrie 1557, L.P. GACHARD, *La retrăite*... vol. 1, doc. nr. CXXI.

Paul HERRE, *Papsitum und Papstwahl im Zeital-ter Phitipps* II. Leipzig, 1907.

Filip al II le-a către Carol Quintul, Beaurevoir, 11 august 1557, A.N., K 1490. În acest dosar există numeroase documente despre bătălia de la Saint-Quentin.

Filip al II-lea către Carol Quintul, vezi nota precedentă. *Ibidem*.

Filip al II-lea către contele de Feria, 29 iunie 1558, *COD01N*, vol. 87 p. 68.

Cesareo FERNANDEZ DURO, *Armada española*, Madrid, 1895 – 1903, vol. 2, p. 9 şi următoarele. Dogele şi guvernatorii din Genova către Jacomo de Negro, ambasador în Spania, Genova, 23 mai 1558, A.d. S. Genova, înghilţerra, vol. 1, 2273. Despre rolul ambasadorului francez de la Vigne, Piero către ducele Florenţei, Venezia, 22 ian. 1558, Mediceo 2974, f° 124. Flota soseşte mai devreme decât de obicei. Informaţiile din Constantinopol, 10 aprilie 1558, Simaneas E° 1049, f° –.O. Pedro de Urries, guvernator al Calabriei, către viceregele din Neapole, 7 iunie 1558, Simaneas E° 1049, i 43. La 13 iunie ea va fi capturată, apoi urmează Pierderea oraşului Reggio, C. MANFRONI, *op*, J» e voi. 3, p. 401.

totul e fala (lb. apan. – N. tr.)

31. Instruction data Mag? O Frâne? Coste misso ad clas.

sem Turchorum pro rebus publicis, Genova, 20 iunie

1558, act original A.d. S. Genova, Constantinopolj r; r 1558 – 1565, 1 – 2169. C. MANFRONI, op. cit. voi. 3, p. 401, nota, mi se pare că citează o altă copie a acestei instrucţiuni.

32. Ea trece prin dreptul oraşului Torre del Greco, cardinalul de Sigüenza către A.S. Roma, 16 iunie 1558

Simancas E° 1889, f° 142, A.E. Esp. 290 F 27.

33. Don Juan Marinque către A.S., Napoli, 26 iunie 1558, Simancas E° 1049, f° 41.

34. C. FERNÂNDEZ DURO, *Armada Española*... vol. 2 p. 11.

35. *Ibidem*, p. 12.

36. G. TURBA, op. cit., vol. 1, 3, p. 81, nota 3.

37. Marin de Cavali către Doge, Pera, 16 dec. 1558.

A.d. S. Venezia, Senato Secreta, Cost., Filza 2 B, f° 102.

38. *Le Jraite* de *Cateau-Cambrésis*, 1889.

39. *Les origines politiques des guerres de religion*, Paris.

2 vol., 1913 – 1914.

40. *Guj* de BREMOND D'ARS, *Le pere de Mme*

Rambouillet, Jean de Vivonne, să vie et ses ambassades. Paris, 1884, p. 14; Lucien ROMIER, *Origines, op. cât.*, vol. 2, cartea a V-a 2, p. 83 – 86; B.N. OC 1534, f° 93 etc.

41. Elizabeta către Filip al II-lea, Wes. tniinster, 3 oct. 1558, A.N., K 1491, B 10, nr. 110 (în latină).

42. Baronul A. RUBLE, op. cit., p. 55.

43. Către Henric al III-lea, 25 sept. 1574, copie, Simancas E° 1241.

44. Op. cit., vol. 7, p. 198, 205.

45. T.A. d'AUBIGNÉ, op. cit., *vol. 1*, p. 41.

46. „Ei vor ca prin dumneavoastră Franţa şi Anglia să schimbe într-o pace lungă războiul ereditar".

47. Apuntamientos para embiar a España (f.d., mai-iunie 1559), Simancas *E°* 137, *tot* 95 – 97. O copie a acestui important document, A.E., Esp., 290.

Despre întâlnirea principalelor personaje „di questi paesi" şi dorinţa lor, din cauza acelui „*garbuglio*" *

din Anglia şi din Scoţia, de a-l vedea pe rege rămânând în această iarnă în Flandra, Minerboti către duce, 2 iulie 1559, A.d. S., Firenze, Mediceo, 4029.

48. Ducele de Alba către Filip al II-lea, Paris, 26 iunie 1559, A.N., K 1492, B 10, f° 43 a.

49. Acelaşi către acelaşi, iunie 1559, *ibidem*, f° 44.

50. *Ibidem*.

51. Paris, 11 iulie 1559, *ibidem*, f° 49.

52. J. DURENG „Ia complicite de l'Angleterre dans le complot d'Amboise", în: *Revue Hist. mod.*, vol. 6, p. 248 şi următoarele; Lucien ROMIER, *La conjuration d'Amboise* ed. a 3-a, p. 73; E. CHARRIERB, op. cit., vol. 2, p. 595.

87

53.

54 – 55 – 56.57

58.

59, 60 61 62.

RUy Gomoz şi ducele de Alba către Filip al II-lea, Paris, 8 iulie 1559, A.N., K 1492, f° 48, Henric al II-lea a

pierit.

L.p. GACHARD, op. cit., vol. 1, p. 122 şi următoarele, 27 mai 1555.

Jbidem, p. 124, regina Ungariei către episcopul din Arras, 29 mai 1556.

Ibidem, vol. 1, p. XLI şi următoarele; p. 341 – 352; vol. 2, p. CXXXVII şi următoarele, p. 390. *Historiae* de *rebus Hispaniae*... vol. 1, (singurul publicat) al continuării, de P. Manuel José de MEDRA-NO, Madrid, 1741.

Adăugăm că erorile sunt frecvente şi cronologia, în genere, inexactă. Filip al II-lea s-a îmbarcat la 25 august la Vlissingen, a debarcat la 8 septembrie la Laredo. După Campana, regele a ridicat pânzele la 27 septembrie, după Gregorio Leti la 26 septembrie... Istoricii moderni începând cu Robertson şi Prescott au reprodus aceste date vechi. Vezi rezumatul acestor călătorii în C. BRATLI, op. cit., p. 188, nota 280, şi p. 101 – 102. *Essai sur Vadministration de la Castille au XVIe siècle*, 1860, p. 43 – 44.

E. ALBER1, *Relazioni*, vol. 1, 1, p. 293 şi următoarele, iulie 1546.

M. PHILIPPSON, *Ein Ministerium unter Philipp* II. *Kardinal Granvella am spanischen Hofe*, *167*9 – *158*6, 1895.

Vezi articolul de C. PEREZ-BUSTAMANTE, „Las instrucciones de Felipe II a Juan Bautista de Tassis”, în: *Bev. de* la Bibliotecă, *Archiva y Museo*, vol. 5, 1928, p. 241 – 258. Simancas E° 343.

Louis PARIS, op. cit. p. 42, nota 1. *Ibidem*, p. 42.

Iată scurta povestire a lui Jean de Vandenesse: „... joi, de ziua sfântului Bartolomeu, scrie el la 23 august, Majestatea Sa cină în zisul Sonbourg; şi după cină veni la Flessinghe. Şi cam la ora unsprezece noaptea se îmbarcă pe nava sa, rămânând ancorat până vineri târziu seara când ridică pânzele. În numita zi cam pe la ora nouă dimineaţa, prinţii şi seniorii din Ţările-de-Jos îşi luară rămas – bun de la Rege şi de la toţi; nu fără regret, suspine şi lacrimi şi jale pe faţă, văzând pe Regele lor firesc

părăsindu-i… Şi cam pe la prânz sosi ducesa de Parma, însoţită de Prinţul, fiul său, şi de mai mulţi alţi seniori, să-şi ia rămas bun de la Majestatea Sa. Sila ora vecerniilor Majestatea Sa ridică pânzele, şi trecând cu vânt destul de bun strâmtorile şi primejdiile bancurilor la vedere din Dunckercke, Calaix şi Douvre naviga încurcătură (lb. ital. – N. tr.)

până la trecătoare aproape de insula Vicq (Wich.); „Intrând în marea Spaniei ne cuprinse acalmia mării într-un asemenea chip, încât am rămas cincisprezece zile pe mare. Şi în opt septembrie, de ziua Sfintei Fecioare, Majestatea Sa şi câteva nave ancorară în portul Laredo unde Majestatea Sa coborî pe mal „şi ascultă misa în biserică şi se culcă aici în această, zi, care era vinerea, şi toată ziua a fost împiedicată „debarcarea a ceea ce se putea. Hurcele care sunt vase grele şi câteva alte nave nu putură intra în port atât de devreme. Şi sâmbătă Majestatea Sa plecă din numitul Laredo cam la o *or* & după prânz pentru a merge la Colibre care se află la o jumătate de leghe mai departe pe uscat decât Laredo. La care oră începu aici

O atât de năprasnică furtună pe mare şi pe uscat, încât navele care erau ancorate în port neputând să reziste pieiră şi se rătăciră; ce mare jale îţi face să vezi pierzându-se nave, oameni şi bagaje. Şi celelalte fură obligate să-şi caute salvarea pe mare. Pe uscat pomii erau scoşi din rădăcini şi olanele zburau de pe acoperişirile caselor şi dură toată ziua şi toată noaptea… „în: L.P. GACHARD şi PIOT, *Collection des voyages des souverains des Pays-Bas*, 1876 – 1882, vol. 4, p. 68 şi următoarele.

68. Iată rezumatul mărturiei lui Ardinghelli: Ardinghelli urmăreşte în Zelanda deplasările lui Filip al II-lea, asigură legătura cu el. La 23 august, el o previne pe Margareta de Parma pentru ca aceasta să vină să-şi ia rămas bun de la Filip al II-lea. îmbarcat la 25 august, el profită pe drum de înlesnirile pe care

I le oferă navele întâlnite pentru a transmite ştiri despre sănătatea prinţului. La 26 august, între Calais şi

Douvres, el arată că totul merge după dorinţă şi că au fost luaţi piloţi la bord pentru a asigura securitatea navigaţiei de-a lungul bancurilor de nisip.

Filip al II-lea nu va voi să dea drumul, scria în 27 august, preţioşilor piloţi înainte de insula Wight.

Regele este, poate, răspunzător de încetineala înaintării; vântul s-a pornit, dar suveranul nu vrea să se despartă de hurce, altminteri navele ar fi făcut, deja, treizeci de leghe în plus. „Călătoria nu poate fi decât fericită, conchide el, toate locurile periculoase fiind lăsate în urmă, de astăzi, în opt zile, sperăm să fim în Spania”. O barcă spaniolă, întâlnită în drum, aduce o scrisoare datată din 31. Călătoria continuă pe o vreme foarte frumoasă. „Vom fi la noapte dincolo de trecătoare…” Corespondenţa se întrerupe apoi până la 8 septembrie. În acea zi, Ardinghelli scrie: „Domnul fie lăudat căci ne-a condus în cele din urmă pe toţi teferi şi nevătămaţi în acest port

Laredo. După ieşirea noastră din strâmtoarea Angliei, timpul a fost atât de nestatornic încât i-a înşelat pe marinari nu o dată, am fost stânjeniţi, când de ne

69.

70, clintirea mării, când de vântul potrivnic, dar mulţumită lui Dumnezeu nu am avut nicio furtună. Ieri seară, în sfârşit, s-a pornit un mistral care ne-a condus în această noapte cu bine pe tiscat…” Tot din Laredo (nu trebuia să părăsească portul decât în 14 septembrie) Ardinghelli scrie pe data de 10 „sâmbăta asta (9 septembrie) în toiul zilei se dezlănţui pe mare o furtună atât de groaznică, încât a fost o mare binefacere că ne aflăm pe uscat. Navele care se aflau în port s-au salvat cu cea mai mare trudă… trei dintre ele au rătăcit în port fără să aibă totuşi vreo pierdere în oameni şi mărfuri. Hurcele care au rămas în urmă au trecut, desigur, prin mari pericole; până în prezent suntem fără veşti, fapt ce ne trezeşte temeri foarte puternice…” Totuşi în 13 septembrie, „flota din Flan-dra” sosea „fără să fi suferit defel din cauza furtunii trecute…” Bucuria tuturor: hurcele transportau servitorii şi bunurile seniorilor care-l însoţeau

pe Filip al II-lea. Aceste scrisori ale lui Ardinghelli există la Arhivele farnesine din Napoli, Spagna fascio 2, f° «186 – 251.

Filip al II-lea către Chantonnay, 26 septembrie, 1559 (şi nu 1560, indicaţia clasării), A.N., K 1493, B 11, f° 100 (copie) „... dintre navele care vin odată cu armada prin care am câştigat aceste regate, una singură lipseşte care nu a apărut până în prezent. Ea aparţine unui anume Francisco de Bolívar din Santander. El transporta îmbrăcămintea regenţilor din consiliul meu din Italia şi a câtorva dintre secretarii şi servitorii mei, cum veţi vedea după un memoriu adăugat acestei scrisori...” Unele zvonuri afirmă că nava ar fi ajuns în La Rochelle. Despre această navă pierdută, L.P. GACHARD, *Retrăite*... vol. 2, p. 62. Gr. *LWTL*, *La vie de Philippe* II, 1679, vol. 1, p. 135.

4. SPANIA.

ÎN MIJLOCUL SECOLULUI

În care Spanie acosta, oare, Regele? Cu siguranţă într-o Spanie dornică să-l revadă.

De ani întregi, fiecare cerea aici întoarcerea sa: regenta şi consilierii, încă din 1555 1; Cortesurile din Castilia, reunite în 15582; Carol Quintul însuşi care a considerat-o ca indispensabilă şi toţi funcţionarii din Peninsulă. În corespondenţa lui Francisco Osorio3, aproape fiecare pagină face aluzie la această întoarcere care ar rezolva totul, spune el, când ştirile sunt proaste, care le-ar ameliora şi le-ar face şi mai favorabile, când ele sunt bune. Când, în sfârşit, ajunge marea veste: „bucuria şi mulţumirea în legătură cu pacea şi cu buna venire a Majestăţii Voastre în aceste regate sunt atât de mari, scria el la 17 mai 1559, încât n-aş putea-o spune!”

Cu siguranţă împrejurările sunt grave. Spania a scăpat de contactele directe cu războiul, dar ea a furnizat necontenit oameni, vase, bani, mulţi bani. Sub raport social, economic, politic, ea rămâne zdruncinată, prada unei tulburări profunde pe care o accentuează şi mai mult o criză religioasă, aparent extrem de neliniştitoare.

Alarma protestantă w

În 1558 s, fuseseră descoperite la Sevilla, Valladolid şi în mai multe mici centre, comunităţi „protestante”; ne folosim de această expresie, cu toate că este puţin exactă: la urma urmelor, ele au fost luate ca atare. Ştirea l-a copleşit pe Carol Quintul şi, deopotrivă, pe fiul său, într-o asemenea măsură încât uneori s-a stabilit o legătură între călătoria din 1559 şi explozia protestantă. Al doilea *autodafe*, în Piaza Mayor din Valladolid, va urma debarcării din Laredo6. O lună separă cele două evenimente. Istoricul danez Bratli cOiitinuă o tradiţie când scrie că Filip al II-lea după ce primise ştirile proaste din Sevilla şi Valladolid, „nu mai dorea altceva decât clipa în care va putea să se întoarcă în Spania” 7.

De fapt, represiunea organizată cu mare fast de Inchiziţie semnifica, oare, într-adevăr că se întinsese în Spania o mişcare importantă care o ameninţa? Dacă citim cu atenţie paginile lui Marcel Bataillon, nu avem această impresie. Autorul cărţii *Erasme et* VEspagne8 a demonstrat că aşa-zişii „protestanţi” din 1558 erau, în esenţă, continuatorii unei mişcări spirituale ale cărei origini, deja vechi în Spania, nu sunt legate de lutheranism. Flăcările spirituale din Valladolid şi Sevilla, văzute de aproape, sunt colorate diferit, asemenea acelor flăcări în care arde în acelaşi timp pulberea a zece metale deosebite; unele sunt preţioase, foarte rare. Cine ar fi în stare să cântărească precis ce au putut produce acestei vâlvătăi aşa-numiţii *conversos* – un Augustin Cazalla, un Constantino – prin tradiţiile lor mistice evreieşti, sau cât arde aici din iluminism, acel metal ciudat, produs genuin al Spaniei, şi care, purificat, reprezintă marea sa materie mistică? Cine va arăta de asemenea ce revine, în acest aliaj, ideilor erasmiene despre o religie în esenţă orientată către sine? Anii 1520 – 1530 au proiectat în Peninsulă, pe atunci deschisă în faţa bunurilor spirituale ale lumii vaste, ideile erasmienilor, apoi ale partizanilor valdenzilor… Douăzeci de ani mai târziu aceste idei sunt încă vii, schimbate dar uşor de recunoscut; şi chiar dacă în ele s-a amestecat ceva din gândirea lutherană, nu a existat în

Spania un cult protestant, organizat ca în Franţa în confesiune dizidentă. Erezia, dacă pe de o parte se opune tradiţiei catolice, ar avea mai degrabă tendinţa de a încerca să salveze, în acelaşi timp cu spiritul, biserica şi instituţiile sale, pe scurt, ortodoxia. Ea a sperat să reuşească.

Atunci cum se explică represiunea din 1559.

ca nimic sau aproape nimic nou nu pare să fi ervenit n focarele noului spirit religios? Pentru

Marcel Bataillon 9, tocmai metoda represivă este nouă; intransigenţa catolică a luat cunoştinţă de ea însăşi, ea doreşte să lovească pentru a lovi, pentru a inspira teroarea exemplului. Gata cu politica ironică a împăratului, cu incertitudinile unei situaţii încordate care amesteca liniile şi confunda poziţiile! Intransigenţa protestantă a limpezit lucrurile. După 1555, după succesul reformaţilor din Germania şi abdicarea lui Carol Quintul, opoziţiile se conturează cu fermitate; o represiune necruţătoare se instalează în Italia, apoi în Spania, cele două lucruri fiind, de altfel, independente; Inchiziţia spaniolă este autonomă şi relaţiile lui Filip al II-lea cu Paul al IV-lea sunt puţin amicale, cu toate că sunt antrenaţi, şi unul şi altul, în aceeaşi mişcare. Situaţia a evoluat rapid. Spania pe care o regăseşte Filip al II-lea a trecut deja la Contra-Reformă, la represiune, fără ca aceasta să fie totuşi opera regelui, ci mult mai mult a timpului său, a evenimentelor de la un capăt la altul al Creştinătăţii, a puseului din Geneva şi a celui din Roma, vaste curente spirituale care îl antrenează pe Filip al II-lea însuşi şi pe care nu le-a creat el. Totuşi regele nu s-a aflat întâmplător în *Piaza Mayor* la 8 octombrie, evidenţiind prin prezenţa sa exemplara pedepsire a „lutheranilor”.

Să nu subestimăm frământarea lui Filip al
II-lea: instruit prin lecţiile din Germania, din
Franţa, el putea să se teamă de orice, în 1558.

Dar în 1559, încă înainte de întoarcerea sa, primejdia îi apăruse în insignifianţa sa; corespondenţa lui Filip al II-lea cu prinţesa Juana îl arată, încă de atunci, prea puţin

neliniştit de această problemă de care vorbeşte rar. La 26 Iunie 10, confirmând primirea lungii relatări asupra primului autodafe din mai, el adaugă că astfel speră mult „să se remedieze răul atât de mare care fusese semănat”. Tonul este liniştit. *Tan gran mal como estava sembrado*: căci recolta nu avusese timp să se coacă. V/”…”:

Represiunea a sunat ultimele ore ele ereziei spaniole. Poate acest succes uşor (există alte elanuri pe care metodele de teroare nu au ştiut nicicând să le distrugă) ţine de împrejurarea că, de fapt, crasmismul şi protestantismul reprezentau în Spania altoiuri străine; altoiuri care s-au prins”, au îmbobocit, au înflorit, dar cât timp? Pe planul istoriei civilizaţiilor, ce înseamnă cincizeci de ani? Terenul era puţin favorabil, pomul insuficient adaptat pentru altoire. Nu a rămas, în cele din urmă, din acest „protestantism” decât ceea ce a putut să se continue în direcţia misticismului spaniol, acel refugiu al creaţiunii individuale, în direcţia sfintei Tereza şi a sfântului Juan de la Cruz.

Mişcarea, de altfel, nu fusese niciodată populară, din contră. Arhiepiscopul de Toledo precizează, încă din mai 1558, că poporul nu pare contaminat u. A trebuit ca deţinuţii să fie transferaţi noaptea la Valladolid, de teamă ca poporul şi copiii să nu-i lapideze, atât de mare era indignarea publică împotriva lor 12. Numai un grup mic de oameni este implicat, o elită de umanişti şi de mistici. Şi, de asemenea, o elită socială de seniori spanioli pe care Marele Inchizitor, în 1558, nu-i va cruţa, ca predecesorii săi.

Fără îndoială, aceasta este explicaţia zvonului răspândit de către veneţieni, şi care pare cu totul inexact, că, „sub culorile religiei s-au organizat câteva răzvrătiri în înţelegere cu marii seniori” 13. Mai explicită, o scrisoare a episcopului de Dax, scrisă din Veneţia în martie 1559 14, raportează că „de câteva zile s-a răspândit un zvon la San-Marco şi care de atunci a fost confirmat ca foarte sigur, că în Spania s-au ridicat patru din cei mai mari prinţi ai regatului în favoarea ereziei luterane, în care ei se arată

atât de stăruitori... în cât îi vor constrânge prin forţă pe toţi vasalii să fie de partea lor; dacă regele Filip nu-i combate repede, este în pericol de a se trezi cel mai slab".

ai> net-a este prin excelenţă, ca şi Roma, Oraşul ştirilor false; cardinalul de Rambouillet scria într-o zi lui Carol al IX-lea că „ştirile care se trimit în scris de aici (Roma) la Veneţia, şi de la Veneţia aici, au tot atâta crezământ şi faimă, în Italia, ca şi ştirile de la Palat în Franţa". „Protestantismul" spaniol nu pare să fi avut consecinţe politice. Dar confuzia era posibilă pentru că, alături de revolta religioasă, exista, în Spania, o tulburare politică, neliniştitoare şi ea.

Tulburarea politică

Se vorbeşte curent despre Spania unificată a lui Filip al II-lea. Trebuie să ne înţelegem. Centralizarea s-a accentuat cu siguranţă în cursul acestei lungi domnii autoritare, dar libertăţile populare, către 1559, abia dacă se estompează, legile nu s-au schimbat şi persistă amintirea răzmeriţelor trecute. Autoritatea regală nu este nici nelimitată nici fără contrapondere. Ea se loveşte de *fueros**, de bogăţia fabuloasă a clerului, de independenţa unei nobilimi opulente, de nesupunerea uneori făţişă a moriscilor, de indisciplina „funcţionarului". Se remarcă, în cursul anilor 1556 – 1559, chiar o slăbire serioasă a prestigiului statului, un fel de criză de insubordonare.

Nu este vorba de o revoltă declarată, ci de un val de nemulţumiri şi de învrăjbire, vizibil în micile evenimente de felul celor pe care le-a colecţionat istoricul Llorente 15 şi care nu dobândesc sens decât juxtapuse. Astfel, când Carol Quintul, „împovărat de ani, de glorii şi infirmităţi", debarcă la Laredo, în 1556, nu găseşte aici decât câţiva nobili care să-l aştepte şi bătrânul împărat este, din această cauză, mâhnit şi surprins 16. Puţin mai târziu, ajung în Peninsulă şi surorile lui Carol Quintul, Elizabeta şi Maria, regine ale Franţei şi Ungariei; pe drumul dintre Jarandilla şi Badajoz, câţiva seniori, solicitaţi să le însoţească, nu răspund la chemare şi con

* privilegii (lb. spân. – N. tr.).

sideră inutil să se scuze pentru acest lucru 1? Ceva mai înainte, reginele dornice să se instaleze] a Guadalajara ceruseră ducelui de Infantado să le cedeze casele sale, chiar casele în care se va celebra a treia căsătorie a lui Filip al II-lea lă. Ducele refuzase, spre marea indignare a celor două femei şi a împăratului care, totuşi, nu voia, orice i s-ar fi spus, să forţeze mâna ducelui, persoană importantă din partea căreia beneficiase de servicii. În ianuarie 1558, *corregidor-ul* din Plasencia hotărâse să execute anumite dispoziţii administrative la Cuacos, un sat aproape de Yuste unde împăratul avea un *alguazil*. Între cei doi bărbaţi s-a angajat o controversă căreia *corregidor*-ul i-a pus capăt înhăţându-l pe *alguazil* şi târându-l la închisoare 19.

Profitând de deficienţele guvernamentale, de insuficienţa juriştilor şi a miniştrilor, fiecare încearcă să-şi acorde câteva privilegii suplimentare, în octombrie 1559 20, Filip al II-lea, preocupat de deficitul finanţelor sale, caută să vadă ce abuzuri trebuie suprimate, ce economii se cer făcute. Un vechi consilier, *alcade* la Primăria din Valladolid, un anume *licenciado* Palomares, îi trimite o scrisoare interesantă în legătură cu pretenţiile excesive ale marilor seniori în materie judiciară. El îi reaminteşte că în timpul călătoriei sale în Germania, între 1548 şi 1550, şapte sau opt Granzi de Spania, reuniţi în mănăstirea San Pablo din Valladolid, ceruseră pentru toţi cavalerii cu titlu de nobleţe privilegiul de a nu mai fi supuşi decât judecăţii suveranului. Ei ceruseră, de asemenea, ca, în procesele de crimă de pe domeniile senioriale care ajungeau în faţa tribunalelor regale, banii condamnaţilor să revină seniorului, aceasta, în numele unei pretinse legi din Guadalajara, datând de la Juan I şi care, după mărturia lui Palomares, trebuia să fie apocrifă sau să aibă un înţeles dublu. În 1556 (amănunt semnificativ, Regele este încă absent, plecat în nglia din 1554), are loc o reuniune identică tot a mănăstirea San Pablo; se fac aceleaşi cereri care principesa Juana le respinge. Seniorii s-au decis atunci pentru un subterfugiu: în actele de vânzare

domeniale, mai ales în cele încheiate în 1559, cei care le-au formulat au introdus clauze periculoase pentru autoritatea statului, chipurile în virtutea legii din Guadalajara. Chiar un funcţionar regal, licenţiatul Juan de Vargaz, a strecurat cel dintâi aceste cuvinte de temut în textul unei vânzări trecute în profitul său, pentru a-şi rezerva beneficiile justiţiei penale pe domeniul pe care îl cumpăra. Exemplul său a fost, fireşte, urmat. „Unii dintre slujitorii şi consilierii voştri de Stat au încheiat asemenea vânzări, adaugă Palomares, şi Majestatea Voastră va trebui să-i evite". Se observă cum cei mai înalţi funcţionari s-au lăsat ispitiţi.

Gestul seniorilor şi al cumpărătorilor de *fugares de vasallos* semnalează deficienţa statului, nevoile şi slăbiciunile sale care încurajează uzurpările. Se înţelege că, în acelaşi timp, piedicile întâlnite în mod obişnuit de autoritatea regală au dobândit un relief nou. Oraşele în privinţa cărora se încerca privarea de jurisdicţiile proprii se apără cu violenţă, trimit delegaţi pe lângă regele în persoană şi adesea îl înfrâng. La fel, deseori înşişi funcţionarii de la *Contratación* îi ajută pe negustorii din Sevilla să scape de măsurile guvernamentale. În primăvara lui 1557, guvernul a pus mâna pe banii pe care flota din Indii îi aducea particularilor: „În timp ce din şapte sau opt milioane de ducaţi sosiţi, s-a reuşit să se ia 5 milioane, negustorii s-au înţeles atât de bine încât n-au rămas din toţi ban-i decât 500.000" se indigna Carol Quin-tulzli A fost necesară totuşi mânia sa violentă pentru a pune în mişcare maşina judiciară împotriva delincvenţilor. În toamna aceluiaşi an22, s-a socotit mai prudent să se trimită, în întâmpinarea flotei din Indii, escadra lui Álvaro de Bazân care, sosind la San Lucar la 7 septembrie, a ridicat numerarul şi l-a transportat la Santander, de unde a fost expediat în 7 ările-de-Jos. Autoritatea regală era redusă la expediente, r1

* aşezări de vasali (Ib. spân. – N. tr.).

t se întâmpla, de asemenea, să nu îndrăznească jg să

intervină. De exemplu, când viceregele de Aragón, ducele de Francavila, porunceşte să fie executat un „manifestant”, împotriva drepturi-Jor de *fuero*; actul său dezlănţuie o răzmeriţă, Cortesurile se reunesc spontan iară convocarea suveranului, viceregele este constrâns să se refugieze în Aljaferia şi guvernatorul din Valladolid, înştiinţat, îl dezavuează *2S*. Nu este cazul să se îndepărteze Aragónul, mai ales în timp de război contra Franţei! La fel, la Valencia, Inchizitorii care anchetează – asta este pâinea lor cotidiană – cauzele aşa-numiţilor *Tagarinos*, adică ale moriscilor din regiune, primesc instrucţiuni de prudenţă. O scrisoare a Consiliului Inchiziţiei, din 4 iunie 1557 *2 i*, se exprimă în aceşti termeni: „IVe-aţi scris... la 4 septembrie trecut... că, întrueât timpul era atât de primejdios, ar trebui să suspendăm pentru moment urmărirea cauzelor acestor *Tagarinos*”.

Se înţelege că, prevăzuţi cu aceste sfaturi, funcţionarii sunt timoraţi şi ezită să acţioneze, chiar când li se ordonă. Inchizitorul Arteaga, scriind la 28 februarie 1559 25 către *Suprema* *, povesteşte că *alguazilul* Sfântului Oficiu din Barcelona a venit să-i ceară aplicarea la Valencia a judecăţilor desfăşurate la acest tribunal. „Nu am poruncit să fie ridicate persoanele indicate în scrisoarea de rechiziţionare pentru ca să evit scandalul şi marea tulburare care puteau să rezulte de aici în oraş, dat fiind că aşa sunt timpurile de azi iar persoanele incriminate sunt, în cea mai mare parte, funcţionari suspuşi din acest oraş...” *Dai fanii că aşa sunt timpurile de azi*... J impuri grave cu siguranţă şi care pun opera monarhială la încercare.

Consiliul superior al Inchiziţiei (N. ti\).

Dificultăţile financiare

Suveranul nu are mână liberă; tot ceea ce face este dominat de cea mai importantă dintre grijile care au impus întoarcerea sa în Spania: grija banilor.

Enormul pasiv al finanţelor imperiale pe care el îl moştenise era atât de împovărător încât, de la primele cheltuieli devenite necesare prin reluarea ostilităţilor,

creditul său s-a prăbuşit. La 1 ianuarie 1557, falimentul era oficial 26. Dar era, oare, un faliment adevărat? Primul dintre faimoasele decrete ale lui Filip al II-lea nu a fost decât o consolidare a datoriei flotante. Vistieria regală trăia din împrumuturi sau din avansuri, acceptate cu dobânzi ridicate şi în condiţii împovărătoare, de către negustorii care, singuri (având în vedere dispersarea Imperiului spaniol şi prezenţa suveranului în Ţările-de-Jos) puteau să mobilizeze, în beneficiul său, venituri îndepărtate în timp şi în spaţiu. Vistieria le plătea dobânzi mari şi le rambursa la scadenţele iarmaroacelor. Datoriile statului erau astfel reprezentate de o masă de hârtii dintre cele mai diverse. Decretul nu a anulat datoriile, dar a prevăzut rambursarea lor *înjuros*, rente permanente sau viagere, raportând, în principiu, o dobândă de 5%. Ziua de 1 ianuarie 1557 era fixată ca dată iniţială a acestor lichidări.

Bancherii au protestat, apoi s-au supus, Fug-gerii după o rezistenţă mai puternică decât ceilalţi. Decretul, evident, aducea un grav prejudiciu negustorilor. Se reducea dobânda creanţelor lor; capitalurile le erau imobilizate. Le rămânea posibilitatea să vândă aceste rente permanente – nu s-au dat în lături să o folosească – dar a urmat o scădere rapidă a cursurilor, pe seama vânzătorilor. Astfel când au capitulat Fuggerii 2? „*juros*” scăzuseră la 50 până la 40% din valoarea lor nominală. Acest schimb forţat de titluri cu termen scurt, raportând mari dobânzi (12 şi 13%) pentru rente permanente cu 5%, oricât de mare

I

a fost prejudiciul cauzat, nu reprezenta, lotuşi, un faliment total.

Expedientul a permis statului să reziste, de bine de rău, până la pacea de la Cateau-Cambrésis, dar el nu a suprimat dificultăţile. Bancherii genovezi, singurii care consimţeau încă să avanseze bani Regelui Catolic, s-au arătat mai pretenţioşi ca în trecut. Nu fixez în acest sens ca dovadă decât cele două „partide” încheiate la Valladolid, în 1558. Prin prima, Niccolò Grimaâdi, bancher

genovez **, avansează regelui un milion în aur: „se obligă numitul Niccolò Grimaldi să plătească în Flandra 800.000 de scuzi evaluaţi la 72 de groşi scudul şi în felul următor: 300.000 la prima sosire a navelor din Spania, 250.000 la sfârşitul lui noiembrie şi 250.000 în plus la sfârşitul lui decembrie al acestui an 1558. Ceilalţi 200.000 de scuzi, se obligă să-i plătească la Milano, evaluaţi la 11 reali scudul, în cursul lui noiembrie şi decembrie ale acestui an, jumătate în cealaltă lună”, în schimb, regele dă asigurări: „Majestatea Sa îi plăteşte zisul milion în aur în Spania, evaluaţi la 400 de maravedís scudul şi în felul următor: 300.000 imediat din argintul care se află la Laredo, 300.000 din aurul şi argintul care vor sosi pe primele nave venind din Perú şi, în cazul în care nu s-ar plăti în cursul lui octombrie al acestui an, numitul Grimaldi nu va fi obligat să onoreze plăţile la sfârşitul lui noiembrie şi decembrie, nici în Flandra nici în Milano; îi vor fi eliberaţi 300.000 de scuzi din serviciul Castiliei pe 1559 şi cambii, fără dobândă; 166 666 scuzi pentru complinirea a 400 de milioane de maravedís plătibili în rente de 10%. I se vor plăti 540.000 de scuzi din datoriile vechi în felul următor: 110.000 în rente de 10%, 135 în rente de 18%, 170.000 înente de 14% şi 250.000 în asignate asupra mineor. Dobânzile acestei sume îi vor fi socotite până a sfârşitul anului 1556 la 14%, şi pentru anul ll357, la 8%. I se dă în plus permisiunea de a exporta din Spania un milion în aur”.

Aceste cifre indică o duritate excepţională.

mentariul francez anonim care le însoţeşte constata că „acest negustor genovez nu împrui mută nimic din al său, după cum se vede, şi totuşi pentru plăcerea pe care o face regelui Filip de a-i da bani la cursurile din Anvers şi din Milano în aceleaşi condiţii în care îi va da de dincoace: el câştigă 50 maravedís pentru fiecare scud, aşteptând să i se dea patru sute care nu valorează decât 350, ceea ce revine la 15%, în afarp „aptului că el câştigă aproape tot atât în Flandra pentru că nu dă decât 72 de groşi pentru un scud iar acesta valorează 78”. Şi comentatorul se

întreabă pentru ce regele Spaniei a semnat un asemenea acord. Dacă el dispunea de argint la Laredo, nu era mai simplu oare să-i aducă de acolo direct? Nu vede în aceasta decât două avantaje, înlăturarea riscului mării şi reducerea dobânzilor asupra rentelor reprezentând datoriile vechi. Tot acest pasiv financiar apasă mult politica de împrumut a lui Filip al II-lea.

O afacere proastă este şi împrumutul de 600.000 de scuzi consimţit, în acelaşi an 1558, de către Constantino Gentile 29, şi el, de asemenea, negustor genovez. Rambursarea este prevăzută într-o rată de 125.000 de scuzi, plătibili imediat la Sevilla; apoi, tot la Sevilla, în iulie 1558, o sumă echivalentă; în sfârşit, 350.000 de scuzi alocaţi din serviciul Castiliei. Să adăugăm beneficiile neobişnuite ale schimbului şi consolidarea a 1400.000 de scuzi din datoriile vechi: acelaşi comentator nu se dă în lături să demonstreze cine profită de pe urma operaţiei.

Nu trebuie să ne mirăm că, în cele două exemple date aici, întreaga povară cade asupra Castiliei (la fel ca în curiosul *asiento* încheiat cu bancherii Fugger, la 1 ianuarie 1557, şi din care arhivele farnesiene din Neapole30 posedă o copie). Este cazul tuturor partidelor încheiate în aceşti ani grei şi care sunt garantate prin serviciile obişnuite şi extraordinare din Castilia, prin metalele preţioase aduse de flote din Indii. Creditul lui Filip al II-lea se sprijină, în ultimă analiză, pe creditul Spaniei. Or, acesta este puternic uzat.

A fost, efectiv, exploatat fără milă. În timpul războiului împotriva lui Paul al IV-lea, a trebuit, literalmente, să se extorcheze bani de la prelaţi care nu i-au furnizat decât nemaiavând încotro. Apoi, cum nevoia nu cunoaşte legi, s-a pus stăpânire, în măsura posibilului, pe banii aduşi de flote din Indii. Trebuie să înţelegem, prin aceştia, banii destinaţi negustorilor din Sevilla sau găsiţi asupra pasagerilor întorşi din Indii. Aceste capturări, repetate în 1556, 1557, 1558, au lăsat o foarte proastă amintire. Abia în 1559 Filip al II-lea se va hotărî să restituie capitalurile capturate, dar oferindu-le două treimi

înjuros. Bucuria care a urmat în mediile comerciale mărturiseşte destul cât era de nesperată, în ochii celor mai mulţi, măsura, oricât de nedreaptă în sine31…

Imediat după Cateau-Cambrésis, Filip al II-lea pare să simtă unele remuşcări: „… ni se pare cuminte, spune el, să nu luăm nimic nici de la negustorii călători (de pe flotele din Indii), nici de la particulari, ci, din contra, să le înmânăm deschis ceea ce va sosi pentru ei” 32. Înţelepciune târzie! Peste zece ani, răspândindu-se zvonul că guvernul avea să revină la metodele sale vechi, mulţi oameni au preferat să rămână în America decât să rişte, ajungând în Spania, să-şi piardă banii3S.

Cât despre resursele normale, ele par, cu excepţia serviciilor din Castilia, a fi fost angajate cu anticipaţie. A trebuit să se găsească şi altele, fapt ce a dus la diverse expediente financiare a căror listă o întocmeşte scrisoarea principesei Juana către rege, din 26 iulie 15573 i: vânzări de titluri de hidalgos, legitimări ale fiilor unor ecleziastici, crearea de funcţii municipale, vânzări de terenuri şi jurisdicţii domeniale… Aceste vânzări au tulburat regatele spaniole mai mult decât toate celelalte. Ele au slujit evident marilor seniori, dar se ştie puţin în privinţa lor. Ar merita să fie studiate cu grijă, la fel ca şi vânzările de 10 Ponturi ecleziastice, după 1570. Oraşele au ost primele victime ale acestora, bunurile domel ffff foi niale fiind în realitate adesea bunuri municipale care au trecut astfel de la oraşe la nobilime. Dar multe sate au profitat de ocazie pentru a se răscumpăra ele însele şi a se elibera de sub jurisdicţia urbană. Simancas se va elibera astfel de sub controlul Valladolidului.

Crearea de noi funcţii municipale era un alt mod de a pune oraşele la contribuţie, căci statul încasa preţul vânzării de funcţii, iar oraşele plăteau apoi lefurile35. Sunt de înţeles plângerile lor30. Apărându-şi veniturile, ele nu ezitau să trimită agenţi până în Flandra. Filip al II-lea nu putea rămâne surd la toate reclamaţiile lor. El a anulat învoielile aproape încheiate şi a interzis în cele din urmă vânzările mărunte. Dar şi în această privinţă măsurile

înţelepte au fost tardive. Fuseseră comise multe excese, după cum spune scrisoarea deja citată a licenţiatului Palomares şi unele, precum uzurpările domeniale la Granada, scapă controlului nostru37. În 1559, sărăcirea vistieriei este imensă. Filip al II-lea a încheiat pacea cu Franţa, dar a trebuit până la încheierea sa să menţină o armată gata pregătită; apoi să demobilizeze, ceea ce nu se poate face decât plătind restanţele. Lipsind banii, se opreşte demobilizarea, şi datoria nu încetează să crească: este un cerc vicios... Filip al II-lea cere Spaniei 1700.000 de scuzi, în martie38, dar Regenta nu reuşeşte să încheie decât două partide, una de 800.000, cealaltă de 300.000, aceasta din urmă punând de altfel în pericol creditul funcţionarului Francisco Lopez del Campo, însărcinat cu plăţile vistieriei în Spania. Pentru a-l salva a fost deja amânată până în iunie scadenţa iarmarocului din Villalon: „Funcţionarul, scrie prinţesa Juana fratelui său, la 13 iulie 155939, se pregătea să meargă aici şi să satisfacă în modul cel mai bun obligaţiile sale care se raportează la cantităţile de maravedís pe care Majestatea Voastră le va vedea în memoriul care i se trimite. Principalul temei, în vederea acestui scop, era ceea ce se aştepta din Indii de la fi» ta care a sosit de curând, şi care, se ştie acum, nu a adus nimic nici pentru Maiestatea Voastră nici pentru altcineva”. Viceregele Noii Spanii este acela care, după spusele funcţionarilor municipali din Sevilla 4°, a pretins ca să nu fie îmbarcat nimic pe flotă, de teama corsarilor.

În aceste condiţii, este imposibil să se facă faţă scadenţelor din iunie: „Se va amâna iarmarocul din Villalon41 până la sărbătoarea Sfântului Iacob, continuă prinţesa, pentru a găsi între timp un leac posibil, căci Consiliul de Finanţe a hotărât că el nu trebuia cu niciun chip să lipsească la scadenţele iarmarocului, chiar dacă era necesar să se împrumute din serviciul (Castiliei) pentru anul 1561, deşi nu este încă acordat, sau de la orice altă rubrică. Trebuie preferată şi încă de departe, decât să se ruineze creditul funcţionarului, o dobândă oricât de mare, sau orice altă pagubă. Datorită lui, într-adevăr,

Majestatea Voastră a fost slujită şi aprovizionată până acum şi va fi şi de acum încolo, dacă onorăm scadenţele iarmarocului. Resursele pe care ne-am putea sprijini sunt câteva vânzări de vasali, dar Majestatea Voastră le-a restrâns şi mai ales în ceea ce priveşte Sevilla, atunci când se pregătea deja o vânzare de 150.000 de ducaţi, în contul ducelui de Alcalá, dornic să achiziţioneze de acolo 1.500 de vasali…" În acelaşi timp, Regenta îi trimite lui Filip experţi, de exemplu pe Dr. Velasco, pentru a-i înfăţişa exact realitatea42. Ea se teme ca fratele său să nu-şi mai facă iluzii.

Or, în Ţările-de-Jos, Filip al II-lea nu găseşte nicio soluţie. „Rămânând aici, scrie el în 24 iunie *a*, n-aş câştiga nimic decât să mă pierd eu şi aceste state (Ţările-de-Jos) … Cel mai bine este să căutăm toţi leacul… şi dacă nu se află aici, voi merge să-l caut în Spania", iată un lucru clar. Filip al II-lea crede puţin în eficacitatea prinţesei Juana, ocupată cu actele sale de generozitate, cu devoţiunile, cu visele sale ambiţioase. Acte de generozitate pe care fratele său le reduce, 3 vise care se îndreaptă către Infantele Don Carlos cu care ar vrea să se căsătorească, se zice, pentru a se menţine în primul rang. Să-şi amintească oare, Regele călătoria lui Ruy Gomez în Peninsulă, în 1557 44? Unde a reuşit favoritul, nu-şi poate încerca norocul şi suveranul! Salvarea trebuie căutată în Spania, şi chiar de către suveran. Gând viaturile potrivnice îi impun lunga aşteptare, despre care am vorbit, în insulele Zelanda, regele se mâhneşte, cu siguranţă nu pentru comodităţile sale personale, „ci, cum scrie el la 24 august episcopului din Arras, întrucât văd că, prin sosirea mea în Spania, se întârzie momentul în care aş putea căuta remediul necesar, pentru aici sau pentru acolo. 4 fl".

Aceste precizări ne ajută să înţelegem scrisoarea dramatică a lui Filip al II-lea către acelaşi Gran-velle, din 27 decembrie 1559 4 (i, la o dată în care situaţia reală din Spania nu mai avea niciun secret pentru el. „Credeţi-mă, scria suveranul, că am dorit mult să înzestrez aceste Ţări-de-Jos cu tot ceea ce ştiu că le este necesar… Dar vă dau

cuvântul meu că am găsit aici o situaţie mai rea decât aceea de acolo, că îmi este imposibil să vă sprijin şi chiar să vă aprovizionez, până acum, din necesităţi atât de mărunte că v-aţi mira dacă v-ar fi dat să le vedeţi. Vă mărturisesc că niciodată nu m-am gândit, acolo, că s-ar putea să fie astfel şi nu am găsit altă soluţie în afară de banii din zestre47, după cum veţi vedea din scrisoarea pe care am scris-o surorii mele (Margareta de Parma)". Nu ne vom înşela asupra sincerităţii acestei deziluzii. Nu mai exista nimic în Spania, pentru că se scosese prea mult din ea, şi probabil că astfel secaseră, în mod stupid, pentru un timp, izvoarele bogăţiei Imperiului; de unde şi întoarcerea lui Filip al II-lea la moderaţia târzie de care am vorbit mai sus. Oare, pentru că şi-a dat seama de necesitatea menţinerii acestor izvoare la un debit normal, s-a hotărât el să rămână în Spania, întreaga sa viaţă?

În 1570, se deschidea la Córdoba sesiunea Cortesurilor din Castilia, care trebuia să se încheie în altul următor, la Madrid. La şedinţa de deschidere, Eraso a vorbit în numele regelui şi a făcut istoricul rapid al anilor care s-au scurs de la adunarea precedentă, din 1566: „Regele a stat în cursul acestor ani, după cum ştiţi, în Spania, cu toate că a avut motive urgente şi grave de a lipsi de aici pentru a se duce personal în unele dintre celelalte state ale sale, precum ne-a făcut cunoscut acestui *Beino*, în precedentele Cortesuri. Dar Majestatea Sa ştie cât de trebuitoare este şederea sa în aceste regate... nu numai pentru binele lor şi profituri particulare, dar şi pentru a avea grijă... de nevoile altor state, căci aceste regate sunt, între toate, sediul esenţial, capul şi partea principală. Şi cum la toate acestea se adaugă marea dragoste pe care ea v-o poartă, Majestatea Sa a orânduit astfel lucrurile, dând soluţia suficientă pentru necesităţile de moment, încât absenţa sa a fost evitată" 18.

Să interpretăm acest discurs oficial şi să spunem că Filip, în afară de cazul unui pericol excepţional, nu putea să se îndepărteze de Spania, inima statelor sale, şi vistieria lor. Bruxelles era o admirabilă capitală politică, de acord,

dar este vorba doar de politică: 1 Valladolid era într-adevăr capitala financiară a Imperiului hispanic; „partidele” se stabileau aici, iar ritmul iarmaroacelor din Castilia, la porţile sale, fixa scadenţele. Trebuia să fie, în aşa fel încât stăpânul Imperiului, concentrând în jurul său esenţialul cheltuielilor de stat, să se afle chiar în ţara în care soseau banii din America. Acestea, regele nu le-a înţeles totuşi cu adevărat decât după întoarcerea sa în Spania. Ordinele pe care le trimitea până acum de departe cârmuitorilor Spaniei vădeau, fără îndoială, o asemenea ignoranţă-ignoranţă recunoscută de Filip allI-lea însuşi într-o scrisoare către Granvelle – încât corespondenţii săi le găseau nu o dată ridicole. Mărturisirea îi aparţine lui Filip al II-lea: adno

10 s. t ansamblul deputaţilor care reprezintă regalul şi vorbesc în numele lui (N. tr.).

când o scrisoare a prinţesei Juana care declara cây după reuniunea consilierilor la Valladolid, ea trebuia să-i aducă la cunoştinţă că toţi erau de o părere contrarie cu a sa şi considerau imposibil să-i trimită banii, şi că trebuia să se înapoieze el, Regele a scris pe margine (ceea ce, fără îndoială îi raportase vreun defăimător); *se han harto reydo de mi*, straşnic şi-au mai bătut ei joc de mine 49. Ei? consilierii, prinţesa, toţi cei care erau la curent cu realităţile Peninsulei şi adepţi ai revenirii sale.

Filip al II-lea s-a întors deci în Spania pentru a înţelege că aici situaţia era şi mai gravă încă decât şi-o închipuie. Ne mai rămâne să înţelegem prin ce aberaţie această ţară epuizată avea să se înverşuneze în a nu pune capăt războiului din

Mediterana, în a lăsa să se dezvolte o luptă pe care ar fi avut posibilitatea s-o stingă, şi care din contră, după cum vom vedea, se va înteţi tot mai mult. Dar Regele Prudent are el, oare, vreo vină? –”.

NOTE

Im

1. L.P. GACHARD, *Retrăite*... vol. 1, p. 122 şi urttr Stoarele. /i i

2. refas *de las Cortés de Castilia*, 1558, vol. 1! >*k*: *r*.

3. CODOIN, vol. 27.,:

4. *Ibidem*, p. 202.

5. L.P. GACHARD, *Retrăite*... voi: 2, p. 401 şi urniştoarele, dar mai ales lucrările clasice ale lui E. SCMĂ

FER şi Marcel BATAILLON; E. ALBERI, op. cit. vol. 1, III, p. 40.1 – 402.

6. Jumi ORTEGA Y RUBIO, *IIistoria de Valladolid*.

1881, vol. 2, p. 57 (primul autodafe); p. 58 (al doilea autodafe); p. 64; jumătate din numărul victimelor au fost rezervate pentru sosirea Regelui.

7. C. URATLI, op. cit. p. 93.

8. P. 55 şi următoarele. Vezi recenzia lui Lucieu FE

BVRE „Une conquête de l'histoire: I'Espagne d'Erasme", în „*Ann. d kist. soc*. voi. 11, 1939. p.

28 – 42.

9. Op. cit. p. 533 şi următoarele. Trebuie, oare, să ţinem seama de o economie în declin, mu sfâhiitoartă-l!

Vezi mai sus.

106

10. Simaneas E° 137 *t0** 123 şi 124.

4 1 Luis Quijada către Filip al II-lea, 1 mai 1558, p.p. J.J. DOLLINGER, op. cit. p. 243.

12 Memoriu al arhiepiscopului de Sevilla către Carol

Quintul, 2 iunie 1558, p.p. L.P. GACHARD, *La retrăite*... vol. 2, p. 417 – 425; „Biiiecuvântat fie Domnul îi scrie Vazquez lui Carol Quintul, la 5 iulie 1558, răul este mai mic decât gândeam", *ibidem*, p. 44 7 – 449.

13. Relatare a lui Marcantonio da Mala, E. ALBERI *Relazioni*... vol. 1, 3, p. 402 şi următoarele.

14 6 şi 11 martie 1559, E. CHARRIÈRE, *Negociationn*... vol. 2, p. 563.

15. „La piirnera crisis de h; u-eida eu ţie. npo de Filipo 11".

În: *Revista de Espâna*, 1, 1868, p. 3J7 – 361.

16. *Ibidem*.

17. *Ibidem*.

18. L.P. GACHARD, *La Retrăite*... vol. 1, p. 206 – 207.

7 noiembrie 1557, şi vol. 2 p. 278 – 279, 15 noiembrie 1557.

19. *Ibidem*, vol. 1, p. 240 – 242, 5 ianuarie 155S.

20. Simaneas, E° 137.

21. L.P. GAGHARD, op. cit. vol. 1, p. 137 – 139, 1 aprilie 1557; p. 147 – 149, 12 mai 1557; despre aceste probleme şi despre pedepsirea aşa-numiţilor „Oficiali", A.E. Esp. 296, 8 şi 9 iunie 1557; despre deturnarea unei nave încărcate cu metal preţios în Portugalia, L.P. GACHARD, *op. cit* vol. 1, p. 142 – 144.

22. *ibidem*. p. 172, Martin de Gazlelu către Juan. Vazquez.

18 sept. 1557.

23. Juan A. LLORENTE, *La primera crisis... ari. cât*.

24. A.H.N. Inquisition de Valencia, Libro 1.

25. *Ibidem*, aceasta în legătură cu cererile barcelonoze de execuţie a judecăţilor.

26. Despre acest subiect, vezi cărţile clasice alo lui K. HAEBLER şi R. EHRENBERG.

27. Textul acelui asciento încheiat cu bancherii Fug ger

A.d. S. Napoli, Carte Farnesiane, fascie. 1634.

28. B.A., Paris, Fr. 15 875, f° 476 şi 476 v°.

29. B.N. Paris, Fr. 15 875 f° 478 – 479.

30. A.d. S. Napoli, Carte Farnesiane, fasc. 1634.

31 Bucurie relativă, bineînţeles, la început chiar nemulţumire. S-a anulat o Lreime din datorie, restul fiind plătit *în juros* cu 20%, Filip către prinţesa Juana, 26 iunie 1559, Simancas *E*° 137, f° 121.

12. Filip al II-lea către principesa Juana, Bruxelles, 26 iunie 1559, Simancas K° 137, f 123 şi 124.

3). Simancas E° 137, 13 iulie 1559.

34. Mumiei DANVILA, *El poder civil en Espună*, Madrid, 1885, vol. 5, p. 364 şi următoarele. *Mi*, p. 346 şi următoarele.

I

36. De exemplu, la Burgos (10 februarie 1559), Sevill)

(Simancas E° 137), Guadalajara (B.N., Paris, Esp 278, f03 13 – 14, 5 noiembrie 1557).

37. În legătură cu ancheta privitoare la pământurile uzurpate în Granada, nu cunosc decât numele anchetatorului, Dr. Sanctiago, „oydor din Valladolid", pe care îl comunică o scrisoare a lui Filip al II-lea către principesa Juana, 29 iulie 1559, Simancas E° 518, fo'! 20 şi 21. Simplă menţiune într-o altă scrisoare a lui Filip al II-lea. 27 aprilie 1557, Simancas E° 137, f° 139.

38. Vezi în această privinţă răspunsul principesei Juana. 27 aprilie 1559, Simancas E° 137, f° 139; M. DANVILA, op. cit. voi. 5, p. 372.

39. Simancas E° 137.

40. Vezi nota următoare".

41.13 iulie 1559, Simancas E° 137.

42. Numeroase indicaţii în legătură cu misiunea acestui personaj (Velasco şi nu de Lasco, aşa cum îl numesc documentele cardinalului GRANVELLE, *Papiers d'Erai*, vol. 5, p. 454. De exemplu, menţionarea misiunii în scrisoarea lui Filip al II-lea către prinţesă. Bruxelles, 18 iunie 1559, Simancas E° 137, şi cea din 20 mai, *ibidem*,! „116.

43. GRANVELLE, op. cit. voi. 5 p. 606.

44. L.P. GACHARD, *La Retrăite*... vol. 2, p. LIII – LIV; M. DANVILA op. cit. voi. 5, p. 351 (1557).

45. GRANVELLE, *Papiers d'Etat*, vol. 5, p. 641 – 644.

46. *Ibidem*, Toledo, 27 decembrie 1559, p. 672.

47. A noii regine a Spaniei.

48. Se face aici aluzie la călătoria proiectată de Filip al II-lea în Ţările-de-Jos (1566 – 1568). *Actas de las Cortés de Castilia*, III, p. 15 – 24.

49. Note pe marginea scrisorii pe care i-a adresat-o principesa la 14 iulie 1559, Simancas E° 137, *P* '229.

Acest text a fost verificat, la cererea mea de D. Miguul Bordonau, pe alunei arhivar şef la Simanrus.

«:

r. hi
II
ULTIM» ŞASE ANI
AI SUPREMAŢIEI TURCEŞTI:
1559 – 1565
109

De la tratatul de la Cât «au-Cambrésis, din aprilie 1559, până la asediul Maltei din mai-septembrie 1565, istoria lumii medicieraneene constituie în sine un tot coerent. Timp de şase ani, ea nu se mai află la remorca marilor evenimente ale Europei occidentale şi nordice. Eliberaţi de celelalte sarcini, giganţii care ocupă cele două jumătăţi ale mării – Imperiul otoman şi cel spaniol – îşi reîncep confruntarea. Deocamdată fără prea mare îndârjire. Oare doresc ei, şi unul şi altul, un război fără cruţare? Nu cumva sunt victimele unor proiecte stricte, mărunte, care li Urăsc în cele din urmă mai departe decât ar fi vrut; Este ceea ce ne vine în minte urmărind jocul şovăitor al Spaniei, aflată mai curând la remorca evenimentelor decât sub semnul temerităţii. Politica turcească, în aceşti ultimi ani ai marii domnii & lui Soliman, este analoagă. Singurul fapt important, în vest, este crearea unei puternice forţe navale în serviciul Spaniei. Dar Problema constă în a şti dacă Spania se va sluji de această forţă şi dacă ea îi este suficientă pentru a stăpâni marea'.

„JTSJşf
1. RĂZBOIUL ÎMPOTRIVA M
TURCILOR-O NEBUNIE SPANIOLĂ?
I

Războiul continuă în Mediterana în momentul în care Occidentul se eliberează de el pe uscat, germanii prin pacea interioară de la Augsburg, Imperiul spaniol şi Papalitatea prin acordul din septembrie 1557, Franţa şi Spania prin pacea de la Cateau-Cambrésis. Are loc astfel, pretutindeni, o puternică revenire la pace; pretutindeni, cu excepţia Mediteranei. Războiul se menţine aici întretăiat de lovituri brutale şi de pauze foarte lungi, greu de înţeles

în mobilurile şi acţiunile sale. Regresiunea economică dintre 1559 – 1575 nu poate purta întreaga răspundere.

Întreruperea negocierilor".

hispano-turceşti", „fm în ceea ce priveşte marile state, Spania şi Turcia, războiul nu era inevitabil. În anturajul lui Filip al If-lea în 1558, aşa se credea. O întrerupere de câţiva ani a ostilităţilor în direcţia Turciei părea condiţia unui efort mai nestânjenit în vest. La 21 mai 1558, Filip îl trimitea pe episcopul de Águila la unchiul său Ferdinand cu instrucţiuni foarte clare 1. Întrucât o scrisoare a împăratului, cu data de 2 ianuarie, îl informase că la Viena fuseseră angajate negocieri cu Sultanul, că se hotărâse achitarea restului din tributul anual (prevăzut prin acordul din 1547 şi neplătit din 1550) şi chiar se acceptase o sporire a acestuia, Filip al II-lea îşi dădea consimţământul, „cunoscând în ziua de astăzi slaba posibilitate pe care o are lumea creştină de a se opune, cu forţele care ar fi necesare combaterii unei puteri atât de considerabile ca aceea a Sultanului, eu nu mă pot abate de la sfatul prudent pe care vi l-au dat chiar supuşii Voştri, unguri, boemi, austrieci şi căruia i s-au raliat Electorii…" Or, un intermediar „care are experienţă şi iscusinţă la curtea turcească" s-a făcut luntre şi punte abia cu câteva *zile în* urmă ca să obţină din partea sultanului, dacă regele ar dori-o, o pace cu Spania. „Din anumite motive particulare, continuă regele. n-am vrut *să fie propusă din partea mea* o asemenea negociere. N-am vrut nici să distrug în întregime punţile, având în vedere că turcii, temându-se de forţele mele în Mediterana, ar putea, dacă ar şti că pot fi convins să mă las inclus în pacea aflată în pregătire cu M.V., să îndulcească şi să modereze poate condiţiile". Iată o imagine exactă a politicii spaniole, orgolioasă şi ţinând să respecte *puntonor**, dar nerefuzând să o ia pe ocolite, la nevoie. Filip al II-lea, care nu vrea defel să facă primii paşi către turci, îşi părăseşte scrupulele când crede că poate utiliza releul şi mijlocirea Vienei2.

În timpul primelor luni ale lui 1559, regele nu

abandonase aceste tatonări. Am descoperit, datată, din 5 martie, o listă a eevntualelor condiţii ale unui armistiţiu de zece sau doisprezece ani cu Sultanul 3. Într-o scrisoare din 6 martie către secretarul ambasadorului său la Veneţia, García Hernandez, regele anunţa că hotărâse „desemnarea lui Nicolo Secco pentru a merge pe lângă Sultan, în tovărăşia lui Francisco de Franchis şi să trateze aici în legătură cu armistiţiul pe care acesta din urmă, după cum ştiţi, l-a iniţiat” 4. Acest Nicolo Secco a plecat la Curtea împăratului, avea apoi să se întoarcă în preajma ducelui de Sessa pentru a lua instrucţiuni. Tot în 6 martie s-a dat dispoziţie lui Nicolas Cid, casier al armatei din Lombardia, să plătească 2000 de scuzi lui Nicolo Secco, *para ci gasto de cicrto cămin o gue ha de haesr a mi servicio* ** şi a.000 lui García Hernandez care ştie cui va trebui să verse această sumă. Tot din aceeaşi zi, în

— Punct de onoare, sentiment al demnităţii (lb. spaniolă, N.tr)

111 f; Pentru cheltuielile unui drum anumit y>e care îi va 1<lr-e în serviciul meu (lb. spân. – N. (r.)

strocţiunile adresate lui Nicolo Secco 5 furnizează informaţii suplimentare. Cel care montează afacerea pare să fie Francisco de Franchis Tortorino, atunci în trecere către Veneţia pentru a se duce a doua oară la Constantinopol, tot în serviciul Republicii genoveze. El a discutat îndelung cu ambasadorul Vargas despre posibilităţile pe care le are de a acţiona pe lângă Rustem Paşa (pe atunci mare vizir) şi despre cadourile ce s-ar cuveni să i le facă.

Nicolo Secco, şi mai înainte ambasador în Turcia, trebuia să-l întâlnească pe Francisco la Veneţia şi, în compania sa, să se îndrepte spre Ragusa. De acolo, Francisco avea să-şi continue singur drumul şi urma să nu-l cheme pe Secco decât în cazul unei ratificări aproape sigure a armistiţiului. Astfel, la fel ca în 1558, Filip al IITea ţine să nu avanseze prea repede. Secco este autorizat să semneze un armistiţiu de zece, doisprezece sau cincisprezece ani cu turcii. Pe toată durata sa, în fiecare an

lui Rustem Paşa îi vor fi vărsaţi de la opt la zece mii de scuzi. Şi, dacă este posibil, adăuga Filip al II-lea, să se obţină prin bunăvoinţa lui Rustem ca flota otomană să nu iasă în vara care vine, „va fi potrivit să i se ofere douăsprezece până la cincisprezece mii de scuzi, plătibili neîntârziat şi fără greş, la Veneţia sau la Constantinopol, la alegerea sa”.

Nu am intrat în aceste amănunte decât pentru a stabili fără echivoc realitatea negocierilor şi a intenţiilor lui Filip al II-lea înainte de pacea de la Cateau-Cambrésis. Căci o dată pacea încheiată, se schimbă totul. La 8 aprilie 15598 Filip al II-lea se explică într-o lungă scrisoare către ducele de Sessa: „Aţi văzut, scrie el, ceea ce v-am spus în legătură cu... armistiţiul cu turcii... şi scrisorile pe care vi le-am trimis pentru ca Nicolo Secco să meargă şi să se ocupe de acest lucru. De atunci încoace am fost înştiinţat de împărat că fusese încheiat de ambasadorii săi un armistiţiu pe trei ani între el şi Sultan, care n-a acceptat cu niciun chip să fiu şi eu cuprins 11

În amintitul armistiţiu. Scopul principal pe care-l urmăream... era să văd dacă, prin acest fel de a proceda, putea să rezulte vreun câştig pentru împărat şi afacerile sale; acest scop îmi pare atins. Pe de altă parte, am încheiat de curând pace cu regele Franţei, de unde se poate deduce că sultanul, lipsit de ajutor, neavând niciun port (în Occident) care să poată primi flota sa, nu o va trimite împotriva Creştinătăţii. Cu atât mai mult cu cât la toate acestea se cuvine să adăugăm vârsta sa înaintată, dorinţa sa, după cum se zice, de a se odihni şi tulburarea pe care i-o provoacă neînţelegerea, reaua-Voinţă reciprocă şi pretenţiile fiilor săi” 7. Concluzia: „suspendarea călătoriei lui Francisco de Franchis şi a lui Nicolo Secco pentru că nimic nu s-ar putea încerca sau face în această conjunctură, fără o mare pierdere de autoritate din partea noastră”. Originalul spune şi mai răspicat: sân *gran desautoridad numiră*-şi acesta este cuvântul-cheie al sfârşitului: pentru a nu-şi pierde prestigiul, Filip al II-lea, liber dinspre partea Occidentului, nu-şi mai continuă

tentativele sale de pace. Această atitudine nu rămâne fără consecinţe.

Într-adevăr, din luna iunie, Filip al II-lea îşi dădea consimţământul proiectelor cavalerilor de Malta şi ale viceregelui Siciliei împotriva oraşului Tripoli. Scriind ducelui Florenţei pentru a-i cere galerele, el îi spunea: „Întrucât voia lui Dumnezeu, Stăpânul Nostru, a fost să se încheie, în sfârşit, pace cu Prea Creştinul Rege al Franţei, nii s-a părut că ar fi în slujba lui Dumnezeu şi spre folosul întregii Creştinătăţi ca galerele care se află în solda mea în Italia să nu zacă trândave în restul acestei veri, ci să fie întrebuinţate pentru nimicirea corsarilor şi asigurarea libertăţii navigaţiei… Am autorizat aşadar expediţia spre Tripoli” 8. Spre Tripoli, înseamnă împotriva lui drăguţ, beglerbeiul oraşului din 1556. Dar oare nu se ştie că a acţiona împotriva lui Drăguţ, după 1550, însemna a provoca în mod sigur o ripostă otomană?

Toate acestea vorbesc despre responsabilităţile iniţiale ale lui Filip al II-lea şi despre politica sa de prestigiu, responsabilităţi cu atât mai mari, cu cât situaţia era favorabilă pentrui o înţelegere. „Afacerile sultanului merg rău, nota ducele de Sessa la 4 decembrie 1559 ca urmare a disensiunilor dintre fiii săi” 9. Până şi un om atât de rezervat ca ducele de Alcalá, viceregе al Neapolelui, îi scria lui Filip la 10 ianuarie 1560, în momentul când expediţia împotriva aceluiaşi Tripoli tocmai îi golise regatul de o mare parte a trupelor sale: „Amintesc Majestăţii Voastre că momentul ar fi bine ales pentru a trata tin armistiţiu cu Sultanul, atât din pricina certurilor dintre fiii să cât şi din cauza marii nevoi de pace pe care o încearcă Statele Majestăţii Voastre. Aici, fiecare se gândeşte că acest lucru ar fi foarte necesar” 10.

Or, Filip al II-lea nu numai că a refuzat să caute un astfel de armistiţiu în folosul său, dar a şi intervenit pe lângă împărat pentrui a-l descuraja să încheie ceea ce era aproape încheiat. Dacă dăm crezare ambasadorului Veneţiei Giacomo

Soranzo u articolele de pace, la sfârşitul lui

octombrie, nu porniseră încă pe drumul de întoarcere spre Viena şi Filip al II-lea, consultat între timp îl sfătuieşte să nu le accepte. Se oferă chiar să-l hărţuiască pe Sultan în Mediterana, îi trimite împăratului oameni şi bani, insinuează că ar putea, prin intermedind regelui Portugaliei, să-i incite pe Baiazid şi Sofi, pe scurt, nu neglijează niciun argument. N-ar fi mai biive, pentru Ferdinand, să cucerească Transilvania decât să se înţeleagă cu sultanul? Sfatul acesta nu pare „să fi ajuns la urechea unui surd la –".

Supremaţia navală a turcilor!:

Pentru a acţiona astfel, Filip al II-lea are justificări şi scuze.

Justificări, pentru că după semnarea păcii de la Cateau-Gambresis, Henric al II-lea şi-a demobilizat flota din Mediterana. El nu va mai avea.

115

practic, flotă în porturile franceze din sud până la sfârşitul secolului şi chiar până mai târziu, ceea ce adaugă păcii, proclamate în Mediterana ca şi în alte părţi13, o garanţie suplimentară. Spaniolii obţin aici libertatea lor de manevră.

Scuze? Filip al II-lea o are pe aceea de a nu fi luat încă măsura forţei turceşti. Abia dacă a e, valuat-o pe mare, căci Prevesa nu a reprezentat, în ochii contemporanilor, o mare încleştare de forţe, iar pentru el, face parte dintr-un trecut încheiat; în ceea ce priveşte uscatul, spaniolii nu participă decât cu titlu individual la războiul de la frontierele Ungariei, când participă. Numai de două ori au fost nevoiţi spaniolii (pe care Carol Quintul îi instalase în 1534 la Coron şi apoi la Castelnuovo în 1538, unde duceau viaţa obişnuită din forturi, cu alarmele şi incursiunile sale) să se bată contra lui Barbarossa şi fuseseră izgoniţi, în 1534 şi apoi în 1539. Dar ce învăţătură să tragi din confruntări îndepărtate şi inegale? Abia în 1560 la Djerba şi în insula Malta în 1565 a putut infanteria spaniolă să ia măsura inamicului său.

Să mai adăugăm că în Turcia, proaitând de conflictul

dintre fiii sultanului, se dezlănţuie toate forţele nesupuse, particularismele provinciale, chiar conflictele sociale. Ambasadorul francez de la Yigne scrie episcopului de Dax, în iulie 1559 14, că sclavii sunt toţi de partea fiului revoltat al lui Soliman, pe nume Baiazid. Faptul că acesta a fost bătut de preferatul Selim nu a domolit lucrurile din moment ce Baiazid ajunge în Persia şi astfel războiul intern, rău stins, se leagă de un eventual război extern. Turcii, cum scrie de la Vigne în septembrie 15 „sunt mai încurcaţi decât ori când din pricina afacerilor lor interne”. Filip al II-lea poate deci crede că este momentul nu să trateze cu ei, ci să-i zdrobească18.

al

Vara lui 1559 pare să-i dea dreptate: flota turcească nu depăşeşte în acest an coasta Albaniei? Ti în dezordine, pleacă de acolo din toamnă fără Să îi încercat ceva împotriva Creştinătăţii. Filip

* –” – va v – îi. *yj\K \J** inim. 1.1.1 \a*/j. va—va% i-l a vva jixi. *va*. * v f-*

aptul că ea n-ar putea ameninţa Occidentul lâlea a contat, fără îndoială, prea mult pe decât cu complicitatea franceză. Această complicitate lipsindu-i, turcii ar trebui să se mulţumească doar cu câteva incursiuni rapide în timpul verii, în pofida inferiorităţii sale numerice, flota spaniolă îşi putea deci permite o acţiune, fie la sfârşitul sezonului favorabil, în timpul iernii, fie la începutul lui, înainte de a se fi întâlnit cu adversarul său. Nu trebuie să se lase surprinsă, mai ales dacă îşi propune să acţioneze în centrul mării.

În realitate însă Spania trebuie să înfrunte o dublă primejdie: nord-africanii pe de o parte, de la Tripoli până la Sale, iar pe de alta turcii. Fiecare grup are propria sa autonomie şi se separă în timpul iernii; dar ele se aliază în timpul verii şi se întăresc. Maghrebinii fac un negoţ larg desfăşurat în Mediterana Occidentală, şi negoţul lor prosperă; în centru Maghrebului Algerul se măreşte, îşi adaugă un Imperiu care este o ameninţare directă împotriva Spaniei. Desigur, acest „Truperiu” nu este un

model de disciplină politică. El este fragmentat de întinse zone nesupuse, cum sunt munţii Kabyliei, dar căile principale de comunicaţie sunt sub stăpânire. Am menţionat că în 1552 Salah Reis, al şaptelea rege al Algerului, ajunsese până la Ouargla, în 1553, până la Fez, Fez-ul fusese recâştigat iar şeriful cucerise chiar, pentru puţină vreme, în 1557, Tlemcen. Urmărit de turci, bătuse în retragere spre capitala sa, dar la mică distanţă de oraş, datorită numeroasei sale cavalerii şi acelor „elches", moriscii refugiaţi în Maroc, iscusiţi în mânuirea archebuzei, reuşise să oprească trupele lui Hassan paşa, fiul lui Barbarossa. Către vest, frontiera algero-marocană se dovedea în cele din urmă mai uşor de încălcat decât de schimbat. Dar la est, statul algerian reuşise să se debaraseze, pe faţada sa dinspre mare, de fortăreaţa spaniolă Bougie în 1555 şi în sfârşit, îi fusese dat să repurteze în 1558 un mare succes împotriva Oranului.

De la începutul secolului, din 1509, spaniolii desfăşuraseră un joc politic strâns în jurul Oranului, reuşind de mai multe ori să-şi anexeze Tleni-cenul. Această politică de prestigiu, aplicata stient jg contele Martin de Alcaudete, îşi să-şi se totuşi şi arşitul în 1551, în ziua când o garnizoană turcească a reuşit să se instaleze definitiv ia Tlemcen. Aceasta a reprezentat de atunci pentru fort o constrângere permanentă şi pentru a o atenua şi pentru a ridica moralul garnizoanei, bătrânul Don Martin, *E*l *Viejo* cum i se spunea spre a-l deosebi de fiul său, a organizat o expediţie către Mostaganem cu trupe recrutate în parte de pe pământurile sale din Andaluzia, la 12 leghe la est de Oran. A-i lipsi pe turci de Mostaganem însemna a rupe legăturile lor cu Tlemcenul, turcii expediind prin acest port alimentele şi artileria necesare operaţiunilor lor din vest. Bine condusă, acţiunea nu putea decât să reuşească împotriva unui oraş rău fortificat, dar s-a pierdut timp pentru instruirea noilor recruţi în incursiuni în jurul Cranului care au alarmat întreaga Africă de nord. Apoi El *Viejo* şi-a condus cu încetineală şi prudenţă exagerată lovitura. La 26 august, surprins de algerieni şi indigeni, el

a fost copleşit de numărul lor şi peste 12.000 de spanioli au căzut în mâinile învingătorilor. La Alger, toate casele s-au umplut de aceşti noi captivi şi, în anul următor, mulţi au abjurat pentru a merge să lupte în Kabylia Minoră, în trupele lui Hassan Paşal7.

Aceste amănunte demonstrează forţa cu care noul stat turcesc îşi tăia drum prin pământul maghrebin. Cunoaştem şi mai bine forţa sa crescândă pe mare, la est până la strâmtoarea Siciliei, la nord, până în Sardinia, la vest până dincolo de Gibraltar: „Turcii s-au îndreptat de curând cu paisprezece sau cincisprezece galere spre Algarve, scrie Nicot, ambasadorul regelui Franţei la Lisabona, la 4 septembrie 1559 18 şi au făcut ceva pustiiri printre oameni. La sosirea mea se retrăseseră...” Au Provocat o pagubă şi mai mare în Castilia şi au ’nălţat „la Cádiz 19 un drapel alb, punând la răscumpărare întreaga lor pradă şi acolo fură răsl1? CumPăraţi toţi captivii”. Se vede despre ce fel de îiturci” este vorba în aceste rânduri...

Dar statul algerian, cel mai puternic dintre statele maghrebine, nu era singur. La est de

Maghreb, „regatul” Tripoli se dezvolta după modelul Algerului, mai ales de când Drăguţ pusese mâna pe putere, în 1556, cu diferenţa totuşi că statul tripolitan nu putea de fel să se întreţină decât pe seama unui ţinut interior exasperant de sărac, greu de supus, mai cu seamă în regiunea

Darrien ai cărei locuitori întrerupeau după voie drumurile care aduceau aur şi sclavi din Sudan.

Limitat dinspre partea uscatului, Tripoli se întorcea cu atât mai mult către mare; întreaga sa bogăţie provenea de aici, dinspre Sicilia, atât de apropiată, La îndemână. Or, dincolo de Sicilia, ceea ce prejudiciază Drăguţ este viaţa materială a lumii medfteraneane Occidentale; *hasta Catalana y Valencia que morian de hambre*, până şi

Catalonia şi Valencia mureau de foame; scria în iunie 1559 ducele Medina Celz, viceregele Siciliei şi mare promotor al expediţiei împotriva statului tripolitan.:! i

Expediţia din Djerba

21

Această expediţie avea să ia o altă direcţie decât cea hotărâtă la început, şi să se întoarcă împotriva Djerbei, după evenimente dureroase la care ne vom referi pe scurt.

Dacă decizia expediţiei poate fi datată, cum ne dovedesc ordinele şi instrucţiunile expediate" din Bruxelles 22 la 15 iunie 1559, proiectele privitoare la ea sunt mult anterioare şi responsabilitatea nu-i revine doar lui Filip al II-lea. Toţi martorii indică rolul ducelui de Medina Celi, vicerege al Siciliei, pe cel al Marelui Maestru al Maltei, Jean de la Valette. Legaţi printr-o strânsă prietenie *23*, amândoi au avut de-a face cu teribilul corsar din Tripoli şi în privinţa lui Jean de la Valette, care fusese cândva un remarcabil guvernator – în numele cavalerilor – la Tripoli24, trebuie să ţinem seama de regretele unui „african" şi

113

119

de ambiţia unui şef de stat. O dată cucerit, Tripoli nu putea decât să revină Ordinului său. Pentru Juan de la Cerda, duce de Medina Celi, există, în afară de necesităţile siciliene, dorinţa de a repeta, dar cu mai multă strălucire, ceea ce reuşise predecesorul său, Juan de Vega, împotriva oraşului Africa în 1550. Or, împrejurările par favorabile. Tripoli este slab fortificat, cu o garnizoană de abia 500 de turci. Drăguţ, silit neîncetat să intervină în interiorul ţării, se află în plină ostilitate cu „regele" Qairouanului, acel emir Chabbia ale cărui trupe, după cum istoriseşte o relatare din Jja Gole ta, le-au bătut pe cele ale lui Drăguţ şi a cărui autoritate morală este mare, *quasi come* II *Papa tra Christiani* *, pretinde Campana2S, ceea ce e mult spus. În sfârşit, există mereu o certitudine a găsirii de ajutoare la acei „moros" nomazi, cam prea de multe ori bătuţi de turci pentru a-i simpatiza prea tare. Ducele de Medina Celi are relaţii printre ei (şi chiar, printr-un anume Jafer Catania, complicităţi în anturajul lui Drăguţ). Totuşi, recunoaşte el însuşi, în ciuda scrisorilor şi a sentimentelor acestor şeici,

era puţin prudent să te bazezi pe ei26.

Un cavaler de Malta, comandorul Guimeran, este acela care a mers la Bruxelles să-i prezinte regelui proiectul acţiunii împotriva regatului tri-politan. Afacerea a depăşit repede stadiul primelor examinări. La 8 mai 1559, Filip al II-lea a cerut viceregelui un raport. Dar acest raport nu plecase încă din Sicilia, că regele şi luase o hotărâre 27 proprie şi o notifica ducelui de Medina Celi, investindu-l cu comanda expediţiei într-o scrisoare din 15 iunie în care îşi expune motivele: pace cu Franţa; interesul care există în a debarasa Italia de o atât de supărătoare vecinătate; starea proastă a afacerilor lui Drăguţ la întoarcerea sa din expediţia în munţii Darrien, în mijlocul maurilor ostili care îl ţin aproape ca într-o blocadă; în sfârşit, facilitatea expediţiei care se va putea face de îndată ce va veni vara înainte ca piratul să se fifortificat

aproape ca Papa printre creştini (ÎI». ital. – N. tr.).

În bârlogul său. În aceeaşi zi, în ordonanţa sa către comandorul Guimeran, suveranul adaugă că în acest an, alt argument favorabil, după cum este informat din toate părţile, nu va exista nicio armadă turcească importantă în apropierea zonei de operaţii. Regele punea la dispoziţia ducelui de Medina Celi galerele din Italia, cele din Spania primind, dimpotrivă, ordinul să se întoarcă în ţara lor de origine pentru a apăra ţărmurile împotriva corsarilor. Când Juan de Mendoza, şeful lor, va refuza mai târziu să se alăture expediţiei 28, el nu va face altceva decât să se supună ordinelor regale.

Aşadar, expediţia va fi susţinută doar cu elementele italiene din flota lui Filip al II-lea, galere din Sicilia şi Neapole, galere închiriate de la genovezi, toscani, sicilieni, de la ducele de Monaco şi flotele aliate ale Papei şi ale cavalerilor de Malta. Nu era greu să se regrupeze aceste nave, eliberate prin pacea cu Franţa, în obişnuitul şi comodul port al Messinei. Mai greu era să li se asigure aprovizionarea unitară şi, mai ales, oamenii trebuitori. Filip al II-lea prevăzuse la început îmbarcarea a 8.000 de spanioli dintre care 5.000 luaţi din garnizoanele de la

Milano şi Neapole, iar 2000 urmând a fi recrutaţi în regatul Siciliei. Cu cei 1.000 de oameni pe care-i oferea Guimeran, în numele Maltei, n-ar fi fost de-ajuns29? Or, înainte de a fi aflat hotărârea regelui, în memoriul său din 20 iunie, ducele de Medina Celi solicita vreo 20.000 de oameni, chiar dacă două baterii de artilerie îi păreau îndestulătoare, având în vedere slăbiciunea fortificaţiilor oraşului. Aceste cifre subliniază opoziţia, încă de la început, dintre proiectul regal – expediţie rapidă, urmând a fi executată în timpul verii, pe loc – şi operaţiunea mai greoaie pe care viceregele năzuieşte s-o organizeze. Astfel regele când s-a dovedit că este dificil să-şi retragă spaniolii din Lombardia (fortăreţele din Piemont nefiind încă restituite), a dat imediat ordinul, la 14 iulie 3 o, de a-i înlocui prin cei 2000 de italieni pe care ducele de Alcalá tocmai îi expediase din Neapole la Messina la bordul galerelor 1

destinate expediţiei. Esenţialul era ca acestea să nu-şi piardă timpul urcând până la Genova ca să îmbarce aici trupe şi, cum scria Filip al II-lea31, „operaţiunea să se execute în timpul care a mai rămas să se scurgă din vară”. Să se acţioneze repede, acestea erau instrucţiunile regelui.

Dar ducele de Medina Celi cere o mărire a efectivelor, fapt care-l obligă pe Filip al II-lea să repete, la 7 august32, ordinul de a fi trimişi spaniolii din Lombardia, *con la mayor brevedad* în Sicilia. Da, dar ducele de Sessa exact acum găseşte, în moartea lui Henric al II-lea, un nou argument pentru a nu-şi lăsa oamenii33. Ne imaginăm întreruperile impuse de aceste ordine succesive sosite prin corespondenţă între Gând, Neapole, Milano şi Messina. La 10 august, Giovanni Andrea Doria îi scrie regelui34 că-i încredinţează o galeră lui Álvaro de Sande; acesta se va duce la Genova, apoi de acolo, la Milano şi va pleda pe lângă ducele de Sessa ca să obţină, în afara spaniolilor, 2000 de germani şi 2000 de italieni, recrutaţi din Lombardia. Iată noi probleme de transport pentru galere, fără a mai socoti escortarea obligatorie a navelor încărcate cu provizii de pesmeţi. La 11 august35, la Milano, ducele

de Sessa, în sfârşit, se hotărăşte, văzând că restituirile către ducii de Savoia şi de Mantova s-au realizat potrivit înţelegerii stabilite. Va mai fi nevoie totuşi de peste o lună până când infanteriile spaniolă, germană şi italiană, promise una după alta, să sosească la Genova38. La 14 septembrie Figueroa, ambasadorul spaniol în acest oraş, anunţă îmbarcarea lor la bordul câtorva corăbii şi a 11 galere: „Toate sunt trupe de calitate şi pline de măreţie. Dacă vremea nu le împiedică, vor pleca în totalitate, fără a pierde o clipă". Dar suntem deja în 14 septembrie.

La Neapole, întârzierile şi dificultăţile sunt aceleaşi. Giovanni Andrea Doria anunţă la 14 septembrie37 că galerele Maltei au plecat la Neapole

I

cu cea mai mare grabă (lb. spân. – N. tr.)

pentru a aduce de acolo infanteria italiană pe care Ordinul Cavalerilor o recrutase de curând. În ceea ce-l priveşte, el a trimis galere la Ta-ranto pentru a lua de acolo cinci companii italiene pe care viceregele Neapolelui le-a cedat corpului expediţionar şi, înaintând până la Otranto, să încarce de acolo praf de puşcă şi ghiulele. Totuşi în ajun a primit scrisori de la viceregе care declară că nu mai vrea să dea infanteria menţionată deoarece a primit „vestea sigură a sosirii flotei turceşti, alcătuită din 80 de pânze, la Valona unde a îmbarcat 1.500 de spahii" 38. Brusc el se nelinişteşte pentru galerele sale: „Să dea Dumnezeu să revină întregi şi nevătămate". Între timp, animările curg şi FUip al II-lea se sperie: „Sunt foarte îngrijorat în legătură cu succesul expediţiei, vremea fiind atât de înaintată", scrie el la 8 octombrie39. Din Siracusa, unde tocmai se deplasase flota, Don Sancho de Leyva, care comandă galerele siciliene, scrie la 30 noiembrie: „I-am tot spus ducelui de Medina Geli, şi încă de mai multe ori, că primul element al succesului acestei expediţii constă în rapiditate şi că întârzierea îi era cea mai mare piedică... Or, a trebuit să adunăm soldaţi şi provizii din întreaga Italie" 40.

Era necesar să semnalăm această lentă

organizare41. Când în sfârşit flota pleacă din Siracusa, la 1 decembrie, într-un moment trecător de vreme frumoasă42, ea numără 47 galere, 4 galiote, 3 galioane (în total, 54 de nave de război şi 36 corăbii de transport43, la bord, 12.000 de oameni44, o forţă mai importantă decât aceea care operase împotriva oraşului Africa în 1550 şi care nu era inferioară decât celor ale expediţiilor pe care le-condusese Carol Quintul personal împotriva Tunisului şi a Algerului. Însuşi volumul său explică încetineala concentrării sale, iar flota turcească, sosită în august la Valona, a întârziat-o şi mai mult45. Herrera pretinde că dacă această armadă de vreo 100 de corăbii nu a ajuns mai departe spre vest, cauza este că a fost ţinută la respect de galerele reunite la Messina 48. Ar trebui să spunem cel puţin că ambele flote s-au imobilizat la distanţă mare una de alta. Numai când turcii se vor îndrepta din nou către Orient, în octombrie, va accepta viceregele Neapolelui să dea ultimii soldaţi necesari expediţiei şi pe care-i păstra în Zona Ta-rentului 47. Flota creştină trece atunci de la Messina la Siracusa.

Dar de-acum înainte nu se mai poate vorbi de o surpriză. Întreaga Europă este la curent, deopotrivă turcii şi corsarii. Drăguţ se fortifică. O corabie franceză plecată din Marsilia la 25 noiembrie aduce, cel puţin până la Milo, ştiri despre flota reunită la Messina48 şi din care Drăguţ a capturat în toamnă o navă trimisă în cercetare 49. Mii de zvonuri circulă, mai mult sau mai puţin exacte, în corespondenţele veneţiene 5 j, aşa încât turcii încep să pregătească în grabă la Constantinopol o flotă care va cuprinde se spune, 250 de corăbii. Părerea lui Maximilian, la Viena, este că „expediţia a fost divulgată cu atât de mult timp înainte, încât li s-a dat turcilor un motiv şi răgazul să echipeze o astfel de mare armadă” 51.

Oare pentru a păstra de partea sa măcar un «element de surpriză şi-a întreprins flota călătoria în luna decembrie? Era o nebunie să alegi o asemenea perioadă, toţi marinarii ştiau acest lucru. Dar ducele este soldat, nu marinar. El a ţinut piept tuturor opiniilor contrare şi flota a

părăsit Messina. Şi iat-o aproape imediat surprinsă de furtună. Există o singură salvare, reîntoarcerea în Malta. Marinarii, probabil, au triumfat atunci căci timpul rău i-a reţinut zece săptămâni acolo, până la 10 februarie 1560. În timpul acestei lungi aşteptări, epidemiile au decimat corpul expediţionar care a pierdut, înainte de luptă, 2000 de oameni.

Locul de întâlnire a galerelor şi corăbiilor care au plecat din nou, separat, a fost fixat în vecinătatea Zuarei. Corăbiile au sosit acolo cu întârziere. Galerele veneau şi ele la 16 februarie după un ocol prin Kerkenna şi Djerba, prilej de a captura C°un nave încărcate cu ulei, postav de lână şi mirodenii62, şi de a lăsa să scape două galiote care, cu Euldj Ali, au fugit până la Constantinopol dând alarma. Dar mai ales a fost prilej de a-i lăsa lui Drăguţ, care se afla la Djerba, timpul să fie avertizat şi să plece la Tripoli. Fiecare, este uşor de ghicit, era aici foarte neliniştit. Să-l ascultăm, la celălalt capăt al Mediteranei, pe ambasadorul veneţian de la Constantinopol: sosiseră patru galere ale lui Drăguţ. „Se spune că au adus, în afară de sclavi, mari bogăţii ale zisului Drăguţ, semn că el consideră situaţia disperată. Cere un sprijin rapid, spunând că nu dispune decât de 1.500 de turci. Toţi corsarii, care-şi petrecuseră iarna la Tripoli cu aproape 15 nave, la vestea sosirii spaniolilor au fugit fără să aştepte permisiunea… „53

Dacă armada ar fi atacat atunci Tripoli, ar fi avut o oarecare şansă să-l cucerească. Era deja o greşeală faptul de a-l fi scăpat pe Drăguţ la Djerba, căci corsarul fiind blocat în insulă, cei 400 de turci care se găseau în garnizoană la Tripoli n-ar fi putut împiedica o victorie uşoară, ducele de Medina Celi a recunoscut aceasta mai târziu 54. Dar în apele scăzute din pricina refluxului de la Palo, lângă Zuara armada s-a imobilizat din nou ca urmare a timpului nefavorabil pe toată durata celei de a doua jumătăţi a lunii februarie: o nouă întârziere, noi epidemii, noi pierderi de oameni. La 2 martie ea a ridicat pânzele, dar în direcţia Djerbei, fără îndoială pentru că se ştia despre Drăguţ că se întorsese la Tripoli. În locul oraşului,

era cucerită insula, bogată în palmieri, măslini, turme de animale, insula lânii şi a uleiului. Debarcarea a avut loc la 7 martie, fără niciun incident. La începutul lui aprilie, consulul genovez Lomel-lino putea să anunţe din Messina, unde noutatea sosise de curând, că *U armada nostra*, expresia are valoarea sa – „a luat Djerba" …5S

La această dată, într-adevăr, ducele de Medina Celi restabilise deja, cu solemnitate şi autoritate, stăpânirea regelui Spaniei pe noua posesiune. El a acordat investitura unui şeic ales de sine; veghea ca locuitorii insulei să nu fie vătămaţi, obliga soldaţii să plătească ceea ce iau din ţinut. De altfel, din Tunis, Ilafsidul şi din Kairouan Chabbia trimit provizii. În acest timp pe versantul nordic al insulei se începuse construirea unui fort, muncă deosebit de grea întrucât lipseau deopotrivă lemnul, piatra şi varul. Băştinaşii nu aduc niciun ajutor real în afara convoaielor de cămile. Armada este deci aceea care, deşi subminată de friguri, continuă să-şi uzeze efectivele în aceste munci dure. Totuşi cei mai abili dintre proprietarii de nave cumpără fiecare, ba ulei, ba cai, ba cămile sau piei, linuri, postavuri.

În acelaşi timp cu cele din Maghreb, Neapole şi Sicilia primesc veşti şi din Levant. Şi sunt veşti rele. Viceregele Neapolelui este prevenit, la începutul lui aprilie, că armada turcească va ieşi mult mai curând decât de obicei. El cere regelui să adune galere la Messina, mai ales galerele din Spania. Acestea nu vor fi suficiente pentru a se opune turcilor, dar îi vor împiedica să debarce cu prea multă uşurinţă oameni şi artilerie. îi scrie şi ducelui Medina Celi să expedieze cu galerele şi să îndrepte către Taranto infanteria din Neapole pe care i-o împrumutase 56. Pe data de 21 aprilie îi mărturiseşte regelui temerile sale: dacă nu i se înapoiază această infanterie, va trebui să recruteze italieni, cu noi cheltuieli. Pledează deci pentru întoarcerea totală sau parţială a corpului expediţionar, adăugând: „l-am avertizat (pe ducele de Medina Celi) că, după opinia mea, este periculos să aşteptăm să vină armada turcească şi flota Majestăţii

Voastre să se găsească încurcat în construirea fortului care se ridică la D jerba”. Câteva zile mai târziu, el află printr-un călător întors de la Constantinopol că flota otomană a plecat în ajutorul lui Drăguţ la Tripoli57. La 13 mai58 este înştiinţat că ea a părăsit deja portul Modon. Imediat el previne Sicilia pe uscat şi, prin intermediul fregatelor, pe ocupanţii Djerbei. Regelui 11 transmite: „Consider că armada Majestăţii Voastre se află într-o primejdie deloc lipsită de însemnătate...” Ştirea care soseşte la 14 mai îi semnalează că armada a fost văzută în largul Zantei, îndreptându-se către Maghreb59. Dar la acea dată, totul se terminase la Djerba.

Într-adevăr, flota lui Piali Paşa gonise la fel de repede ca ştirile. La 8 mai ea se afla între Malta şi Gozzo. Navigase în linie dreaptă, cu o rapiditate extremă. Este un record faptul că a reuşit să străbată în 20 de zile distanţa de la Constantinopol la Djerba. Ducele, care o aştepta în iunie, a văzut-o sosind la 11 mai. Cu o zi înainte o fregată din Malta venise să-l prevină. Nimeni la Djerba nu se gândea să lupte. Cum va spune mai târziu Cirini, tuturor li s-a părut „că o fugă sănătoasă este mai de preţ decât o luptă temerară” bo. Trebuie oare să atribuim această atitudine unui „complex de inferioritate”, sau lipsei de sânge rece a şefilor, sau, în sfârşit, dorinţei celor mai mulţi dintre ei de a pune la adăpost încărcăturile îngrămădite la bordul corăbiilor în răstimpul petrecut pe coastele insulei? Aceste încărcături pe care *eisitador-ul* Quiroga le va acuza mai târziu că au fost la originea dezastrului... Fără ele, spune el, fără preocuparea de a încărca aceste bogăţii la bord înainte de plecare, ar fi fost urmat sfatul viceregelui Neapolelui şi flota turcească, sosind la Djerba, ar fi găsit locurile părăsite de mai multe zile 61.

Totuşi chiar fuga nu a fost uşor de înfăptuit. Nevrând să abandoneze infanteria italiană şi germană, aflate încă pe uscat, ducele a pierdut un timp preţios în noaptea de 10 spre 11 mai. A doua zi, când flota otomană atacă, panica a fost imediată şi totală63. Totul a fost sacrificat pentru a grăbi fuga, inclusiv faimoasele încărcături; baloturile de

lână, chiupurile cu ulei, căii, cămilele, totul a fost aruncat peste bord împreună cu orice putea să îngreuneze navele. Cigala, obişnuit cu viaţa piraţilor din Levant, a fost unul dintre puţinii care au îndrăznit să primească lupta. El a ţinut piept inamicului şi, în cele din urmă, i-a scăpat. Dar din cele 48 de galere sau galiote câte 12

număra armada creştină, în momentul începerii ciocnirii, 28 s-au pierdut, fără a mai număra şi navele căzute în mâna duşmanului. Rareori se oiai văzuse o asemenea catastrofă.

Vestea s-a răspândit cu iuţeală în Sicilia, la Neapole, la Genova, în Spania, în întreaga Europă. La 18 mai, la ora 2 noaptea soseau la Neapole cinci galere scăpate din dezastru, trei ale lui Antonio Doria, una a lui Bendinelli Sauli şi ultima a lui Stefano de Mari. Ele aduceau nenorocita veste împreună cu tot soiul de amănunte. Să remarcăm că aceste prime galere sosite sunt, mi întâmplător, galere închiriate sau, cum li se spune, galere de *asenlistas*, de particulari deţinând contracte, *asientos*, cu regele Spaniei, aşadar preocupaţi, în orice împrejurare, să-şi salveze capitalul… Aproape în acelaşi timp au sosit şi alţi fugari pe fregate sau pe ambarcaţiuni şi mai modeste. Printre aceşti norocoşi care înşelaseră vigilenţa turcilor, se găseau Giovanni Andrea Doria. comandantul flotei, însuşi viceregele şi câţiva dintre apropiaţii săi „ca prin minune veniţi în Malta şi din Malta la /Messina” 03.

În acest timp mai multe mii de oameni rămăseseră în fort cu provizii îmbelşugate, suficiente, se spunea, pentru un an. Ce era de făcut? Din La Goleta, unde nu a fost pus la curent decât foarte târziu, la 26 maiM şi probabil prin Sicila Alonso de la Cueva scrie regelui la 30 mai: în ciuda cererilor pe care i le adresează viceregele Neapo-lelui, nu crede să existe posibilitatea de a-l folosi – şi are dreptate, personajul fiind la discreţia turcilor – pe regele Tunisului, vasal al Majestăţii Sale, pentru ajutorarea fortului din Djerba. Dacă fortul ar fi fost construit nu pe locul vechiului castel, ci la Rochetta, unde debarcase flota, asediaţii ar fi dispus de un port cu apă adâncă şi cu aPă potabilă, li s-ar

fi putut veni în ajutor. Dar aşa…

Ducele de Alcalá continuă să se agite o vreme, f anuieşte măsuri peste măsuri. Apoi se calmează a anunţarea salvării prietenului său, ducele de

Medina Ceh.65 Acesta din urmă îi aduce, de altfel o parte din infanteria italiană scăpată de dezastru pentru garda din Neapole, aşteptând ca înlocuirea infanteriei spaniole pierdute la Djerba să fie făcută de o alta, recrutată în Spania °6.

Cât despre Filip al II-lea, vestea îi ajunsese în preajma lui 2 iunie prin intermediul Genovei 67. [se anunţa pierderea a 30 de galere şi a *32* de corăbii88, sosirea la liman a numai 17 galere, cifre aproape exacte. Imediat regele, după ce va fi deliberat cu ducele de Alba, Antonio de Toledo, Juan de Manrique, Gutierre Lopez de Padilla, hotăra să trimită la Messina o persoană de autoritate pentru a-l înlocui pe viceregе, pe care mi-l ştiau încă salvat, şi să aducă în Sicilia 5.000 de infanterişti recrutaţi în Calabria, plus artilerie şi muniţii pe care le-ar fi luat din rezervele de la Neapole89. Circula zvonul că Filip al II-lea ar cere regelui Franţei sprijinul flotei sale 70… La 3 iunie, el numea la cârmuirea Siciliei pe Don García de Toledo, pe atunci guvernator al Ca-taloniei.

El organiza astfel ajutorarea fortului unde se credea în continuare că se află închis ducele de Medina Celi. La 8 iunie, primi veştile liniştitoare în legătură cu Sicilia. Un motiv în plus, strigă el cu exaltare71, de a se preocupa de oamenii din fort: a-i salva pe cei care au slujit Coroana, este o datorie. Plănuia să adune până la 64 de galere la Messina şi ordonase sechestrarea a 30 de corăbii mari bine înarmate cu artilerie. Pentru armada de sprijinire, plasată sub comanda lui Don García de Toledo, erau prevăzuţi italieni recrutaţi din Peninsulă, spaniolii din Lombardia pe care i-ar fi înlocuit 3.000 de *alemanes altos*, 3.000 de oameni din Germania de nord, adică în total 14.000 de infanterişti. În sfârşit spre Genova ar fi fost dirijată o cantitate însemnată de grâu pentru fabricarea pesmeţilor…

Totul era gata. Dar la 13 iunie 72, Filip al II-lea primea o scrisoare de la Don García de Toledo înştiinţându-l că viceregele Siciliei era salvat ’3

ure di

15 iunie, brusc, regele îşi suspenda ordinele, urtextând ca, după toate informaţiile asediaţii dispuneau de hrană pentru 8 luni de zile, în timp ce armada otomană nu avea decât pentru două şi nu putea deci prelungi asediul74. Toate pregătirile au fost anulate. *A* trecut totuşi timp piuă când noile ordine să ajungă la destinatarii lor, un timp în care agitaţia provocată de evenimentele de la Djerba continuă. Bătrânul prinţ Doria îşi face cunoscute opiniile: i se părea imprudent un atac direct cu un număr insuficient de galere. Preferabil ar fi să se încerce un atac de diversiune spre Levant. Senioria din Genova oferă patru galere pentru ajutorarea fortului. Seniorul de Piombino pune o galeră la dispoziţia regelui Spaniei. Dacă nu va fi acceptată, el o va trimite *basca*? – *su centura* * 75. Ducele de Savoia anunţă că el are trei galere. Una este în ordine, a doua nu are decât vâslaşi, a treia nu are mai nimic, dar el aşteaptă cele patru galere pe care trebuie să i le dea regele Franţei7<i. Estefano de Mari a cumpărat de curând două galere de la cardinalul Vitelli şi este dispus să le închirieze regelui Spaniei. Un genovez stabilit la Veneţia, cândva în serviciul împăratului, Domenico Cigala, se oferă să meargă în Turcia şi în Persia77. În Sicilia ducele de Medina Celi îşi continuă pătimaş misiunea. În iulie, prin grija sa, şapte galere se află în construcţie pentru Palermo. Messina şi *Regia Corte* ** 78. Încă din aprilie, 6 galere fuseseră lansate la apă, înlocuindu-le cu anticipaţie pe cele care aveau să fie pierdute la Djerba79.

În sfârşit, incidentul dă, o dată în plus, tonul relaţiilor franco-spaniole: solicitarea galerelor franceze nu a fost formulată cu claritate în numele ui Filip al II-lea. Cum spunea Muchielo dogelui Veneţiei la 22 iunie 1560, regele Spaniei mai mult se teme de un refuz decât doreşte acceptarea cererii80. Suspiciuni şi plângeri separă cele două Rtate. Filip al II-lea concediase de curând serviseşi

caute norocul (*b*. spaniolă. – *N*. În) Curtea regală (lb. italiană – N. tr.)

torii francezi ai tinerei regine. El nu şi-a schimbai cu nimic atitudinea în conflictul său cu Anglia. Ezitările Franţei nu sunt mai puţin ciudate, deşi agitaţiile care încep în regat şi a căror importanţă se exagerează, împing cârmuirea casei Guise la colaborarea cu Spania. Ambasadorul francez în Spania declară lui Tiepolo, şi acesta, la rândul său, repetă dogelui la 25 iunie 8 l că a oferit spaniolilor galerele din Marsilia şi trupe, dar 25 iunie înseamnă zece zile după hotărârea negativă a lui Filip al II-lea. Ducele de Alba nu uită să sublinieze în septembrie: „.”... recent, în momentul înfrângerii de la Djerba, nu am îndrăznit măcar o dată să le cerem francezilor galerele pentru ajutorul pe care Majestatea Voastră îl prevedea atunci, căci, făcând de mai multe ori apeluri grăbite, nu găsisem nicicând o astfel de bunăvoinţă încât să-mi pot îngădui să sfătuiesc pe Majestatea Voastră să facă propunerea în acest sens. O dată momentul depăşit... când li se păru că ajutorul lor ar fi inutil, ambasadorul a venit să-mi spună că, dacă galerele erau necesare, ele vor fi pregătite” 82.

Politică şovăitoare a Franţei, sau mai curând fidelitate faţă de liniile politice ale trecutului, dificultate, pentru unii ca şi pentru ceilalţi să se elibereze de prea vechi atitudini... Nu rămâne oare regele Franţei în relaţii cu sultanul a cărui prietenie nu vrea s-o piardă83 şi cu algerienii care trimit emisari la el şi cărora Marsilia le livrează arme? 84 În acelaşi timp, deşi nu se află la cârmuirea Franţei, ci, dimpotrivă, expus persecuţiilor din partea casei de Guise, regele Navarrei, Henric sau, cum îi spun spaniolii, Domnul de Vendôme, unelteşte în Maroc pe lângă şerif85.

Revenind la exemplul Djerbei, se observă până unde s-a răspândit viitoarea care înconjoară micul eveniment. Undele sale au acoperit în câteva zile întreaga Europă. Chiar şi la Viena unde, cu puţin timp înainte, se dorea o ciocnire cu turcii, evenimentul l-a pus pe gânduri pe

Ferdinand şi pe apropiaţii săi86. Greu se putea crede că prestigiul lui Filip al II-lea n-ar fi suferit în această aventură.

13»

deşi scrisorile ambasadorului Regelui Catolic la Viena pretind că toate contra-măsurile luate de stăpânul său i-ar fi adus mai multă faimă decât i-ar fi procurat însăşi victoria la Tripoli!

Din acest punct de vedere abandonul brutal decis de regele Spaniei era oare o bună soluţiei La Djerba, dacă marinarii se comportaseră cu o lipsă de vigoare ieşită din comun, trupele de uscat îşi făceau datoria onorabil sub comanda lui Álvaro de Sande, soldat experimentat. Fiind încercuit, el nu pierduse orice contact cu exteriorul. La 11 iulie scria încă viceregelui Siciliei87: avea, poate unele motive să creadă că armada turcească va slăbi strânsoarea, datorită lipsei de hrană şi apropierii anotimpului rece? Viceregele Neapolelui fusese anunţat că ea ar face-o dacă nu s-ar pregăti nicio expediţie de ajutorare, îi înştiinţase despre aceasta pe guvernatorul din la La Goleta la 26 iunie (aşadar înainte de a şti că Filip al II-lea renunţase la expediţie), imaginând că era bine să se dedea la unele indiscreţii savante menite să-i facă a crede pe turci că pregătirile de venire în ajutor se tărăgănau88. Este o realitate că, în acele momente, comandanţii turci dovedeau prea puţin entuziasm. Vremea se scurgea, pierderile lor erau grele. În iulie, confidentul lui Piali Paşa, Nassuf Aga, sosea la Constantinopol şi nu ascundea că – v el nu credea de fel în posibilitatea de cucerire a bortului s9. Or, tot atunci din Persia soseau veşti destul de tulburătoare: Sofiul murise şi succesorul său, se spunea, îi iubea pe Baiazid ca pe un frate 90. La Genova, la 15 iulie sosea chiar (Dumnezeu ştie de unde, când şi cum plecase) un aşa-zis ambasador al lui Baiazid pe care Figueroa l-a primit la el acasă, la Genova, şi l-a linguşit înainte de a-l lăsa să-şi continue drumul către Nisa pe o brigan-tină 91. Abia în Spania s-a observat impostura. Toate aceste speranţe aveau să se risipească. Jurcii, dacă n-au atacat

fortul cu energie, au pus stăpânire pe fântânile din apropiere, reducând ase-laţii la apa din cisterne care s-a epuizat destul (e repede din pricina căldurilor din iulie. Álvaro fie Sande a încercat atunci o ieşire în cursul căreia, la 29 iulie, a fost prins. Două zile mai târziu, fortul capitula. Iată cel puţin explicaţia pe care a dat-o prizonierul când i-a scris, două zile mai târziu, la 6 august, ducelui de Medina Celi 92, aruncând, de altfel vina asupra soldaţilor săi: „dacă aş fi găsit la oamenii mei ceea ce am întâlnit cândva la alte trupe comandate de mine, am fi repurtat cea mai mare victorie pe care cineva a repurtat-o de mulţi ani încoace”. Este prea mult spus despre un atac ratat şi am fi tentaţi să dăm crezare portretului pe care i l-a schiţat Busbec ceva mai târziu, în Turcia: greoi, gâfâitor, mai curând fricos... Cu atât mai mult cu cât, fie şi numai în Duro, 93 putem găsi o anumită explicaţie pentru cea de a doua înfrângere de la Djerba care acuză comandamentul. Dar acuzaţia cea mai comodă este desigur cea pe care Don Sancho de Leyva o formulează împotriva conducătorilor expediţiei, într-o scrisoare către rege, scrisă din adâncul închisorii sale, în 1561 s4: această îndoită nenorocire este o pedeapsă a lui Dumnezeu. În cazul unei noi expediţii aveţi grijă să-i supravegheaţi pe blasfematori şi să încredinţaţi conducerea ei unui şef care este un bun şi adevărat catolic... Sunt cuvintele unui prizonier care meditează asupra cauzelor întemniţării sale, dar şi, întrucât este vorba despre un om lucid şi avizat, pe care, eliberat, îl vom găsi pe galerele din „capole, cuvintele unui catolic din secolul al XVI-lea...

După capitularea fortului, armada turcă se afla nestânjenită. G.A. Doria care călătorea între Malta şi Africa, având la bord întăriri pentru La Goleta se întoarse de cum află vestea, abandonându-şi proiectele privitoare la Tripoli 95. Şi astfel armada victorioasă a făcut escală în oraş înainte de a se îndrepta spre Gozzo 96 unde a sosit la 13 august 97. De aici, ea a plecat, pentru un raid de jaf, de-a lungul ţărmului sicilian, unde a cucerit Augusta 9 s, prădând şi incendiind satele şi cătunele de pe coastele

munţilor Abruzzi 99. Dar la 4 sep tenibrie o înştiinţare semnalează ca ea s-a oprit la Prevesa 10° unde Piali Paşa, primind ordinul să se întoarcă la Constantinopol, a eliberat spahiii (ei se vor întoarce acasă pe uscat) şi a ridicat pânzele la 1 septembrie în direcţia Navarin. O serie de alte înştiinţări confirmând aceste ştiri viceregele Neapolelui se pregăteşte să-şi concedieze trupele, aflate încă sub arme la Cotron şi Otranto lol. La 1 octombrie, Piali Paşa îşi făcea intrarea triumfală la Constantinopol pe galera amiral vopsită în verde, urmată de 15 galere de un roşu strălucitor şi de restul cortegiului, în salvele artileriei, uralele mulţimii, vacarmul tobelor şi trompetelor. Busbec a dat o descriere a acestei sosiri şi a lungii defilări a învinşilor lo2, a oraşului în sărbătoare unde creştinii vor fi, câtva timp, trataţi destul de rău…

Evenimentul justifică acest entuziasm: Islamul punea capăt în folosul său confruntării angajate pentru dominarea Mediteranei centrale lo3. Tripoli, unde suveranitatea turcească fusese atât de ameninţată, se găsea acum mai în siguranţă decât oricând. Lumea creştină în schimb era înspăimântată. Armada otomană abia părăsise ţărmurile Italiei şi oamenii se şi gândeau la nenorocirile ce vor însoţi întoarcerea sa… într-un an. Ducele de Monteleone şi viceregele Neapolelui, vorbesc amândoi despre expediţia pe care Padişahul o va conduce împotriva fortăreţei La Goleta în 1561 104. Când la 28 decembrie lo5 se află la Viena că turcii sunt în curs de a echipa 120 de galere, imaginaţia le destinează tot fortăreţei. Această obsesie este hrănită de îndrăzneala pe care victoria turcilor a dat-o corsarilor. În ciuda iernii, ei urcă până în Toscana lo6. Toate ţărmurile italiene şi spaniole sunt în alarmă 107. La Constantinopol se spune că spaniolii sunt atât de îngroziţi de lecţia pe care au primit-o la Djerba, încât sunt pe punctul de a Părăsi Oranul 108.

Nu s-a ajuns chiar până acolo. Este însă adevărat că dublul dezastru de la Djerba a furnizat mate-Mal pentru reflecţii utile. De la cei su s-puşi până la cei mai modeşti

executanţi, fiecare îşi trimite opinia la Madrid şi această opinie, de cele mai multe ori, este că regele nu poate păstra ţărmurile statelor sale mediteraneene fără o puternică forţă navală. Ar trebui, de asemenea, susţine ducele de Alba109, să se întărească garnizoanele din Italia (cu siguranţă slabe; am văzut cât era de dificil de a le lipsi de câţiva oameni); numărul mic de soldaţi şi diminuarea lui cu prilejul evenimentelor de la Djerba au făcut desigur să fiarbă (*bullir*) intrigile italiene, foarte animate încă din toamnă11". Dar să câştigăm puterea şi supremaţia pe mare, acesta era esenţialul.

Nu toţi văd însă lucrurile la fel; există unii care încă se mai preocupă doar de măsuri defensive şi terestre, precum ducele de Alcalá, dornic să fortifice insulele Ibiza şi Menorca pe care le ştie lipsite de apărare 1L1. Alţii sunt mai lucizi, în scrisoarea sa, puţin cam exaltată din 9 iulie 1560, ducele de Medina Celi scria „Trebuie să tragem forţe din slăbiciunile noastre şi Majestatea Voastră nu are decât să ne vândă pe toţi, şi pe mine cel dintâi, dar trebuie să devină stăpânul mării. În felul acesta veţi avea linişte şi odihnă, iar supuşii voştri vor fi apăraţi. Altminteri, totul va ieşi pe dos" 112. *Schor dai mar*: formula revine de mai multe ori sub pana viceregelui Sardiniei, Álvaro de Madrigal, când pentru a-l implora pe rege să vrea într-adevăr să devină, când pentru a se felicita că are această intenţie, „căci este ceea ce se cuvine liniştii Creştinătăţii şi menţinerii statelor sale" 113. În acelaşi sens intervin pe lângă rege, tot în 1560, doctorul. Luan de Sepulveda 114 şi extravagantul doctor Buschia, spion puţin cunoscut al Spaniei la Ragusa, unul dintre acei informatori care pentru a-şi câştigă existenţa cât de cât, relatează adesea bârfeli de tavernă 1 Jo.

Visurile diplomaţilor aleg căile care le sunt mai fireşti, dar ţinta este aceeaşi. Toţi se întorc spre Veneţia: în această nenorocire a lumii creştine, numai Veneţia – se va vedea bine mai târziu – 135

putea aduce Occidentului supremaţia pe mare. Cine cunoaşte acest oraş egoist nu poate decât găsurâdă. Ceea

ce i se cere revenea la a-şi lichida afacerile, dar condeiele pe care nu le stânjenesc aceste dificultăţi îşi continuă pledoariile în acelaşi fel. La Viena, la 8 octombrie, contele de Luna reflectează că „ar fi foarte folositor Majestăţii Voastre să se revină la alianţa pe care veneţienii au avut-o (odinioară) cu împăratul, stăpânul meu, Domnul să-l aibă în pază…” 116 La Roma, se pare că, efectiv, [ideea unei alianţe împotriva turcilor, cuprinzând Veneţia, ar fi fost evocată în convorbirile dintre noul papă, Pius al IV-lea, şi Don Juan de Zuniga, care reprezenta atunci la Roma, în acelaşi timp cu fratele său, comandorul Castiliei, interesele lui Filip al II-lea. „Am să răspund în altă scrisoare, le scrie Filip celor doi fraţi, la ceea ce domnia ta, Don Juan de Zuniga, mi-ai scris, şi îţi voi arăta opinia noastră în legătură cu convorbirile cu Sanctitatea Sa despre alianţa cu veneţienii împotriva turcilor. Aici, separat, am vrut să vă înştiinţez pe amândoi despre propunerile în legătură cu acelaşi subiect (în numele ducelui de Urbino şi prin intermediul lui Ruy Gomez) ale contelui de Landriano care se face luntre şi punte, dacă vreau, ca să se realizeze această ligă. La care i s-a răspuns, considerând că este un lucru favorabil atât slujirii Domnului cât şi binelui Creştinătăţii, că m-aş bucura mult să se realizeze. Asupra acestora, a survenit moartea dogelui acestei Republici, predecesorul celui actual (afacerea a fost deci angajată înainte de 17 august 1559). Am suspendat atunci aceste convorbiri pentru câteva zile. Dar contele de Landriano mi-a spus că ducele va relua chestiunea” ll7.

Într-un fel dezastrul de la Djerba a fost salutar. El a pus imperiul lui Filip al II-lea în faţa sarcinilor sale mediteraneene. L-a obligat să reacţioneze. Djerba şi anul 1560 au marcat momentul culminant al puterii otomane. Aceasta înseamnă că după 1560 ea va intra în declin. Nu din vina ka, ci ca urmare a unei ample activităţi de înarmare maritimă care începe în acel an şi se extinde, de la Palermo şi Messina, la toate ţărmurile Italiei occidentale şi la toate ţărmurile mediteraneene ale Spaniei… – …

NOTE j)

1. *Instrucción de Io que vos el Reverendo padre obispo del Ăquila habeis de decir a le Majested del* Serenissimo Rey *e* Emperador *nuestro* muy *care* y *muy amado tio donde de presente os enviamos*. Bruxelles

21 mai 1558, *CODOIN* vol. 9S, p. G-10.

2. Cât despre persoana „care are experienţă şi iscusinţă, la curtea turcească" şi care a fost însărcinată neoficial să sondeze terenul la Constantinopol, nu există nicio îndoială că n-ar fi vorba de Francisco de Franchis Tortorino, im genovez, proprietarul unei mahone din Chios. Trimis în misiune de Genova în urma negocierilor corupătoare cu Piali Paşa în vara 1558.

el şi-a oferit, desigur, serviciile, în acelaşi timpi şi lui Filip al II-lea. În Arhivele din Genova, un, registru caligrafiat povesteşte în amănunt călătoria lui Francisco de Frânehis (Constanlinopoli, 1.

2169), iar unele scrisori consulare ni-l arată la Nea

pole şi Messina în relaţii încordate, de altfel, cu autorităţile spaniole, apoi ajungând la Veneţia. A.d. S.

Genova, Napoli, Lottere Consoli, 2, 2635; Grego.

rio LETI, vol. 1, p. 302, vorbeşte despre misiunea sa în compania unui oarecare Niccolò Gritti.

3. *CODOIN*, vol. 98, p. 53 – 54.

4. Bruxelles, 6 martie 1559, Simancas E° 485.

5. Instrucción del Rey a Niccolò Secco para tratar con el Turco, Bruxelles, 6 martie 1559, Simancas E°

485.

6. Bruxelles, 8 aprilie 1559, Simancas, E° 1210.

7. Selim şi Baiazid.

8.15 iunie 1559, Simancas E° 1124, f° 295.

9. Rezumat al scrisorilor ducelui de Sessa din 1, 4.

1 decembrie 1559 (4 decembrie), Simarteas E° 1210 f° 142.

10.10 ianuarie 1560, Simancas, E° 1050, 1° 9.

11. Către doge, Viena, 25 octombrie 1559, vezi O.

TURBA, op. cit., vol. 1, 3, p. 108 şi următoarele.

12. Acelaşi către acelaşi, 22 noiembrie 1559, *ibidem*, p. 120 şi următoarele.

13. Regele către viceregele Siciliei, Bruxelles, 4 aprili".

1559, Simancas E° 1124, f° 304.

14. E. CHARRIÈRE, op. cit. vol. 2, p. 596, nota.

15. *Ibidem*, p. 603.

16. Marin de Cavalli către doge, Para, 18 martie 1559, 6

A.d. S. Venezia, Senato Secreta, Constant. Filza 2/1 – 10.

17. D. IIAEDO, op. cit. p. 73, 74. În logălură cu politica spaniolă în Africa de nord, vezi articolul nostru în *Revue Africaine*, 1928, Jean CAZENAVE, *Les sour-ces de l'histoire clOran*, 1933.

18 Jean NICOT, *Correspoităance*... p. p. E. FALGAI-ROLLE, p. 7.

19. Cádiz.

20. Către rege, 20 iunie 1559. Simancas, E° 4S5.

— 1. Pentru orice amănunt din acest paragraf, vezi Charles MONCHICOURT, *Vespâdition espagnole contre Vile de Djerba*, Paris, 1913, model de erudiţie minuţioasă. În principiu, referinţele noastre vor privi surse neutilizate pentru această carte.

22. Către viceregele Siciliei, aceeaşi dată. Simancas E° 1124, f° 300; instrucţiuni către comandorul Guuueran, la aceeaşi dată. *ibideni*, fos 278 şi 279; către Marele Maestru al Maltei, aceeaşi dată", *ibidem* f° 302 etc.

23. Don Lorenzo van der IIAMMENY LEON, *Don Felipe* El *Prudente*... Madrid, 1625, f° 146 v°.

24. Jean de la Valette, din Limba de Provence, Mare Maestru al Ordinului între 1557 – 1568. Kl a guvernat în Tripoli din 1546 piuă în 1549. Vezi extrasele din

G. BOS10, / *Cavalieri* gerosolimilani *n Tripoli*, p.p. S. AURIGEMMA, 1937, p. 271 – 272.

25. Op. cit., p. 82 – 83.

26. Ducele de Medina Celi către Filip al II-lea, 20 iulie

1559, Simancas E° 1, f° 204.

27. Decizie din 15 iunie, raport din 20.

28. C. MONCHICOURT, op. cit. p. 93, sugerează că

Don Juan de Mendoza a acţionat din iniţiativă proprie. R.B. MERRIMAN (op. cit. voi. 4, p. 102]

arată, cu litiu de ipoleză, că Don Juan a putut primi un ordin. Faptul este stabilit de scrisoarea lui Filip al II-lea (vezi notele precedente, nota 22 şi nota 8 i.

Vezi, de asemenea, în legătură cu această chestiune şi cu dezarmarea coastelor Spaniei, FAubespine către rege, 20 iulie 1559, E. CHARRIÈRE, *op*.

rit., vol. 2, p. G00, nota; L. PARIS, *Neq*. *sotis Vrancois* II p. 24; C. DURO, op. cit., vol. 2 p. 46.

29. Ciudate observaţii ale lui A. de HERRERA, *op*.

cât. vol. I, p. 14; pretutindeni, după 1559, se pune problema demobilizării. Expediţia proiectată nu este ea oare un mijloc de a descotorosi Italia spaniolă de soldaţii care „rămăseseră după războiul din

Piemont şi nu puteau fi mai bine întrebuinţaţi decât împotriva paginilor”?

30. Filip al II-lea către comandorul Guimeran, Gantl.

14 iulie 1559, Simancas E° 1124, f° 331.

31 Către viceregele Siciliei, Gând, 14 iulie 1559, Simancas E° 1124, f° 321.

137 Către comandorul Guimeran, Gând, 7 august 1559.

Simancas E° 1124, f° 330.

H 33
I r
34
35
3
G
fi
37

Ui 38
H 39
t
H 40
A
41
42.
43, 44. – 45.
46.
47.
48.
49.50.51.
53.54 55.56.
57.58.59.

Figiioroa către principesa Juana, Genova, 7 august 1559, Simancas E° 1388, fos 162 – 163. G. Andrea Doria către Filip al II-lea, Messina, 10 august 1559 Simancas, E° 1124, f° 335, în italiană! mai târziu, G.A. Doria nu va mai coresponda cu regele decât în spaniolă.

Ducele de Sessa către rege, Milano, 11 august 1559 Simancas E°1210, f° 203.

Figueroa către Filip al II-lea, Gonova, 14 septembrie 1559. Simancas E° 1388. G.A. Doria către Filip al II-lea, Messina, 14 septembrie 1559, Simancas E° 1124, f° 336. *Ibidem*.

Filip al II-lea către ducele de Medina Geli, Valla-dolid, 8 octombrie 1559, Simancas E° 1124, fos 325 – 326.

Către Filip al II-lea, Simancas, E° 1124, fos 270. Despre această încetineală există nenumărate documente, şi mai ales Simancas E° 1049, fos 185, 188, 189, 225, 227, 251, 272. Gio Lomellino către Senioria Genovei, Messina, 10 decembrie 1559, A.d. S. Genova, Lettere Consuli, Napoli-Messina, 1 – 2634. C. MONCHICOURT, op. cit. p. 88. *Ibidem*, p. 92.

Gio. Lomellino către Senioria Gonovei, Messina, 24 august 1559, aceeaşi referinţă ca la nota 41. Op. cit., vol. 1, p. 15. Figueroa către Filip al II-lea, Genova, 27 octombrie

1559, Simancas E° 1388, f° 16.
Marin de Cavalli către doge, Pera, 29 ianuarie 1560, A.d. S. Venezia, Senato Secreta, Cost. 2/B f° 220, v.°
C. MONCHICOURT, op. cit., p. 100.
Astfel la 31 ianuarie 1560, C.S.P. VII, p. 150.
Giacomo Soranzo către doge, Viena, 3 februarie 1560, vezi G. TURBA op. cit. vol. 1, p. 134.
Messina, 3 noiembrie 1560, A.d. S. Genova, Letiere Consoli, Napoli-Messina, 1 – 2634.
Bailul către doge, Pera, 30 martie 1560, A.d. S. Venezia, Senato Secreta, Cost. 2/B.
În notele sale la *Merhorial de D. Álvaro*, vezi G. MONCHICOURT, op. cit., p. 100, nota 2.
3 aprilie 1560, A.d. S. Genova, Lettere Concoli... 1 – 2634.

Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, 4 aprilie 1560, Simancas E° 1050, f° 22, către ducele de Medina Celi, 20 aprilie, *ibidem*, f° 32, către rege, 21 aprilie, f° 32.

Către rege, 5 mai 1560, Simancas E° 1050, f° *30*. *Ibidem*, f° 39.

Către rege, 16 mai 1560, *ibidem*, f° 40.
138
60.61.02.63.
64.65.
66.
67.
68.
69.
70.71.
72.73.
74.
75.
76.
77.78.
79.80.
81.
82.

83.

84.

p. 32 şi 32 v°. citat de C. MONCHICOURT, op. cit. p. 109.

Visitador-ul Quiroga către rege, Neapole, 3 iunie 1560, Simancas Ec 1050, f° 63. Bine văzută de fiul lui Machiavelli în C. MONCIII-COURT, op. cit., p. 111.

Senioria Genovei către Sauli. Genova, 19 mai 1560, A.d. S. Genova, L.M. Spagna 3.2412. Către rege, 30 mai 1560. Simancas, E° 485. Ducele de Alcalá către Filip al 11-loa, Napoli, 31 mai 1560, Simancas, E° 1050, f° 56. Acelaşi către acelaşi, 1 iunie 1560, *ibidem*, f° 60. Printr-o scrisoare a lui Figueroa şi prin înştiinţări ale cardinalului Cigala şi ale ambasadorilor din Genova, Filip al II-lea către viceregele Neapololui, 2 iunie 1560, Simancas E° 1050, f° 63. Referitor la cifra pierderilor, Gresham, la 16 iunie 1560, vorbeşte despre 65 nave, Ms. Record Office, nr. 194. Tiepolo către doge, Toledo, 2 iunie 1560, S.S.P. Veneţian, VI: p. 212 – 213. *Ibidem*. *Ibidem*.

Filip al II-lea către ducele de Alcalá, Toledo, 9 iunie 1560, Simancas E° 1050, f° 69. Barcelona, 9 iunie 1560, Simancas E° 327. Don García de Toledo către Filip al II-lea, Barcelona, 12 iunie 1560, Simancas E° 327. Filip al II-lea către Don García de Toledo, Toaedo, 15 iunie 1560, Simancas E” 327. Răspunsul lui Don García, din Barcelona, 23 iunie, *ibidem*. Rezumat al scrisorilor lui Figueroa, 3, 5, 10, 12 iulie 1560. Simancas E° 1389. *Ibidem*. *Ibidem*.

Ducele de Medina Geli către rege, 9 iulie 1560, vezi G. MONCHICOURT op. cit., p. 237. Ducele de Alcalá către Filip al II-lea, Neapole, 9 octombrie 1560, Simancas E° 1050, f° 137. Muchielo către doge, Charires, 22 iunie 1560, C.S.P. Veneţian, VII, p. 228.

Ducele de Alba către Filip al II-lea, Alva, 19 septembrie 1560, *C.S.P. Veneţian* original. În Simancas E° 139 există o copie.

B. N. Paris, Esp. 161, *fos* 15 – 21. Vezi E. CHARRIERE, op. cit., vol. 2, p. 621 – 623, în legătură cu zvonurile despre o colaborare franco-spaniolă. Regele

către episcopul de Limoges, 16 septembrie 1560, L. PARIS, op. cit., p. 523 – 540. Chantonnay către Filip al II-lea, 2 februarie 1560, A.N., K 1493 f° 39; L. ROMIER, *La conjur*ation *d'Amboise*, 1923, p. 123. Regina Spaniei către Cate-rina de Medici, septembrie 1560, vezi L. PARIS, *Negociations sous la regne de Francoie* II, p. 510.

85.

86.87.88.89.

90.91.

92.93.94.95.

96 97.98.99.

100.101.

102.103.104.

105.

IDO. 107.

108.

109.110.

111.112.113.114.

Cliantonnay către Filip al II-lea, Meluti, 31 august 1560, A. N". K 1493, f° 83; 3 septembrie 1560, vezi L. PARIS. op. cit., p. 500 – 509.

3 iulie 1500, *COD01N*, vol. 98, p. 155 – 158.

Simancas E° 1389.

op. cit., vol. 2 1560, ibidoni

Simaneas E° 1050, f° 84.

13 iulie 1560, vezi B. CITARRIÈRE

1>. 616 – 618.

17 şi 22 iulie

Constau timpol, p. 618 – 623.

Figueroa către Majesiatea Sa, 26 iulie 1560, Simancas E°1389. Despre impostura sa, vezi Sauli către Republica Genovei, Toledo, 14 decembrie 1560, A.d. S. Genova, Toledo, 14 decembrie 1500, A.d. S. Genova, Lettere Miniştri, Spagna, 2.2411.6 august 1560, Simancas E° 445, copie. Op. cit., voi 2, p. 36. li. N. Madrid, Ms 11085.9 aprilie 1561. C. MONCHIC. OURT, op. cit., p. 133; G.A. Doria sosea la Malta la 8 august. 1560. G.A. Doria către Filip al II-lea, 8 august 1560, Simancas E° 1125. Era

pe punctul să atace Tripoli când ia parvenit veste despre căderea fortului. Acelaşi către acelaşi, 9 septembrie 1560, *ibidern*.

18 august 1560. Simancas E° 1050, f° 120.

C. MONCIIICOURT, op. cit., p. 134.

Ibidem.

O. Hernandez către Filip al II-lea, Venezia, 21 august 1560. Simancas E° 1325.

Coriu, 4 septembrie 1560, Simancas E° 1050, f° 129.

Viceregele Neapolelui căi re Filip al II-lea, Simancas E° 1050 f° 128.

Op. cit., vol. 2, p. 2 i5 şi urmai oarele.

R. li. MEHRIMAN, op. cit., vol. 4, p. 107.

Monteleonc către rege, 30 august 1560. Siniancas E° 1050, f° 121; ducele de Alcalá către rege, Neapole.

3 septembrie 1560, ibidem, f° 124.

Contele de Luna către rege, 28 decembrie 1560.

COD01N, *wol*. 98, p. 189 – 192.

Firen/. e, 10, iulie 1560, Simancas *V*, ° 1446.

O. Hernandez către Fiii]) al II-lea, Veneţia, 20 iulie 1560, Simancas, E° 1324, f° 47.

11° Horo căi re doge, Pera, 12 noiembrie 1560;

A.d. S. Yenezia, Senato Secreta, Cost 2/B, f5 290 – 291.

19 septembrie 1560, B.N. lâsp. 161, fos 15 – 21

9 octombrie 1560, Shnancas E° 1850, f° 139. Jtic Mendoza către rege, Palamós, 1 septembrie 1560 Simancas E° 327.

26 august 1560, Simancas E° 1058, f° 118. *" C. MONCHICOURT, op. cit., p. 237. Cagliari, 25 august 1560, Simancas E° 327... *CODOIN*, vol. 8, p. 560.

116 117

şi către Don şi că i. tombrie 1560, şi în legătură cu doctorul Buschia, vezi câteva dintre scrisorile sale în A.N... Paris, seria IC, 1493, B 11 f° 111 (20, 28, 30 septembrie, 4, 8, 1H octombrie 1560). Despre informatorii fantezişti din Levant, vezi Granvelle către Filip al II-lea, Keapole, 31

ianuarie 1572, Simancas, E° 1061. *CODOIN*, vol. 98, p. 182. Filip al II-lea către marele comandor

Filip – îl iMea către m

Juan de Zuâiiga, Madrid, 23

man.; as E° 1324, f° 48.

I

2. REDRESAREA SPANIOLĂ

rit

O redresare n-ar fi fost posibilă fără inexplicabilul răgaz pe care turcii l-au lăsat adversarului lor. Nici în 1561, nici în 1562, nici în 1563 şi nici în 1564 armada turcă nu a ieşit în forţă. Patru ani consecutivi Creştinătatea occidentală s-a ales numai cu spaima. Patru ani consecutivi s-a repetat aceeaşi comedie: turcii se înarmează, vor ieşi foarte devreme cu o armată puternică şi vor ataca La Goleta şi Sardinia – aşa vorbesc înştiinţările din iarnă. Pe urmă, în timpul verii, frământările cele mai nebuneşti ies la lumina zilei şi totul se risipeşte. Poţi atunci să te dispensezi de executarea până la capăt a programelor defensive plănuite iarna, să reiei creditele, să concediezi trupele, să renunţi la transportarea unora şi să le anulezi pe celelalte. Există în lumea mediteraneană un fel de respiraţie în doi timpi a politicii spaniole şi nimic nu este mai uşor, dată fiind mulţimea documentelor pe care le-a lăsat, decât să-i urmăreşti ritmul.

Anii 1561 – 1564

Va sosi armada otomană în 1561? Sub impresia deprimantă şi încă vie a evenimentelor de la Djerba, fiecare este convins de acest lucru în iarna mohorâtă a anului 1560 – 1561 când ba ici, ba colo lipseşte griul 1 sau bântuie ciuma2. Iată un francez care se reîntoarce de la Constantinopol împreună cu un soldat ragusan; asistăm la conversaţii de drum şi ragusanul, sosit acasă la „Începutul lui ianuarie 1561, afirmă că, potrivit tovarăşului său de călătorie, armata turcească se reîntorcea din Persia şi că flota era în acest an *imporfantissima3*. Rezumând ştirile care-i trec pe sub ochi, viceregele Neapolelui garantează la 5 ianuarie că armada turcească va sosi în curând în

douăzeci sau treizeci de zile el va lua măsuri pentru a pune navele în alertă. I se vor trimite spaniolii promişi? Se vor ocupa la timp de La Goleta? 4. O lună mai târziu, pentru viceregele Siciliei, Oranul şi La Goleta sunt ameninţate de flota turcească (11 februarie5). Nu mai socotim incursiunile algerienilor, foarte reale acestea, şi atât de ameninţătoare, încât Filip al II-lea refuză] a 28 februarie viceregelui din Mallorca autorizaţia prin care acesta solicita să iasă din insulă6. Ştirile din Corfu, din 30 martie (vor fi primite la Neapole la 2 mai), anunţă de asemenea o armadă turcească de o sută de galere 7, iar Antonio Doria, călătorind în aprilie spre La Goleta, se teme de întâlnirea pe mare cu corsarii care ar fi decis să facă o blocadă în jurul fortului, aşteptând fiola turcească8. Prima ştire din Constantinopol semnalând că nu va fi decât o mică flotă turcească destinata doar apărării coastelor Levantului este datată 9 aprilie 1561 9. În cel mai bun caz, informaţia, amplu confirmată mai târziu 10, nu va fi ajuns la Neapole înainte de „unie şi până atunci nu a existat nicio slăbire a apărării creştine. O serie întreagă de necesităţi ale fortului La Goleta în legătură cu cisternele de apă şi piesele de artilerie u au fost satisfăcute din aprilie până în iunie. Iar în mai viceregele Neapolelui mai cerea şi papei să-l autorizeze pe Marcantonio Golonna să participe la eventuala apărare a Neapolelui 12. Dar trebuie oare să intrăm în toate amănuntele unei grele maşini politice şi militare, mai armonioasă, de altfel, în funcţionarea sa decât susţin istoricii? Dacă urmăm evenimentele pornind de la Neapole, observăm că abia începutul lui august marchează întoarcerea la calm, odată cu demobilizarea italienilor însărcinaţi cu paza navelor 13. În Spania, alarma este ridicată la începutul lui septembrie: „acum când vara şi teama de armata turcească au trecut” scrie din Madrid episcopul de Limoges la; septembrie 14. Ieşită din Constantinopol în iunie, Iota turcească, numărând vreo 50 de galere, s-a Mulţumit cu un drum rapid dus-întors între Constantinopol şi Modon. Ea părăsise Modon la începutul lui iulie şi, Ia 19 august, pleca din Zante Pentru a se

înapoia Io Constantinopol 1B. La ce servea acest efort limitat? Cum se explică această greşeală?

Documentele ne permit să alegem între impresii şi ipoteze. Cauza să fie oare evenimentele din Persia, tot ele, după cum indică o scrisoare a lui Boistaille trimisă din Veneţia la 7 iunie 1561 Caterinei de Medici? 10 O spunea deja în scrisoarea sa din 11 mai 17: „regele Filip... nu are un alt mijloc mai sigur de a-l opri pe zisul Padişah în aceste ţinuturi decât prin acest frâu. Şi putem fi siguri că Padişahul n-ar fi lăsat să treacă atât de liniştit acest an, cum a făcut-o neavând acum scoase în afara portului din Constantinopol decât patruzeci de galere". Să notăm în trecere că la Veneţia la 9 mai, ştirea a sosit în avans. La 8 iunie viceregele Siciliei nu ştie încă dacă va exista sau nu un pericol turcesc 18. Boistaille nu crede că treburile din Persia sunt suficiente pentru a explica graba atât de nefirească a armadei reîntorcându-se la bazele sale încă din iulie 19. Piali Paşa să fi murit într-adevăr, cum se anunţase, îşi pune el întrebarea la 11 iulie. Nu Piali Paşa murise ci Rustem, şi Ali Paşa ajungea în postul de mare vizir 2°. Rivalităţile dintre miniştrii Măritului Padişah au jucat, poate, un rol în această afacere 21. Au circulat toate zvonurile, chiar şi acela că galerele avuseseră misiunea să intervină în Marea Neagră 22.

Raportul ambasadorului spaniol la Viena, din 14 septembrie 23 este mai prudent. Sultanul nu a reuşit să se înţeleagă cu Sofi-ul. El a resimţit o ciudă puternică din această cauză şi a ordonat să se facă public războiul împotriva perşilor. Se spune că el s-ar duce să ierneze la Alep pentru a pregăti de acolo viitoarea campanie. Dar se mai spune, de asemenea, şi în această privinţă mărturia contelui de Luna pare demnă de a f luată în seamă, „că el nu va îndrăzni să plece din Constantinopol atât din pricină că nu este sigur de fiul său Selim cât şi pentru că se temei dată fiind popularitatea lui Baiazid pe Hnă! 1 mulţi dintre supuşii săi, să nu izbucnească vreo rebeliune în aceste regiuni şi să se întâmp e astfel să nu mai poată reveni". Se ghicesc dedesubturile pe care le semnalează acest

document în legătură cu războiul contra lui Baiazid al cărui aspect social nu poate fi ignorat. Turcia este stânjenită sau chiar paralizată până în inima sa de acest război... Să mai adăugăm la aceste explicaţii, avansate de observatorii Creştinătăţii, o ipoteză? Anul 1561 pare să fi fost, în Imperiul otoman, un an de recolte slabe, de conflicte cu veneţienii pentru grâu, de valuri de epidemii. Toate acestea au avut, şi ele, importanţa lor. În 1562 ştirile din Constantinopol au fost mai puţin neliniştitoare. Drept singure informaţii oarecum senzaţionale, aceea care ni-l prezintă pe ambasadorul regelui Tunisului rupându-şi veşmintele în faţa Măritului Padişah 24, sau acelea care semnalează (dar ele nu interesează decât Genova) călătoria lui Sampiero Corso la Constantinopol ocolind Algerul25. Pregătirile de apărare începute mai târziu decât în anul precedent, s-au întrerupt mai devreme. Flota otomană nu a încercat niciun raid aşa încât din mai 2S, la Neapole, şi din prima jumătate a lui iunie 27 la Madrid alarma a încetat. Lucru curios şi care se explică prin înseşi exagerarea şi inutilitatea spaimelor din anul precedent, faptul a părut, de astă dată, aproape natural, şi nimeni nu şi-a bătut capul pentru a-i căuta justificările. Viceregele Neapolelui scrie pur şi simplu că sultanul nu-şi va mai trimite flota împotriva fortăreţei La Goleta, „fie din pricina disputelor dintre fiii săi, fie pentru că nu vrea să îngăduie în depărtarea ei de ţărmuri, fie pentru că ştie despre numita fortăreaţă că este bine echipată" 28.

*...

În orice caz, pentru motive temeinice şi imperioase, de vreme ce Sultanul semnează chiar în acest an armistiţiile cu împăratul întrerupte din 1558 29. Cu acest prilej, erau eliberaţi prin răscumpărare Álvaro de Sande, Don Sancho de Leyva şi Don Berenguer de Requesens 3 o. Fără îndoială, Sultanul intenţiona să se întoarcă hotărât către răsărit întrucât pacea *de facto* pe care putea, după voie, s-o impună pe mare Creştinătăţii nu-i fi

1

era suficientă şi, deopotrivă, dorea eliberarea

armatelor sale de uscat la frontierele occidentale.

În timpul iernii care urmează, Creştinătatea se obişnuieşte cu această tihnă luându-şi totodată, oficial, măsuri de prevedere. Se vorbeşte desigur despre ameninţări privind La Goleta şi Sardinia, dar din ianuarie 1563 conflicte în legătură cu grâul pe care Veneţia, ca de obicei, încearcă să-l scoată din Arhipelag, arată că grânarele turceşti nu sunt prea pline31. Se află, în curând, că itinerarul lui Sampiero Corso s-a schimbat brusc. Fapt semnificativ, Filip al II-lea este acela care de la Escorial sună prudent alarma32 şi dispune aprovizionarea fortăreţei La Goleta, acea prăpastie minusculă care nu poate fi niciodată astupată. La Neapole, încă de la începutul lui iunie, există certitudinea că nu va exista o armadă turcească inamică. Un informator, plecat din Constantinopol la 29 aprilie, a sosit la 5 iunie aducând veşti bune pe care nimeni nu le pune la îndoială33. Toate ştirile ulterioare confirmă că otomanii s-au mulţumit să lanseze la apă un număr de galere fără a le înarma şi nu au scos din port decât vreo câteva, indispensabile pazei Arhipelagului.

1564: puţine schimbări deocamdată. În ianuarie se vorbeşte mult despre înarmări otomane în legătură cu care veneţienii înşişi ar fi neliniştiţi34. Dar de la 12 februarie se afirmă din Constantinopol că nu se va pregăti o armadă35. Către aceeaşi dată, ducele de Alcalá este pe cale să dea dispoziţii pentru trimiterea a 1.000 de oameni spre La Goleta, dar, spune el, în ciuda şi nu din cauza informaţiilor pe care le-a primit36. Totul este calm. Sampiero Corso ajunge să poarte discuţii prin persoane interpuse cu ambasadorul spaniol la Paris, Frances de Alava37. El se plânge de cârmuirea Genovei; reaminteşte apartenenţa Corsicii la Coroana de Aragón şi că locuitorii ei sunt supuşi ai Regelui Catolic. Frances de Álava conchide că, în orice caz, cei doi căpitani corsicani care au venit să-l vadă cu această ocazie cunosc bine afacerile Levantului şi ar putea fi folosiţi în serviciul regelui…

Desigur, va mai fi o alarmă la începutul lui mai. Ruy

Gomez va vorbi despre ea ambasadorului Franţeiăs; dar nici nu se termină luna şi temerile s-au risipit39. La 27 mai şi 6 iunie ştiri amănunţite din Constantinopol4 o explică pentru ce, în ciuda protestelor reişilor care doreau să plece, armada se găseşte în imposibilitate de a ieşi în larg: şaizeci de galere în curs de călăfătuire vor fi lansate la apă, dar nu s-a făcut nimic pentru a le asigura cu vâslaşi şi pesmeţi. Ele n-ar putea deci fii pregătite de plecare înainte de 10 sau 15 iulie. Apoi carenarea, instalarea la bord a spahiilor obişnuiţi ai garnizoanelor ar împinge termenul până în august. Aşadar, logic, nu se poate presupune o ieşire. Atunci, încă de la mijlocul lui iunie, Filip al II-lea hotărăşte, nu mai puţin logic, să-şi întoarcă flota împotriva maghrebinilor 41. De la Neapole mişcările de trupe nu se mai îndreaptă către Messina şi La Goleta; ci către Genova şi Spania şi, mai precis, către Malaga42. Se mai menţine încă umbra unei nelinişti în august: la 2 august, Sauli raportează Senioriei Genovei & că la Madrid s-a anunţat sosirea flotei turceşti, dar că zvonul este ţinut *per vanita* şi „că acest fapt trezeşte o spaimă mai mică decât o răscoală a Corsicii” (căci Corsica s-a răsculat de curând la chemarea lui Sampiero Groso). Este ultima menţiune în legătură cu armada otomană în acest an 1564 în care Creştinătatea mediteraneană, puţin neliniştită în Orient, se arată preocupată, mai ales, de evenimentele care se desfăşoară în partea occidentală a mării, adică, pe de o parte, de problemele corsicane, iar pe de alta, de expediţia pe care o va conduce victorios Don García de Toledo pe ţărmul marocan împotriva minusculului fort Pe non de Vélez.

Trec abia câteva săptămâni, câteva luni şi, din noi jocul ipotezelor se reanimă în timpul iernii. La Viena, la 29 decembrie 1564, Maximilian pălăvrăgeşte cu ambasadorul veneţian, Leonardo Con-arini *4 – O armadă otomană importantă, se zice.

147 Vn en ara Prima înseninare a timpului.» dumneavoastră, veneţienii, ce veţi face? Insula

I

Cipru este foarte aproape şi sare puternic în ochii turcilor". „Veneţia o va întări", răspunde ambasadorul. Dar această afacere a Corsicii, care dă atâta de lucru genovezilor? I aţă ce se va agrava odată cu ieşirea în larg a armadei turceşti... „Fără îndoială, Sampiero Corso nu are ajutoare făţişe dar există complicităţi secrete cu un anume principe şi atât de secrete, adaugă suveranul, încât nu e nimeni care să nu le cunoască". Discuţii de iarnă, în faţa unei hărţi a Europei! Dar viitorul le va confirma deoarece anul 1565, an de lupte, nu va semăna cu cei precedenţi.

*Împotriva corsarilor „*i *şi împotriva iernii*: *1561 – 1564 – f*

Aşadar patru ani de pace i-au acordat turcii Imperiului spaniol. Dar aceşti ani au fost folosiţi din plin. Şi, mai întâi, împotriva corsarilor. Aceştia nu dispăruseră în acelaşi timp cu armada turcească şi în chip foarte firesc, în fiecare an, marina spaniolă a fost antrenată să folosească împotriva lor forţele pe care ameninţarea otomană i le adunase laolaltă şi pe care dispariţia ei le făcea disponibile.

Noua flotă a lui Filip al II-lea s-a întărit în această luptă grea împotriva unor inamici abili, greu de învins în imensitatea mării, şi de capturat în bârlogurile lor africane.

Într-adevăr spaniolilor le-au fost provocate lovituri foarte dure. Astfel în iulie 1561, escadra din Sicilia, adică şapte galere, cădea în întregime într-o ambuscadă organizată de Drăguţ aproape de insulele Lipari 45. Ea era plasată sub ordinele comandorului Guimeran, catalan şi cavaler de Malta, acel Guimeran „care a fost foarte stimat la Saint-Quentin", scria regelui său episcopul de Limoges. „Dacă este adevărat că-l credeam mai iscusit pe uscat decât pe mare, unde Drăguţ l-a pedepsit rău pentru nepriceperea sa, pierzându-se odată cu el destui oameni de bine, cum aceasta 1

nu este greu pentru dumneavoastră, Sire, să fi aflat de multă vreme din acea Italie" 46. Printre pierderi, adaugă el, „se intenţionează să ni se ascundă o altă navă

care a fost pierdută pe drumul de la Neapole în Sicilia şi pe care, se afirmă, existau trei dintre vechile steaguri ale Flandrei de curând transportate în Italia". Profitând de faptul că galerele regelui au fost chemate către coastele Spaniei, Drăguţ „a ţinut cu treizeci şi cinci de vase regatul Neapolelui într-o asemenea situaţie încât după cincisprezece zile a sosit un curier pe jos de la marchizul de Tariffa, guvernator al zisului Neapole", rugându-l pe Filip al II-lea „să trimită zisele galere, altminteri cele ale Maltei, Siciliei şi altor porturi înconjurătoare sunt atât de tulburate şi de încleştate de amintitul Drăguţ încât niciuna dintre ele nu are înlesnirea de a trece dintr-un loc în altul". Din fericire, adaugă episcopul, armada otomană n-a venit", ceea ce a fost într-adevăr o mare binefacere a Domnului cum se vede cu uşurinţă de vreme ce atât de puţini piraţi şi tâlhari îl ţin pe acest principe, din strâmtoarea Gibraltar până în Sicilia, într-o asemenea silnicie încât păgânii coboară unde li se pare nimerit în mijlocul ţinuturilor sale dacă nu există forturi".

Această istorie răspândită din Gibraltar până în Sicilia ar impune o serie de cercetări în micile depozite de arhivă, acelea din Andaluzia, insulele Baleare, Valencia în care se pare că există o legătură între tulburările moriscilor şi expansiunea pirateriei algeriene. Haedo o sugerează de mai multe ori când vorbeşte despre activitatea centrului de piraţi din Cherchell, aproape în întregime locuit de fugari morisci, aflaţi încă în relaţii cu neamurile şi prietenii lor de pe coasta spaniolă 47.

Este sigur că piraţii fac multe capturi în timpul acestei veri a anului 1561. Odată cu sfârşitul ei soseşte momentul revanşelor creştine şi comentariile îşi schimbă sensul: în septembrie, li se atribuie spaniolilor proiectul de a cuceri Monas-wrul 4 «. La acea epocă, unul câte unul corsarii se întorc acasă, abandonând marea agitată. Guvernul spaniol nu are prevederea, în ceea ce-l priveşte de a-şi pune navele la adăpost pentru că este cel mai slab. Prinţul de Melfi, căruia i s-a încredinţat comanda galerelor hispanice la moartea lui Andrea Doria, protestează

împotriva acestor ordine date de oameni ai uscatului care nu ştiu ce înseamnă o galeră aruncată iarna pe drumurile Mediteranei, care nu înţeleg de fel ce stricăciuni şi ce uzură impun furtunile strâmtelor nave cu vâsle 49.

Desigur. Dar când vrea să acţioneze şi să menţină legăturile necesare, cel mai slab este automat împins către iarnă care goleşte marea şi elimină adversarul. Viceregele Siciliei – acelaşi duce de Medina Celi – aminteşte sec prinţului de Melfi că regele a ordonat adunarea galerelor la Messina: ordinele sunt ordine5 o. Deplasările prevăzute, aşadar, se vor îndeplini. La Goleta este aprovizionată cu muniţii încă din octombrie51 şi, la începutul lui noiembrie, flota spaniolă se află tot la Trapani. Faptul că nu se mai află la Messina dovedeşte că ea s-a reîntors spre liniile sale interioare dacă prinţul de Melfi nu manifestă totuşi nicio dorinţă să iasă de aici. Vremea de altfel este îngrozitoare S2 şi fără îndoială în acea perioadă (documentul nu poartă o dată precisă) un convoi de galere trebuie să renunţe la drumul către La Goleta. Ce pot ordinele împotriva unei mări răscolite? Viceregele Siciliei se hotărăşte în cele din urmă să trimită o corabie mare, cu 2000 de *salme* de grâu, pentru a face faţă nevoilor garnizoanei nefiresc mărite 53. Se intenţionează în ianuarie îmbarcarea spaniolilor excedentari pe care-i comandă Juan de Romero 54, dar îmbarcarea lor pune aceleaşi probleme ca şi aprovizionarea. Prinţul de Melfi, dacă ar fi îndrăznit, ar fi avut un bun prilej să demonstreze că politica de prezenţă a galerelor spaniole, atât de costisitoare, nu adusese mari foloase în acea iarnă.

Odată cu venirea primăverii, pirateria maghre-bină o lua de ca capăt. La 1 martie 1562 55, ° *

scrisoare din La Goleta semnala că Drăguţ plecase să se aprovizioneze cu grâu. În aprilie, corăbii algeriene încercau să atace prin surprindere Tabarca *56*. La rândul său, Juan de Mendoza reuşea, din mai până în iunie, să conducă un convoi important de nave rotunde până la Goleta, sub escorta a vreo douăzeci de galere 57, fără a întâlni vreo navă duşmană şi aproape fără incidente pe

mare. În aceeaşi lună mai, vase algeriene se aflau la Marsilia 5 s. Corsarii pretindeau că pe drum capturaseră o navă ragusană venind din Alexandria, încărcată cu mărfuri aparţinând florentinilor, şi o corabie veneţiană transportând vinuri deMalvasia; se vorbea, de asemenea, şi despre un „oraş" pe care l-ar fi cucerit, aproape de Porto Maurizio, capturând aici cincizeci şi şase de persoane. „Au venit la Marsilia ca să-şi reînnoiască proviziile de pesmeţi şi alte merinde şi ca să-şi reia raidurile piratereşti. În timpul nopţii au îmbarcat în secret treizeci şi şase de butoiaşe cu praf de puşcă şi silitră". Mai departe, pierdem urma corsarilor. Cu siguranţă însă că au fost foarte insistenţi pe acest ţărm nordic al mării, de vreme ce în iunie, la cererea Sfântului Părinte S9, Juan de Mendoza menţinea ordinea cu treizeci şi două de galere, de la Neapole până la vărsarea Tibrului. Pe de altă parte, în iulie, la Alger soseşte, împreună cu Sampiero Corso, un ambasador al Franţei, însărcinat să ceară despăgubiri pentru pierderile pricinuite de piraţii algerienibo.

Spaniolii ripostează începând din septembrie. Din Barcelona se anunţă că trei galioane de piraţi ar fi fost capturate la Ponza şi, de asemenea, dar faptul nu este confirmat, câteva corăbii – *fuste* – la Tortosa61. La activul spaniolilor să mai trecem o nouă aprovizionare a nesăţioasei La Goleta, condusă în septembrie de Giovanni Andrea Doria62. Juan de Mendoza se întorsese către ţărmurile hispanice cu flotele din Sicilia şi Spania, „lărite cu câteva galere ale unor particulari, spre a păstra ordinea în preajma coastei şi pentru a d provizii şi oameni la Oran a3. Surprinse însă de un vânt puternic de răsărit în portul Málaga, cele douăzeci şi opt de galere au fost obligate să-şi caute scăparea în întinsul adăpost al golfului Herradura. *Instrucţiunile* nautice64 semnalează că acest loc de ancorare, înnămolit la fund, la douăzeci-treizeci de metri, este periculos când bate un vânt din larg. Or, abia se refugiaseră galerele în el, că le-a surprins iarăşi o furtună violentă din sud.65 Dezastrul a fost aproape complet: douăzeci şi cinci din cele douăzeci şi opt de galere

scufundate şi între 2.500 şi 5.000 de morţi. S-a putut recupera, pe epave, doar o parte a armamentului.

La 8 noiembrie 1562, vestea ajungea la Gaeta66, de unde era retransmisă la Neapole. Catastrofa, la atât de puţin timp după aceea de la Djerba, a dezlănţuit o emoţie considerabilă67. Dar guvernul lui Filip al II-lea a ştiut să tragă forţă din slăbiciunea sa: la 12 decembrie 1562 bs, în faţa Cortesurilor, convocate special, s-a cerut un subsidiu extraordinar pentru apărarea frontierelor africane şi echiparea noilor galere69. Redresarea maritimă a Spaniei, devenită mai dificilă, nu a fost continuată decât cu şi mai multă energie, într-adevăr, ceea ce dispăruse era protecţia navală a coastelor Peninsulei, şi a fortăreţei Oranului, singura fortăreaţă demnă de acest nume, potrivit spuselor episcopului de Limoges, pe care o poseda Spania în Africa. Marea ofensivă algeriană declanşată în anul următor împotriva Oranului este, cu certitudine, legată de dezastrul de la Herradura.

A fost un atac în stil mare, incomparabil cu cel al lui Hassan Groso în 1556. Asediul a durat două luni, din primele zile ale lunii aprilie70, până la 8 iunie 1563. Garnizoana spaniolă fusese alarmată dinainte; astfel la 20 martie ea aflase de sosirea la Mazagran a 4.000 de *tiradores que son Ios que van delante del campo del Rey de Argel*. * Spionii adăugau că, dacă n-ar fi fost ploile, regele Algerului el însuşi ar fi sosit o dată

* trăgători din avangarda taberei regelui Algerului (lb. spân. – N. tr.)

cu ei. Se sconta că va intra în Mostaganem vineri, 26 martie, concomitent cu patruzeci de nave, printre care două caravele şi o *naveta* de negustori, care se găseau la molul Algerului şi care fuseseră încărcate cu praf de puşcă, ghiulele de tun, *bestiones de madera*** precum şi pesnieţi. Artileria sosea pe patru galere. În sfârşit, zece galere mari (sunt oare cele zece capturate de la creştini la Djerba, şi cu care Hassan Paşa revenise de la Constantinopol la Alger? 71) erau trimise în două escadre către coastele Spaniei spre a se informa despre

posibilitatea vreunui ajutor trimis din Peninsulă7 2.

Sprijiniţi pe aceste informaţii, cei doi fii ai contelui de Alcaudete care comandau cele două fortăreţe din Orania, Martin, cel mai mare, şi Alonso, au reuşit să tragă clopotul de alarmă, înainte să fi venit asupra lor dubla armată, terestră şi maritimă, a algerienilor. Ei trebuiau să apere Oranul propriu-zis şi apoi, dincolo de golful Mers-el-Kébir, pe o peninsulă, mica lucrare care domina locul de ancorare al navelor. Algerienii, după unele ezitări, şi-au îndreptat efortul către Mers-el-Kébir, mai exact împotriva micului fort San Salvador care fusese construit de curând pe relieful dominând Mers-el-Kébir dinspre uscat şi apoi, San Salvador fiind cucerit la 8 mai după douăzeci şi trei de zile de asediu, împotriva lui Mers-el-Kébir însuşi şi a micii sale garnizoane de câteva sute de oameni care izbuti totuşi, în ciuda unei pregătiri îndelungate de artilerie a atacului, de la 8 la 22 mai, să respingă primul asalt la 22, provocând mari pierderi asediatorilor. Algerienii se hotărâră atunci să lovească fortul într-un alt sector, de la 22 mai la iunie, apoi au încercat să atace concomitent dinspre vechea şi noua parte bătută de artilerie a fortului, în timp ce tunurile de la proră trăgeau asupra părţii dinspre mare, asalt ineficace şi care

I 3* navă mică (lb. sp. – N. tr.) … butoaie de vin fib. spân. – N. tr.) <? „>

II

«Al-ii îi sili pe turci să evacueze spre Alger opt galioane, pline de răniţi73.

Aşadar Mers-el-Kébir rezistase. Este adevărat că apropierea coastelor spaniole le facilita celor două fortăreţe primirea unor ajutoare substanţiale. Străbătând blocada armadei algeriene, se furişau galere spaniole întărite şi mai ales bărci mici ai căror piloţi, un Gaspar Fernández, Alonso Fernández, au fost adevăraţii salvatori ai asediaţilor, aducându-le alimente, muniţii, oameni de întărire. De la 1 mai la 4 iunie mai mult de două sute de nobili au trecut astfel din Spania în Oran. La Cartagena, marchizul de los Vélez, al cărui nume era temut în ţinutul

musulman, îi primea atât de generos în casa sa deschisă, încât locuitorii Cartagenei nu mai găseau la piaţă nici carne, nici peşte *7 i*. Între timp, la Mers-el-Kébir situaţia era rea. Garnizoana extenuată nu mai mânca aproape nimic, *sirio algunas cecinas de jumentos y animales nunca nsados*, în afară de puţină carne afumată de măgar şi de alte animale care de obicei nu se mănâncă. Flota de ajutor apăru la 8 iunie, punând pe fugă aceşti „din" de turci, exact la momentul oportun.

Faptul că ea a sosit la două luni de la începutul asediului, este uimitor, când se ştie că galerele care au realizat această ispravă vin aproape toate din Italia. Ceea ce este interesant, pentru istorie, se înţelege, din acest asediu care a avut atâtea ecouri în Spania (Gervantes şi Lope de Vega îi consacrară, şi unul şi altul, câte o piesă de teatru) nu este atât comportarea eroică a lui Don Martin şi a alor săi la Mers-el-Kébir, cât înaintarea rapidă a acestui ajutor. Este o excelentă ocazie de a vedea la lucru, măcar o dată, rapiditatea spaniolă.

Încă de la 3 aprilie, înainte ca să fi început asediul, Filip al II-lea, primind rapoartele spaniolilor despre care am vorbit, expediase un curier special către ambasadorul său la Genova, Figueroa, ordonându-i să trimită galerele lui Giovanni Andrea Doria, ale lui Marco Genturione, ale cardinalului Borromeo, ale ducilor de Savoia şi 1

Toscana, cu, drept prim punct de concentrare, portul Rosas. Să se străduiască „să câştige timp, recomandă regele, căci până în clipa când le voi vedea aici, nu mă voi stăpâni să nutresc o îngrijorare foarte firească" 75. Aceste ordine, înregistrate la Messina la 23 aprilie 76, semnificau rechemarea în Spania a tuturor flotelor din Italia, cu excepţia galerelor din Sicilia şi din Malta. *Lo que mas importa*, scria Filip al II-lea, lui Don García de Toledo la 25 aprilie, *es la venida de las galeras de Italia**".77

Aceeaşi părere există şi în Italia. Viceregele Neapolelui, într-o scrisoare către Figueroa, la 25 aprilie 78, îi spune că ar fi fost informat despre asediul Oranului prin scrisori expediate începând din 28 martie (aşadar

înainte de ordinele regelui din 3 aprilie) şi imediat, ştiind că armada otomană nu va ieşi în acel an, i s-a părut „că ar fi folositor Majestăţii Sale ca pe cele 22 de galere pe care le putea aduce Giovanni Andrea Doria şi alte 4 galere din regat, adică 26 în total, el să îmbarce 2000 de soldaţi spanioli şi să călătorească pe ruta Sardinia, Minorca, Ibiza şi Cartagena (aşadar în linie dreaptă, fără ocolirea prin Rosas) şi ca acolo, la Gartagena, să aştepte ordinele Majestăţii Sale”. În aceeaşi zi79, Doria îi anunţa regelui sosirea sa apropiată la Cartagena. Filip al II-lea, primindu-i scrisoarea la Madrid, la 17 mai80, îi răspundea chiar în aceeaşi zi, înştiinţându-l că la – Cartagena s-ar face pesmeţi pentru sosirea prevăzută a galerelor şi că ar mai fi aduşi şi din Barcelona şi din Málaga. El adăuga că, din felurite motive – sosirea probabil târzie a flotei din Italia, faptul că era vorba de afaceri spaniole şi, de asemenea, că la întoarcerea sa din Oran armada de ajutor trebuia să se împartă în două escadre dintre care una, cu Doria, s-ar întoarce în Italia pentru urmărirea corsarilor – din toate aceste motive, deci, el îl desemnase ca şef al expediţiei pe Don Francisco

— Ceea ce interesează mai mult este venirea galerelor am Italia (lb. spân. – N. tr.).

de Mendoza, căpitan general al galerelor Spaniei.

La începutul lui iunie erau astfel reunite la Cartagena 42 de galere, dintre care 4 din Spania. Opt au rămas în port (4 ale ducelui de Savoia, 4 ale Genovei). Celelalte 34 au sosit la 8 iunie la Oran, dar lovitura uliului nu a obţinut o altă pradă decât trei nave *redondos*, o duzină de bărci şi o saetă franceză (pe care au găsit-o încărcată cu plumb, cu muniţii şi zale uşoare). Toate marile nave cu vâsle avuseseră timp s-o şteargă81. Poate pentru că, potrivit unei ştiri din Bône, din 3 iunie retransmisă prin Marsilia, flota algeriană se pregătea oricum să părăsească locurile s2, dar succesul nu era mai puţin extraordinar. Regele îl anunţa la 17 iunie83 viceregelui Neapolelui pe care Diego Suárez în preţioasele sale cronici ale Oranului l-a elogiat ca pe un valoros artizan al victoriei. Nimeni nu-l mai

contrazice în această privinţă. Dar la capitolul elogiilor nu s-ar cuveni să se înscrie şi numele lui Filip al II-lea şi să extindem felicitările la ansamblul sistemului hispanic, de acea dată bine coordonat, poate fiindcă era trecut prin experienţele precedente şi era vorba de un sector mărunt, aproape de Spania84?

La Madrid s-ar fi dorit mai mult. Abia înapoiată la Cartagena, flota primea de la rege ordinul să cucerească printr-un atac prin surprindere Pefion de Vélez. Francisco de Mendoza, bolnav, lăsă lui Sancho de Leyva comanda operaţiunii al cărei plan fusese întocmit de guvernatorul din Melilla. Garnizoana turcească din insuliţă a fost însă alertată de zgomotul ramelor şi trupele debarcate lângă Vélez îşi pierdură curajul. În loc să insiste, să tragă cu tunurile, să înainteze, majoritatea şefilor au optat pentru o reîmbarcare şi pentru amânarea operaţiunii la o dată ulterioară. Flota se întorcea la Málaga în primele zile ale lui august85. Corsarii, avertizaţi de acest insucces, şi-au intensificat atacurile asupra ţărmurilor Spaniei. Ei au ajuns chiar, ceea ce nu se întâmplase până atunci, până în insulele Canare, în acest timp galerele spaniole terminau aprovi1

zionarea Oranului, îi aduceau la sfârşitul lui august cei 20.000 de scuzi necesari plăţilor garnizoanei. Câteva zile mai târziu ele se găseau, după ce străbătuseră strâmtorile, în Puerto de Santa Maria, portul dinaintea Sevillei86.

Bilanţul anului nu era, pe scurt, prea rău. Dar în anul următor, în 1564, Spania a reuşit mai mult: ea a crezut că poate trece la ofensivă, probabil din pricina siguranţei mai mari a coastei orientale şi a acalmiei politice generale. Poate şi din cauza numirii, la 10 februarie, 1564, a lui García de Toledo în postul de căpitan general al Mării. Dar, mai ales, Spania începea să se simtă mai puternică. Semn al unei schimbări de spirit – încă dinainte de numirea lui Don García este acea autorizaţie pe care, în ianuarie, Sancho de Leyva, comandant al galerelor din Neapole, o solicita lui Filip al II-lea pentru a merge, împreună cu cinci

dintre galerele sale, una a lui Stefano de Mari şi galerele libere din Sicilia, să urmărească îndeaproape pe coastele Maghrebului galiotele şi *fustele* corsarilor şi să procure captivii necesari pentru echipajele galerelor în curs de echipare87. Foarte curând, în acea primăvară, alături de sarcinile obişnuite şi rituale – aprovizionarea fortăreţei La Goleta şi reaprovizionarea Oranului – s-a pus problema, în cercurile înalte, să se reia operaţiunea eşuată la Pefibn de Vélez. Hotărârea oficială era luată încă din aprilie88.

ş g Ş

dată, Filip al II-lea s-a interesat amănunţit

15? poate mişcările flotei. El dădu ordin serviciilor

* sale să fie preocupate de toate cererile lui Don

Operaţiunea a fost o capodoperă de organizare metodică şi sigură, care a lăsat în arhive mari cantităţi de documente inedite 89. Totul era atât de bine rânduit, încât la 12 iunie Filip al II-lea putea să-l anunţe pe ambasadorul Franţei 9 o că armata mării va fi utilizată împotriva Africii.

Faza preparativelor era terminată şi Don García se ocupa să adune laolaltă trupele şi galerele din

Italia pentru a le trece în Spania şi în Africa91.

a 14 iunie el îşi făcea o intrare triumfală la

Neapole 92 cu treizeci şi trei de galere 93. Şi de astă cită Fili l l i

García şi „să grăbească toată această afacere căci, cu vântul care bate în prezent, cred că nu va întârzia să sosească. Să se cerceteze dacă nu ar fi necesar un număr mai mare de soldaţi: ducele de Alcalá scrie că nu poate da decât 1 200, care vor veni sub ordinele căpitanului Carillo de Quesada” 94.

Don García ajunse în Spania prin Genova, făcând marele ocol al coastei nordice, şi nu pe drumul în linie dreaptă al insulelor pe care îl urmase G.A. Doria în anul precedent. Prima concentrare a flotei a avut loc la Palamós, pe coastele Cataloniei unde, la 6 iunie, ea era întâmpinată de galerele din Spania, sub comanda lui Álvaro de Bazân a cărui prestigioasă carieră începea atunci. G.A. Doria, cu 22 de galere, ancora în acelaşi loc la

26 9S. Apoi au sosit galerele şi navele lui Pagan Doria, rămase la Spezia pentru a îmbarca de aici soldaţi germani. La 15 august flota se afla la Málaga S8. Don García s-a despărţit o clipă de ea pentru a merge până la Cádiz în întâmpinarea galerelor portugheze promise pentru expediţie. Apariţia sa a semănat groaza de la Este pona şi de la Marbella până la Gibraltar, pe toată lungimea unui ţărm atât de obişnuit cu pustiirile corsarilor, încât toţi s-au crezut în prezenţa unor corăbii duşmane. Apoi, cu o anumită încetineală, concentrarea s-a încheiat în porturile vecine Marbella şi Málaga. La sfârşitul lui august, flota număra între 90 şi 100 de galere 97, plus un anumit număr de caravele, galioane şi brigan-tine, în total 150 de pânze şi 16.000 soldaţi. Desfăşurare inutilă şi ostentativă de forţe, se va spune la Veneţia nu fără rea-voinţă 98. Ea servise cel puţin pentru a îndepărta corsarii printr-un magnific gest de măturare: trei galere şi un galion înarmat au fost astfel capturate, iar alte şase sau opt, urmărite îndeaproape, nu au scăpat decât cu mare efort.

La 31 august, după o călătorie de trei zile, flota sosea la Penon de Vélez. La fel ca în 1563, oraşul fusese părăsit de locuitorii săi. În port, ardeau trei nave catalane, capturate de foarte activii corsari din Vélez care, de altfel, plecaseră într-o incursiune cu Kara Mustafa, într-atât de puţin credeau într-un atac al armadei creştine împotriva oraşului lor. Don García a acţionat însă cu prudenţă şi cu o mare desfăşurare de mijloace. Un întins cap de pod, solid organizat, proteja dinspre uscat operaţiunile împotriva micii insuliţe fortificate. Contrar oricărei aşteptări, garnizoana, după câteva zile de canonadă, părăsea, la 6 septembrie, fortăreaţa de pe stâncă. Aceasta a fost întărită, i-au lăsat tunuri, alimente, oameni, apoi s-a evacuat capul de pod după ce mai întâi zidurile oraşului Vélez au fost rase la pământ. Abia cu acest prilej au avut loc, la 11 septembrie, câteva încăierări serioase cu indigenii 98.

În total se putea spune: mult zgomot şi cheli tuială pentru fleacuri. Desigur, însă, era necesar să se facă o

demonstraţie de forţă răsunătoare pentru a dovedi Papalităţii că subsidiile acordate de Biserică pentru lupta contra acestor mauri nu fuseseră acordate zadarnic. *E*l *Papa esta à la mira**, cum spunea Filip al II-lea". Toţi contemporanii au semnalat această latură spectaculară a acţiunii. Dar au existat şi cauze strategice, acelea ale asumării conducerii de către un şef nou a flotei spaniole, şi grija de a face inofensiv acest mic centru de piraterie agresiv din Vélez, prea apropiat de ţărmurile Spaniei şi de legăturile Sevillei pentru a nu deveni, cu timpul, stânjenitor. De atunci pe insuliţă, ca mai înainte între 1508 şi 1525, va face de strajă o garnizoană spaniolă. García de Toledo nu s-a îndepărtat decât după ce a organizat totul acolo. Dar s-a îndepărtat repede căci deja era nevoie de el în altă parte: în Corsica, Senioria Genovei, confruntată cu începuturile revoltei lui Sampiero torso, cerea ajutor în gura mare.

Papa stă la pândă (lb. spân. – N. tr.).

I ifi

Răscoala din lor sica?

Revolta Corsicii se pre-Iiea de mult timp. Pacea de la Cateau-Cambrésis îi aruncase pe insulari în deznădejde. Sampiero Corso, între 1559 şi 1564 îşi scosese sufletul pretutindeni în negocieri pasionate dar, în cele din urmă toate inutile. Însă i-a fost de ajuns să debarce în golful Valinco la 12 iunie 1564 cu o mică trupă, şi insula a luat foc. Realitatea este că ea era pregătită să ardă la prima scânteie. Sampiero s-a repezit imediat către Corte şi l-a cucerit. Începea unul dintre războaiele cele mai devastatoare pe care le-a trăit insula. Prizonieri masacraţi, oraşe arse, recolte jefuite, toate acestea le va cunoaşte Corsica.

Pentru Genova nu era o adevărată surpriză. Orice-ar zice, ea ştia de multă vreme cât de neliniştită era insula, cât îi era de ostilă. Spionii săi urmăriseră de aproape şi foarte precis călătoriile lui Sampiero Corso şi intrigile sale în Franţa şi la Alger, în Toscana şi în Turcia. Serviciul genovez de informaţii ştiuse că el se afla la Marsilia şi că

dispunea de o galeră în armată. Debarcarea sa fusese aşadar prevăzută, dar probabil că nu şi rapidele consecinţe ale acestei lovituri îndrăzneţe, efectele aproape imediate ale propagandei şefului revoltei, numărul oamenilor care alergau în jurul lui.

Cine oare se afla în spatele lui Sampiero, rămâne să ne întrebăm cu ocazia succeselor sale? Regele Franţei care i-a împrumutat galera debarcării? corsarii turci lo1 ducele Florenţei, aşa cum se va murmura în curând *loi*... Şi fără îndoială că Sampiero Corso are îndărătul său simultan toate aceste mari protecţii. Dar într-un mod indirect şi ponderat. Cel mai bun sprijin al revoltatului este Corsica cea săracă din zonele muntoase, plebea insulară pradă cămătarilor şi perceptorilor *Dominantei*. Genova nu spune asta, bineînţeles; 3 a are tot interesul să sublinieze jocul marilor lăi vecini pentru a obţine intervenţia lui Filip J II-lea. Ea nu-şi face sânge rău degeaba mai

160

ales când este vorba de jocul politic al francezilor care apare foarte evident: „Afacerea din Corsica, scrie Figueroa la 7 iulie, are mai multe dedesubturi decât gândeau unii la început. Sampiero răscoală populaţia şi el se bucură de devotamentul unei bune părţi a insulei. S-a primit ştirea că Domnul de Carces ar ridica în Provence şapte cete de infanterie pentru a i le trimite deşi francezii susţin că ele servesc pentru paza navelor lor; Negustorii genovezi din Lyon 103, informează Senioria, la rândul lor, despre intrigile şi reacţiile francezilor. Filip al II-lea, pus la curent, îl aprobă pe Don García de Toledo care este de părere să înainteze până în Corsica cu 30 de galere în timp ce Giovanni Andrea Doria ar continua să încarce alimente şi soldaţi germani. Acolo unde se află, când va primi ordinul regelui, Don García este deci invitat, prin scrisoarea din 18 iulie, să se îndrepte către insulă. Nu putem, scrie regele, să-l lăsăm pe Sampiero, de pe acum stăpân al Istriei şi ameninţând Ajaccio, să cucerească în întregime insula, el un *aficionado* al Franţei, care ar face din Corsica o *„scala para Ios Turcos moros enemigos de*

nuestra sânta fe catholica" * *m*. Franţa joacă un rol inadmisibil, scrie el ambasadorului său în Franţa le-a: „Nu pofe crede că numitul Corso ar fi făcut ce a făcut prin bunăvoinţa regelui şi a reginei şi nici chiar cu simpla lor cunoştinţă pentru că este vorba de o afacere atât de puţin potrivită cu prietenia şi frăţia noastră şi atât de contrară păstrării păcii. Totuşi, există atâtea semne şi atât de mari şi de bătătoare la ochi încât nu ne putem mulţumi să afirmăm că aceasta nu s-a făcut cu complicitatea lor".

Ghinionul pentru Filip al II-lea şi, mai ales, pentru genovezi, este că ordinul din 18 iulie, dispunând întoarcerea galerelor către Corsioa a ajuns la Don García când acesta se afla deja în apropiere de ţărmurile Spaniei, pregătit pentru expediţia din Vélez. Trebuia să fie trimis înapoi o scară pentru turcii mauri, duşmani ai sfintei noastre credinţe catolice (lb. spân. – N. tr.).

Pândăg să v-f6, „aver-al că fe™ «g-le f „° scrisei: %? ** alariteGeFruaer 9U despre intervenţii fi 8 Ugust «64 107 fier, Oas =; că»? S.u; r;

Iere în GTC a, de oledo cu % \f™ «rei
— „!: /r: pl
lell *10S*-Faptul nu S „a Pr°VOcat M".
lDţa 109 P» «se neW Gen0 Va să acuze
zee* galere pe Zi*68! O.4 în pătură»
Pgătite Ja Vre-li ZUL de EJbeuf] e
Sr – oldefel ic»-acţiuneLP; aeeu-ăodată, Lfaţa
P are Oreu-e de curândân
31
Africa. La două *mmm*
«mi
I

opene, 8 i u abso-it toate Prăbuşiri /În mai mult Jăţi S8 *Sg*

Spania şi în Piemont, în timp ce genovezii voiau o demonstraţie masivă de forţă a întregii armade la Porto Vecchio *117*. Nu o vor obţine. Frances de Álava scrie din Arles la 20 noiembrie că dacă genovezii n-au ajuns la o

rezolvare înainte de venirea iernii, ar fi preferabilă o înţelegere cu răsculaţii, aşa cum se sugerase deja din partea franceză ll8. Dar Genova nu înţelege astfel lucrurile iar Filip, la rândul său, se împotriveşte unei medieri franceze. 119.

Şi astfel iarna bate la uşă dar războiul continuă, în insulă nu contenesc să vină ajutoare din exterior, tot din Franţa (nu neapărat, de altfel, cu învoiala regelui şi a reginei) 12°, dar şi din

Livorno, de unde pleacă fregate încărcate cu muniţii precum şi bani *1Z1*. Sampiero se bucură de complicităţi chiar din partea Sfântului Părinte 122. În felul acesta, războiul ia o întorsătură

nefavorabilă pentru gendvezi I23. Cele douăzeci

Ide galere şi spaniolii pe care Giovanni Andrea

„Doria i-a dus la Bastia *12 i* vor fi oare o forţă

suficientă pentru a schimba cursul? Timpul rău nu împiedică doar operaţiunile pe mare (la 14

decembrie Don Garci a nu se poate îndepărta de

Genova la mai mult de 25 de mile 12S), el împiedică şi operaţiunile terestre. La 25 noiembrie se află că, plecat din Bastia în ajutorul oraşului

Corte asediat, corpul expediţionar a fost nevoit să se întoarcă din drum din pricina timpului rău şi a epidemiilor care-i decimează rândurile…

Această dare înapoi este prea puţin compensată către mijlocul lunii decembrie de Porto Vecchio „pe care Giovanni Andrea Doria pune stăpânire I

fără luptă, sau de cucerirea unui sat oarecare

Balagna… Genova este redusă astfel la deţinerea doar a câtorva puncte de pe ţărm şi din interior, în timp ce restul insulei trece treptat de partea dizidentei. Înghesuiţi în forturi, soldaţii *Dominantei* au de suferit de pe urma epidemiilor ŞI

Iprovizionării proaste mai mult decât din partea *u*, namicului… – *n*

Calmul Europei Rebeliunea] uj

— Oupi-a vieţii T* că va avpa”.:?, mult subliniem *os* J

Şale

— «? „capete afluf 1 Ja

° «tuaţie compro”; – aşa *ea a în* acelaşi timpP*%J*> «” «este că a *T*”.

amnstitiu cu V «e pace ca a profitat

«*> din u „Pa care ™ * de Un

«— te *rzzbo-t-i*»

timp de

11 toate resurs «le vărat, şi cu atât mai înclinaţi să se insulte şi să pledeze unul contra altuia în faţa Papalităţii sau a lui Filip al II-lea. Acesta din urmă tărăgănează lucrurile îndelung, nu ia partea nici unuia, văzând în aceste certuri providenţiale din nord un instrument al liniştii sale. Ar însemna să ne îndepărtăm prea mult de subiectul nostru dacă am urmări această politică de rea credinţă 125 şi de pură raţiune de stat, deşi, în cele din urmă, de un simţ politic destul de limitat. Franţa, desigur, nu a profitat de ea, dar Spania a salvat, procedând astfel, sau a contribuit la salvarea foarte fragilei Anglii a Elizabetei. Putea Filip al II-lea să prevadă că ea va creşte atât de repede?

A ţine Franţa la respect i se părea sarcina esenţială pentru tihna Spaniei. Era o sarcină uşoară pe atunci: anul 1560 inaugurase domnia Caterinei de Medici şi tulburările apăruseră repede. Aceasta a fost o ocazie pentru Filip al II-lea, care ţinea să-şi salveze statele de contagiunea protestantă, să ofere trupe. Şi oferta i-a dat multă vreme întâietate asupra regatului vecin. El a socotit chiar util să cumpere complicităţi în Franţa, urmând buna tradiţie a politicii Habsburgilor şi a întregii diplomaţii a secolului. Politica spaniolă a fost astfel condusă să intre în lungi tratatative cu Antoine de Bourbon. Care din doi era cel înşelat? N-am căuta să redeschidem dosarul, dacă el nu ne-ar duce în lumea mediteraneană, mai întâi în Sardinia, apoi în Tunis.

În 1561 aceste tratative au început 12 de îndată ce Antoine de Bourbon a dobândit o poziţie dominantă, probabil mai mult în aparenţă decât în realitate, cu titlul

său de Locotenent General al Regatului. Cel pe care Spania îl numeşte

„Domnul de Vendôme” este în realitate rege al acestei Navarre a cărui parte spaniolă Filip a

II-lea o ocupă fără niciun drept. A recupera acest domeniu de dincolo de munţi, cel pu (11}. a unelti aici 12 s, a se amesteca în viaţa Spaniei;

ocolind zidul pirinean, niciun rege al Navarre1 U

de după 1511 – de la cucerirea spaniolă – nu a rezistat la această ispită, nici chiar, mai târizu, viitorul Henric al IV-lea. Era posibilă totuşi o altă politică: în lipsa Navarrei spaniole, să se obţină o compensaţie în altă parte. Domnul de Vendôme s-a angajat direct în ea. El a cerut regatul Sardiniei şi fără îndoială că a vorbit despre acest lucru până la Roma 129. Unul dintre agenţii săi care figurează în documentele spaniole sub numele de Bermejo sau Vermejo (dar acesta nu este decât un nume conspirativ pentru păstrarea secretului corespondenţelor) este primit la Madrid în ianuarie 1562 13°, de Ruy Gomez şi ducele de Alba, niciunul, nici celălalt prea satisfăcuţi de serviciile aduse de Antoine de Bourb Dn şi de predispoziţia sa vizibilă pentru eretici. Speculând ambiţia zisului „Vendôme”, cei doi miniştri îi propun lui Vermejo, pentru stăpânul său, regatul Tunisului, cu promisiunea că va fi ajutat să-l cucerească. Dar, întreabă agentul, ce este exact acest regat? „îi spusei, declară ducele de Alba, că nimeni nu-l putea informa mai bine decât mine, căci Împăratul... avusese intenţiile sale în legătură cu acest regat... şi vorbise cu mine despre ele foarte amănunţit”. Urmează o descriere idilică a regatului Tunisului, regat de o asemenea notorietate încât „puţini oameni nu-l cunosc”, loc de trecere pentru „toate mărfurile care vin din Levant în Ponant şi din Ponant în Levant”, cu ogoare mănoase care produc din belşug grâu, ulei, lână, vite, cu un şir de porturi admirabile şi uşor de apărat... Nici nu se compară cu sărmanul regat al Sardiniei care, de altfel, are legile sale proprii şi pe care regele nu-l poate înstrăina doar cu de la sine putere.

Nu cunoaştem cum a primit regele Navarrei această propunere seducătoare. Se ştie în schimb ca regina Caterine s-a neliniştit de negocierile oourbonului cu Spania şi, de asemenea, că zvonul

«despre o cedare a regatului Sardiniei a circulat

Ja Genova în septembrie 1562 131: „În acest

Oraş) scria Figueroa la 9 septembrie, a sosit egtea că D.J. de Mendoza a luat în posesie egatul Sardiniei pentru a-l oferi, la ordinul *îi* dumneavoastră, Domnului de Vendôme, ceea ce, aici, nu pare demn de crezare”. Tratativele s-au întrerupt brutal: Domnul de Vendôme, atins sub zidurile Rouenului, avea să moară din pricina rănii. Filip al II-lea a fost informat rapid că „medicii şi chirurgii erau fără speranţă în privinţa sănătăţii sale” 132 şi a pus să se scrie dinainte, lăsând data în alb, scrisorile de condoleanţe.

Este o istorie măruntă dar care ne arată o Franţă supravegheată îndeaproape de o diplomaţie vigilentă, moleşită, puţin cam lentă, machiavelică fără multă osteneală, desigur orgolioasă şi protocolară, mereu activă chiar dacă nu atât de eficace pe cât credea ea. Căci dacă Europa nu apasă de fel asupra imperiului spaniol, meritul revine oare în întregime lui Ruy Gomez sau subtilităţii ducelui de Alba? împrejurării că din când în când ea ştie să-i lase pe francezi „cu nasul în baltă”, cum scria episcopul de Li-moges? Sau lui Filip, singurul suveran în vârstă (tot Limoges o spune) într-o Europă în care tronurile aparţin copiilor sau devin apanajul femeilor? Nu cumva această Europă este frântă de oboseală? Un fapt rămâne sigur: în faţa unei Turcii imobilizate, fixate departe de ţărmurile Mediteranei, se află o Spanie liberă pe mişcările sale, pe care Europa n-o stânjeneşte şi n-o îngrijorează, pentru moment cel puţin. Spania va şti să profite de el.

Câteva cifre despre ascensiunea maritimă *a Spaniei*

Este greu de precizat cu cifrele în mână realitatea armamentelor navale din secolul al XVI-lea-Mai întâi, de care nave trebuie să ţinem seama-Alături de galere, galiote şi *fuste* ar trebui să socotim orice flotă auxiliară de nave

rotunde – nave de aprovizionare, dar şi de război la nevoie, căci sunt prevăzute cu artilerie. La sfârşitul anului 1563 şi începutul celui următor, guvernu'*

spaniol pune astfel embargou asupra a vreo şută de şalupe şi *zabre* ale pescarilor din regiunile biscayene şi cantabrice, vase mărunte de 70 de tone, înzestrate cu vâslaşi voluntari şi cu tunuri. Această flotă auxiliară a fost organizată atunci în Catalonia de Álvaro de Bazân. Ar rămâne să ştim în ce condiţii şi pentru care scopuri. Se pare că aceste nave specific oceanice şi de mic tonaj ar fi fost amestecate în luptele mediteraneene numai ca nave de transport. În cercurile spaniole nu s-a înţeles ce valoare puteau avea – şi vor avea mai târziu – aceste uşoare veliere ale Oceanului.

Dacă ne rezumăm doar la navele de război, trebuie să ţinem seama, alături de acele puternice nave care sunt galerele, şi de galerele mai mărunte, *fustele* şi galiotele. E adevărat, aceste mici unităţi sunt folosite mai ales de corsarii nord-africani. În cele din urmă, principala dificultate decurge din faptul că flota lui Filip este în realitate o reuniune de flote diverse, coaliţia a patru escadre: din Spania, din Neapole, din Sicilia şi grupul de galere genoveze aflate în solda Spaniei (în principal navele lui G.A. Doria). La acestea se adaugă, la nevoie, galerele din Monaco, Savoia, Toscana şi ale cavalerilor de Malta. Iată elemente care nu simplifică socotelile.

Pentru a evalua armamentele hispanice, am încercat să calculăm pentru fiecare an din 1560 până în 1564 numărul galerelor adunate fie la Messina, fie în altă parte, dar de preferinţă la Messina, ceea ce revine la a număra galerele flotelor efectiv mobilizate.

În 1560, anul Djerbei, armada creştină cuprinde 154 nave de război, dintre care 47 galere Şt 4 galiote 133, ceea ce dă un raport, între galere şi alte nave de război, de 1 la 3. La aceste 47 de galere trebuie adăugate escadra din Spania care, chemată pe coastele Peninsulei, nu a participat la expediţie, vreo 10 galere ale Maltei, Genovei.

Veche ambarcaţiune cu două catarge în cruce (lb.

spân. – N.tr.)

Toscanei şi Savoiei. Măsurile luate în momentul în care s-a pus problema ajutorării fortului Djerba ne îngăduie să calculăm aceste forţe de rezervă. La 8 iunie 1560 134, Filip al II-lea, făcând socoteala galerelor pe care trebuia să le adune, reflecta că numărul lor ar putea să se ridice la 64 135; este o cifră pe care o putem accepta ca exactă, dar ea cuprinde, evident, cele 20 de galere care au scăpat de la Djerba. Trebuie aşadar să adăugăm numai 44 de galere la cele 47 ale expediţiei, adică, în total, 91, pentru a avea suma forţelor navale de care Spania putea să dispună, direct sau indirect, a doua zi după Cateau-Cambrésis. Este o cifră considerabilă, dar dezastrul de la Djerba o face să scadă la 64. Această importantă micşorare este cu atât mai gravă cu cât majoritatea navelor pierdute au ajuns să îngroaşe efectivele inamice: se pare că în 1562, cele zece mari galere care-l aduc pe Hassan Paşa din Alger făceau parte din prada de la Djerba.

Reacţia arsenalelor din Italia a fost rapidă. În Sicilia s-au instituit noi impozite pentru construcţiile navale 136. La Neapole, încă de la 9 octombrie 13? cele 6 galere pierdute la Djerba erau înlocuite. Nu existau dificultăţi serioase decât pentru echipaje. În aceeaşi vreme Cosimo de Medici îşi intensifica efortul maritim, la fel şi ducele de Savoia. Scrisorile lui Figueroa, în iulie 1560, arată că Filip al II-lea ar putea găsi în portul genovez galere de închiriat138. La rândul său, Giovanni Andrea Doria îşi reconstituia flota şi cumpăra, în ianuarie 1561, două galere de la cardinalul de Santa Fior 134.

Armare înseamnă, înainte de toate, bani. Pentru Filip al II-lea este un prilej să ceară Romei, în afară de *cruzada* care i-a fost acordată °i un „subsidiu”. L-a obţinut în ianuarie 1561 pentru cinci ani şi cu un total de 300.000 de ducaţi în aur anual 141, se părea totuşi insuficient. În aprilie 1562, după multe tratative, contribuind şi amabilitatea lui Pius al IV-lea, subsidiul a

* cruciadă (lb. spân. – N. tr.)

fost urcat la 420.000 de ducaţi pentru zece ani în loc

de cinci şi (ceea ce provoacă protestele vehemente ale clerului spaniol) cu efecte retroactive din 1560 142. Potrivit unei estimări a lui Paolo Tiepolo, *subsidio* şi *cruzada* aveau să-i aducă lui Filip al II-lea, în 1563, 750.000 de ducaţi, fără a mai socoti celelalte venituri percepute în Spania şi în afara Spaniei, cu autorizaţia Sfântului Scaun: 1 970.000 de ducaţi anual, după un memoriu roman din 1565 143.

Problema banilor o dată rezolvată, rămânea problema tehnică. Or, Filip al II-lea dispune – fără cele din Provence – de toate şantierele şi de întreaga mână de lucru a Occidentului. Dar, cel puţin în timpul anului 1561, el nu a consacrat acestei misiuni atenţia care ar fi fost de dorit. Banii Bisericii Spaniei nu au fost imediat disponibili, sau au servit la umplerea enormelor găuri din bugetul spaniol; şi mai ales regele şi consilierii săi n-au vrut să-şi asume cheltuielile de reînarmare întreprinse de „potentaţii" Italiei. Să se înarmeze, fireşte, era spre binele şi salvarea creştinătăţii. Era drept atunci ca „potentaţii" să facă acelaşi efort ca Spania şi să doneze o parte din el. Astfel se face că în martie 1561 144 guvernul spaniol solicita ajutorul galerelor Portugaliei împotriva nord-africanilor. Şi când, la 1 aprilie, el îl trimitea în Italia pe marchizul de Favara, cu misiunea de a negocia în Italia adunarea tuturor galerelor confederaţilor săi, el avea grijă să precizeze că nu voia să ia galere *asueldo*. Seniorului din Piombino, ca şi Republicii Genovei, ducelui de Savoia, ducelui şi ducesei de Mantova, ducelui Florenţei, le va solicita gratuitatea văzând că îi rămâneau foarte puţine galere şi că acelea care se fac în regatele sale nu sunt încă de folosit145. O scrisoare a ambasadorului genovez în Spania arată că dintre toţi ei care ofereau galere *a sueldo*, singur Marco enturione fusese reţinut pentru patru sau cinci „în timpul anului 156*2 m*. Totuşi, Giovanni retribuţie fixă (lb. spân. – N. tr.);

Andrea Doria, cel mai important proprietar de galere de închiriat, obţinuse 100.000 de coroane, plătibile la iarmarocul din octombrie, din cele 130.000 cât i se datorau

pentru completarea echipării navelor sale *m*. Dacă ţinem seama de încetineala lansărilor la apă, şi a echipării galerelor noi, apoi de pierderea în iunie a celor şapte galere din Sicilia, capturate de Drăguţ 14 s, se poate conchide că flota hispanică din 1561 nu şi-a acoperit pierderile din anul precedent. Prinţul de Melfi nu a adunat pentru campania de toamnă decât 55 de galere 159.

Abia la sfârşitul anului 1561 începe un mare efort în Spania. El va ajunge până la repunerea în activitate a arsenalului din Barcelona. Vecinii sunt, de altfel, destul de neliniştiţi din pricina acestor activităţi aşa încât Caterina de Medici l-a trimis pe Monseniorul Dozances în misiune specială pe lângă ginerele său cu singurul scop de a risipi neînţelegerile posibile 1S1. Aceasta în decembrie. În aceeaşi iarnă ducele de Joyeuse, la ordinul expres al regelui, îşi împingea înainte companiile către frontiera spaniolă. Totuşi, scria el, nu cred că există vreo primejdie la aceste frontiere. Ceea ce pare adevărat este că „de două luni zisul Senior Rege al Spaniei depune toată silinţa la Barcelona pentru a isprăvi câteva galere şi alte vase maritime şi a dispus fabricarea, cum fabrică şi acum, a unei mari cantităţi de pesmeţi. Zvonul curent este că toate acestea se fac pentru a întreprinde în vară o expediţie în Alger şi eu ştiu, Sire, într-adevăr, că Regele Spaniei este foarte rugat de toţi spaniolii să pornească războiul în Alger pentru marea supunere în care Regele zisului Alger îi ţine pentru moment pe spanioli, aceştia neputând face comerţ pe mare decât cu mare primejdie” 151. O lună mai târziu, la 17 ianuarie 1562, episcopul de Limoges dădea amănunte similare despre galerele „care din toate părţile se întocmesc şi se înalţă cu sârguinţă; Şi din nou s-au tăiat spre Catalonia şi regatele vecine mai mult de 4.000 trunchiuri de brazi pentru a sluji aici la facerea galerelor, în afara celor care se lucrează la Neapole şi la Sicilia fiind veniţi meşteri şi lucrători din Genova şi câţiva din Provence a noastră” 1S2.

Dar operaţiunile de construcţie sunt lente. Copacii care se taie nu pot fi folosiţi înainte de a fi uscaţi.

Rezultatele nu pot deci apărea imediat. Şi nici în acest an Filip al II-lea nu a vrut să mobilizeze în folosul său întregul armament disponibil din lumea mediteraneană occidentală. Un document oficial din 14 iunie 1562 nu prevede mai mult de 56 de galere de pus la dispoziţia comandamentului, 32 trebuind să opereze sub ordinele lui Don Juan de Mendoza şi 24 sub ordinele lui Doria 153. Totuşi enumerarea amănunţită din lista demonstrează că din convoi nu fac parte galerele din Sicilia, nici cele ale Papei, nici galerele din Toscana sau Genova, nici, în sfârşit, cele ale unor persoane particulare precum ducele de Monaco sau seniorul de Piom-bino. Ar fi greu să numărăm precis aceste galere neîntrebuinţate. Ţinând seama de listele anterioare, ne putem gândi la o cifră cuprinsă între 20 şi 30. Aşadar pentru înarmarea generală a lumii mediteraneane hispanice putem considera 80 până la 90 de galere. Dezastrul de la Djerba de-abia este anulat, dacă este. Şi iată că se iveşte cel de la Herradura: 25 de galere pierdute şi armamentul spaniol este brutal readus la un nivel pe care nu-l cunoscuse de mult timp; toate eforturile unui an sunt ruinate într-o clipă.

Nenorocirile ieşite din comun cer remedii ieşite din comun: la 12 decembrie 1562, Filip al II-lea convoca urgent Cortesurile Castiliei la Madrid. O *„proposición”* citită la deschiderea Cortesurilor – am numi-o astăzi, notează Cesâreo F. Duro, discursul Tronului – expunea motivele atât mediteraneene cât şi oceanice pentru constituirea Unei mari flote *1M*, concluzia, o ghicim, a fost o cerere de impozite.

Aceste măsuri priveau viitorul. În 1563, înarmările maritime nu puteau umple decât parţial °Ju” l flotei hispanice. Când a sosit vara, Filip apel încă o dată la aliaţii săi din Italia.

In1

ducele de Savoia, Republica Genovei, ducelee Florenţei. La 8 martie se gândea că poate strânge laolaltă 70 de galere 155 pe care le destina, ca şi în 1562, jumătate Spaniei, jumătate Italiei. Toate planurile sale au fost

răsturnate de asediul Oranului. Şi nu cu uşurinţă a reuşit el să trimită cele 34 de galere care i-au salvat pe asediaţi. Există totdeauna, într-adevăr, o marjă destul de mare între numărul galerelor mobilizabile pentru o expediţie în afara ţării şi efectivul complet al flotei, un anumit număr de nave rămânând pentru paza coastelor.

Regele nu a obţinut recompensa eforturilor sale decât în 1564. În septembrie, între coastele Spaniei şi cele ale Africii, Don García de Toledo putea să adune de la 90 la 102 galere (pentru a lua cifrele extreme oferite de contemporani). Dacă rămânem la prima, saltul este considerabil. Este adevărat că noul şef al flotei spaniole, încredinţându-se în informaţiile primite în legătură cu turcii, se hotărâse cu temeritate să reunească toate galerele disponibile într-un singur punct, în vestul mării, fără a lăsa în urma sa rezerve sau pază de coastă. Debarcarea lui Sam-piero Corso, este oare o coincidenţă? s-a efectuat în zona pustie din spatele acestei enorme armade lansate spre vest. Deopotrivă de adevărat este şi că regele n-a ezitat să facă apel la toate colaborările, gratuite sau nu: flota din Vélez nu este flota regelui Spaniei, este cea a întregii Creştinătăţi occidentale, cu excepţia Franţei. Vedem figurând, printre altele, 10 galere ale ducelui de Savoia, 7 ale ducelui de Florenţa, 8 ale regelui Portugaliei 156. La acestea se adaugă navele mercenare, adică vreo 30 de nave „aliate” carele însoţesc pe cele ale lui Filip al II-lea.

Totuşi sunt şi nave noi care au părăsit şantierele-Escadra din Neapole care în ianuarie se compunea din 4 galere în funcţiune, 2 pe linia de plutire. În curs de echipare, 2 terminate în Arsenal şi în construcţie 157, cuprindea în iunie 11 nave: în funcţiune158, unei a. douăsprezecea nu-i lipsedecât echipajul.159, alte 4 erau lansate la apă Ş

4 în construcţie, în total 20 dintre care 11 în funcţiune. După începutul lent, se pare că progresele vor fi fost rapide. La sfârşitul lui 1564 arsenalele hispanice erau în plină activitate. Gel din Barcelona beneficia de atenţia

cu totul deosebită a lui Don García, fost vicerege al Cataloniei şi primele rezultate erau încurajatoare: în ciuda pierderilor, efectivele din 1559 erau nu numai atinse, ci şi depăşite.

Don Garda de Toledo

Această reacţie salutară este ea oare consecinţa unei politici conştiente şi consecvente presupunând, în ceea ce-l priveşte pe Filip al II-lea, o viziune clară a intereselor şi sarcinilor sale în Mediterana? Poate că numai pericolul iminent, Djerba şi o serie de întâmplări neplăcute l-au obligat pe Filip al II-lea la un efort la care nu se gândea. El s-ar fi acomodat, după cât se pare, cu plăcere şi pentru vreme îndelungată cu măruntul război din 1561 – 1564, fără a merge în întâmpinarea unor mari primejdii şi cheltuieli. Nu există la el nici ideile, nici pasiunile capabile să hrănească o autentică politică de cruciadă. Orizontul său, către est, nu depăşeşte ţărmurile Siciliei şi Neapolelui. E chiar posibil ca în 1564 când Maximilian, o dată ales împărat, a angajat la Constantinopol tratative pentru prelungirea armistiţiului din 1562, pus din nou în discuţie prin moartea lui Ferdinand, este deci posibil ca atunci, la fel ca în 1558, Filip al II-lea să fi încercat să se furişeze în tratative. Hammer semnalează în legătură cu aceasta, printre documentele păstrate la Viena, un raport al „internunţiului”, al agentului imperial la Constantinopol Albert Wyss, cu data de 22 decembrie 1564 161.

Nu există deci, în spatele lui Don García de

5 de> o politică hotărâtă şi niciuna dintre condiţii] e care în câţiva ani aveau, dacă nu să creeze, cel puţin să facă posibilă gloria lui Don Juan de Austria. Poate, de asemenea, că lui îi lipseşte ceea ce tinereţea şi temperamentul îi dăruiau din plin lui Don Juan: gustul riscului. În 1564, Don García este un om bătrân, chinuit de gută şi de reumatisme. Totuşi el este cel care a ştiut să pună la punct flota hispanică, să facă din ea un instrument eficace şi puternic.

Fiu al lui Don Pedro de Toledo, acel magnific vicerege al Neapolelui care guvernase regatul cu o mână fermă şi

contribuise cu generozitate la înfrumuseţarea capitalei sale, Don García pare să fi moştenit de la tatăl său gustul măreţiei, al amplorii mijloacelor de acţiune. Devenit marchiz de Villafranca la moartea fratelui său mai mare, „el începuse să slujească, în 1539, cu două galere e ale sale, sub ordinele prinţului Doria. La 21 de ani fusese numit la comanda escadrei Neapolelui, favoare care se adresa tatălui său, dar care i-a procurat prea de timpuriu, misiuni grele. de vedem luptând conştiincios împotriva Tunisului, Algerului, a altor oraşe precum Sfax, Kelibia şi Mehedia, în Grecia, la Nisa în timpul războiului Sienei, în Corsica. Pentru motive de sănătate – cel puţin pe acestea le-a invocat el la 25 aprilie 1558 a renunţat la funcţia sa şi a fost numit viceregе şi căpitan general al Cataloniei şi Rous-sillon-ului. Acolo, după alarma din 1560 în timpul căreia se intenţiona o clipă, să i se încredinţeze flota şi regatul Siciliei a fost ajuns de numirea sa în funcţie de *Căpitan General de la Mar*, la data de 10 februarie 1564 161. La 7 octombrie al aceluiaşi an 162, în urma cererii pe care o făcuse şi drept recompensă pentru victoria de la Penon, era numit viceregе al Siciliei. Reuşea astfel să asocieze conducerea marinei şi conducerea insulei pe care voia s-o transforme în arsenal şi hambar.

Se observă din acest fapt că era vorba despre un om capabil de o viziune largă. El cunoştea preţul serviciilor pe care le aducea (*peleo por su servicio*, lupt în slujba regelui, scria el 183) Şi acest sentiment de a sluji bine îi dădea curajul să-şi precizeze pretenţiile şi să vorbească deschis

„Nu se poate spune, nici imagina în ce stare am găsit flota”, scria el din Málaga lui Eraso la 17 august 1564, la începutul conducerii sale active. Tot atunci, într-o scrisoare către rege afirma: „Trebuie ca Majestatea Voastră să ştiţi că este indispensabil să fiu sever în ceea ce priveşte flota dată fiind starea ei actuală, dacă doriţi să mă achit bine de misiunea mea şi să ocrotesc mijloacele financiare. Ştiu bine că-mi este de puţin folos să nu fiu iubit, dar mărturisesc că nu pot închide ochii asupra furturilor şi a proastei administraţii privitoare la ceea ce

ţine de autoritatea mea” 164.

Cinstit şi pretenţios 165, prevăzător, ordonat, astfel ne apare în corespondenţa sa. Dar totodată şi lucid, capabil să observe cu fineţe şi să manevreze la fel. Scrisoarea pe care o scrie lui Filip al II-lea din Gaeta, la 14 decembrie 1564 166, pune cu ascuţime problema relaţiilor Spaniei cu Papalitatea, în faţa lui, Pius al IV-lea, încurcând problemele, s-a plâns încă o dată de spanioli, de persoanele pe care Filip al II-lea le-a trimis la el, de termenii pe care aceste persoane au putut să-i întrebuinţeze la adresa sa, de contele de Luna şi de Vargas, de atitudinea regelui în ceea ce priveşte Conciliul... Timp de patru ore, după ceas, Don García se mulţumeşte să asculte, fără să răspundă la plângeri şi fără să vorbească despre scopul misiunii sale. Două zile mai târziu, furtuna fiind trecută, el începe să expună rezultatele maritime ale anului care se încheie. Papa răspunde, nu fără ironie, că este fericit să vadă în sfârşit rezultatul subsidiilor pe care le acordă de aţă ta vreme. Interlocutorul său se plasează atunci pe plan tehnic: o flotă nu se face într-o zi, activitatea neîntreruptă din anii trecuţi, numai marile concentrări din acest an le pot face să iasă brusc în evidenţă. Dar Papa nu se lasă convins, el nu vorbeşte nici mai mult nici mai puţin decât despre o expediţie împotriva Algerului; ce înseamnă în comparaţie, Pendn de VelezPIată 7) rba Ce sensul său frazei pe care am citit-o din scrisoarea lui Filip al II-lea: *Papa esta à la miră*, Papa este cu ochii pe noi, am traduce mai degrabă. Papa scrutează Spania, dar privirea sa nu are nimic binevoitor...

NOTE

1. Dolu către cardinalul delorraine, Constantinopol.

5 martie 1561, vezi E. CHARRIÈRE, op. cit., vol. 2, p. 652 – 653, scumpete, sărăcie, ciumă.

2. *Ibidem*.

3. Ragusa, 2 ianuarie 1561, Simancas E° 1051, f° 11.

4. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, 6 ianuarie

1561, Simancas E° 1051, f° 12.

5. Către rege, Trapani, Simancas E° 1126.

6. Filip al II-lea către viceregele insulei Mallorca. Aranjuez, 22 februarie 1561, Simancas E° 328.

7., Corfu, 30 martie 1561, Simancas E° 1051 –, f° 51.

8. *Relación que baze Antonio Doria*... 18 aprilie 1561. Simancas E° 1051, f° 62.

9. Constantinopol, 9 aprilie 1561, Simancas Ec 1051, f° 54.

10.12, 14 aprilie 1561 Simancas E° 1051, f° 55; Liesma.

16 aprilie 1561, *ibidem*, f° 56.

11. Alonso de la Cueva către viceregele Neapolelui. La Goleta, 17 aprilie 1561, F° 1051, f° 57.

12. Viceregele Neapolelui către Marcantonio Colonna. Neapole, 9 mai 1561, Simancas E° 1051, f° 78.

13. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, 9 august 1561, Simancas E° 1051, f 119.

14. Madrid 5 septembrie 1561, B.N. Paris, Fr. 16103, f° 44, şi următoarele.

15. „Lo que se entiende de Levante... de Corfu", 10 august 1561, Simancas E° 1051, E° 120.

16. E. CHARRIÈRE, op. cit., vol. 2, p. 657 – 658.

17. *Ibidem*, p. 653 – 654.

18. Viceregele Siciliei către Filip al II-lea, Messina 8 iunie 1561, Simancas E° 1126. Viceregele Neapolelui către rege, Neapole, 7 iulie 1561.

19. Episcopul de Limoges către rege, Madrid, 5 septembrie 1561, B.N. Paris, Fr. 16103, f° 44 şi următoarele.

20. E. CHARRIÈRE op. cit., vol. 2, p. 661.

21. H. Ferro către doge, Pera, 10 iulie 1561, A.d. S. Venezia, Secreta Senato Cost. 3/C. Rustem Paşa a murit la 9 iulie.

22. E. CHARRIÈRE op. cit., vol. 2, p. 657 – 658.

23. *CODOIN*, vol. 92, p. 240 – 244.

24.28 mai 1562, Simancas E° 1052, f° 27.

25. Sampiero nu va ajunge, de altfel, la Constantinopol decât în ianuarie 1563. Numeroase documente genoveze, A.d. S. Genova, Spagna 3.2412 şi Constanţi.

nopolî, 1.2169. >*Mv*

16.

26. Viceregele Neapolelui către Marcantonio Colonna

24 mai 1561, Simancas E° 1051, f° 87.

27. Filip al II-lea către viceregele Neapolelui, 14 iunie

1562, Simancas E° 1051, f° 96.

28. Vezi nota 26.

29. Daniel Barbarigo către Doge, Pera 5 august 1562.

A.d. S. Venezia Senato Secreta 3/C; Veneţia 20

august, 1562, armistiţiu încheiat pentru 8 ani.

CODOIN, vol. 97, p. 369 – 372, vezi C. MONCHICOURT, op. cit., p. 142.

30. Constantinopol, 30 august 1562, vezi E. CHARRIERE op. cit., vol. 2, p. 702 – 707.

31.6 – 17 ianuarie 1563, *ibidem*, p. 716 – 719.

32. Filip al II-lea către ducele de Savoia şi de Florenţa.

Escorial 8 martie 1563, E° 1393.

33. Simancas E° 1052, f° 169.

34. Narbonne, 2 ianuarie 1564, Edmond GABIE, Ambassade *en Espagne de Jean Ebrard, Seigneur de*

Saint-Sulpice, Albi, 1903, p. 212.

35. Constantinopol, 12 februarie 1864, Simancas E°

1 053, în 19.

36. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, Neapole

17 februarie 1564, Simancas Ec 1053, f° 22.

37. Către Filip al II-lea Paris, 17 martie 1564, A. N.

K 1501, nr. 48.

38. Saint-Sulpice către rege, 11 martie 1564, E. CABIE

op. cit., p. 262 – 263.

39. *Ibidem*, p. 269, 29 mai 1564.

40. Simancas, E° 1053, f° 54.

41. Începutul lui iulie, 1564, E. CABIE, op. cit., p. 270.

42. *Ibidem*, p. 279.

43. A.d. S. Genova, L.M. Spagna, 3.2412.

44. Către doge, G. TURBA, vol. 1, 3, p. 289 – 230.

45. Diego SUAREZ, după General DIDIER, *Hist. d'Oran*, 1927, vol. 6, p. 99, nota 5.

46.24 august 1561, B.N., Paris, Fr. 16 103.

47. C. DURO, op. cit., vol. 2, p. 44. Vezi mai sus partea a 2-a, cap. 4.

48. Episcopul de Limoges către rege, 5 septembrie 1561.

B. N., Paris, Fr. 16 103, f° 44 şi următoarele.

49. Simancas E° 1051, f° 131.

50. *Ibidem*, f° 139.

51. *Ibidem*, în 49.

52. Viceregele Siciliei către Filip al II-lea, Palermo.

8 noiembrie 1561, Simancas E° 1126.

53. Acelaşi către acelaşi (fără dată în fişele mele), *ibidem*.

54. Episcopul de Limoges către regină, Madrid, 3 ianuarie 1562, B.N., Paris, Fr. 16 103, f° 129 v°. În iunie 1562, spaniolii sunt încă în La Goleta. Relatare a călătoriei lui Juan de Mendoza... Simancas E°

1052, f° 33.

55. Alonso de la Cueva către viceregele Siciliei, 1 martie

1562, Simancas E° 1127.

49.

56. Figueroa către Filip al II-lea. Genova, 9 mai 1562.

Simancas E° 1391.

57. Relatare a călătoriei lui J. de Mendoza... Simancas E° 1052, f° 33; D.J. de Mendoza înapoiat la

Palermo în 9 mai 1562, Simancas E° 1122.

58. Per lettere di Marsiglia, *21* mai, A.d. S. Genova.

L. M. Spagna 3.2412.

59. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, 4 iulie

1562, Simancas E° 1052, f° 45.

60. Alger, 12 iulie 1562, A.d. S. Genova, L.M. Spagna 4.2412.

61. Sauli către Senioria Genovei, Barcelona, 13 septembrie 1562, *ibidem*.

62. Către rege, La Goleta, 30 septembrie 1562, Simancas E° 486.

63. Saint-Sulpice către rege, 26 octombrie 1562, E. GABIE, op. cit., p. 90.

64. Nr. 345, p. 83.

65. Relación *de como se perdieron* las *galervs* en *la Herradura*, 1562, Simancas E° 444, f° 217; C. DURO (op. cit., vol. 2, p. 47 şi următoarele) nu pare să fi recurs la surse.

66. J. de Figueroa către viceregele Neapolelui, Geta. 8 noiembrie 1562, Simancas E° 1052, f° 67.

67... C. DURO, op. cit., vol. 2 p. 48.

68. Agostinho GAVY de MENDONCA, Historia *de famoso cerco que o xarife pos a forlaleza de Mazagă a no ano de 1562*, Lisboa, 1607.

69. G. DURO, op. cit., vol. 2, p. 49.

70. La 3 sau 4 aprilie, după relatările tradiţionale, nu înainte, probabil, de 8 aprilie. La acea dată algerienii sunt încă la două leghe de oraş, dinspre uscat. Filip al II-lea către Figueroa, Segovia, 18 aprilie 1563.

Simancas E° 1392. *Lo que ha pasado en el campo de Orany Almarcaquibir*... Toledo, 1563; Fragment, B.N., Paris, Oi 69.

71. D. de HAEDO, op. cit., p. 75 v°.

72. Rezumat al scrisorilor contelui de Alcaudete, martie 1563, Simancas E° 486.

73. *Relación de lo que se enliende de Oran por cartas del*

Condé de Alcaudete de dos de junio 1563 rescibidas a cinco del mismo, Simancas E° 486.

74. *Lo que ha pasado*... B.N., Paris, Oi 69.

75. Regele aminteşte acest amănunt în scrisoarea sa

din 18 aprilie, Simancas E° 1392.

76. Viceregele Siciliei către Filip al II-lea, Messina.

23 aprilie 1563, Simancas E° 1127.

77. Madrid, 25 aprilie 1563, Simancas E° 330.

78. Simancas E° 1052, f° 156.

79. Această scrisoare este citată după răspunsul regelui, vezi nota următoare.

80. Madrid, Simancas E° 1392.

81. *Ibidem*. >. *

18»

82 83

84

85.86.

89.

90.91.

92.93.94.

95.

96.97.

98.

99.

100.

101.102.

103.

Simancas E° 1392.

Indicaţie dată după scrisoarea. viceregelui către

Filip al II-lea, scrisoare de răspuns, 23 iulie 1563.

Simancas *E*° 1052, f° 207.

În legătură cu aceeaşi subiect op. cit., vol. 4 p. 110, vorbeşte despre eforturi supraomeneşti. Nu este o exagerare?

La 2 august după Salazar, la 6 după Gabrera. Vezi

C. DURO, op. cit. vol. 2, p. 55 – 59.

Gomez Verdugo către Francisco de Eraso, 29 august

1563, Simancas E° 143, F 117.

Sancho de Leyva către rege, Neapole, 13 ianuarie

1564, Simancas E° 1053, f° 8. Se ştie totuşi că S.

de Leyva se îmbarca pentru La Goleta, viceregele către M.S., Neapole, 17 februarie 1564, Simancas

E° 1053, f° 22.

Filip al II-lea către Don García de Toledo, Valencia aprilie 1564, *CODOIN*, vol. 27, p. 398.

Până la punerea în construcţie a şalupelor ordonate provedorilor din Málaga, CODOIN, vol. 27, p. 410.

17 mai 1564.

12 iunie 1564, vezi E. GABIE, op. cit., p. 270.

D. García de Toledo către Filip al II-lea, Neapole.

15 iunie 1564, Simancas E° 1053, f° 64.

D. Juan de Gapata către Eraso, 15 iunie 1564, *ibidem*. *1*° 63.

Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, 15 iunie 1564, *ibidem*, f° 60.

Notă autografă a regelui pe marginea unei scrisori pe care i-o adresează D. García de Toledo, Neapole.

16 iunie 1564, Simancas E0 1053, f° 65.

J. B.E. JURIEN DE LA GRAVIERE, *Les Che-valiers de Malte*, Paris, 1887 vol. 1, p. 98. *Ibidem*, p. 99.

Sunt cifrele lui C. DURO. La 29 august, Saint-Sulpice, numai pentru Cádiz, vorbeşte de 62 de galere (E. GABIE", op. cit., p. 291 – 292). Peste 70, se spune în Franţa, 13 august 156, 4 A.N., K 1502, nr. 296.

J. B.E. JURIEN DE LA GRAVIERE op. cit., vol. 1, p. 111, nota 1.

Don García de Toledo către M.S., Málaga, 16 septembrie 1564, *CODOIN*, vol. 27, p. 527. Filip al II-lea către Figueroa, 3 august 1564, Simancas E° 1393 şi nu E° 931, tipărit din greşeală, Fernand BRAUDEL, în *Rev. Afr.*, 1928, p. 395, nota 1.

Figueroa către rege, Genova, 27 iunie 1564, Simancas E° 1393.

La Veneţia, mai ales, centru de veşti adevărate sau false şi de speculaţii, G. Hernandez către Filip al II-lea, Veneţia, 12 septembrie, Simancas E° 1325. Acelaşi către acelaşi *ibidem*.

104. Filip al II-lea către Don García de Toledo, 18 iulie

1564, Simancas B° 1393.

105.2 august 1564, A.N., K 1502.

106. Filip al II-lea către Figueroa, 3 august 1564, Simancas E° 1393

107. Simancas E° 1393.

108. D. Frâne-s de Álava către Filip al II-lea, 13 august

1564, A.N., K 1502, nr. 96.

109. Nuevas de Francia... primite la 3 septembrie 1564

Simancas E° 351.

110. Garces către ducele Florenţei, Madrid, 22 septembrie

1564, A.d. S. Firenze, Mediceo 4897, f° 35 v°.

111. Filip al II-lea către ducele Florenţei, Madrid 23

septembrie 1564, Simancas E° 1446, f° 112.

112. Sauli către Senioria Genovei, Madrid 24 septembrie

1564, A.d. S. Genova, L.M. Spagna 3.2412.

113.9 octombrie, *ibidem*.

114. Filip al II-lea către Figueroa, Madrid, 25 octombrie

1564, Simancas E° 1393.

115. *Ibidem*.

116. Figueroa către Filip al II-lea, Genova, 27 octombrie

1564, Simancas E° 1393.

117. Acelaşi către acelaşi, 8 noiembrie 1564, Simancas

E°1054, f° 21.

118. A.N., K 1502, B 18, nr. 51, *a*.

119. Filip al II-lea către Frances de Álava, 31 decembrie

1564, A.N., K 1502, B 18, nr. 77.

120. Figueroa către Frances de Álava, 1 decembrie 1564.

A.N., K 1502, B 18, nr. 60.

121. *Ibidem*. La bordul uneia dintre aceste fregate se află un corsican, prieten al lui Sampiero, Piovanelo pe care

corsarii maghrebini îl capturează pe drum.

122. *Ibidem*.

123. *Ibidem*.

124. Figueroa către Filip al II-lea, 3 decembrie 1564 Simancas E° 1393.

125. Acelaşi către acelaşi, 21 decembrie 1564, *ibidem*.

126. Să ne amuzăm în trecere de acest argument, M. S.

către Chantonay, Madrid, 10 noiembrie 1562, A. N K 1496, B 14, nr. 126: Filip al II-lea a declarat lui Saint-Sulpice că nu putea să se declare împotriva reginei Angliei *por causa de las antiguas aliangas* *

127. Convorbirile au început încă din septembrie: episcopul de Limoges către Caterina de Medici, Madrid. 24 septembrie 1561, B.N. Paris Fr. 15875, f° 194; Chantonnay către Filip al II-lea, Saint-Cloud, 21 noiembrie 1561, A. N –, K 1494, B 12, nr. HU acelaşi către aceiaşi, Poissy, 28 noiembrie 1561, *ibidem*, nr. 115.

128. G. Soranzo către doge, Viena, 25 decembrie 1581

despre o conjuraţie descoperită la Pampeluna în fadin pricina alianţelor străvechi (ÎS. spân. – N. te).

voarea r egelui Navarrei, vezi G. TURBA, op. cit., vol. 1, p. 195 şi urm.

129. Morone către ducele deAlba, Roma 2 octombrie 1561, Joseph SUSTA, *Die admisehe Curie und das Konzil von Trient unter Pius IV*, Wien, 1904, vol. 1, p. 259.

J30. Ducele de Alba către Chantonnay, Madrid, 18 ianuarie 1562, A.N., K 1496, B. 14, nr. 38.

131. Figueroa către Filip al II-lea, 9 octombrie 1562. Simancas E° 1391.

132. Saint-Sulpice către Caterina de Medici, Madrid 25

noiembrie 1562, B.N. Paris, *Fr*. 15877, f° 386.

133. C. MONCHICOURT, op. cit., *p*. *88*.

134. Filip al II-lea către viceregele Neapolelui,

Toledo.

8 iunie 1560, Simancas E° 1059, f° 69.

135. O evaluare genoveză (*Conto che şi fa delle galere che*

Să Majestă *Catolică* potră *mettere insieme*. A.d. S.

Genova, L.M. Spagna 2.2241 (1560) furnizează un decont interesant: galere din Spania20, din

Genova-6, ale prinţului Doria, fără *cele* care se află la Djerba-6, ale ducelui Florenţei-3, ale ducelui de

Savoia-2, ale contelui de Nicolera-l, ale regelui

Portugaliei-4, ale lui Paolo Santa Fiore-2, „delle salve"-23, în total 67. Un document sicilian din 1560

(Simancas E° 1125) dă cifra totalului evaluată la

74 cu următoarea distribuire: galere ale Papei-2, ale Spaniei-20, ale prinţului Doria-10, ale Genovei-6, ale cavalerilor de Malta-5, ale ducelui Florenţei-7, ale ducelui de Savoia-6, ale lui Antonio Doria-4, ale lui Gigala-2, ale cardinalului Vitelli-3, ale lui

Paolo Sforza-2, din Neapole-3, ale lui Bendineli

Sauli-l, ale lui Stefano de Mari-l.

136. L. BIANCHINI, op. cit., *vol. 1*, p. 54.

137. Viceregele Neapolelui către rege, Simancas E° 1050, f 137.

138. Rezumat al scrisorilor lui Figueroa către rege, 3, 5.

10, *n* iunie 1560, Simancas E° 1389.

139. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, Neapole.

12 ianuarie 1561, Simancas E° 1051, f° 17.

140. L. von PASTOR, op. cit., vol. 16, p. 256, şi nota 1.

141. *Ibidem*.

142. *Ibidem*, p. 257.

143. *Ibidem*.

144. Tiepolo către doge, Toledo, 26 martie 1561, *C.S. P.*

Veneţian, VII, p. 305.

145. Instrucţiunea lui Fernando da Sylva, marchizul

de la Favara, 1561 Simancas E° 1126.

146. Sauli către Senioria Genovei, Toledo, 27 aprilie 1561, A.d. S. Genova, L.M. Spagna, 2.2411.

14 – Tiepolo către doge, *26* aprilie 1561, *C.S.P.*, *Veneţian*.

VII, p. 310.

I *8. Ducele de Medina Celi către viceregele Neapolelui, 31 iunie 1561, Simancas E° 1051, f° 100, copie.

149. Episcopul de Limoges către rege, Madrid, 5 septembrie 1561, B.N. Paris, Fr. 16 103, f° 44 şi următoarele, copie şi, acelaşi către acelaşi, scrisoarea deja citată din 12 august 1561.

150. *Los puntos en que han hablado a S.M. Moş, Dosance y el embax*or Limoges, Madrid, 10 decembrie 1561

A. N. K 1495, B 13, nr. 96.

151. Joyeuse către rege, Narbonne, 22 decembrie 1561

B. N. Paris, Fr. 16 103, *P* 144 v° copie.

152. Memoriile episcopului de Limoges, 27 ianuarie 1562

B. N. Paris, Fr. 16.103, f° 144 v° copie.

153. Filip al II-lea către viceregele Neapolelui, 14 iunie

1562, Simancas E° 1052, f° 96. Alcătuirea escadrelor este următoarea: a) escadra lui Don J. de Mendoza.

12 galere din Spania (dintre care 4 detaşate la dispoziţia Stareţului şi Consulilor din Sevilla); 6 din

Neapole; 6 ale lui Antonio Doria; 4 ale contelui

Federico Borromeo; 2 ale lui Estefano Doria; 2

ale lui Beadineli Sauli; b) escadra lui O. Andrea

Doria, 12 galere ale zisului G. Andrea, conform noului său *asiento*; 4 ale Cavalerilor de Malta; 4 ale lui Marco Centurione; 2 ale ducelui de Terranova;

2 ale lui Cigala.

154. C. DURO, op. cit., vol. 2, p. 49.

155. Filip al II-lea către ducii de Savoia şi de

Florenţa.

S. Lorenzo, 8 martie 1563, Simancas E° 1392.

156. C. Duro, op. cit., vol. 3, p. 67.

157. Sancho de Leyva către Filip al II-lea, Neapole.

13 ianuarie 1564, Simancas E° 1053, f° 4.

158. Viceregele Neapolelui către rege, 15 luaie 1564.

Simancas, E° 1053, f° 60.

159.29 iunie 1554, *ibidem*, f° 73.

160. J. von HAMMER, op. cit., vol. 6, p. 118.

161. C. DURO, op. cit., vol. 3, p. 61, nota 2 şi p. 62, nota 1.

162. *Ibidem*, p. 64, nota 3.

163. D.O. de Toledo către Eraso, Málaga, 17 august

1564, *CODOIN*, vol. 27 p. 452, citat de C. DURO, op. cit., vol. 3, p. 65 – 66.

164.22 august 1564, citat de C. DURO, op. cit., vol. 3, p. 66.

165. Astfel pentru galerele din Neapole, G. de Toledo către viceregele Neapolelui, 23 ianuarie 1565, Simancas E° 1054, f° 52.

166. D.G. de Toledo către Filip al II-lea, Gaeta, 14

decembrie 1564, *CODOIN*, vol. 101, p. 93 – 105

AZI

Vi ol i-iii

Iar/

3. MALTA, O ÎNCERCARE DE FORŢĂ (18 MAI-8 SEPTEMBRIE 1564)

Fără să vrem să facem concesii unei literaturi facile, Malta, adică brusca sosire a armadei turceşti în faţa Maltei în mai 1565, a avut în Europa efectul unui uragan. Dar acest uragan – prin urmările sale, unul dintre foarte marile evenimente ale secolului – nu a surprins decât pe jumătate cârmuirile responsabile. Cum ar fi putut sultanul să înarmeze, să pună la punct această enormă maşină de război fără ca zgomotul să ajungă la urechile Europei? încă de la sfârşitul anului 1564 la Viena, unde lumea era totdeauna atât de bine informată în legătură cu afacerile, turceşti, Maximilian îi spunea ambasadorului vene-l ţian că

o mare flotă va ieşi din Constantinopoţ; *a tempo nuovo*. Filip se înarma şi el, dar nu: exista o ameninţare şi dinspre Cipru? * încă de pe acum începea jocul pronosticurilor…

185

A fost o surpriză?

La începutul lui ianuarie, Don García scria regelui2 din Neapole că era foarte important să termine afacerea corsicană înainte de aprilie, adică înainte de sosirea turcilor. Trebuia să fie liber în vest pentru a rezista mai bine, în est, împotriva unui atac despre care, foarte repede, s-a ştiut că avea să fie serios. La 20 ianuarie, Petremol scria Caterinei de Medici din Constantinopol că armada turcă se va îndrepta, fără îndoială, contra Maltei, dar el repeta ceea ce i se spusese, fără a şti mai mult3. Numele Maltei venea în chip firesc în minte oridecâte ori se gândea cineva la un asalt otoman. La sfârşitul Unii ianuarie, Don García de Toledo intenţiona Sa se îndrepte într-acolo, precum şi spre La

a primăvară (lb. ital. – N. tr.)

Goleta, cele două fortăreţe fiind, împreună cu Sicilia, aceasta fiind însă prea întinsă pentru a fi ameninţată grav, bastioanele Creştinătăţii spre est, cele pe care prin forţa lucrurilor, turcii trebuiau să le vizeze.

Toată iarna, apoi primăvara s-au succedat zvonuri alarmante. Potrivit unor ştiri din 10 februarie4, în arsenalul turcesc se muncea *a furia* *; la jumătatea lui aprilie erau în mod cert pe picior de război 140 de galere 10 mahone (sau galere mari), 20 de nave rotunde, şi 15 caramusali… În comparaţie cu aceste alarme este puţin important că Álvaro de Bazân reuşise, cu galerele Spaniei, să astupe Rio de Tetuan, scufundând nave la gurile lui’s, sau că piraţii puseseră mâna pe trei nave plecate din Málaga pe care le propuneau, după obicei6, spre răscumpărare la capul Falcon. Nici senzaţionala întrevedere de la Bayonne nu ajunge să abată atenţia 7 şi înarmările (opt corpuri de galere lansate la apă la Barcelona şi trei galiote la Málaga 8) nu sunt suficiente ca să liniştească spiritele. Căci prezentul neliniştitor

înseamnă certitudinea, în fiecare zi confirmată, a forţei armadei care urma să vină şi pe care aveau s-o întărească navele corsarilor din Levant ca şi din Ponant. Este posibil ca la Alger, cum afirmă Haedo, Hassan Paşa să fi fost pus la curent despre acţiunea în contra Maltei, încă din iarna 1564. Toate posturile de ascultare, cele din Constantinopol ca şi cele mai apropiate din Corfu şi din Ragusa concordă. Din Ragusa, o ştire cu data de 8 aprilie anunţa că primele 20 de galere ale lui Piali Paşa ieşiseră din strâmtoare la 20 martie 9 şi adăuga că rumoarea publică indica Malta drept ţintă a expediţiei, fără să se poată afirma nimic sigur 10.

Cât despre guvernul spaniol, acesta se temea de un atac împotriva fortăreţei La Goleta şi la 22 martie fuseseră luate măsuri pentru recrutarea a 4.000 de infanterişti din Spania destinaţi o parte Corsicii, alta infanteriei de pe

* pe rupte (lb. ital. – N. tr.)

galere. FIJip al II-lea se risipea în avertismente: „Flota turcească va veni cu mai multe galere decât în anii trecuţi”, scrie el la 7 aprilie Superiorului şi Consulilor din Sevilla 12, pe care-i punea la curent în legătură cu ordinele date lui Álvaro de Bazân: să ajungă în Cartagena pentru a îmbarca de acolo trupe spaniole cu destinaţia Corsica, apoi să revină la Mallorca şi să continue aici paza împotriva corsarilor. La Neapole, viceregele plănuieşte, la 8 aprilie, ca în faţa mărimii pericolului care ameninţă să recruteze 10.000 până la 12.000 de oameni şi să meargă el însuşi în Apulia 13. Dar nu crede ceea ce se povesteşte despre o expediţie turcească înspre Piombino, cu sprijinul ducelui Florenţei *u*.

Cu obişnuitul decalaj, încep să se afle în Occident etapele călătoriei otomane. La 17 aprilie, 40 de galere se află în canalul Negroponte; aici pe data de 19 li se alătură alte 30. Restul flotei, adică 150 de corăbii se află la Chios16. Aşadar, navelor le-au fost necesare două săptămâni (şi chiar mai mult unora dintre ele ca să ajungă în Arhipelag. Pe drum, şi-au completat proviziile (mai ales în pesmeţi) şi au luat trupe la bord. Drăguţ a insistat ca armada să pornească devreme şi ar fi cerut 50 de galere

pentru a împiedica operaţiunea de concentrare a flotei lui Filip al II-lea. La Corfu soseşte zvonul că armada se îndreaptă asupra Maltei, dar informatorul îşi ia unele precauţii: „având în vedere pregătirile, se consideră drept lucrul cel mai sigur că se va îndrepta spre La Goleta”. 16 în mai ea sosea la Navarin 17, iar la 18 era în faţa Maltei *18*.

Încă o dată, flota turcească a călătorit deci cu toată viteza, rezervându-şi avantajul surprizei

Şi al rapidităţii. La 17, din Siracusa, Carlos de

Aragón trimitea în grabă, printr-un curier special.

O scurtă scrisoare lui Don Garci a de Toledo:

— La ora unu dimineaţă, garda din Casibile a t-ras de treizeci de ori. Pentru ca să fi făcut una ca asta, ne temem că motivul trebuie să fie flota i7 ceaşcă” 19. Vestea se confirma în curând: la

flota turcească fusese „descoperită” în largul capului Passero şi viceregele Neapolelui îi informa pe rege, pe data de 22, într-o scrisoare care însoţea noutăţile amănunţite date de Don Garcia21. Abia la 6 iunie a primit regele aceste prime informaţii precise21…

Deşi avertizaţi de primejdie, cei răspunzători de apărarea insulei, spaniolii şi Marele Maestru, au fost surprinşi de rapiditatea evenimentului, în primul rând marele maestru, care ezitase să angajeze cheltuieli şi să procedeze, în Malta, la dărimările necesare. Au existat întârzieri în transportarea alimentelor şi a întăririlor, iar cinci galere ale Cavalerilor de Malta, în excelentă stare, blocate în port au fost incapabile să aducă flotei creştine şi cel mai mic serviciu 22.

Rezistenta cavalerilor

Dar Marele Maestru, Jean de la Valette Parisot, şi cavalerii săi s-au apărat admirabil. Curajul lor a salvat totul.

Sosită la 18 mai în faţa insulei, flota turcească a folosit imediat, pe ţărmul de sud est, largul golf Marsa Sciraco, unul dintre cele mai bune locuri de ancorare din Malta, după golful Marsa Muset care va servi drept port

pentru Lavaietta. Ea a debarcat 3.000 de oameni în noaptea din 18 spre 19 mai şi a – două zi, 20.000. Copleşită, insula a fost ocupată fără mare dificultate. Cavalerilor nu le rămâneau decât micul fort Saint-Elme, dominând drumul către Marsa Muset şi Oraşul Vechi-Burgul (fortificaţie întinsă) şi puternicele forturi Saint-Michel şi Saint-Ange. Considerente de ordin maritim au făcut ca turcii să înceapă asediul la 24 mai al celui mai puţin puternic dintre aceste forturi, Saint-Elme, în speranţa de a dispune apoi de portul a cărui intrare o domina. La 31 mai începea focul. Dar fortul nu a fost cucerit decât la 23 iunie, după un bombardament de o extremă violenţă. Niciun apărător nu a scăpat, dar această rezistenţă îndârjită salvase Malta. Ea îi dăduse răgazul necesar să se pregătească în vederea respingerii asaltului şi ca să termine construcţiile prevăzute în Burg şi la Saint-Michel de arhitectul cavalerilor, Monseniorul Evanghelista. Ea îngăduise, de asemenea, spaniolilor să recupereze întârzierea. Numai unele împrejurări neprevăzute l-au împiedicat pe Juan de Cardona, comandant al galerelor din Sicilia, să se arunce în ajutorul Maltei, înainte de căderea fortului Saint-Elme. Un mic detaşament de 600 de oameni a debarcat într-un mod încă oportun la 30 iunie şi a reuşit să ajungă în Oraşul Vechi, dovadă că nici uscatul nici marea nu erau perfect păzite de asediatori.

Saint-Elme cucerit, turcii şi-au susţinut efortul, pe uscat şi pe mare, împotriva lucrării considerabile, dar în parte improvizată, a fortului Saint-Michel. Focul de artilerie, asalturile, minele, atacurile cu bărcile, nimic nu a fost uitat şi nimic nu a venit de hac apărării în cele din urmă. Salvarea, aproape miraculoasă, a fost în sfârşit asigurată la 7 august prin intervenţia Marelui Maestru în persoană şi printr-o năvală a cavalerilor din Oraşul Vechi care, aruncându-se asupra ariergărzilor turceşti au dezlănţuit panica în rândurile lor. O lună mai târziu, la 7 septembrie, armata turcească nu făcuse nici cel mai mic progres. Rândurile i se răriseră din pricina asalturilor repetate, au mai intervenit epidemiile şi chiar foametea.

De la Constantinopol nu soseau întăririle în oameni şi alimente. Asediaţii şi asediatorii ajunseseră în realitate la capătul puterilor. Atunci a intervenit Don García de Toledo. Din Constantinopol, întăririle în oameni şi alimente nu mai soseau.

Ajutorarea Maltei

Istorieii i-au reproşat lui Don García încetineala.

Au cântărit ei oare cu judecată condiţiile în care

89 a trebuit să acţioneze? Pierderea Maltei ar fi fost un dezastru pentru lumea creştină23. Dar pierderea flotei hispanice, abia reconstituită, însemna expunerea la pirmejdii iremediabile 24. Pe de altă parte, fiind vorba despre această luptă a Mediteranei occidentale împotriva Mediteranei orientale, să nu uităm că ultima este mai navigabilă decât prima şi că, în concentrarea flotelor hispanice, golful Lion joacă rolul unui obstacol de o altă dificultate decât o Mare Egee semănată de insule. Potrivnic rapidităţii unei concentrări nu este doar spaţiul; mai există şi numeroasele sarcini de pauză, de transport şi de aprovizionare în Mediterana occidentală ale cărei puncte sunt toate şi concomitent ameninţate de corsari. Hrana, banii, trupele trebuie să fie îmbarcate la Genova, la Livorno, la Civitavecchia, la Neapole. În sfârşit, există Corsica unde revolta mocneşte continuu şi câştigă teren.

Să evaluăm aceste dificultăţi prin intermediul călătoriilor escadrei Spaniei25 sub ordinele lui Álvaro de Bazân: la începutul lui mai ea este la Málaga; îmbarcă aici tunuri şi muniţii pentru Oran; din Oran revine la Gartagena, îmbarcă în cele 19 galere şi 2 corăbii, 1500 de oameni pe care-i transportă la Mers-el-Kébir. Abia la 27 iunie este la Barcelona 26; la 6 iulie, la Genova, la 22 la Neapole, şi în fiecare dintre aceste porturi o reţin sarcini meschine… Să ne închipuim mii de mişcări asemănătoare, recrutări de trupe, convoaie de osândiţi la galere, închirieri de corăbii pentru transporturi, intrimiteri de fonduri. Toate cer timp. A trebuit să se aştepte lunile august-septembrie 1564 ca să se reunească flota pentru Penon. Nici de data aceasta concentrarea nu s-a putut face

mai devreme. La 25 iunie, la două zile după căderea fortului Saint-Elme, Don García nu avea încă decât 25 de galere. La sfârşitul lunii august avea 100, bune şi rele. În aceste condiţii a făcut bine sau nu aşteptând? Neriscându-şi forţele prin fragmentări mărunte?

Când a fost adunată aproape totalitatea navelor, s-a ţinut un consiliu de război la începutul Un august la Messina27 asupra felului în care urmau să fie folosite. Temerarii recomandau trimiterea unui ajutor în oameni cu 60 de galere întărite; prudenţii şi experţii sau, cum li se spunea, „marinarii încercaţi" îl sfătuiau să meargă la Siracusa pentru a aştepta acolo desfăşurarea evenimentelor... Zece zile mai târziu, odată cu sosirea lui G.A. Doria, Don García dispunea, în sfârşit, de toate galerele sale. Atunci, brusc, fără să ia aprobarea nimănui, s-a hotărât să arunce un corp de debarcare pe insulă cu galerele sale întărite. La 26 august, flota de ajutor părăsea Sicilia. Timpul nefavorabil a făcut-o să intre în derivă la extremitatea vestică a insulei, până la Favignana. De acolo, s-a îndreptat spre Trapani unde 1.000 de soldaţi au profitat de escală ca să dezerteze. Un vânt bun a dus-o apoi la Lampedusa şi, în sfârşit, la Gozzo, la nord de Malta. Furtuna care surprinsese flota la plecarea sa golise, foarte oportun, „canalul" Maltei de nave, dar galerelor creştine le-a fost imposibil să se întâlnească la timpul dorit în jurul insulei Gozzo. Astfel că, plictisit, Don García s-a înapoiat în Sicilia la 5 septembrie. Această plecare ratată i-a adus critici, dispreţ şi batjocură, în aşteptarea injustiţiilor din partea istoricilor. Dar încă de a doua z, în urma intervenţiei energice a lui Giovanni Andrea Doria, flota ieşea din nou în larg. În noaptea de 7, ea a depăşit canalul care separă Gozzo de Malta şi s-a pomenit, pe o furtună destul de puternică, în largul golfului Frâul. Vrând să evite pericolele unei debarcări de noapte, Don García de Toledo a dat ordin să se aştepte revărsatul zorilor; fără nicio învălmăşeală, debarcarea s-a putut face într-o oră şi jumătate pe faleza de la Melicha, după care flota s-a înapoiat în Sicilia.

Corpul de armată debarcat, sub comandamentul lui Álvaro de Sande şi Ascanio de la Gorna, a înaintat mai întâi lent, împovărat de bagajele pe care oamenii, în lipsa animalelor de povară, trebuiau să le transporte în spinare. Ajuns cu greu în preajma Oraşului Vechi a fost adăpostit în magazii mari, aflate în afara zidurilor. Trebuia să înainteze mai mult? Marele Maestru nu era de părerea asta. Turcii „într-adevăr, îşi abandonaseră poziţiile, evacuaseră fortul Saint-Elme şi se reîmbarcau. În aceste condiţii era preferabil pentru corpul expediţionar, deja stânjenit de bolnavi, să nu înainteze până la poziţiile turceşti pline de rămăşiţe şi de cadavre şi să nu se expună pericolului unei epidemii de ciumă. Între timp, preveniţi de un transfug spaniol, un morisc, despre numărul mic al creştinilor debarcaţi (5.000), comandanţii turci au încercat o reîntoarcere ofensivă. Aruncând pe uscat câteva mii de oameni, ei i-au împins până în interiorul insulei, până la Oraşul Vechi, unde au fost masacraţi pe străduţele întortocheate ale Oraşului; cei scăpaţi au alergat din nou către galerele lui Piali Paşa care au reluat drumul Levantului, grosul flotei îndreptându-se spre Zante La 12 septembrie, ultima pânză turcească dispărea de la orizontul Maltei. La această veste Don García care, cu cele 60 de galere întărite ale sale, îmbarcase la Messina un nou corp expediţionar, consideră că este bine să-l debarce la Siracusa. Ce-ar fi făcut aceşti oameni într-o insulă devastată, fără hrană? La 14 septembrie el intra cu flota sa în portul Maltei pentru a reîmbarca aici infanteria spaniolă din Neapole şi din Sicilia şi pornea rapid în direcţia Levantului, cu speranţa de a captura cel puţin câteva dintre corăbiile de ariergardă ale inamicului. El a atins astfel Cerigo la 23 28, a rămas aici la pândă aproape opt zile, dar nu a reuşit, din pricina vântului puternic, să-şi realizeze obiectivul. La 7 octombrie, se reîntorsese la Messina 29.

Vestea despre victorie s-a răspândit cu rapiditate Ea era cunoscută K, Neapole la 12 septembrie33, iar la Roma, la 1931. La 6 octombrie, poate mai devreme32, provoca

stupoare la Constantinopol. Creştinii „nu puteau merge pe străzile oraşului din pricina pietrelor aruncate în ei de turcii care plângeau cu toţii, care moartea unui frate, care moartea unui fiu, a unui soţ, a unui prieten” În acest timp, Occidentul se bucura cu atât mal”.

mult, cu cât se temuse mai tare. La 22 septembrie 1565, exista încă foarte puţin optimism34 la Madrid. Bunăoară entuziasmul domnului de Bour-deilles, alias Brantome, care, împreună cu atâţia alţii, sosise prea târziu în Messina ca să se îmbarce pentru Malta: „O sută de mii de ani de aici înainte, marele rege al Spaniei Filip va fi demn de faimă şi de laude, demn, de asemenea, ca întreaga Creştinătate să se roage tot atâţia ani pentru salvarea sufletului său, dacă Dumnezeu au i-a acordat deja de pe acum un loc în Paradis pentru faptul de a fi ajutat într-un mod desăvârşit atâţia oameni de bine, din Malta care luase drumul Rodosului”. 3S La Roma, unde existaseră atât de mari temeri, în timpul verii, la anunţarea galerelor turceşti, s-a celebrat eroismul cavalerilor s-au adus mulţumiri lui Dumnezeu pentru intervenţia sa, dar nu s-a plătit niciun tribut de recunoştinţă spaniolilor, dimpotrivă. Papa era modelul acestei reacţii, neiertându-le nici încetineala acţiunilor, nici dificultăţile pe care i le produseră după încoronarea sa. Cardinalul Pacheco, la vestea victoriei, ceruse Papei o audienţă care a fost cum nu se poate mai neplăcută. Cardinalul sugerând că era un prilej nimerit ca să i se acorde regelui *quinquenio*, a fost „ca şi cum i-aş fi tras o lovitură de archebuză”, scrie el. Să-i trimită *quinquenio*? a spus Papa în sfârşit; ar fi mult prea frumos să i-l acord când mi-l va cere el... Puţin timp mai târziu, în audienţă publică, Papa reuşea să vorbească despre victorie fără a-l menţiona pe regele Spaniei, nici pe căpitanul general şi nici trupele sale, atribuind totul lui Dumnezeu şi cavalerilor 36.

Rolul Spaniei şi al lui FM al II-kă

totuşi meritele lui Filip al II-lea şi ale lui Don 193 că°iapar incontestabile. Jurien de la Graviere, ruia Malta îi evocă necontenit amintirea Se Vastopolului, este mai drept

în aprecierile sale decât alţi istorici. Vertot, bunul abate Vertot din „*Mon siege est fait*, îi reproşează lui Don García prudenţa şi încetineala, fără a pune problema acestei încetineli în termeni de aritmetică. Manfroni, în a sa *Storia della marina italiana*, atribuie întregul merit italienilor; spaniolii ar fi fost sub orice critică. Dispute caduce între naţionalităţi, bârfeli de cronicari pe care istoricii le repetă fără întrerupere.

Este sigur, în orice caz, că victoria din Malta a fost o nouă etapă a redeşteptării spaniole, redeşteptare care n-a fost opera întâmplării şi a fost continuată cu energie în acest an 1565. Fourquevaux, sosit la Madrid la sfârşitul anului pentru a-l reprezenta aici pe regele Franţei, scria la 21 noiembrie37 că se construiau 40 de galere la Barcelona, 20 la Neapole, 12 în Sicilia. Probabil (adăuga el, şi aici guvernatorul Narbonei este cel care vorbeşte) că în curând se va cere regelui Franţei dreptul de a ridica din pădurile din Quillan, aproape de Carcassonne, un număr însemnat de „vâsle cu galoş" ca să echipeze galerele din Barcelona. Enormul efort pe care îl făcea Filip al II-lea îi antrena şi pe alţii: astfel ducele Florenţei continua şi el construirea unei flote noi.

De fapt, nu avea nimeni sentimentul că primejdia turcească dispăruse odată cu retragerea din Malta. La acest sfârşit de an, ea apărea chiar mai ameninţătoare ca niciodată. Sultanul îşi accelera construcţiile navale şi, la 25 septembrie, la Constantinopol (unde nu se cunoştea încă, e drept, eşecul armadei) se vorbea deja despre noi mari acţiuni, şi anume asupra Apuliei38. Vestea despre înfrângerea-armatei mării, cum scrie ambasadorul francez, nu a făcut decât să adauge acestor proiecte dorinţa de revanşă. În ciuda dificultăţilor de aprovizionare cu lemn, se vorbea despre construirea în arsenal a 100 de vase, iar sultanu vorbise chiar de 500 de corăbii. A ordonat, spune o ştire din 19 octombrie, să se pregătească pentru drum 50.000 de vâslaşi şi 50.000 *assupirs* pentru

mijlocul lunii martie din anul următor, în Anatolia,

Egipt şi Grecia”. Malta, Sicilia sau Apulia păreau să fie ţinta acestor pregătiri. La 3 noiembrie, la Madrid, există temerea, potrivit lui Four-quevaux, ca sultanul, să nu facă „în anul viitor un efort extraordinar, pe mare şi pe uscat, dacă nu moare de mânie fiindcă armata sa a fost respinsă din Malta” 39. La 21 noiembrie *i0* se află aici, după unele informaţii primite din Viena, că în anul următor sultanul îşi va întrebuinţa împotriva lui Filip al II-lea toate forţele, inclusiv pe ieniceri şi garda personală. Ştiri din 12 decembrie anunţau, în plus, că Soliman a făcut publică intenţia războiului împotriva împăratului şi că va merge contra lui în fruntea unei armate de 250.000 de oameni41. Dar în această veste nu se vedea decât un gest făcut de Soliman împotriva opiniei anturajului său. Rămânea convingerea că flota turcească va fi trimisă împotriva Maltei cu aceeaşi comandanţi ca în 1556, căci dacă sultanul ar lăsa-o să se fortifice, n-ar mai putea niciodată s-o cucerească. În consecinţă, se presupunea că lucrurile se vor aranja între sultan şi împărat fără război…

Aceste zvonuri au fost luate foarte în serios de cârmuirea spaniolă. La 5 noiembrie 1565. Filip al II-lea a dat ordin să se fortifice La Goleta; a hotărât, îi scrie el lui Figueroa, să consacre acestui scop cei 56.000 de ducaţi trebuitori42. Decizie care pare fermă pentru că i-a cerut lui Adam Centurione să ia această sumă *a cambio*. Prin executarea acestor ordine; în jurul vechii fortăreţe a început să se ridice o nouă La Goleta (*Goleta la Nueca*, vizavi de *Goleta la Vieja*). Pe de altă parte, cu excepţia a 12 galere ale lui Álvaro de Bazân, rechemate în Spania, regele îşi păstrează întreaga flotă în Siciliaia. Nu a ameninţat oare Marele Maestru că părăseşte insula dacă nu va fi ajutat? La sfârşitul lui decembrie, regele SPaniei îl ajută cu 50.000 de ducaţi (30.000 în schimb (lb. spân. – N. tr.).: îi… *nf*: *i* numerar, 20.000 în alimente şi muniţii), plus 6.000 de infanterişti, cel puţin aşa afirmă agentul toscan 44. fiecare se gândeşte că sultanul nu poate veni asupra Maltei sau fortăreţei La Goleta, raportează Figueroa la 6 ianuarie 1566. Dacă vine asupra Maltei, regele catolic va expedia

acolo 3.000 de germani, 5.000 de spanioli şi italieni care se vor consolida pe colina Saint-Elme, căci Burgul nu se poate repara. Dacă va veni să atace La Goleta, regele va trimite aici 12.000 de oameni care vor instala tabere în jurul fortăreţei.

Totuşi aceste măsuri, aceste eforturi, oricât ar fi de meritorii, nu alcătuiesc o politică adevărată care să aibă pretenţia de a forţa cursul evenimentelor. Există, e drept, la Madrid vagul proiect al unei alianţe împotriva turcilor; se zice că Filip al II-lea caută să se alieze cu Veneţia dar este oare ceva serios? Nu se bucuraseră veneţienii când aflaseră despre căderea fortului Saint-Elme? 45. Ca buni şi cinstiţi negustori, ei îi considerau pe cavalerii de Malta drept tulburători ai negoţului oriental şi nu pierdeau niciodată prilejul să-i informeze pe turci despre ce se petrecea în Occident. Iar când Fourquevaux a venit după informaţii la colegul său, ambasadorul veneţian, acesta l-a asigurat de îndată: *Signioria* nu viza defel o alianţă cu monarhul Spaniei…

La fel stau lucrurile şi în ceea ce priveşte o politică armonizată a Franţei şi a Spaniei: vorbe în vânt şi nimic în plus. Marea întrevedere de la Bayonne nu a marcat o cotitură a istoriei, cum vor fi crezut contemporanii, şi apoi istoricii. De cealaltă parte a Pirineilor exista un regat tulburat, frământat în profunzime, cu, de pe acum, neîndoielnice trădări, având în fruntea sa o femeie neliniştită şi un rege copil. Caterina a început să-l prezinte pe fiul său regatului ca într-un turneu de propagandă, fructuos, de altfel, dar lent. Când călătorii au sosit în sud, s-a crezut că este un prilej favorabil pentru a negocia o eventuală întâlnire cu suveranii spanioli. Puţin interesează cine s-a gândit primul la asta (poate Montluc pe jumătate agent al Spaniei). Filip al II-lea, în orice caz, s-a eschivat de la o vizită personală şi numai la stăruinţele soţiei sale a consimţit, în ianuarie 1565, să îngăduie întâlnirea, de moment, cu familia sa. Dar faptul că va fi apreciat drept potrivit şi poate întemeiat din punct de vedere politic să se lase rugat, nu înseamnă câtuşi de puţin că această

conversaţie l-ar fi lăsat indiferent46.

De cealaltă parte a Pirineilor, întinsa lume hispanică, într-adevăr, era liniştită încă, dar asupra ei apăsau, din ce în ce mai greu, responsabilităţi imperiale şi finanţele înglodate în datorii Prin el însuşi, Filip al II-lea era rezumatul acestui Imperiu, al forţelor şi slăbiciunilor sale. În preajma lui, cea de a treia a sa soţie, Elizabeta, pentru spanioli Isabel, *la Reina de la Paz* *, avea posibilitatea să joace un rol. Era încă un copil, cu greu putea fi considerată o femeie tânără; nu nefericita soţie, aşa cum a fost uneori descrisă. Se pare că ea se hispanizase destul de repede, iar la Bayonne, în orice caz, a jucat perfect rolul care-i fusese fixat. Frances de Álava, ambasadorul Spaniei pe lângă regele Franţei, scria la 1 iulie lui Filip al II-lea vorbind despre tânăra regină: „Asigur pe Majestatea Voastră cu toată sinceritatea pe care o datorez că Majestatea Sa a cucerit toate inimile din lumea bună, mai ales când a fost auzită vorbind despre chestiuni privind religia şi sentimentele de frăţie şi de mare prietenie pe care Majestatea Voastră le poartă şi le va purta regelui Franţei” 47. Şi aceasta trebuie să fi fost adevărat.

Plecată la 8 aprilie 48, tânăra regină a sosit la 10 iunie 49, la Saint-Jean-de-Luz unde s-a întâlnit cu mama sa. împreună au intrat în Bayonne, la 14. Elizabeta a rămas aici aproape două luni până la 2 iulie, ceva mai mult decât fusese prevăzut 5 o. Această reuniune de familie a fost ocazia pentru cele două guverne să obţină garanţii, să proiecteze căsătorii (marea afacere a reuniunilor

— Regina păcii (lb. spân. – N. t.r.)

princiare ale secolului), apoi să se despartă cu mâinile goale, fiecare îndoindu-se mai mult ca niciodată de sinceritatea celuilalt. Iată o falsă mare istorie. În ochii noştri, desigur, nu şi în cei ai actorilor şi contemporanilor.

Nici chiar în cei ai lui Filip al II-lea care i-a dat reginei ca însoţitori pe ducele de Alba şi D. Juan Manrique, cu titlul de observatori şi consilieri. Figura celui clintii domină întrevederea, aşa cum au descris-o contemporanii şi istoricii.

Ceea ce se intenţionează din partea Spaniei este imobilizarea Franţei, cufundarea ei în conflicte interne şi externe. Nu este nicidecum un joc de prieten, dar niciun joc diabolic. Este aproape o necesitate pentru Imperiul spaniol, dispus în jurul Franţei, resimţind automat urmările tuturor agitaţiilor dinăuntrul ei mai ales în Ţările-de-Jos, atât de evident în pericol după tulburările din 1564. Dar înseamnă să se ceară mult Franţei în numele apărării religiei care, încă o dată, este o mască facilă. Nimic nu se oferă în compensaţie. Regina-mamă poate ea oare să renunţe la politica sa de toleranţă pentru un joc care, prea vizibil spaniol, nu poate decât să divizeze şi să diminueze regatul Franţei?

În ciuda surâsurilor şi a serbărilor, aceste divergenţe profunde au ajuns la lumina zilei. Chiar înainte şi în timpul întrevederii, au existat câteva momente de tensiune. Astfel la 7 februarie, atunci când Caterina de Medici trimisese la Bayon-ne ordinul să se facă provizii din abundenţă şi să se pregătească apartamente *à la cspamla*, pentru regina Spaniei şi doamnele sale, Frances de Álava raporta din Toulouse zvonuri potrivit cărora suveranii francezi ar aduce cu ei – ce scandal – pe eretica „Madame de Vendôme”, Jeanne d’Albret. Aceste rânduri din raport au fost subliniate de Filip al II-lea, care a adăugat pe margine: *şi tal es no dexare în à la Reyna* dacă este aşa, n-o voi lăsa pe Regină să meargă acolo51. Şi l-a prevenit imediat52 pe ambasadorul Franţeira că nu dorea să fie prezenţi lântrevedere nici regina de Navarra, nici prinţul de Condé. Alt incident în iunie, puţin înainte de sosirea reginei Spaniei: Frances de Álava află că un ambasador turc a debarcat la Marsilia – ruşine mai mare decât oricare alta. Caterina de Medici, dojenită de ambasador, se apără cum poate. Ea trimite în grabă un curier la ginerele său, D-l de Lansac care va sosi la Aranjuez în aceeaşi zi în care regina Spaniei o întâlnea pe mama sa la Saint-Jean-de-Luz, în 10 iunie 1565. Scuza pe care o aduce Lansac este următoarea: regele şi regina Franţei nu ştiu cu ce scop a venit acest ambasador şi l-au trimis la întâlnire, pentru a

se informa, pe baronul de la Garde. Dacă misiunea sa comportă ceva ce este împotriva regelui Spaniei, este evident că nu se va admite nicio audienţă… „Am răspuns, scrie Filip al II-lea lui Frances de Álava, că eram convins de asta, dar că totuşi mulţi oameni nu s-ar putea împiedica să se mire că acest trimis apare în momentul când sultanul şi-a trimis armada împotriva mea. Că totuşi aveam încredere că i se va răspunde ambasadorului… într-un fel care să le dea tuturor de înţeles prietenia care exista între persoana mea şi cea a regelui Franţei" M.

Era o chestiune măruntă desigur, dar care nu contribuia la risipirea suspiciunilor spaniole. Ambasadorul turc şi-a luat repede rămas bun de la regina-mamă, încă din 27 iunie. Conferinţa era în toi şi regina s-a grăbit să explice ducelui de Alba că vorbise cu ambasadorul turc doar despre jafurile făcute în Provence5S, care ambasador promisese că se vor da despăgubiri, cu condiţia totuşi, să fie trimis un ambasador pe lângă sultan. O ambasadă în Turcia, iată deci intenţia francezilor, gândeşte ducele. Dar de vreme ce armada turcă este aici, răspunde el reginei, „nu poate fi vorba să fie trimis cineva la Constantinopol. Iar la anul, flota regelui Spaniei va fi într-o asemenea stare încât cea a sultanului nu va mai putea face decât foarte puţin rău" *m*.

Se pare deci că la Bayonne spaniolii considerau drept evidentă abandonarea de către Franţa a

'9 tradiţionalei prietenii cu turcii şi că eşti căutau s-o antreneze, într-o alianţă împotriva ereticilor şi, în acelaşi timp, împotriva sultanului. Propunerea în acest sens a fost făcută limpede câteva luni mai târziu. Aceste tratative, declară Fourque-vaux reginei, par „că vor să vă amestece într-o alianţă cu urmări foarte importante". Spaniolii folosesc dorinţele pe care Caterina le-a exprimat la Bayonne. Regina vorbeşte despre căsătorii, aceste căsătorii vor duce la o alianţă. Spaniolii vorbesc mai ales despre alianţă, începând astfel „de la coadă", cum spune Fourquevaux 5?… Or, câte primejdii sunt legate de o asemenea alianţă exclamă ambasadorul; în vreme ce

„Sultanul este, în bună pace cu Majestatea Sa şi francezii sunt mai bineveniţi în porturile şi ţinuturile sale decât în atâtea locuri ale ţinuturilor şi regatelor acestui numit Senior Rege şi, de altminteri, Franţa este astfel orientată încât forţele turceşti nu sunt prea de temut. Pentru a rupe deci pacea cu zisul Sultan şi a pierde comerţul mărfurilor şi traficului supuşilor noştri, această Majestate trebuie să acorde tot ceea ce Majestatea Voastră i-ar putea cere”. Dar ceea ce solicită Caterina – căsătorii avantajoase pentru copiii săi – îi pare lui Fourquevaux puţin probabil să se realizeze, mai ales căsătoria ducelui de Orléans cu sora lui Filip al II-lea, prinţesa Juana care nu dă semne că ar fi de acord cu ea; la fel, nici căsătoria lui Don Carlos cu Marguerite. Diplomaţia spaniolă nu face decât să-şi etaleze cărţile. Este un mod, dacă nu de a imobiliza, cel puţin de a reţine guvernul francez.

La urma urmei, este un joc mărunt. Madridul se serveşte ca de un paravan de argumentul unei mari politici catolice. Dar nu este vorba decât despre o politică spaniolă (o mare politică definitoriu catolică nu poate veni, de altfel, de la Roma. unde Pius al IV-lea murise de curând). Nici nu există în Spania dorinţa unei mari politici mediteraneene: ea ar presupune un elan, o pasiune, interese, o forţă financiară, o libertate în mişcări care nu sunt, cel puţin deocamdată, partea Regelui Prudent. Pretutindeni el se simte împresurat de 2

pericole: pericol în Mediterana, da, fără îndoială, dar, şi pericol din partea piraţilor protestanţi în Atlantic; pericol dinspre Franţa la frontierele Ţărilor-de-Jos; pericol din chiar Ţările-de-Jos, unde se anunţă tulburări, ameninţând toate forţele din Spania şi care ajung în marele nod portuar Anvers. În decembrie 1565, se răspândeşte deja zvonul care va mai circula încă şi se va amplifica ani de-a rândul, despre o călătorie a lui Filip al II-lea în Flandra S8.

În realitate, totul îi interzice lui Filip al II-lea să-şi continue cutare sau cutare mare proiect politic sau să-l continue mai mult de o clipă. În timpul primilor zece ani ai

domniei sale, el nu a putut să înfrunte decât cel mai urgent, cel mai supărător dintre pericole. Şi să-l înfrunte cu cele mai mici cheltuieli, fără să compromită prea mult viitorul. Suntem departe de exagerările imperialiste de la sfârşitul domniei, când Filip al II-lea va mai fi atât de puţin Regele Prudent.

NOTE

1. Leonardo Contarini către doge, Veneţia, 29 decembrie

1564, vezi O. TURBA, op. cit., vol. 1, 3, p. 289.

2. Don García de Toledo către rege, Neapole, 7 ianuarie

1566, *CODOIN*, vol. 27, p. 558.

3. E. CMARRIÈRE, op. cit., vol. 2, p. 774 – 776.

4. Constantinopol, 10 februarie 1565, Simancas E° 1054, f° 64.

5. Álvaro de Bazân către Filip al II-lea, Oran, 10 martie

1565, Simancas E° 486, vezi E. CÂT, *Mission* bibliographique *en Espagne*, 1891, p. 122 – 126.

6. Rodrigo Portillo către rege, Mers-el-Kébir, 13 martie

1565, Simancas E° 485.

7. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, 14 martie

1565, Simancas E° 1054, f° 70.

8. Francavila către Majestatea Sa, Barcelona, 19 martie

1565, Simancas E° 332, Filip al II-lea către proveedorii din Málaga, Madrid, 30 martie 1565, Simancas.

E° 145.

9. Constantinopol, 20 martie, Corfu. 29 nuirtie, Ragnsa.

8 aprilie 1565, Simancas E° 1054, f° 71; la 22, spune

JURIEN DE LA GRA VIERE op. cit., vol. 1, p. 169.

10. La Madrid, la 6 aprilie, ambasadorul toscan Garoes înmâna lui Filip al II-lea ştirile din Levant primite

prin intermediul Florenţei; ele anunţă puterea, nu scopul armadei. Garces către ducele Florenţei, Madrid.

6 aprilie 1565, A.d. S. Firenze, Medireo, 1897, *P* 88.

La fel, Petremol, în scrisoarea sa către Du Ferrier.

7 aprilie 1565, E. CHARRIÈRE (op. cit., vol. 2, p. 783 – 785) indică plecarea grosului flotei din Constantinopol la data de 30, dar nu ştie dacă ea se îndreaptă spre Malta sau La Goleta. Această dată de 30 martie este indicată şi de o ştire din Constantinopol, 8 aprilie 1565, Simancas E° 1054, f° 85.

11. Filip al II-lea către Episcopul din Cartagena (Alberto

Clavijo, proovedor de Málaga), Madrid, 22 martie

1565, Simancas F° 145.

12. Aranjuez, 7 aprilie 1565, Simancas E° 145.

13. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, Neapole.

8 aprilie 1565, Simancas E° 1054, f° 80.

14. Acelaşi către acelaşi, Neapole, 8 aprilie 1565, *ibidem*, f° 81.

15. *Ibidem*,!

16. *Ibidem*.

J. B. E.

172.

94, ştire din Corfu, 30 aprilie 1565. JURIEN Dfi LA GRAVIERE, op. cit.

17.

vol. 1, p.

18. *Ibidem*.

19. Simancas E° 1125.

20. Simancas, E° 1054, f° 106.

21. Recibida a vii de junio, nota pe documentul precedent.

22. C. DURO, op. cit., vol. 3, p. 76 şi următoarele.

23. P. HERRE, op. cit., p. 53; H. KRETSCHMAYR, op. cit., vol. 3, p. 48.

24. J.B.E. JURIEN DE LA GRAVIERE, op. cit., voi 2, p. 140.

25. În mai, Álvaro de Bazân are 19 galere sub ordinele sale, Tello către Filip al II-lea, Sevilla, 29 mai 1565.

Simancas E° 145, f° 284. Ca urmare, escadra sa va creşte şi el va ajunge la Neapole cu 42 de galere.

26. J.B.E. JURIEN DE LA GRAVIERE, *op. cit.*...

vol. 2, p. 167.

27. *Ibidem*, p. 172 şi următoarele.

28. Por cartas del Duque de Seminara de Otranto a 29

de 7 bre, 1565, Simancas E° 1054, f° 207. La 22 septembrie Don García se afla între Zante şi Modon, în faţa insulei nelocuite Strafaria, fiind plecat din insula veneţiană Cerigo, cu intenţia să aştepte acolo armada turcă „la qual forţosamante havia de pasar por alli".

29. J.B.E. JURIEN DE LA GRAVIERE, op. cit., vol. 2, p. 224.

30. Ducele de Alcalá către Filip al II-lea, Neapole 12

septembrie 1565, Simancas E° 1054, f° 194.

31. Pedro d'Avila către G. Pérez, Roma, 22 septembrie

1565, J.J. DOLLINGER, op. cit., p. 629. La miezul care neapărat trebuie să treacă pe anolo (Ib. spân. – N. tr.).

202

32.

33.

34.

35.3 fi.

37.38.

39.40.41.

42.43.44.

47.48.

49.50.51

52, 53 54, nopţii, cardinalul Pacheco a trimis un curier către M.S. cu vestea despre victorie. Cardinalul Pacheco către Filip al II-lea, 23 septembrie 1565, *CODOIN*, vol. 101, p. 106 – 107.

Constantinopol, 6 octombrie 1565, Simaneas *E*°

1054, f° 210; Petremol către Carol al IX-lea, Constantinopol, 7 octombrie 1565, E. CHARRIÈRE. op. cit., vol. 2, p. 804 – 805. Vezi nota precedentă.

Garces către ducele Florenţei, Madrid, 22 septembrie 1565, originalul în spaniolă, A.d. S. Firenze, Mediceo 4897, f° 148.

Citat de J.B.E. JURIEX DE LA GRAVIERE, op. cit. vol. 2, p. 201.

Cardinalul Pacheco către Filip al II-lea, Roma, 23 septembrie 1565, *CODOIN*, vol. 101, p. 106 – 107. FOURQUEVAUX, op. cit., 1, p. 10 – 14. Constantinopol, 25 septembrie 1565, Simaneas E° 1054, f° 205.

FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1 p. 6. *Ibidem*, p. 13.

Constantinopol, 16 decembrie 1565, Simaneas E° 1055, f° 14.

Filip al II-lea către Figueroa, 5 noiembrie 1565, Simaneas E° 1394.

Fourquevaux către rege, 21 noiembrie 1565, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1 p. 10 – 14. A.d. S. Firenze, Mediceo 4897 bis, 29 decembrie 1565. FOURQUEVAUX op. cit., vol. 1, p. 36.25.000 de scuzi plus 3.000 de spanioli.

García Hernandez către Filip al II-lea, Veneţia, 26 iulie 1565, Simaneas E° 1325.

Saint-Sulpice, 22 ianuarie 1565, E. GABIE, op. cit., p. 338; Filip al II-lea către Figueroa, 3 februarie 1565; Garces către ducele Florenţei, A.d. S. Firenze, Mediceo 4899, f° 64.

Bayonne, 1 iulie 1565, A.N.K. 1504, B 19, nr. 46. Luis GABRERA de CóRDOBA, op. cit., vol. 1, p. 423, dă datele de 8 şi 14 iunie.

Ducele de Alba şi D.J. Manrique către rege, Saint-Jean-de-Luz, 11 iunie 1565, A.N., K 1504, B 19.

Acelaşi către acelaşi, Bayonne, 28 şi 29 iunie 1565, *ibidem*, nr. 37 (rezumat).

F. de Álava către Filip al II-lea, Toulouse, 7 februarie

1565, A.N., K 1503, B 19, nr. 33 «. Notă autografă a lui Filip al II-lea pe margine.

Trebuie să se ţină seama, în realitate, de întârzierile

de pe drum.

Saint-Sulpice către Caterine de Medici, 16 martie 1565, E. CABIE op. cit., p. 357 – 358.

Aranjuez, 12 iunie 1565, A.N., K 1504, B 19, nr. 11.

Îi

55. Este foarte posibil la rigoare, ca aceste jafuri să fie fictive, H. FORNERON, Histoire *de* Philippe II, vol. 1, p. 322.

56. Vezi mai sus nota 50.

57. Op. cit., vol. 1, p. 20, 25 decembrie 1565.

58. D. Francei de Álava către Filip al II-lea, 13 decembrie 1565, aut. A.N., K 1504 B 19, nr. 95.

I

1 *M*\;

M

I i;

?”

Mi iAC

ORIGINILE SFINTEI-LIGI: 1566 – 1570

De la 1566 Ia 1570, evenimentele se precipită. Fără îndoială, aceasta este urmarea logică a perioadei relativ calme pe care o închide brusc şi violent lovitura de teatru din Malta din toamna anului 1565.

Totuşi, incertitudinea se menţine... Va atrage oare lumea mediteraneană şi va fixa în perimetrul său, sub formă de proiecte şi iniţiative viguroase, forţele sporite ale Imperiului hispanic, sau acestea se vor îndrepta către Ţările-de-Jos, alt pol al puterii lui Filip al II-lea? Aceste ezitări îşi au partea lor de responsabilitate într-o meteorologie politică mult timp nesigură. În cele din urmă, cine va decide? Oamenii sau împrejurările, uneori absurd adăugate, unele altora? Occidentul sau Orientul otoman, mereu „ameninţător din aer” şi gata să se năpustească asupra Occidentului?

1. ŢĂRILE-DE-JOS SAU LUMEA MEDITERANEANĂ?

Alegerea lui Pius al V-lea

La 7 ianuarie 1566, un vot neaşteptat aducea pe tronul pontifical pe cardinalul Ghislieri, cunoscut de contemporanii săi sub numele de cardinalul i 1

Îi

din Alessandria. În semn de recunoştinţă faţă de Carlo Borromeo şi partidul său care îi asigurase alegerea, el a luat numele de Pius al V-lea, onorând un înaintaş care totuşi nu-l iubise în mod deosebit. Pius al IV-lea, Pius al V-lea – contrastul este puternic între cei doi oameni. Originar dintr-o bogată şi puternică familie milaneză, primul este un politician, un jurist, un om aparţinând încă Renaşterii. Pius al V-lea în copilărie a păzit oile. Este unul dintre acei nenumăraţi fii de oameni săraci în care Biserica a găsit adesea în secolul Contra-Reformei slujitorii săi cei mai pasionaţi. De altfel, pe măsură ce trece secolul, ei, săracii, sunt cei care, din ce în ce mai mult, dau tonul Bisericii. Săracii sau (cum le zicea fără să surâdă Alfonso de Ferrara, cel care va încerca zadarnic la 1566 să determine alegerea unchiului său, cardinalul Ippolito d'Este) noii veniţi. Pius al V-lea este tocmai la timp unul din aceşti noi veniţi, nu un „princiar", un prieten şi un cunoscător de lume, apt pentru acele compromisuri fără de care „lumea" n-ar putea exista. El are fervoarea, asprimea, instransigenţa omului sărac, la nevoie, duritatea sa extremă, refuzul său de a ierta. Nu e, cu siguranţă, un papă al Renaşterii, epoca acesteia a trecut. Peste acestea un istoric a considerat potrivit să-i găsească personalităţii sale ceva medieval; am spune mai curând, împreună cu un altul, ceva biblic 1.

Născut la 17 ianuarie 1504 2 la Bosco, lângă Alessandria, el nu a datorat decât unei întâmplări posibilitatea de a frecventa şcoala. La 14 ani intra la mănăstirea dominicanilor de la Voghera-Făcea profesiune de credinţă în 1521 la mănăstirea Vigevano, era hirotonisit preot şapte ani mai târziu, după ce studiase la Bologna şi Genova De atunci, nimic mai lipsit de relief decât viaţa lui

Fra Michele din Alessandria, cel mai modest dintre dominicani, cu obstinaţie sărac, necălătorind, când călătoreşte, călătoreşte pe jos, cu traista în spate. Onorurile îi vin, dar îl supără totdeauna; şi le însoţesc sarcini grele. Stareţ, apoi proveditor, iată – l către 1550 inchizitor al diocezei de Como, la un punct nevralgic al frontierei şi al apărării catolice. El luptă acolo cu îndârjire. Şi bineînţeles că pune să se sechestreze baloturi întregi de cărţi eretice, în acel an 1550 care, iată, i-a adus dificultăţi nemaiîntâlnite. Dar şi o călătorie la Roma şi o luare de contact cu cardinalii Inchiziţiei, mai ales cu cardinalul Caraffa care de atunci se va interesa de el – Acest sprijin a făcut să fie numit comisar general al Inchiziţiei din vremea papei Iuliu alIII-lea. Odată cu ungerea lui Paul al IV-lea, la 4 septembrie 1556, era făcut episcop de Sutri şi Nepi dar, pentru a-l păstra aproape de el, papa îl numea prefect al Palatului Inchiziţiei. La 15 martie 1557, el îl avansa cardinal. Viitorul Pius al V-lea, într-adevăr, este un om după sufletul lui Paul al IV-lea: are intransigenţa, violenţa pasionată, voinţa de fier a acestuia... Fireşte, nu a trăit în termeni prea buni cu succesorul său: Pius al IV-lea este prea „monden", prea dedat compromisurilor, prea dornic să placă pentru a se înţelege cu „cardinalul de Alessandria". Noul papă ar fi trebuit în 1566 să ia numele de Paul al V-lea.

La acea epocă, bătrânul pleşuv, cu barbă lungă, albă, acest ascet care nu mai este decât piele şi osă, are totuşi o vitalitate excepţională, de o activitate fără limite, neacordându-şi niciun răgaz, nici chiar în zilele teribile bântuite de sirocco la Roma; trăind din puţin: „la prânz, o supă cu pâine, două ouă şi o jumătate de pahar cu vin; seara, o supă de legume, o salată, câteva scoici şi un fruct copt. Carnea nu apărea pe masa lui decât de două ori pe săptămână" 4. În noiembrie 1566, mergând să viziteze pe ţărm unele lucrări de apărare, a fost văzut mergând pe jos, ca odinioară, alături de litiera sa. 5 Virtutea sa l-a desemnat voturilor Colegiului Sfânt, nu intrigile sale sau ale prinţilor care, de astă dată, au rămas străini de

alegere6. În 1565, Reque-săns îi scrisese lui Filip al II-lea: „este un teolog şi un om de bine, de o viaţă exemplară şi de un° zel religios. După opinia mea, este cardinaiul care ar fi necesar ca papă în timpurile de astăzi” 7.

Pe tronul Sfântului Petru, Pius al V-lea nu şi-a infirmat trecutul şi, încă din timpul vieţii, a intrat în legendă. Din primul an al pontificatului său, Requensens repeta tuturor că de trei secole Biserica nu avusese un şef mai bun şi că era un sfânt. Aceeaşi judecată se găseşte şi sub pana lui Granvelle8. Este imposibil să-l abordăm pe Pius al V-lea fără a ţine seama de caracterul său deosebit. De altfel, cel mai mărunt text datorat lui, dă o impresie stranie de violenţă şi de prezenţă. El trăieşte în supranatural, cufundat în fervorile sale, şi faptul că nu se află în această lume josnică, închistat în meschinele calcule chibzuite ale oamenilor politici, face din

Pius al V-lea o mare forţă a istoriei, imprevizibilă şi periculoasă. Un consilier imperial scria încă din 1567: „Am prefera ca actualul Sfânt Părinte să fie mort, oricât de mare, de inexprimabilă, de nemăsurată, de neobişnuită ar fi sfinţenia sa” 9.

Trebuie să credem că, pentru unii, această sfin

tenie era o piedică…*!*

Intransigent, vizionar, Pius al V-lea are, mai mult decât oricare altul, sensul conflictelor Creştinătăţii cu Paginii şi Ereticii. Visul său a fost să angajeze aceste mari lupte şi să tempereze cât mai repede conflictele care divizau lumea creştină împotriva ei însăşi. Foarte curând a preluat vechiul proiect al lui Pius al II-lea de a alia principii creştini împotriva turcilor. Unul dintre primele sale gesturi a fost să ceară, la Roma, lui Filip al II-lea să renunţe la disputa întâietăţii cu Franţa care, sub pontificatul lui Pius al IV-lea, provocase retragerea lui Reque-sens 10. Cu asemenea disensiuni s-a încercat să fie împins Regele Prea Creştin către alianţa cu turcii.

Altul dintre primele sale gesturi a fost de a contribui la înarmarea maritimă a Spaniei. Se ştie la ce târguieli dădeau loc concesiile bunăvoinţei ecleziastice acordate

Spaniei, gratificaţiile care trebuiau oferite părinţilor şi favoriţilor papei, cheltuielile accesorii, timpul pe care toate acestea le reclamau. Or, subsidiul pentru galere acordat de Pius al IV-lea pentru cinci ani ajungând tocmai la expirare chiar în momentul alegerii sale, noul papă le-a reînnoit imediat, fără discuţie. La 11 ianuarie 1566, patru zile după încoronarea pontificală, Requesens, scriind lui Gonzalo Pérez, se bucura fără rezerve de acest *quinquenio* care nu-l costase niciun maravedís pe rege. „Data trecută el costase 15.000 de ducaţi în rente luaţi de la vasalii din regatul Neapolelui, şi 12.000 de ducaţi în Spania pentru pensiile nepoţilor papei, fără a mai socoti sumele importante cheltuite cu trimiterea miniştrilor însărcinaţi cu negocierea" X1. Alt pontificat, alte moravuri. Biserica are, cu certitudine, în Pius al V-lea un stăpân energic, decis la o nouă cruciadă. Or, evenimentele anului 1566 nu puteau decât să creeze un climat favorabil pentru cruciadă.

Turcii în Ungaria şi în Adrialica

Noutăţile din Levant erau alarmante în noiembrie şi decembrie 1565. Admis în audienţă publică la deschiderea conclavului, în 30 decembrie 1565, ambasadorul veneţian, date fiind aceste veşti rele, îi conjurase pe cardinali să aleagă în grabă un suveran pontif 12. „Opinia comună" vorbea despre o armadă mai puternică decât cea din anul Maltei.

Aceste ştiri din noiembrie şi decembrie explică dispoziţiile de anvergură ale statelor majore. Filip al II-lea reaminteşte lui Chantonnay, la 16 ianuarie, că, având în vedere anunţarea unei armade turce mai numeroase şi mai puternice decât cea din 1565, a hotărât să se îngrijească de apărarea celor două fortăreţe mai ameninţate. La Malta va trimite pentru a se adăuga efectivelor proprii ale cavalerilor, 1.000 de spanioli din trupe încercate, 2000 de germani şi 9 3.000 de italieni. Către La Goleta, unde fortăreaţa nouă nu este terminată – 5.000 de spanioli antrenaţi, 4.000 de italieni şi 3.000 de germani, adică 12.000 de oameni care vor fi dispuşi, în lipsa spaţiului, în

„munţii” vecini cu fortăreaţa, care sunt bogaţi în apă 13. Aceste planuri antrenează numeroasele măsuri în care excelează minuţioasa maşină birocratică a lui Filip al II-lea. Activitatea sa nicidecum tăinuită de astă dată, dimpotrivă, publicitară voit, este semnalată de toţi ambasadorii străini la Madrid *u*. Ordinele sunt date cu glas tare şi răspicat. Numirile se succed: cea a lui Ascanio della Corna la comanda germanilor care sunt trimişi în Malta; a lui Don Hernando de Toledo, fiul ducelui de Alba, pentru La Goleta, şi a lui Don Álvaro de Sande la Oran 15. La 26 ianuarie, Fourquevaux vorbeşte despre un convoi, la Oran, de 2000 de spanioli luaţi din garnizoanele din Neapole. El scrie chiar că spaniolii ar dori un atac otoman împotriva Apuliei şi Siciliei, fiind siguri într-un asemenea caz că „întreaga Creştinătate le va sări imediat în ajutor”. O lună mai târziu, acelaşi Fourquevaux raportează că regele Spaniei oferea patru oraşe din Italia veneţienilor pentru a-i atrage într-o alianţă împotriva sultanului 16.

Publicitatea făcută în jurul înarmărilor spaniole îi trezeşte de altfel bănuielile. El se întreabă dacă cifrele pe care i le-a comunicat ducele de Alba nu sunt exagerate. Sunt bănuieli nedrepte, aceleaşi cifre se regăsesc în ordinele şi comunicatele regelui 17. Ar rămâne de explicat de ce spaniolii, contrar obiceiurilor lor, au făcut atâta vâlvă în jurul acestor preparative. Să fie oare pentru a disimula altele? De altminteri ei sunt discreţi în legătură cu înarmările maritime continuate la Barcelona ca şi la Neapole, şi care, cel puţin în acest din urmă oraş, sunt stânjenite de lipsa condamnaţilor la galere 18.

În acest timp din Constantinopol soseau veşti care, dacă erau adevărate, făceau inutile o bună parte dintre aceste măsuri de prevedere. Un raport din 10 ianuarie declara într-adevăr ca armada va ieşi într-adevăr în larg, dar mai puţin

puternică decât cea care fusese trimisă împotriva Maltei, căci ducea lipsă de vâslaşi şi muniţii. Se prevedeau vreo sută de galere, cu Piali Paşa, fără nicio acţiune în stil

mare, ci poate, pentru a incomoda concentrările flotei hispanice, doar un raid până la ţărmurile Genovei. Pe de altă parte, şi aceasta era marea noutate, totul confirma că bătrânul Soliman se pregătea să meargă personal în Ungaria şi, dincolo de Ungaria, să-şi împingă armatele asupra Vienei 19. În realitate, războiul reîncepuse de-a lungul frontierei balcanice în 1565. Zadarnic trimisese Maximilian agenţi şi scrisori pentru a-i pune capăt şi a intra în cadrul armistiţiului din 1562. Reîntoarcerea la armistiţiu era cât se poate de îndepărtată de spiritul sultanului care făcea mari pregătiri militare: se vorbea despre 200.000 de turci şi 40.000 de tătari. Comandanţii turci se pregăteau pentru război, ruinându-se în cumpărări de cămile şi de cai care erau deja foarte scumpi, *carissimos*. Alt fapt simptomatic: bătrânulsangeac din Rodos, Ali Portuc, paznicul arhipelagului, era pe picior de plecare, el şi cu galerele sale, spre Dunăre, cu misiunea de a fabrica aici vase şi greemente pentru trecerea fluviilor 2 o.

Proiectele maritime împotriva Occidentului nu erau totuşi părăsite. La 27 februarie vâslaşii sosiseră la Constantinopol21, semn că galerele erau pregătite. Plecarea lor era anunţată pentru 1 aprilie. Dar toate ştirile concordau în a spune că numărul lor nu atingea o sută 22. Şi de vreme ce se făcea un război cu Ungaria, se putea sconta un pericol mai mic în Mediterana23. Genova care a dispus totdeauna în Levant, poate din pricina marelui număr de renegaţi genovezi, de cel mai bun serviciu de informaţii – fusese prevenită, printr-o scrisoare datată din 9 februarie 1566 că armada turcească proiecta să intre în golful Veneţiei, îndreptându-se apoi spre Fiume şi, după ce avea să strângă acolo o pradă care nu putea fi decât considerabilă, să-şi deschidă drum ca să meargă în sprijinul armatei Măritului ’1 Padişah în Ungaria 24. Ea nu-şi va mai prelungi călătoria înainte decât dacă va afla că flota spaniolă nu era concentrată.

Fiecare începe atunci să se liniştească. Maltezii, scrie Requesens regelui la 18 aprilie, apreciază că greaua

ipotecă ce apăsa asupra lor este de-acum încolo în întregime ridicată25. Filip al II-lea, în mai, pare pe punctul să anuleze marile măsuri de prevedere din timpul ierniix, iar viceregele Neapolelui, dornic de economii, solicită la 20 aprilie să concedieze pe germani de îndată ce va fi recuperat pe cei 1.500 de spanioli din Neapole, împrumutaţi lui Don García de Toledo, şi care trebuie să se afle în Sicilia sau la La Goleta 27.

Totuşi flota turcească a părăsit Constantinopolul la 30 martie, după unele ştiri cu 106 galere, după altele doar cu 90, inclusiv cele 10 din Alexandria *2 s*. Dar ea nu se grăbeşte defel să traverseze Arhipelagul. Ea se ocupă aici să lichideze, fără luptă de altfel, dominaţia genoveză în insula Chios, mulţumindu-se, la început, să-i exileze pe *signori mahonesi*, cu femei şi copii, la Caffa, în Marea Neagră *2S*>. La Corfu, în 10 mai, tot se mai presupune că ea va intra în Golf30, dar abia la 10 iulie a fost zărită în canalul insulei31. La 11 ea se află la Valona32 de unde trece curând la Durazzo, apoi la Bocche di Cattaro şi la Castelnuovo, unde soseşte probabil în 23 33.

La aceste veşti, Marele Maestru al Maltei şi Don García de Toledo hotărăsc să se debaraseze de soldaţii lor inutili, timpul fiind prea înaintat pentru ca armada turcă să poată întreprinde ceva împotriva insuleiăi. Optsprezece galere veneau deci să-i ia pe soldaţii germani, iar marchizul de Pescara, numit cu câteva luni înainte la comanda generală a trupelor trimise de Filip în insulă, îşi părăsea postul, nemaiavând nimic de făcut acolo. Departe de a provoca o tresărire de surpriză, intrarea flotei turceşti în Adriatica pare să-i fi găsit pe spanioli fericiţi de ocazie. Golful era afacerea veneţienilor. Lor le revenea să se înarmeze, să ducă tratative, să-şi ia măsuri de prevedere. Ce riscau spaniolii în această aventură? Ţărmul napolitan era prevenit, apărat, 2

evacuat de locuitorii săi pe o rază de două leghe în adâncime.

Potrivit informaţiilor veneţiene, flota turcească sosită către 22 iulie la Cattaro număra 140 de corăbii, dintre care

120 galere sau *fuste*. La 22, Piali Paşa, cu trei galere, fusese până la Ragusa şi primise acolo tributul Republicii lui San Bia-gio3S. Câteva zile mai târziu, armada îşi începea asalturile sale îndrăzneţe asupra ţărmului puţin roditor din Abruzziăe. La 29 iulie, ea debarca în apropiere de Francavilla 6.000 până la 7.000 de oameni, punea stăpânire pe oraşul părăsit de locuitori şi-i dădea foc. Din Francavilla, o galeră a pornit în recunoaştere cu două bărci în apele Pescarei, dar oraşului, în stare de apărare, i-a fost suficient să tragă câteva salve de tun pentru ca vasele cercetase să se întoarcă, armada îndreptându-se către Ortona a Mare. Şi acolo a găsit oraşul evacuat şi i-a dat foc, împreună cu câteva sate de pe ţărm. La 5 august, turcii au urmărit un obiectiv la opt mile în interior, până în localitatea numită Serra Capriola, în provincia Căpitanata. Neşansa nu i-a ocolit: la sfârşitul incursiunii au nimerit peste o apărare viguroasă şi neaşteptată care i-a făcut să se retragă în dezordine. La 6 august, seara, flota apărea în faţa oraşului Vasto cu 80 de galere, dar s-a pierdut în noapte. La 10 s-a aflat la Neapole că furtuna aruncase pe uscat patru galere turceşti, în dreptul oraşului Fortor37. Echipajele evident se salvaseră, dar s-a dat ordin să fie recuperată artileria şi pânzele cu funiile lor, şi apoi să se incendieze navele pe care turcii ar fi reuşit probabil să le relanseze la apă. Totul era în ordine, adăuga raportul, pentru cazul când flota duşmană ar veni din nou pe ţărmurile regatului. În aşteptare, oamenii se bucurau de slabul efect al atacurilor precedente. Viceregele, aflând despre plecarea armadei din insula Chios, ordonase evacuarea completă a tuturor punctelor neapărate ale litoralului şi turcii nimeriseră pretutindeni în 13 gol. Făcuseră în total trei prizonieri, mai mare râsul... De fiecare dată până atunci când venise împotriva regatului armada turcă, ea capturase cel puţin 6.000 de suflete, chiar când avea pe urmele sale un număr însemnat din galerele Majestăţii Sale Catolice. Cât despre pierderile materiale, ele erau mai mici decât existase temerea înainte *3 s*.

Or, deja armada turcă părea că a luat drumul de întoarcere. La 31 august ea îşi carena vasele la Castelnuovo, apoi ajungea la Lepanto, cu echipajele nu prea în apele lor, decimate de boli. Puţin mai târziu se regrupase la Prevesa, de unde, se spunea, pornise în larg către Constantinopol 39. Au fost deci destul de surprinşi când au văzut revenind împotriva Albaniei – „Cimara" – cum i se spunea *4 o* – în septembrie. Armada urcă din nou până la Valona. Proceda în felul acesta numai ca să-i pedepsească pe albanezii revoltaţi? *41* Viceregele şi-a pus această întrebare fără să se neliniştească peste măsură, căci echipajele din Neapole, în care se făcuse înlocuirea germanilor prin spanioli, fuseseră menţinute în stare de alarmă. Noua primejdie se retrăgea de la sine, în linişte, înainte de revenirea iernii.

Aceasta a fost campania maritimă din 1566: de o parte ca şi de cealaltă o luptă fără amploare, căci turcii au făcut prea puţin în Marea Adriatică, iar spaniolii s-au mulţumit să aştepte. Spaniolii s-au ferit cu străşnicie să se năpustească asupra Algerului sau a Tunisului, cum au lăsat un moment să se creadă că aveau intenţia42. Ei s-au abandonat liniştii acestui an care rezerva altora loviturile şi primejdia. Veneţia avea prea puţin obiceiul să se îngrijoreze din pricina celorlalţi pentru a mai putea inspira milă şi ea părea singura vizată. Turcii veneau peste ea, în golful ei, contrar tuturor convenţiilor. Aceasta i-a inspirat temeri puternice şi a îndemnat-o să facă faţă imediat. În iulie, a lansat la apă o sută de galere *4*$, şi poate că această atitudine fermă i-a oprit pe turci din marşul lor către nord. Oricum, Veneţia a fost foarte neliniştită, şi neliniştile sale au fost 21

al îndemna J, *Dfn* Ga-ia de Ină a mai să fi°tă, căci 1 + ducă la *Bridi*; *kdo*

Lui Don Garda? / ca adă" g & du i preâteau turceşti «dă r P-Utea D «Puşti «ia cele ale

Papei se r9 ea a T 9 rmadei ale regelui T™ Statele fuse? – 9 Ugust 4S. lui re?. dar 1 a P pe

J cele două forte indoială S a° turca n-*ar fi* n „IOrfe

spaniolă şi!

JuPtadecâtunmo” SCăpa-Dar VeS9 Jota l-ar către sud 7? C1” d s-a creW 9 D” a dorit agresiv. pfina îndit oi să

Reluarea războiului în Ungaria Ji;

Moartea împăratului Ferdinand (25 iulie 1564) servise drept pretext turcilor ca să ceară plata restului de tribut şi să pună din nou în discuţie armistiţiul din 1563. Plata s-a efectuat la 4 februarie 1565 47, şi în schimb armistiţiul a fost reconfirmat pentru opt ani. Dar Maximilian, care nu renunţa la proiectele sale împotriva Transilvaniei, strânsese trupe importante şi cucerise Tokay şi Serenes. Or, a atinge Transilvania sau a contraria din această parte acţiunile turcilor, însemna a reaprinde discordiile latente, a angaja un război „acoperit” care, ca de obicei, se rezolvă într-o serie de lovituri îndrăzneţe şi de asedii. Lunga frontieră a Ungariei a fost, în 1565, mai hărţuită ca oricând. Maximilian, prins în certurile interne din Transilvania, ea într-un viespar, a făcut zadarnice eforturi pacificatoare, mai mult sau mai puţin sincere, la urma urmei căci dorea pacea, dar nu înţelegea să cedeze. În plus, se confrunta cu ostilitatea puternică a marelui vizir Mehmet Sokolli, iar sultanul însuşi era dornic că şteargă printr-un succes răsunător ruşinea din Malta. Or, din avanpostul său, paşa din Buda, Arslan, nu înceta să aţâţe la război, prezentând până la ce punct era lipsită Ungaria creştină de trupe. Dând exemplu, s-a aruncat el însuşi la 9 iunie 1566 asupra micii fortăreţe de la Palota, dar puţin cam pripit, căci imperialii au eliberat-o în clipa când era gata s-o cucerească şi, profitând de elanul lor, au luat ei înşişi Wessprimul şi Tata, masacrând în oraş tot ce au întâlnit în cale, prieteni şi duşmani, unguri şi turci, fără deosebire 4 s.

Astfel reîncepea războiul din Ungaria. Nu s-ar putea spune că era o surpriză. La Viena nimeni nu ignora că era de prevăzut o reacţie otomană. Dieta germană acordase pentru anul în curs un ajutor excepţional de 24 *Romermonale*, plus opt pentru fiecare dintre cei trei ani următori 49-La 29 aprilie 1566, ambasadorul spaniol la 2

Londra, vorbeşte în legătură cu acest ajutor despre 20.000 de infanterişti şi 4.000 de cai pentru trei ani Se. Pe de altă parte, Maximilian obţinea de la Papalitate şi de la Filip al II-lea ajutoare în bani şi în oameni despre volumul cărora documentele noastre au opinii întrucâtva diferite, dar care au fost considerabile. La *23* martie 1566 agentul toscan la Madrid vorbeşte de 6.000 de soldaţi şi 10.000 de scuzi pe Junã (care fuseseră, de altfel, asiguraţi de Filip al II-lea încă din 1565 51). Aceste sume trebuiau să fie plătite prin mijlocirea bancherilor Fugger şi a celor genovezi52. Peste o lună (6 iunie), el vorbea de 12.000 de scuzi pe lună, fără a mai socoti un vărsământ de 300.000 de scuzi 53.

Împăratul a avut deci timpul şi resursele necesare să se pregătească. În timpul verii, el a adunat lângă Viena 40.000 de oameni pentru trupe, altminteri destul de amestecaţi S4, care nu-i dădeau posibilitatea decât să se apere: dar nici nu avea altă intenţie. Distanţa dintre Constantinopol şi Buda fiind mare, el sconta, efectiv că enorma armată otomană nu se va deplasa prea repede. Se socoteau 99 de zile pentru întregul parcurs. îi rămânea deci puţin timp să lupte, căci încă din octombrie ea avea să fie oprită din pricina frigului şi a dificultăţilor de aprovizionare, considerabile pentru o armată numeroasă într-un ţinut aproape pustiit. Este cel puţin ceea ce îi explica împăratul lui Leonardo Contarini, ambasadorul veneţian5S nu fără ceva lăudăroşenie. Căci la 20 mai acelaşi ambasador nu se făcea el oare ecoul discuţiei avute când menţiona cifre evident exagerate care ridicau armata imperială la 50.000 de infanterişti, 20.000 de cavalerişti, plus o importantă flotă dunăreană M?

În realitate, armata lui Maximilian nu pare să aibă altă calitate decât aceea pe care Busbec o cunoscuse şi o judecase atât de sever în 1562. ourquevaux nu greşea când gândea că războiul nu se putea întoarce în avantajul său şi când, «crea ca „Padişahul turcilor să se încăpăţâneze S1 să persevereze în campania sa din Ungaria:

căci altfel, vermina Germaniei este prea de temut,

dacă afacerile se liniştesc în zisa Ungarie” 57. Din nenorocire pentru Franţa războaielor religioase, atât de des devastată de mercenarii germani, pacea avea să se restabilească în Ungaria în 1568 şi să dureze până în 1593.

Împotriva trupelor lui Maximilian, o enormă armată otomană, 300.000 de oameni, divizată în diferite corpuri, se îndrepta spre Ungaria, potrivit informaţiilor primite de Carol al IX-lea, erau înarmaţi după felul lor caracteristic, cu o cantitate atât de mare de tunuri şi cu toate celelalte muniţii, încât e mai mare spaima” 5 (t. Sultanul părăsise Constantinopolul la 1 mai59 cu un aparat mai impozant decât în oricare alta dintre cele douăsprezece campanii anterioare. El se deplasa în car, sănătatea sa nepermiţându-i să meargă călare, pe marele drum militar şi comercial de la Constantinopol la Belgrad, via Adrianopol, Sofia şi Niş. Se nivelaseră dinainte, de bine de rău, drumurile grele pe care se deplasa carul imperial, în timp ce se făcuse de-a lungul drumului şi o eficace vânătoare împotriva nenumăraţilor bandiţi care atacau armata şi, mai ales, proviziile sale. Pentru ei trebuia mereu să se ridice câteva spânzurători aproape de locurile de popas. Dincolo de Belgrad, problema importantă a fost nu de a se negocia cu transilvănenii, ci de a trece fluviile, Sava la Şabaţ80, Dunărea aproape de Vukovar 61, Drava la Esseg, în zilele de 18 şi 19 iulie 62. De fiecare dată podul trebuia să fie construit de armată pe fluvii cu ape umflate (în special Dunărea), şi nu fără dificultate. După Esseg, un incident, raidul norocos al unui căpitan imperial, a îndreptat marşul armatei turceşti către fortăreaţa de la Sziget (sau Szigetvár) unde, la câteva leghe de Pécs, comanda chiar acest căpitan, contele Nicolae Zriny. Sultanul şi trupele sale au sosit în faţa mlaştinilor oraşului la 5 august; la 8 septembrie, cetatea era cucerită.

Dar operaţiunile turceşti care abia începeau erau de pe acum condamnate: cu trei zile înainte de această victorie, în noaptea de 5 spre.6 sep

tembrie, Soliman Magnificul murise „fie de

bătrâneţe, fie de dizenterie, fie de un atac de apoplexie" spune Hammer63. N-are importanţă! Dar din acel moment precis mulţi istorici datează decadenţa Imperiului Otoman" 64. Precizie, care, cel puţin de astă dată, are un anume sens, pentru că acest Imperiu care depindea atât de mult de cârmuitorul său, trecea în clipa aceea din mâinile Magnificului, ale Legislatorului (aşa îl numesc turcii) în cele ale slabului Selim al II-lea, „fiul evreicei", amator mai mult de vin de Cipru decât de campanii războinice. Marele vizir Mehmet Sokolli a ţinut ascunsă moartea suveranului, i-a dat timp lui Selim să dea fuga de la Koutaya la Constantinopol să pună stăpânire fără violenţă pe tronul vacant. Şi războiul a continuat până iarna, dezlânat, cu succese de o parte şi de alta. Sau, mai curând, şi de o parte şi de alta s-au anunţat succese, astfel încât de la 1 septembrie 1566 arhiducele Carol anunţa din Gorizia, la periferia teatrului principal al operaţiunilor militare65, un raid victorios al căpitanului Croaţiei care apoi revenea cu prizonieri şi animale capturate în Bosnia... Noutatea era imediat transmisă în Spania, pe drumul Genovei. Să fie oare aceeaşi poveste care, la Paris, făcea să se vorbească despre o confruntare importantă a arhiducelui Carol cu turcii, în care şi-ar fi găsit moartea ducele de Ferrară „66

În realitate, războiul era aproape terminat. Odată cu venirea iernii, turcii s-au retras şi armata imperială s-a destrămat de la sine, fără a avea nevoie să fie „sfărâmată". La Paris, în decembrie, se zvonise că vor fi încheiate armistoţu cu turcii înainte de sfârşitul lucrărilor Dietei67. Cât despre Filip al Il-le a, în prudenţa sa> încă din luna septembrie reţinuse pentru serviciul său „tot ceea ce împăratul va demo „riiza dacă Sultanul se retrage68. Precauţie care se explică: Filip al II-lea tocmai văzuse de curând deschizându-se, în acelaşi an 1566, o nouă ti cea a Ţărilor-de-Jos.

Ţările-de-Jos în 156669 r. şi

Nu face parte din subiectul nostru să studiem lungile şi complexele origini ale războiului din Ţările-de-Jos, origini politice, sociale, economice (să ne gândim la marea

foamete a anului 1565 7 o), religioase şi culturale, şi nici să afirmăm după alţi câţiva cercetători, că acel conflict era inevitabil. Ne interesează doar incidenţa sa asupra politicii lui Filip al II-lea pe care îl aruncă din nou cu violenţă spre nord, extrăgându-l din lumea mediteraneană a doua zi dvipă asediul dramatic al Maltei.

Atâta vreme cât Ţările-de-Jos n-au fost". spaniole" decât cu numele (să spunem că până în 1544, dată când au devenit, pentru mai mult de un secol, o fortăreaţă puternică împotriva Franţei: sau, mai bine până în 1555, anul abdicării lui Carol Quintul), până la această dată de 1555 deci, ele au fost ca şi abandonate în voia lor, lăsate propriei libertăţi, rolului lor de răspân-tie, cu toate porţile deschise către Germania, Franţa şi Anglia. O ţară liberă, cu scutirile, tihna politică şi privilegiile sale financiare, o altă Italie, foarte urbanizată, „industrializată", dependentă de exterior, greu de guvernat din acest motiv, şi din alte câteva, altminteri rămasă rurală mai mult decât credem şi, de aceea înzestrată cu o aristocraţie puternică, fie că este vorba de casa de Orania, fie de cea de Montmo-rency (a cărei ramură franceză este mezină) sau cea a contelui Egmont. Această aristocraţie, preocupată de privilegiile şi beneficiile sale, dornică să guverneze, are legături strânse de la distanţă cu disputele partidelor de la Curtea Spaniei, cu partidul păcii, al lui Kuy Gomez, încă din 1559. Iată un fapt care deschide orizonturi a căror importanţă ar trebui demonstrată de cel care ar vrea să scrie o istorie completă a tulburărilor din Ţările-de-Jos.

Prin forţa lucrurilor, fie şi numai datorită poziţiei lor geografice, în centrul ţinuturilor 2

nordice, ţările de la graniţa septentrională a Franţei n-ar fi putut scăpa de numeroasele curente ale Reformei. Ideile se deplasează pe drumurile de uscat şi de mare. Sub forma sa Jutherană, Reforma atinge repede ţările „*flaminganle*"; către mijlocul secolului, ea le propune soluţia sa de toleranţă: o pace religioasă, Edictul de la Nantes în avanpremieră 71. Dar curând prin sudul furnizor de grâu şi de vinuri, prin Franţa, Reforma a realizat

cuceririle sale cele mai largi, de astă dată în beneficiul calvinismului, a acelei Reforme „romane”, militante şi agresive 72, generatoare de sinoade, de celule active pe care nu le prevăzuse şi nu le-ar fi tolerat pacea de la Augsburg. Infiltrându-se mai întâi prin ţările de limbă franceză, ea se revărsase amplu în acea zonă şi triumfa în întreaga răspintie a Ţărilor-de-Jos. Ea contribuia astfel la o şi mai mare deschidere către Sud. Desprinse de Germania din punct de vedere politic, Ţările-de-Jos se eliberează de aceasta şi din punct de vedere spiritual pentru a se orienta către Franţa cea frământată. Vânarea lutheranilor devine aici dificilă odată cu diminuarea vânatului. Pe de altă parte, Anglia este prea aproape pentru ca, în ciuda anumitor rivalităţi, Ţările-de-Jos să poată scăpa de sub influenţa şi politica ei hotărâtă. Anglia oferă, de altfel, refugiu persecutaţilor flamanzi, chiar celor mai modeşti, precum muncitorii care au populat Norwich, şi această asistenţă ţese legături de la un capăt la altul al Mării Nordului.

Evident, ar trebui să facem o deosebire între diferitele curente care agită Ţările-de-Jos. Nu au toate aceeaşi origine: există o frământare populară, mai ales religioasă, adesea socială, şi o frământare aristocratică. Aceasta din urmă, Ja început în mod esenţial politică, se mani

Prin rechemarea lui Granvelle în 1564 şi alcătuirea Confederaţiei de la Palatul Culemburg, n aprilie 1566. Ea a precedat cu patru luni ascoala din a doua jumătate a lui august care, Populară şi iconoclastă, a culminat cu jefuirea bisericilor şi sfărâmarea icoanelor, propagată cir o rapiditate înspăimântătoare de la Tournai1 până la Anvers, adică pe toată suprafaţa Ţărilor-de-Jos. Sunt, într-un cuvânt, două mişcări diferite iar abilitatea Margaretei de Parma a constat în a le opune. Ea i-a ridicat pe nobili – mai puţin Wilhelm de Orania şi Brederode care au ajuns în Germania – împotriva mişcării populare şi oraşelor. Şi astfel s-a restabilit dacă nu autoritatea sa, cel puţin ordinea fără cheltuieli, fără desfăşurări de forţe, doar cu o

dibăcie evidentă.

Dar această politică îşi avea limitele ei şi, în Spania ca şi în afara Spaniei, adversarii săi; Graljvelle la Roma, care nu rămâne inactiv, ducele de Alba în Spania şi, în spatele lui, întregul său partid. De altfel este adevărat că succesul Margaretei de Austria compromitea însăşi puterea lui Filip al II-lea şi apărarea catolicismului. Nu acceptase el în fapt, deşi cu jumătate de gură, practicarea cultului reformat acolo unde el existase deja înainte de tulburările din Juna august? Era o concesie gravă, căci în Spania, Filip al n-lea, celebrele scrisori din pădurea Segoviei, în 1565, o dovedesc – este ostil oricărei concesii reale. Fără îndoială, el acceptă, ca să câştige timp, o clemenţă în amănunte, o „iertare generală" (numai pentru motive politice, se specifică, nu pentru delicte religioase), într-un cuvânt mărunţiş al cărui unic scop este să nu ruineze creditul guvernanţilor. Mii de dovezi afirmă, de altfel, voinţa sa de a pedepsi, de a înfrunta evenimentele. Filip al II-lea este pe deplin hotărât să facă uz în nord de forţa renăscută a Imperiului hispanic pe tărâm mediteranean, de afluxul argintului transportat de flotele din America. Inflexibilitate, lipsă de înţelegere – aşa va spune viitorul. Căci este o poli; tică împotriva naturii să vrei să reglementezi circulaţia în această răspântie a Europei; e o nesocotinţă să izolezi „ţinutul de jos", câtă vreme el se deschide asupra lumii întregi, şi este indispensabil vieţii Europei care se înghesuie la porţile sale şi pe care, Ja nevoie, le va forţa, să-l

transformi într-o tabără fortificată ca între

1556 – 1561, să-i dai o administraţie religioasă separată, autonomă, aşa cum a procedat el prin înfiinţarea unor episcopii noi; să încerci să te opui călătoriilor studenţilor către Paris, pentru a nu cita decât unele dintre panaceele la care se recursese deja – tot atâtea măsuri caduce. Dar o eroare şi mai gravă este să faci din ele o Spanie şi totuşi acesta este lucrul la care se gândeşte în 1566 Filip al II-lea, nedespărţit de Spania...

Înainte de a afla despre tulburările populare din a

doua jumătate a lunii august, el îi scria

Lui Requesens, ambasadorul său la Roma: „Puteţi s-o încredinţaţi pe Sanctitatea Sa că înainte de a îngădui cel mai mic lucru care ar putea să aducă un prejudiciu credinţei şi slujirii lui Dumnezeu, aş prefera să-mi pierd toate statele şi, o sută de vieţi dacă le-aş avea, căci nu sufăr şi nici nu voiesc să fiu stăpânul unor eretici" 73.

La Roma, de asemenea, situaţia era greşit înţeleasă. Pius al V-lea îl sfătuise pe Filip să intervină energic el însuşi: „Ciuma eretică, îi scria el la

24 februarie 15667 i, bântuie în aşa măsură în

Franţa şi în Burgundia, încât cred că în momentul de faţă nu există alt leac pentru ea decât o călătorie a Majestăţii Voastre Catolice". Despre această călătorie Fourquevaux vorbea încă de la 9 aprilie 7S. El revine asupra ei mereu – când este vorba de convocarea în Spania a lui Francisco de Ibarra, comisar general pentru problemele războiului, ale alimentelor şi muniţiei, specialist în transporturi, convocare plină de consecinţe posibile „căci nu există în Spania un om mai potrivit decât el pentru asemenea treburi" 7 e, sau când se pune problema unei expediţii care s-ar pregăti, chipurile, împotriva

Algerului şi care ar putea fi foarte bine îndreptată împotriva l arilor-de-Jos. Expediţia împotriva Algerului se risipeşte curând în fum şi, în una august, cu totul firesc, reapare zvonul care devine din ce în ce mai puternic despre călătoria

1111 „lip al II-lea în Flandra77... – „q

M

Încă de la 18 august, Fourquevaux ştia că se pregătea deplasarea spre nord a marii concentrări de forţe mediteraneene din Spania78, adică cinci până la şase mii de spanioli urmând a fi retraşi din Neapole şi din Sicilia, şi şapte până la opt mii de italieni, cele mai bune forţe ale fronturilor şi fortăreţelor din lumea mediteraneană. Marea campanie a ducelui de Alba trebuia să ducă la cantonarea infanteriei – aşa-numitul *tercio* – din Neapole la Gând, a

celui din Lombardia la Liège şi a celui din Sicilia la Bruxelles 79... Faptul echivala cu dezangajarea directă şi indirectă din lumea mediteraneană: directă prin scoaterea din limitele ei a unor trupe experimentale şi excelente, indirect, prin cheltuielile pe care le presupuneau aceste mişcări. Nu i se vorbise lui Filip al II-lea în Consiliul de Stat despre 3.000.000 în aur?

În plus, această politică implica o serie de măsuri de prevedere din partea ţărilor nordice: din partea Franţei unde protestanţii80 se pregăteau să-i sprijine pe coreligionarii lor, din partea Germaniei unde principele de Orania şi fratele său Ludovic de Nassau8 l, reuşiseră să recruteze trupe, în pofida unui edict de interdicţie al împăratului, în sfârşit din partea Angliei. Toate erau teritorii primejdioase unde Spania suspecta în acelaşi timp indivizii, partidele, suveranii82. Atenţia lui Filip al II-lea, a celor mai buni consilieri şi slujitori ai săi, trebuia în mod necesar să se abată de la sud către nord.

Fireşte, aceste măsuri au părut şi mai necesare după tulburările din luna august. Prieteni sau duşmani, şi chiar ducele de Alba (în această privinţă, mai mult au mai puţin sincer) se mirau de încetineala ripostei spaniole83. Într-adevăr, abia la 25 septembrie Saint-Sulpice afla că ducele de Alba urma să plece în Flandra, devansându-şi suveranul 84. Şi, în acelaşi moment, că instigatorii deosebit de compromişi sau, în orice caz, aceia care erau mai dornici să scape de asprimea spaniolilor, consideraseră prudent să părăsească primejdioasele ţinuturi de jos, unii pentru a

2 ÎS

se refugia în nu mai puţin primejdioasele meleaguri ale Franţei. Şi astfel un val de anabaptişti flamanzi, originari din Gând şi Anvers, s-au instalat la Dieppe 8 fi.

Era de altfel epoca în care (*cel* puţin datorită politicii Margaretei) situaţia se restabilea în Ţările-de-Jos în favoarea Regelui Catolic. Sau părea că se restabileşte. Regele constata, la 30 noiembrie 1566 86 „ameliorarea aparentă a situaţiei din Flandra"; totuşi, adăuga el, nu într-atât încât să se poată renunţa cât de cât la măsurile în curs

de aplicare.

Era 30 noiembrie, e adevărat, la mai multe luni de la răzmeriţe. Dar guvernul spaniol, care luptă neîncetat cu spaţiul şi mulţimea sarcinilor sale, putea oare să acţioneze mai repede? Putea el, surprins la începutul primăverii de manevrele „golanilor" sau, cum li se spunea atunci, ale „clevetitorilor", surprins iarăşi, de astă dată în august, de tulburările populare ale inconoclaştilor, să-şi organizeze imediat riposta? Ducele de Alba va pune, desigur punctul pe i conversând cu Fourquevaux într-o zi, la începutul lui decembrie 1566: „Asalturile pe care turcii le dăduseră Creştinătăţii şi alte câteva temeri" au împiedicat Spania „să vină de hac dezmăţului unora dintre supuşii săi din Ţările-de-Jos" 87. Alarma otomană în lumea mediteraneană, într-adevăr, nu a încetat decât la sfârşitul lui august; până atunci, cum să se pună în disponibilitate vechile trupe spaniole cărora le era rezervat primul rol în expediţia ducelui de Alba?

P ui luxul să se angajeze total.

Dimpotrivă evenimentele din Ţările-de-Jos nu-i mai îngăduie lui Filip al II-lea să acţioneze fără prudenţă în lumea mediteraneană. Această sarcină îndoită, acest tablou dublu de consideraţii explică politica aparent şovăitoare a regelui opaniei. Ea explică refuzurile sale repetate de a urma sugestiile Papei care îl sfătuieşte cu insistenţă să ducă o politică hotărâtă şi eficace, alterna-şi pe un plan şi pe altul, fără a înţelege că pe

™l dintre ele FiliP al II-lea nu-şi putea l l ngad

Pius al V-lea încercase mai întâi să-l antreneze pe Filip al II-lea într-o ligă împotriva Sultanului, vis vechi pe oaie campania lui Piali Paşa în apele italiene ale Adriaticii, în vara anului 1566, îl întărise. La 23 decembrie nunţiul din Spania raporta cardinalului Alessandrino unele cuvinte ale ducelui de Alba: „Majestatea sa lăuda foarte mult sfânta râvnă şi admirabila dorinţă a Sanctităţii Sale...; el lăuda îndestul ideea unei ligi şi a unei uniri", dar pentru moment aceasta ar fi „de prisos" pentru că asemenea iniţiative nu trebuie să fie încercate decât atunci când

principii au forţe neatinse, de nădejde, şi când au încredere unii în alţii; or, în prezent, aceste forţe erau învrăjbite, micşorate şi stingherite din pricina unor bănuieli reciproce". Pe de altă parte, regele Spaniei trebuie să ducă o campanie grabnică şi necesară împotriva propriilor săi supuşi" din Flandra88. Vom recunoaşte în acest mod de a schiţa orizontul internaţional pentru a-i marca norii şi ameninţările şi, în cele din urmă, pentru a refuza ceea ce i se cere, obişnuita metodă a ducelui de Alba... Dar acest punct de vedere pare într-adevăr să fi fost chiar cel al lui Filip al II-lea, care a întârziat mult timp fără să aleagă între Ţările-de-Jos şi lumea mediteraneană89.

Era o alegere dificilă, căci Spania nu putea refuza lupta împotriva turcilor, câtă vreme trebuie să se apere împotriva lor. Dar de aici până la a-i ataca era o distanţă lungă. La sfârşitul acestui an 1566, guvernul spaniol era puţin dornic să îngăduie agravarea a ceea ce în lumea mediteraneană nu înseamnă desigur pace, ci un semirăzboi cu eclipse frecvente. El nu ţine, în plus, să tulbure falsa pace a Europei care-i este indispensabilă, sau cel puţin favorabilă.

Deci se teme de o alianţă spectaculoasă cu Roma pe care lumea protestantă n-ar accepta-o poate fără să riposteze: ar fi un foarte bun prilej să i se producă dificultăţi în Ţările-de-Jos prin toate frontierele larg deschise ale marii răspântii. În Germania, în Anglia, în Franţa (în grupul care înconioară pe amiral şi pe prinţul de Gonde) 2

totul este pregătit în vederea atacului; ar fi suficiente o provocare sau un pretext. De aici provine grija lui Filip al II-lea de a nu se plasa cu niciun chip, în Ţările-de-Jos, pe teren religios. Zadarnic îl îndeamnă Pius al V-lea să înfrunte erezia făţiş. Orice-ar gândi el, Filip al II-lea nu vrea să pară în împrejurarea de faţă decât suveranul care îşi readuce supuşii la supunerea legitimă şi care se foloseşte împotriva lor de drepturile sale imprescriptibile de suveran. Aşa cum îi explică ducele de Alba lui Fourquevaux la 8 decembrie 9 o nu este vorba decât de „a

readuce supuşii răi la supunere… nefiind nici vorbă de religie în aceasta, ci doar, fără ocolişuri, de dispreţul cu care este tratată Majestatea Sa, cu negarea jignitoare a autorităţii şi dispoziţiile sale, lucru care nu poate fi îngăduit de niciun principe care vrea să cârmuiască şi să-şi păstreze statele în pace”.

Este un discurs limpede, dar puţin convingător. Marile pregătiri ale Spaniei, întru totul „rezonabile” cum le califica ducele de Alba, răspândeau o vie nelinişte în toată Europa. Sub paravanul unei expediţii împotriva Flandrei nu se ascundea oare o operaţiune care viza Franţa? Astfel gândea Fourquevaux 91 – şi totul era pregătit pentru ca el să fie ascultat în Franţa, unde ura împotriva spaniolilor care tocmai masacraseră în Florida nişte colonişti francezi era mare, stimulată de altminteri, cu intenţie, de protestanţi. Nu mai puţin vie, neliniştea Elizabetei se ascundea sub o politeţe excesivă. În octombrie, regina se bucurase, oficial de anunţatele succese imperiale împotriva turcilor 92. „Numai să fie din toată inima!”, exclama scepticul G. de Silva, ambasadorul Regelui Catolic la Londra. La 10 decembrie, aflând că Filip al II-lea va merge în Handra prin Italia, ea se întrista nu mai puţin vizibil: dacă el ar fi luat drumul oceanului, ce Plăcere ar fi fost să-l aibă ca oaspete 93! O armată puternică îl va însoţi pe rege? ea o dorea chiar şi mai puternică şi atât de mare pe cât merită astfel se supuşi netrebnici *M*… Sunt asigurări care nu

Înşală pe nimeni şi n-o vor împiedica pe regină să exprime mai târziu temerile sale în legătură cu o eventuală alianţă a împăratului cu Papa şi Regele Catolic, împotriva protestanţilor. Însăşi Veneţia descoperă un subiect de nelinişte în trecerea trupelor spaniole şi consideră necesară să pună Bergamo în stare de apărare96! Cât despre Germania, ea are nenumărate motive, politice şi religioase, de a fi îngrijorată, iar în mai 1567, încă înainte de sosirea ducelui de Alba în îşi ia măsuri de prevedere: ambasadori ai electorului de Saxa, ai ducelui de Würtemberg, ai markgravului de Brandeburg şi ai

landgravului de Hessa sosesc în Ţările-de-Jos, cu misiunea de a cere protecţie pentru lutheranii (*di lege Martinista*) care nu au participat la rebeliunea calvinistă. Dar nu este nici locul să studiem brusca dezvoltare a politicii spaniole în acest an 1566 – să o studiem cum ar trebui; în contextul său european, în mijlocul creşterii temperaturii şi pasiunii religioase care agravează conflictele confesionale ale secolului, creştere care a dirijat totul şi care, mai mult decât intransigenţa sau stângăcia lui Filip al II-lea, decât aşa-zisele sale imprudenţe, şi adevăratele sale opacităţi, se află la originea tulburărilor din Ţările-de-Jos. şi

1567 – 1568: *sub semnul Ţărilor-de-Jos* în

fii

¥

În 1567 şi 1568, lumea mediteraneană a devenit un teatru secundar al activităţii hispanice, pentru că aceasta este fixată în altă parte şi, de asemenea, pentru că ea întâlneşte în lumea mediteraneană complicitatea unei dezangajări aproape generale. În ceea ce priveşte Spania, explicaţia este uşoară: forţele sale vitale, banii, preocupările sale se află în afara Mării Interioare. Pentru Imperiul Otoman însă, explicaţia precisă ne scapă- Incontestabil, Imperiul este solicitat de dificultăţile din partea Persiei 9V, dar ele sunt mult**

mai mici decât afirmă ştirile din Constantinopol. Desigur, este stânjenit de prelungirea războiului în Ungaria, dar acesta, continuă în 1567 în timpul verii şi fără înflăcărare (singurul episod agitat este incursiunea pe care tătarii, şi nu turcii, au făcut-o împotriva graniţei austriece, luând – dar este oare sigur? – 90.000 de prizonieri creştini) şi se termină printr-un nou armistiţiu de opt ani, semnat la 17 februarie 1568, negociat încă din anul precedent 9 s. Fără îndoială, turcii au unele dificultăţi în Albania", dar acestea sunt dificultăţi permanente şi de importanţă secundară. Cât despre cele pe care le întâlnesc în Egipt şi în Marea Roşie 10°, ele oricum nu afectează esenţial cel puţin până în 1569 viaţa Imperiului. Atunci, trebuie oare să explicăm inacţiunea otomană prin foarte marile pierderi

ale campaniei din 1566, în Ungaria sau prin înscăunarea lui Selim al II-lea, puţin pasionat de expediţiile războinice? Este ceea ce au susţinut contemporanii 101 şi, pe urma lor, istoricii. Şi poate este adevărat, deşi nu trebuie să uităm că în spatele „urmaşului nedemn" al lui Solim an, cum spune G. Hart-laub *lo2*, sau al „primului dintre" sultanii trândavi cum îl numeşte L. Ranke lo3 se află un Mare vizir activ, uimitorul Mehmet Sokolli, demn de magnifica epocă a lui Soliman. Trebuie, poate, să ne gândim că cei doi ani insignifianţi, 1567 şi 1568, ascund dorinţa secretă de a lovi Veneţia şi de a o izola cu anticipaţie? în toamna lui 1567, într-adevăr, unele ştiri anunţau construirea unei fortăreţe puternice în Caramania, în faţa Ciprului, precum şi amenajarea de drumuri în interiorul ţinutului. Se ajungea deja la concluzia unui viitor atac al insulei. Oare pentru a fi liberi să acţioneze împotriva Veneţiei să fi încheiat Selim şi consilierii săi armistiţiul din 1568 cu împăratul? Cu siguranţă, de asemenea, că, într-un mod perfid şi puternic, Turcia a fost lovită de recolte proaste consecutive. În februarie 1566, Veneţia se adresa lui Filip al II-lea pentru a obţine gră u: rin el însuşi acest amănunt datează primele «îâicultăţi ale Orientului lo4. O ştire „demnă de

&.%

Încredere" arată că în aprilie, în Egipt şi în Siria, oamenii mor de foame lo5. Nu cumva această situaţie economică explică tulburările concomitente din lumea arabă? Căci recolta următoare verii lui 1566 a fost deosebit de proastă în bazinul oriental al Mediteranei, în întreaga Grecie şi de la Constantinopol până în Albania lofl, şi nu e de mirare că 1567 a fost tot un an dificil. Ilaedo semnalează la Alger o mare foamete care s-a prelungit până în anul următor, în 1568 2°7, căci recolta din 1567 nu pare să fi normalizat situaţia. În noiembrie, un trimis al viceregelui Neapolelui semnala încă, la Constantinopol, o îngrozitoare scumpete a pâinii 108. Şi ciuma, această însoţitoare aproape obligatorie a sărăciei, îşi făcea în acelaşi timp apariţia lo9. O notă din martie 1568, care anunţa încheierea armistiţiului cu împăratul, afirmă de-a

dreptul că el a fost semnat „datorită frământărilor maurilor, scumpetei alimentelor, în principal a orzului…” ll0. Putem deci presupune că recolta din 1567 fusese cel puţin mediocră. Abia după recolta din 1568 o scrisoare va aduce în sfârşit acest comunicat optimist: „La Constantinopol, bună stare sanitară şi belşug, în ciuda lipsei de orz” ni. În timpul acestor ani 1567 – 1568, situaţia alimentară a fost la fel de puţin strălucită şi în lumea mediteraneană occidentală 112.

În orice caz, turcii şi spaniolii au trăit în aceşti ani supravegmndu-se reciproc, hotărâţi să nu acţioneze şi deci colportând la maxim zvonuri false, reuşind să se înspăimânte unii pe alţii, unii crezând că armada celorlalţi ar putea ataca La Goleta, Malta sau chiar Ragusa şi Apulia, Cipru şi Corfu 1I3, ceilalţi temându-se de un raid împotriva oraşelor Tripoli I14, Tunis sau Alger II0-Erau, la urma urmei, temeri trecătoare. Serviciile de spionaj ale beligeranţilor sunt destul de bine organizate pentru ca acest război al umbrelor, acest război al nervilor, să nu poată înşela mult timp partenerii. Dar el a fost suficient pentru a-i obliga să ia unele măsuri de prevedere care apasă asupra întregii vieţi a lumii mediteraneene.

230

Astfel, în 1567 sedesfăşoară scenariul obişnuit. Viceregele alarmează în mai toate flotele sale şi ocupă punctele strategice 118 în timp ce Messina şi Sicilia sunt supuse obişnuitei pregătiri de luptă din timpul verii ll7. Turcii, la rândul lor, îşi scot flota în larg în 1568. Este o măsură pur defensivă, pentru că această flotă va face cale întoarsă după ce va fi atins Valona 117, dar simpla apropiere a câtorva sute de galere este suficientă pentru a declanşa dispozitivele de securitate de pe ţărmurile orientale ale Italiei.

S-a gândit oare Filip al II-lea că în momentul când avea nevoie să fie altundeva, într-un mod eficace, puternic şi înarmat, aceste precauţii costisitoare erau un lux inutil? în orice caz, atunci se asistă în Spania la renaşterea ideii de armistiţiu cu Sultanul şi, după consumarea febrei

înarmărilor şi a influenţei militarilor, reîncep jocurile diplomaţiei. Nu este nepotrivit să subliniem oportunismul, lipsa de prejudecăţi a politicii spaniole, aşa cum s-a evidenţiat de cel puţin patru ori (1558 – 1559, 1563 – 1564, 1567, 1575 – 1581) şi, cu siguranţă, şi în alte împrejurări care au scăpat cercetării noastre. Este o politică foarte diferită de aceea pe care i-o atribuie, cu obstinaţie, istoria.

O dată în plus, nu-i vorba despre negocieri riscant de oficiale (concomitent Filip al II-lea continuă să primească preţioasele subsidii din partea Romei pentru a-şi alimenta războiul împotriva turcilor; esenţialul deci, dacă dă greş, este să nu se compromită). În 1567, Tiţian punea în legătură la Veneţia pe trimisul spaniol García Hernandez cu un ambasador al Sultanului în trecere prin oraş *119*. Acest turc pretindea că împăratul ar obţine fără nicio îndoială armistiţiul pe care el îl solicita Sultanului şi că Regele Catolic & r putea foarte bine să se includă în el. Ambasadorul otoman intra în amănunte destul de ciudate în legătură cu sume neplătite pentru răscumpărarea lui Álvaro de Sande, se oferea să acţioneze 231 >a. Constantinopol, afirma că ar fi scris Împăratu-U1 despre această problemă, fără a fi primit răspuns. Susţinea chiar că în 1566, fără stângăciile lui Mihail Cernovich, el ar fi rezolvat afacerea şi că la acea dată Regele Spaniei era cuprins în proiectul de armistiţiu „după cum Majestatea Voastră are cunoştinţă desigur”, scrie García Hernandez. În sfârşit, acest ambasador, un anume Albain Bey, dragoman al Padişahului, îşi oferea serviciile pentru acţiuni ulterioare şi indica, în acest scop, drept punct de legătură poştal, un negustor din Pera, Domenego de Cayano… Sunt amănunte neînsemnate şi actori neînsemnaţi, dar care se întâlnesc cu alţii. În 1567, de astă dată la Paris 12°, Frances de Álava intră şi el în legătură cu un trimis turc care a venit în Franţa să discute mai ales despre revendicările evreului Micas, favoritul sultanului Selim al II-lea, foarte important personaj, împodobit cu titlul de duce de Naxos, jucând la Constantinopol rolul

unui Fugger la o scară redusă, figură ciudată despre care deja am vorbit! în numele său şi văzându-şi totodată de interesele sale, agentul otoman avansează oferta de a acţiona în slujba Spaniei, propunând, printre altele să-şi folosească influenţa pentru a înlesni un armistiţiu între Regele Catolic şi Sultan. Ruy Gornez, adăuga trimisul, trebuia să cunoască în legătură cu acest subiect multe secrete. Iată ceva care nu-i lipsit de interes. Cum orice veste sfârşeşte prin a se afla – suferind în trecere adeseori deformări – Fourquevaux înregistrează la aceeaşi dată, la Madrid, un zvon ciudat: Sultanul l-ar fi trimis regelui Franţei pe Marele său Dragoman pentru a-l ruga să-i mijlocească un armistiţiu cu Regele Catolic" m-Dacă mai mulţi turci îşi oferă astfel serviciile – nu gratuite, desigur – regelui Spaniei, explicaţia este că ei cunosc mai bine decât Fourquevaux intenţiile acestuia. Căci Filip al II-lea a angajat deja negocieri. Chantonnay, ambasadorul său, a plecat la Viena cu instrucţiuni foarte precise: să ceară încă o dată armistiţiul fără să-l ceară-La 23 mai 1567 el scrie stăpânuhii sau că împăratul l-a trimis la Constantinopol pe episcopul de

233

Agria care odinioară, pe timpul lui Soliman, l-a slujit ca ambasador pe împăratul Ferdinand, pentru a negocia în Turcia. Chantonnay i-a remis copia documentului încredinţat lui de Filip conţinând condiţiile în care suveranul său „ar accepta să trateze o înţelegere cu sultanul"; bineînţeles, afacerea va fi prezentată ca un proiect conceput de împărat şi nu de Filip *12S*. Puţin mai târziu, FIJip al *II-lea* îşi felicita ambasadorul pentru a se fi achitat atât de bine de misiunea sa 12S.

Rezultatul a fost că în luna decembrie a aceluiaşi an, ambasadorii imperiali executându-şi instrucţiunile şi pentru a-şi împinge înainte afacerile proprii, adică încheierea armistiţiului, s-au oferit să-l includă în el pe Regele Catolic, abordând subiectul cu Mehmet Sokolli, pentru mai multă discreţie, în limba croată *12 i*. Dar Marele Vizir a rămas impasibil: dacă Filip al II-lea dorea

un armistiţiu, pentru ce nu trimitea un ambasador? Negocierea nu s-a oprit totuşi aici şi avea să se piardă în mâinile lacome ale lui Joseph Micas 125. În iunie 1568, Chantonnay putea să-i scrie lui Filip al II-lea că e! refuzase să primească un ambasador turc venit la Viena a doua zi după încheierea armistiţiului cu imperialii şi care voise să-i facă o vizită *a su posada* 12G… Filip al II-lea răspunde, *la* 18 iuliel27, aprobându-l pe ambasadorul său şi rugându-l să menţină tratativele pe linia fixată. Negocierile continuă deci, deşi ne este imposibil să-i înţelegem toate mişcările, şi să cunoaştem precis cum au eşuat. Fără îndoială, Fiâip al II-lea nu-l dorea destul de ferm spre a plăti pentru el preţul care ar fi trebuit. O suspendare totală a ostilităţilor în lumea mediteraneană ar fi secat o sursă continuă «e cheltuieli şi de neplăceri. Dar „ostilităţile”? rău atât de reduse încât nu păreau să primejduiască c. ev; a în mod real. Şi chiar să o fi făcut, flota lspanică era, de acum încolo, capabilă să răspundg oricărei surprize. Filip al II-lea dispunea

a locuinţa sa (lb. spân. – N. tr.). *iw-rtrli*: >.

În Spania de 70 de galere, fără a le mai socoti pe acelea care se construiau în continuare la Barcelona, 100 în total, spune Fourquevaux în Acestora li se adăugau forţele considerabile ale flotelor din Italia. Nu erau suficiente pentru a angajao bătălie deschisă cu o mare flotă otomană, dar erau destule pentru a o împiedica pe aceasta1 să acţioneze după plac. Erau destule, de asemenea: pentru a ţine la respect corăbiile şi galiotele» corsarilor: astfel, în 1567 şi 1568 flota spaniolă a putut să cureţe nestingherită strâmtoarea de toţi răufăcătorii săi 129, mai ales algerienii care, în 1566, nu se temuseră să tulbure ţărmurile: Andaluziei până în dreptul Sevillei 13°.

Stăpâni liniştiţi ai mărilor lor, spaniolii au’ putut folosi drumurile mediteraneene pentru concentrarea forţelor destinate Flandrei 131. Aceste manevre, începute mult înainte de 1567, au dat loc încă din primele zile ale anului, unei; serii de călătorii maritime. Infanteria din Neapole s-a îmbarcat în ianuarie I32. Concentrarea

trupelor spaniole veterane se face la Milano puţin mai târziu 133, nu fără vătămări şi mari neplăceri provocate celor care le găzduiesc. Organizarea deplasării acestor forţe de-a lungul Europei va constitui o problemă importantă pentru diplomaţia spaniolă, preocupată să nu trezească prin ceva temeri şi să obţină pretutindeni, cu anticipaţie, permise oficiale de liberă trecere. Refuzurile nu lipsesc, 1 fireşte, în primul rând cel al regelui Franţei 134, şi reaua voinţă este unanimă I35.

Să adăugăm dificultăţile de aprovizionare *1M* şi acelea pe care le ridică transporturile maritime I3? Trebuie să se găsească nave şi călătoriile, întreprinse în ciuda vremii proaste, nu decurg fără incidente. La 9 februarie, la Málaga, 29 de nave încărcate cu muniţii, alimente şi tunuri se răstoarnă şi se scufundă 138. Ducele de Alba, în ceea ce-l priveşte, după ce le-a aşteptat îndelung – poate temporizând, cum sugerează Fourquevaux 139, ca să vadă ce fac turcii – se îmbarcă la Cartagena la 21 aprilie 14°, cu trupe de „*biso*2

235

nosil La Genova, unde se află la începutul lui august 141, este primit cu căldură, copleşit de atenţii, dar şi de revendicări, în special în legătură cu Corsica unde asasinarea lui Sampiero Corso, la 17 ianuarie 1567 142, nu a readus pacea 143 şi unde Franţa continuă să intervină 144.

Unii istorici consideră că aceste pregătiri militare sunt foarte lente. Este o greşită evaluare a mişcării oamenilor (să adăugăm la trupele regulate valeţii, nevestele soldaţilor, plus prostituatele, organizate în adevărate batalioane) şi a transportului de mărfuri care s-a realizat atunci, mobilizând numeroase mari nave rotunde, potrivite să transporte recruţii precum şi sacii de bob sau de orz, plus indispensabilii pesmeţi. Era cea mai puternică operaţiune de transport de trupe la care asistase secolul până în acel moment. La o extremitate a lanţului în Andaluzia, tamburinele recrutorilor băteau încă, în timp ce, primele trupe spaniole, după o navigare îndelungată,

continentală de astă dată, călcau pământul Ţărilor-de-Jos, la multe leghe distanţă de Peninsulă. Dar, la drept vorbind, nu era o nebunie să plasezi atât de departe centrul intereselor monarhiei spaniole, să lupţi atât de departe de bazele proprii?

Poate că în mai 1567 a existat un ultim moment de ezitare în Spania. Ducele de Alba plutea atunci către ţărmurile italiene. „După plecarea sa, scrie agentul toscan Nobili, la 12 mai, aceşti domni din Consiliu, văzând că afacerile din Flandra se rezolvau atât de fericit pentru Majestatea Sa, au discutat de numeroase ori în legătură cu problema de a şti dacă ducele trebuia să treacă în Flandra sau dacă nu era mai potrivit să facă expediţia spre Alger sau Tripoli I45. Concluzia dezbaterii: patru voturi din opt s-au pronunţat pentru rechemarea ducelui de Alba, celelalte patru considerând călătoria necesară. Mobili adaugă: „Această din urmă opinie pare să fi precumpănit”. Ruy Gomez şi prietenii săi care poate nu erau supăraţi să-l vadă pe ducele recruţi (ib. spân.

— N, tr.)

— E.1”.

de Alba îndepărtându-se) puteau ei opri, o dată lansată, greoaia maşină militară? Dar este un bun prilej pentru a observa, în centrul guvernului spaniol, agitaţiile provocate de evenimente.

Pare evident că, în măsura în careţările-de-Jos au sperat într-o soluţie paşnică, adică într-o semilibertate a conştiinţei cu ajutorul banilor 14 (\ s-au bazat pe Ruy Gomez. În ianuarie 1567, la Madrid, circula zvonul unei plecări, nu a ducelui de Alba, ci a lui Ruy Gomez care mergea să liniştească totul fără arme „căci toate stările din zisa ţară îl solicită” 147, ceea ce ne lasă să credem că vechea legătură semnalată în 1559 între Ruy Gomez şi partidul său pe de o parte şi marii seniori din Ţările-de-Jos pe de altă parte există încă, şase ani mai târziu. Ducele de Alba este partizanul intervenţiei, Ruy Gomez, dacă e să-i dăm crezare nunţiului 148, este favorabil ligii împotriva turcilor. Cei doi rivali au reuşit într-adevăr să se împace

oficial, public chiar, în martie. Ruy Gomez a fost capabil şi să refuze a se lăsa manevrat de Fourquevaux care, plângându-i-se de ducele de Alba, a găsit în faţa lui un om politicos, cu o expresie fals enervată *149*. Lupta nu rămâne mai puţin vie între cele două facţiuni, atât în marile cât şi în micile probleme.

Totuşi, dacă regele tolerează conflictele şi opoziţiile lor, el le domină. În martie 1567, fără a consulta pe nimeni, face el însuşi numiri pentru posturile de comandă şi veniturile disponibile „din care pricină şefii partidelor au rămas foarte ruşinaţi”. În ceea ce priveşte hotărârile, politica spaniolă rămâne opera Regelui Prudent150.

Una peste alta, în acest an 1567, Imperiul spaniol s-a angajat în Flandra, şi cu asemenea forţe, încât vecinii săi au rămas tulburaţi timp de luni întregi 151. În Franţa, după surpriza de la Meaux, în septembrie, reîncepea războiul civil-El culmina cu bătălia de la Saint-Dénis la 1” noiembrie 152 şi se domolea puţin mai târziu. La pacea de la Longjumeau, prinţul de Condé sacri; fica poate interesele marii majorităţi a partidului său în avantajul nobilimii protestante 153, dar

137

În felul acesta, cum gândea Filip al II-lea, devenea liber să acţioneze în Ţările-de-Jos 154. Deja tulburările franceze stânjeniseră considerabil comunicaţiile spaniolilor, aşa încât curierii fuseseră nevoiţi să urmeze drumul oceanic şi mediteranean, unul plecând din San-Sebastian, celălalt din Barcelona, amândouă exasperant de lente 15S. În Germania, lumea protestantă era neliniştită şi de asemenea, se agita, s-a văzut acest lucru cu prilejul răscoalei din Groningen 1S6. În Anglia, Elizabeta temporiza, continua să fie amabilă, dar ştia şi să se arate nemulţumită. În iunie 1567 Cecil reproducea astfel lui Guzmán de Silva că ar circula zvonul unei ligi împotriva protestanţilor, precum şi proiecte pentru sprijinirea reginei Scoţiei. Şi cea mai bună dovadă a acestor maşinaţiuni era faptul că împăratul, pentru a fi liber să participe la ea, tocmai încheiase cu Sultanul un armistiţiu foarte

dezavantajos pentru el şi în legătură cu care membrii din *Privi Council* se declarau scandalizaţi 157. În sfârşit, Anglia se slujea de arma care, încetul cu încetul, devenea tot mai puternică în mâinile sale: într-adevăr, în Atlantic începea războiul între corsarii din insulă şi navele Spaniei.

De departe, cu paşi furişaţi, reacţia anti-spaniolă se organiza în nordul Europei, învăluind cu prudenţă forţa pe care Filip al II-lea o plasase aici şi care nu era, poate, un instrument atât de minunat pe cât îşi imagina diplomaţia spaniolă. Adusă de departe, de foarte departe, ea era costisitoare. Când dezertările au început să rărească rândurile, când a trebuit, pentru a umple golurile, să se bată iarăşi tamburinele recrutorilor în Andaluzia şi în alte părţi, s-au ivit alte cheltuieli împovărătoare şi întârzieri deplorabile. Apoi această orgolioasă şi magnifică armată din Flandra, neavând un sprijin pe mare, se găsea la discreţia oricărui atac care ar fi lipsit-o de marele drum oceanic, cel al zabrelor biscaiene.

O clipă totuşi s-a crezut că era pe cale să fie alcătuită o flotă puternică. Filip al II-lea, care acuse publică ştirea despre plecarea sa şi renun

a se să urmeze drumul Genovei, a făcut pregătiri serioase, în orice caz evidente, pe ţărmul cantabric, la Santader. Menedez de Avilés revenise din Florida la timp, se părea, pentru a prelua comanda flotei regale. Apoi totul a fost brusc anulat. Istoricii se vor întreba mereu dacă a fost vorba despre o subtilitate „castiliană”, o simulare complicată pentru a induce Europa în eroare, pentru a extorca totodată bani Cortesurilor din Castilia sau, poate pentru a ascunde în continuare cât mai mult timp posibil motivele trimiterii ducelui de Alba 158. Motivarea din urmă este de departe cea mai seducătoare. În orice caz, încă o dată n-a transpirat nimic, absolut nimic din calculele regelui. Fără îndoială, Filip al II-lea nu este omul confidenţelor. Chiar şi la curtea sa, în acel an 1567, toţi au rămas perplecşi, iar Four-quevaux, pentru a se scuza că ştie atât de puţin, scria într-o zi: membrii Consiliului celui mai restrâns „nu ştiu pe ce lume se află pentru că această

Majestate îşi face cunoscute intenţiile cât poate mai târziu" 159. Probabil că nu vom şti niciodată dacă această plănuită călătorie a lui Filip al II-lea a fost o prefăcătorie. În orice caz, ea a constituit unul dintre marile subiecte ale speculaţiilor politice din 1567 şi 1568. În Franţa i s-a dat atâta crezare, încât Caterina se gândea la o posibilă întrevedere în apropiere de Bou-logne 16°. Dar nimic nu afirmă net că Filip al II-lea n-ar fi fost sincer. Este evident că prezenţa sa în nord, şi cea a unei flote însoţitoare, ar fi avut o importanţă decisivă pentru cursul evenimentelor. Dar după sosirea ducelui de Alba la Bruxelles, în august în după revenirea la ordine a Ţări-lor-de-Jos, mai era oare necesară, oricât de însemnată părea atunci victoria regală, ca Filip al II-lea să se îmbarce pentru a merge în nord „în pragul iernii" care începea? I se repetă fără încetare, chiar şi în 1568, cel puţin până spre primăvară, că *Io de Flandes esta quietissimo* *162. Motiv suplimentar, în 1568 se desfăşoară tragedia lui Don

* treburile din Flandra sunt foarte liniştite (lb. spân- N.tr.)

Carlos, mai emoţionantă şi mai dură încă în realitatea sa decât în legendele ei deformatoare *im*. Fiul său fiind închis în ianuarie (avea să moară la 24 iulie), putea tatăl său să plece? 164

De altfel, nu are mare importanţă; sensul tragic al politicii spaniole în Ţările-de-Jos nu rezidă în călătoria ratată sau în călătoriile ratate ale lui Filip al II-lea – în această necunoaştere, susţine L. Pfandl, a magnetismului regal165 –, ci în chiar călătoria concepută, premeditată şi realizată, de astă dată a ducelui de Alba.

NOTE

10

13

Jean HÉRITIER. *Caiherinc de Midicis*, 1940 p. 439.

Pentru toate aceste amănunte biografice, vezi L. von PASTOR, op. cit., 17, p. 37 – 59. Raportul lui Cusano, 26 ianuarie 1566, Arhivele din Viena citat de L. von PASTOR, op. cit.; voi. 17, p. 42 şi nota 2. *Ibidem*, p. 44. *Ibidem*, p.

45.

Nu a existat în favoarea sa decât umbra unei intervenţii a lui Filip al II-lea, vezi L. WAHRMUND, *Das Ausschliessungsrecht (jus exclusiva) der. kath. Staaten Osterreich, Frankreich und Spanien bei den Pap. suvahlen*, Wien, 1888, p. 26. Requesens către Filip al II-lea, Roma 7 ianuarie 1566: *ha sido ayudado y favorecido por parte de V. M.*; Luciano Serrano, *Corresporidencia diplomatica entre España y la Santa Sede*, Madrid, 1914, 1914, voi 1, p. 77 şi nota 2. Requesens către Filip al II-lea. 5 ianuarie 1565, în J.J. DOLLINGER, op. cit., vol. 1, p. 571 – 578, citat de L. von PASTOR op. cit., vol. 17, p. 11 şi 59. *Ibidem*, p. 48 – 49.

Zasius către arhiducele Albert al V-lea de Bavaria, vezi F. HARTLAUB, *Don Juan d'Austria*, Berlin, 1940, p. 35; V. BIBL *Maximilian* II. *der rătselhafte Kaiser*, 1929, p. 303.

Pius al V-lea către Filip al II-lea, Roma, 24 ianuarie J566, vezi L. SERRANO, op. cit. vol. 1, p. 111. Roma 11 ianuarie 1566, *ibidem*, vol. 1. p. 90. Requesens către Rege. Roma, 30 decembrie 1565, L. SERRANO, op. cit., vol. 1, p. 67. rilip al II-lea către Chanlonnav, Madrid 16 ianuarie 1566, *CODOIN*, vol. 101, p. 119 – 123; către F. de A'ava, Madrid, 16 ianuarie 1566 A.N., K 1505, *a*20, nr. 65; Nobili către prinţ, Madrid, *IS* ianuarie

1566, A.d. S. Pirenze, Mediceo, 489" bis; acelaşi către acelaşi, 21 ianuarie 1566 *ibidem*.

14. De exemplu prin trimisul toscan, 15 ianuarie 1566, referinţă la nota precedentă.

15. Scrisori ale lui Nobili din 18 ianuarie şi 16 februarie

1566; 17 ianuarie 1566, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 47; 22 ianuarie p. 47 – 48; 11 februarie p. 52.

16. *Ibidem*, Voi. 1, p. 61.

17. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, 23 ianuarie

1566, Siraancas E° 1055, f° 11; Instrucţiune adresată superiorului D. Antonio de Toledo, 18 februarie 1566, Simancas E° 1131.

18. Scrisoare către viceregele Neapolelui, 23 ianuarie

1566 (vezi nota precedentă). García de Toledo către viceregele Neapolelui, Neapole, 2 februarie 1566.

Simancas E° 1055; f° 24; viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, Neapole, 16 aprilie 1566, Simancas, E° 1055, f° 103, în legătură cu cincisprezece galere urmând a fi construile la Neapole în contul regatului Siciliei. Nu s-ar putea construi opt la

Genova?

19. Simancas E° 1055, f° 7.

20. *Ibidem*. *„... por el Danubio a hazer fabricar barcones* y a *hazer xarcias para pasar* los *erercitos"*.

21. Ştire din Constantinopol, 27 februarie 1566, Simancas

E° 1055, f° 53.

22. *Ibidem*, ştire din Corfu, 28 februarie, prin scrisori de la Cesare de Palma şi Annibale Prototico, Simancas

E° 1055, f°49; această ştire vorbeşte despre numai

80 – 90 de galere care n-ar părăsi apele turceşti:

Ştire din Chios, 1 martie 1566, Simancas E° 1055, f° 59; ştire din Corfu, 16 martie 1566, Simancas

E° 1055, fos67 şi 68; doar o ştire din Constantinopol.

15 martie 1566 şi din Lepanto, 25 martie 1566.

Simancas E° 1055, f° 54, vorbeşte despre 130 de galere.

23. Căci războiul din Ungaria se prevedea mai mult ca niciodată, cu un marş asupra Vienei, notă din Ragusa.

26 februarie 1566 Simancas E° 1055, f° 61; la 15

martie se anunţau din Constantinopol mişcări de trupe spre Sofia (Simancas E° 1055, f° 64). La 16

martie se semnala din Corfu concentrarea spahiilor la Adrianopol şi turnarea a numeroase tunuri la

Constantinopol (por carta de Corfu de 16 de marco

1566, Simancas E° 1055, f° 67 şi 68).

24. B. Ferrero către Republica Genovei, Constantinopol.

9 februarie 1566, A.d. S. Genova, Constantinopoli

22170. Confirmat prin scrisoarea din Corfu din 16 martie, Simancas E° 1055, fos 67 – 68.

25. L. SERRANO, op. cit., vol. 1, p. 184.

pe Dunăre pentru a construi bărci şi plute pentru trecerea trupelor (lb. spân. – N. tr.)

26.29 mai 1566, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 64.

2*7.20* aprilie 1566, Siraancas E° 1055, f° 104.

28. Ştire din Ragusa, 27 aprilie 1566, Simancas E° 1055, f° 13. Ştire din Corfu, 3 mai 1566, Simancas E° 1055, f° 124.

29. Prin scrisori din Constantinopol, 16 iulie 1566, A.d. S.

Genova, Constantinopoli 22170.

30. Avvisi venuti con la reggia fregata da Levante dall'isola de Corfu de dove partete allilO di maggio 1566.

Simancas E° 1055.

31. Corfu, 11 iulie, ştire sosită la Otranto la 12 iulie.

Simancas E° 1055, f° 155.

32. Raport al unui proprietar de galion, Simancas Ee 11355, f° 163.

33. G. Hernandez către Majestatea Sa, Venezia, 1 august 1566, Simancas E° 1365. Marchizul de Caparso către ducele de Alcalá, Bari, 24 iulie 1566, Simancas

E° 1055 f° 180.

34. Marele maestru către Filip al II-lea, Malta, 25 iulie

1566, Simancas E° 1131. Filip al II-lea către G. A.

Doria, Bosque de Segovia, *îi* august 1566, Simancas E° 1395.

35. García Hernandez către rege, Veneţia, 1 august 1566.

Simancas E° 1325.

36. Scrisoarea guvernatorului din Abruzzi, l august 1566.

Simancas E° 1055, f° 165; Relación de Io que la armada del Turco ha hecho en el Reyno de Napoles desde que fue descubierta hasta Ios seys de acesto

1566, Simancas, E° 1325.

37. Por cartas de B. de Mendoza, 7 august 1566, de San

Juan Redondo, Simancas, E° 1055, f° 171.

38. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, Neapole.

16 august 1566, Simancas, E° 1055, f° 177, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 110 – 111, 123.

39. *Por cartas de J. Data castellano de* Veste (Vesto?).

6 august 1566, Simancas E° 1055, f° 169. *Lo que se entiende de la armada por carta de Bari de los 19*

de agosto 1566, Simancas Ec 1055, f° 178.

40. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, Neapole.

14 septembrie 1566, E° 1055, f° 197.

41. Acelaşi către acelaşi, Neapole, 27 septembrie 1566, *ibidem*, f° 200.

42. FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 84 – 85; Nobili către prinţ, Madrid, 6 mai 1566, A.d. S. Firenze.

Mediceo 4897 bis „*... et molti dicono che Sua Maesta vuol andar sopra... Argeri et dicono che inconsiglio na parlato* (*Philippe* II) *di volar andar in persona* benche questo *io* non *lo credo...*” *, acelaşi către acelaşi, 7 mai 1566, *ibidem*.

39.

I s-a

v? mulţi spun că Majestatea Sa vrea să meargă asupra... ’1. spun ca în consiliu a vorbit (Filip al II-lea) că ar vrea în persoană, deşi nu cred aceasta... (Iii. Hal. – N.tr.)

43. G. CAPPELLETTI, op. cit., vol. 8, p. 373.

44. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, Neapole.

6 august 1566, Simancas E° 1055, f° 168.

45.7 august 1566, Simancas E° 1055, f° 170.

46. Edmond FALGAIROLLE, *Une expedition française a*

Vile *de Madere* en 1566, A.d. S Firenze, Mediceo.

4897 *bis*: *Calendar of State Papers*, *Venet*. VII, 12

noiembrie 1566, p. 386, Montluc, dezavuat de Carol al IX-lea; regele către Fourquevaux, Saint-Maurdes Fossăs, 14 noiembrie 1566 59 – 60; portughezii sunt agresorii, 29 noiembrie 1566, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 144.

47. Josef von HAMMER-PURGSTALL, *Hist. de l'Empire oitoman*, Paris 1835 – 1843, vol. 6, p. 206.

48. *Ibidem*, p. 215.

49. Georg MENTZ „De*utsche Geschichte, Tübingen,* 1913, p. 278.

50. G. de Silva către rege, Londra, 29 aprilie 1566. *CODOIN*, vol. 99, p. J08.

51. Nobili către prinţ, Madrid, 23 martie 1566, A.d. S. Firenze Mediceo 4897 *bis*.

52. Leonardo Gontarini către doge, Augsburg, 30 martie

1566, în G. TURBA, op. cit., vol. 1, p. 313.

53. Nobili către prinţ, Madrid, 6 iunie 1566, A.d. S. Firenze, Mediceo 4897 *bis*.

54. Georg MENTZ, op. cit., p. 273.

55. Leonardo Gontarini către doge, Augsburg, 1 iunie 1566, în G. TURBA, op. cit., vol. 1, 3, p. 320.

56. Acelaşi către acelaşi, 20 iunie 1566, *ibidem*, p. 324.

57.18 august 1566, op. cit., vol. 1, p. 109.

58. Garol al IX-lea către Fourquevaux, Orcamp, 20 august 1566, G. DOUAIS, *Lettres... a M. de Fourquevaux*, p. 49.

59. J. von HAMMER, op. cit., vol. 6, p. 216.

60. *Ibidem*, p. 219, numeşte râul Şabaţ, Dunărea.

61. *Ibidem*, p. 223.

62. *Ibidem*, p. 224.

63. *Ibidem*, p. 231; F. HARTLAUB, op. cit., p. 23;

În această privinţă numeroase ştiri inedite din Constantinopoi, 23 septembrie 1566, Simancas E° 1055, r 198; viceregele Neapolelui către Filip al II-lea.

5 noiembrie Io66, *ibidem*, *i*° 215.

64. De exemplu N. 10RGA sau Paul HERRE în Europäische Politik *im Cyprischen. Krieg*, Leipzig.

1902, p. 8.

65. De Guricia, primero de settembre 1566, Simancas E° 1395.

66. F. de Álava către rege, Paris, 10 noiembrie 1566. A.N. K 1506, B 20, nr. 76.

67. Acelaşi către acelaşi, Paris, 8 decembrie 1566, *ibidem*, *p*. 88 *„estar aquí algo sospechosos del Emperador* *

43.

68 69

70.71.

72.73.

74.75.76, 77.

78.79.80.

81.82.

8». 85.

86.87.

88.89.

90.91.

paresqiendoles que *hara* treguas *con* el *Turco ante que se acabe* la *dieta...”*

Memoriul lui Saint-Sulpice, 27 septembrie, 1566, Fourquevaux op. cit., vol. 1, p. 134. Vezi articolul puţin cam confuz din pricină că e prea stufos, al lui Pierre CHAUNU, „Seville et la Belgique”, în *lievue du Nord*, aprilie-iunie 1960 care încearcă să plaseze din nou evenimentele din Ţările-de-Jos în istoria imperială a Spaniei şi în conjunctura internaţională în perioada de avânt a Sevillei. Leon VAN DER ESSEN, *Alexandre Farnese*, Bruxelles, 1933, vol. 1, p. 125 – 126. Georges PAGES, Les paix de religion de l’Edit de Nantes, în *Rev. d kist. mod.* 1936, p. 393 – 413. W. PLATZHOFF, op. cit., p. 20. L. SERRANO, op. cit., vol. 1, nr. 122, p. 316, 12 august, citat de B. de MEESTER în *Le Saint Siege et les troubles des Pays-Bas*, 1566 – 1572, Louvain, 1934, p. 20 – 21. *Ibidem*, vol. 1, p. 131. *Ibidem*, vol. 1, p. 67.30 aprilie, *ibidem*, vol. 1, p. 84. *Ibidem*, vol. 1, p. 104; Nobili către prinţ, Madrid, 11 august 1566, A.d. S. Firenze, Medico

4897 *bis*. 18 august 1566, op. cit., vol. 1, p. 109. H. FORNERON, op. cit., vol. 2, p. 230. Filip al II-lea către F. de Álava, Bosque de Segovia.

3 octombrie 1566, A.N. K 1506.

F. de Álava către Filip al II-lea, Paris, 21 septembrie 1566, A.N., K 1506, nr. 57.

Suspiciuni ale lui Filip al II-lea faţă de împărat, Fourquevaux către regină, Madrid, 2 noiembrie 1566, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 3, p. 25 – 26. Este inutil să vorbim despre suspiciunile lui Filip al II-lea faţă de Caterina de Medici Notă din pârlea lui Saint-Sulpice, 21 septembrie 1566, vezi FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 133. *Ibidem*, p. 134.

F. de Álava către rege, Paris 4 octombrie 1566, primită la 20, A.N., K 1506, nr. 62. Filip al II-lea către F. de jilava, Aranjuez, 30 noiembrie 1566, A.N., K 1506, nr. 87. Fourquevaux către rege, Madrid, 9 decembrie 1566, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 147. L. SERRANO, op. cit., vol. 1, p. 425 – 426. Paul HERRE, op. cit., p. 41, Castagna către Ales-sandrino, Madrid, ÎS ianuarie 1567; FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 172 şi următoarele, 18 ianuarie 1567. *Ibidem*, vol. 1, p. 147.

4 ianuarie 1567, *ibidem*, vol. 1, p. 160.

* „sunt unii care-l bănuie pe împărat cava semna armistiţiul cu Turcul înainte de a se întruni dieta”.

92. *G*. de Silva către rege, Londra, 5 octombrie 1566. *CODOIN*, vol. 99, p. 381.

93. Acelaşi către acelaşi, Londra, 10 decembrie 1566, *ibidem*, p. 416.

94. Acelaşi către acelaşi, Londra, 18 ianuarie 1566, *ibidem*, p. 427.

95. Anvers, 24 mai 1567, Van HOUTTE, „*Un* Journal manuscrit interesant 1557 – 1648: Ies Avvisi”, în *Bull*. *de la Comm*. *Royale d’hist*. 1, 1926, LXXXIX (4-e bull), p. 375.]

96. FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 166, 4 ianuarie 1567.

97. Ştire din Constantinopol, 10 martie 1567, Simancas.

E° 1056 f° 23; Kefalonia 24, 26 martie, 5, 10 aprilie

1567, *ibidem*, f° 34; Copia de capitulo de carta que scrive Baltasar Prototico de lalhefalonia a 10 de avril a D. García de Toledo, *ibidem*, f° 38; acelaşi către acelaşi, 12 aprilie 1567, f° 36; Memoria de

Io que yo Juan Dorta he entendido de los que goviernan en Gorfo (şic – F.B.) es Io sigurente (24

aprilie 1567), f° 45, Chefalonia, 21 aprilie, f° 47;

Corfu, 28 aprilie, *ibidem*, ştire din Constantinopol.

17 mai 1567, f° 60; Fourquevaux către Rege, Madrid.

'2 august 1567, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 248, „Sofi-ul nu se clinteşte din loc aşa că el trimite un ambasador personal la zisul Sultan”;

lire din Constantinopol, 8 ianuarie 1568, Simancas

E° 1056, i ° 126; se va acorda crezare sosirii ambasadorilor persani când vor fi văzuţi.

98. Jvon HAMMER, op. cit., vol. 6, p. 313 – 317:

Chantonnay către Filip al II-lea, Viena, 4 iunie

1567, *CODOIN*, vol. 101, p. 151 – 152; G. Hernández către Filip al II-lea, Veneţia, 26 ianuarie 1567.

Simancas E° 1326. Armistiţiul, pregătit de mult timp, este încheiat pentru opt ani şi nu pentru trei, cum anunţa Fourquevaux, e adevărat, înainte, la

30 iunie 1567, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 219. Războiul purtat cu încetinitorul nu l-a împiedicat pe împărat să ceară subsidii spaniole.

24 august 1567, *ibidem*, vol. 1, p. 255. Despre o mare luptă de hărţuială, dinspre partea Transilvaniei, vezi Chantonnay către Filip al II-lea, Viena, 30

august 1567, *CODOIN*, vol. 101, p. 263. Nelinişte imperială în legătură cu rezultatul negocierilor angajate, 20 decembrie 1567, FOURQUEVAUX, *opcit.*, voi, 1, p. 311; Nobili către prinţ, 25 decembrie

1567, A.d. S. Firenze, Mediceo, 4898, *i*° 153. Lo que se escrive de C. por cartas de VII de marco 1568.

Simancas E° 1056, f° 135. Armistiţiul ar fi încheiat

pentru zece ani, se spune, cu includerea în el şi a

Regelui Prea Creştin, a regelui Poloniei şi a Veneţiei

99. Constantinopol, 10 martie 1567, Simancas E° 1056, f° 23, revolte albaneze în regiunea Valona şi Şopotico;

92.

Corfu, 28 aprilie 1567, *ibidem*, f° 47; viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, 11 mai 1567, Simancas E° 1056, f° 57: albanezii revoltaţi sunt cei din Zulaţi, Procunaţi, Lopoze, Tribizoti...; de la Cimarna a XII de Junio 1567, *ibidem*, *f*° 6; Corfu, 26 decembrie 1567, *ibidem*, *f* „131.100. Revolta din Yemen, Constantinopol, 10 martie 1567, vezi nota precedentă; Copia de un capitulo de carta due scrive de Venecia J. Lopez en XXI ne hen° 1568, Simancas, E° 1066, f° 130; Constantinopol, 17 noiembrie 1568, Simancas E° 1057, f° 2.101...

— *Duc el Turco attiende solo a dar se plazer y buen tiempo y a corner y a bever dexando todo el govierno en* mănos *del primer Baxa* *, Constantinopol, 10 martie 1567, Simancas E° 1056, *„... que el Turco continua sus plazeres y el presume mucho que por centura sera* la *destrución* deşte *imperio que Dios Io permită" ***, Constantinopol, 17 mai 1567, Simancas E° 1056, f° 60.

102. Op. cit., p. 24.

103. Op. cit., p. 54. Vezi şi V.A. de LA JONQUIERE.

Histoire de l'Empire ottoman. vol. I, 1914, p. 204.

104. Garces către prinţ, Madrid, 13 februarie 1566, A.d. S.

Firenze, Mediceo 4897, f° 116.

105. Constantinopol, 30 aprilie 1566 Simancas, E° 1395.

106. Simancas E° 1055, f° 77.

107. *Ibidem*, în 76 f°.

108. *Relación de Io que refere* uno *de los hombres que el*

Marques de Capurso embio a Constantinoplo por orden del Duque de Alcalá por octubre pasado (1567), Simancas E° 1056 (f° nenotată din omisiune).

109. Corfu, 26 decembrie 1567, ştire sosită la Lecce, la

12 ianuarie 1568, Simancas E° 1056, f° 131.

110. Constantinopol, 5 martie 1567, Simancas, E° 1058, f° 133.

111. Constantinopol, 17 noiembrie 1568, Simancas E°

1057, f° 2.

112. Foamete în Catalonia, 3 mai 1566, Simancas E° 336;

foamete la Genova, vezi Figueroa către Filip al

II-lea, Genova, 26 martie 1566, Simancas E° 1395;

În Aragón, 13 februarie 1567, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 3, p. 36; în Sicilia, un mare export de grâne în 1567 – 1568, 209 518 *salme*, şi de numai

93 337 în 1568 – 1569, *Belationii delii formenti estratti delregno de Sicilia*, 1570, Simancas E° 1124. Exportul r clicat din 1567 – 1568 nu este oare în legătură cu marile necesităţi de grâne din lumea mediteraneană?

etrei, >3 ă Tuţ; cul (Sultanul) se ocupă doar ca să-şi facă plăceri şi să uimipâli. mănânc” e şi să bea lăsând toată guvernarea în

**% «„său *p*. *a* & Cbspân. – N. tr.)

re cH din t «nul îşi continuă petrecerile şi el presupune foarte din n! L” ™mPlare se va produce distrugerea acestui imperiu, a dumnezeu (Ib. spân. – N. tr.)

Constantinopol, 10 august 1567, ştire sosită la Lecce la 20 octombrie, Simancas E° 1056, f° 80; Coustan-tinopol, 20 octombrie 1567, *ibidem*, f° 91; Constantinopol, 16 mai (1568) *ibidem*, f° 151. împotriva Ragusei, ştire din Corfu, 12 iunie 1568, *ibidem*, f° 16. Ducele de Terranova, preşedinte în Regatul Siciliei, către Antonio Pe>ez, Palbrmo, 30 septembrie 1568 Simancas E°ll32; Peşcaire către rege, Palermo, 18 octombrie 1568, *ibidem*.

Pentru Tunis, 21 mai 1567, împotriva Algerului şi a Djerbei, 15 februarie 1567, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 180, 15 martie, *ibidem*, p. 190. De notat că începând din ianuarie 1567 spaniolii au avut aproape certitudinea că

n-ar exista armada turcească, Lecce, 29 ianuarie 1567, Simancas, E° 1056, f° 17. Viceregele Neapolelui către rege, 11 mai 1567, Simancas E° 1056, f° 57.

Puţin animată lotuşi, cu numeroasele lor galere mari, detaşate atunci spre vest.

Cliantonnay către rege, Viena, 12 august 1568, *CODOIN*, p. 469 – 479. García Hernández către rege, Veneţia, 25 ianuarie

1567, Simancas E° 1326. Să fi fost totuşi Tizian?

Către rege, 6 mai 1567, A.N., K 1508, B 21, nr. 6, fraze descifrate între rânduri.

Fourquevaux către regină, Madrid, 3 mai 1563, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 3, p. 42, 8 mai, vol. 1, p. 351. Filip al II-lea n-ar fi dorit să fie compromis în armistiţiul turco-imperial. Ckantonnay către rege, Viena, 23 mai 1567, *CODOIN*, vol. 101, p. 213 – 219.

Filip al II-lea către Chantonnay, Madrid, 26 septembrie 1567, *ibidem*, p. 280 – 281. Se ştie că Mehmet Sokolli s-a născut la Trebigni, aproape de Ragusa. Chantonnay către Filip al II-lea, Viena, 28 februarie

1568, *CODOIN*, vol. 101, p. 378 – 379.

Acelaşi către acelaşi, Viena, 12 iunie 1568, *ibidem*, p. 432 – 436.

Filip al II-lea către Chantonnay, Madrid, 18 iulie

1568, *ibidem*, p. 450.

Madrid, 24 august 1568, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 256.

Nobili către prinţ „Madrid, iunie 1567, A.d. S. Fironze.

Mediceo 4898, f° 246; G.A. Doria către rege, Cádiz.

26 iunie 1567, Simancas E° 149. Despre sosirea lui

G. A. Doria la Málaga, provedilorii către Filip al

II-lea, 12 iulie 1567, Simancas E° 14*9, 1*° 197.

Fourquovaux către rege, 2 martie 1567, FOUIIQUE-VAUX, op. cit., vol. I, p. 187 – 192.

Acelaşi către acelaşi, 4 ianuarie 1567, *ibidem*, vol. 1.

p. 160; viceregele Neapolelui căi re rege, 8 ianuarie

1567, Simancas E° 105G, f° 11 „t

246
132 133.
134.135.
136.
137.138.
139.140.
141.142.

Vezi nota precedentă, 8 ianuarie 1567.13 februarie 1567, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 177.

18 ianuarie 1567, *ibidem*, vol. 1, p. 169; Carol al IX-lea către Fourquevaux, 25 februarie 1567, *ibidem*, p. 83.

Dificultăţi cu cantoanele elveţiene, 18 aprilie 1567, A.N., K 150, nr. 98. Despre temerile veneţiene, Garda Hernández către rege, Veneţia, 13 aprilie 1567, Simancas E° 1326. Se va acţiona în trecere împotriva Genovei? Madrid, 15 aprilie 1567, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 202 – 203. Despre îngrijorarea ducelui de Lorraine, F. de Álava către Filip al II-lea, Paris, 17 aprilie 1567, A.N.K. 1507, nr. 104.

Iată un exemplu mărunt: expediţia a trei nave din Málaga, dintre care una încărcată cu orez şi bob, Diego Lopez de Aguilera către Filip al II-lea, Simancas E° 149, F 205.

30 iunie 1567. FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 220.

15 februarie 1567, *ibidem*, p. 180; Nobili către prinţi, Madrid, 15 februarie 1567, A.d. S. Firenze, Mediceo 4897 bis. *„Ilieri venne avviso che nella spiaggia di Málaga combalutle de grave tempesta sono affondate 27 tra navi el barche cariche di biscolti, d'armi, di munitoni et d'alchuni podii soldaţi*. Fourquovaux către rege, Madrid, 15 aprilie 1567, FOURQUEVAUX op. cit., vol. 1 p. 202. Sultanul nu va veni *„que no aura armada este ano"* **, îl anunţa viceregele Neapolelui pe Filip al II-lea, Pucol, 4 aprilie 1567, Simancas E° 1056, f° 31. S-a îmbarcat la 26 aprilie seara, Ducele de Alba către Filip al II-lea, Carlagena, 26 aprilie 1567, *CODOIN*, vol. 4, p. 351. Acelaşi către acelaşi, Cartagena, 27 aprilie 1567, *ibidem*, p. 354.

Nu pleacă deci pe data de 17, cum afirmă ediţia scrisorilor lui FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 209; Nobili către prinţ, Madrid, 3 mai 1567, A.d. S. Firenze, Mediceo 4898, f03 50 şi 50 v°; acelaşi către acelaşi, 4 mai 1567, *ibidem*, 4897 *bis*; acelaşi către acelaşi 12 mai 1567, *ibidem*, 4898, fos 58 şi 59 v°, *Parţi* II *Ducea d'Alva di Cartagena alli 27 del passalo e sperase che a quesla hora sta arrivato în Italia*" * *. Figueroa către Filip al II-lea, Genova, 8 august 1567, Simancas E° 1390. A. de RUBLE, *Le traité du Calcau-Cambrisis*, p. 82.

furtuni «„a ven"; Ştirea că pe ţărmul Malagăi lilutuit de puternice muniţii. scufundat 27 nave şi bărci încărcate cu pesmeţi, arme.

— Cifiva puţini soldaţi Clb. ital. – N. trad.)» T"! vp avea Ciută anul acesta (11). spân. – N. tr.) se snerl „5 i at ducele de Alba din Cartagena în 27 trecut şi t a ca ia ora aceasta şi îl sosit în Italia (lb. ital. – N. tr.)

143. Adam Centurione merge până la a propune cedarea

Corsicii Regelui Catolic, Figueroa către Filip al

II-lea, Genova, 8 august 1567, Simancas 1390. Figueroa căruia i se face propunerea, o respinge imediat şi raportează.

144. Figueroa către Filip al II-lea, Genova, 15 mai 1568.

Simancas E° 1390.

145. Nobili către prinţ, Madrid, 12 mai 1567, A.d. S.

Firenze, Mediceo 4898; despre restabilirea ordinii în Ţările-de-Jos, F. de Álava către Filip al II-lea.

Paris, 9 aprilie 1567, A.N., K 1507, nr. 99; acelaşi către acelaşi, Paris 5 mai 1567, *ibidem*, K 1508, B

21, nr. 16 b; despre Margareta de Parma el scrie:

significale guan enteramente quedan ya en obediencia de *V.M.* todos aquellos *estados sea* dios *loado*.

146.4 ianuarie 1567, vezi FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 156.

147. *Ibidem*, vol. 1, p. 165. Nobili către duce. 7 decembrie

1566, A.d. S. Fivenze, Mediceo 4898, f° 8, anunţă aceeaşi ştire dinainte. Dar Ruy Gomez a tras sforile.

148. Castagna către Alesandrino, Madrid, 7 ianuarie 1567, citat de Paul HERRE, op. cit., p. 41. Ruy Gomez îl va sonda chiar într-o zi pe ambasadorul Prea Creştinului în legătură cu o eventuală acţiune a Franţei împotriva turcilor, apoi va lăsa discuţia să se stingă, Fourquevaux către rege, Madrid, 15 aprilie 1567, FOURQUEVAUX, op. cit. vol. 1, p. 204.

149. Fourquevaux, 18 ianuarie 1567, *ibidem*, vol. 1, p. 170.

150. Sigismundo de Cavalli către Senioria din Veneţia.

Madrid, 7 mai 1568, *C.S. P Veneţian*, vol. 7, p p. 423 – 424.

151.23 ianuarie 1567, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 183. Expresia îi aparţine lui F. de Álava într-o scrisoare adresată lui Filip al 1 Mea (Paris, 23 aprilie 1567, A.N., K 1507, nr. 106) vorbind despre Regele Franţei şi consilierii săi: *Vă ies cada dia cresciendo el temor de la passada de V. M.**.

152. Carol al IX-lea către Fourquevaux, Paris, 14 noiembrie 1567, C. DOUAIS, *I. Etires de Charles IX a. M. de Fourquevaux* p. 129 şi următoarele, vestea victoriei de la Saint-Dénis. Despre plecarea nobililor flamanzi care se găsesc în tabăra protestanţilor.

Frances de Álava către rege, Paris, 23 octombrie 1567, A.N., K 1508, B 21, nr. 81.

153. E. LAVISSE, *Histoire de France*, vol. 8, I. p. 100.

154. R.B. MERRIMAN, op. cit. voi. 4, p. 289.

155. Nobili către duce, Madrid, 30 octombrie 1567, A.d. b-Firenze, Mediceo 4898, l ° 122.

Comunicaţi-l cât de total r. imin sub ocirmuirea Majestt Voastre acele state, Domnul fie lăudat... (lb. spân. — N-tr

Le creşte în fiecare zi frica de trecerea Majestăţii Voasw (lb. spân. – N. tr.)

156. Madrid, 15 aprilie 1567, FOURQUEVAUX, op.

cit., vol. 1, p. 201; Requesens către rege, Roma, 19 aprilie 1507, vivi L. SERRANO, op. cit., vol. 2, p. 90.

157. *O*. de Silva către rege, 21 iunie 1567, A.E. Esp. 270. La f° 175, există articole în limba italiană privind o ligă împotriva protestanţilor.

158. L. VAN DER ESSEN, op. cit., vol. 1, p. 151, referinţe la Campana şi la Strada.

159. Fourquevaux către regină, 23 februarie 1567, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 3, p. 58; Granvelle către rege, Roma, 14 martie 1567, *Correspondance*, vol. 1, p. 294. La primirea veştilor proaste din Ţările-de-Jos, „foarte repede, de seara până dimineaţa”, regele s-a hotărât pentru călătoria în Italia. 24 mai 1567.

FOURQUEVAUX, vol. 1, p. 192; în Italia se vorbeşte că regele nu va merge în Flandra, Granvelle către rege, Roma, 15 aprilie 1567, *Correspondance*, vol. 2, p. 383. Călătoria ar fi un paravan pentru o expediţie împotriva Algerului, Nobili către prinţ.

4 mai 1567, A.d. S. Firenze, Mediceo, 4897 *bis*; certitudinea plecării, totuşi prinţii de Boemia nu fac nicio pregătire, Nobili către prinţ, 18 iunie 1567, *ibidem*, 4898, f?” 62 şi 62 v°, dar în aceeaşi zi Nobilii, anunţă plecarea lor, *ibidem*, f° 67 v°. Pregătiri pentru plecare, Nobili, *ibidem* 4897 *bid*, 26 iunie; Fourquevaux către regină, Madrid, 30 iunie 1567, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 228, ordin de plecare dat de Filip al II-lea: „N-aş putea spune dacă toate acestea sunt subtilităţi castiliene, dar aşa stă situaţia”.

Filip al II-lea către Granvelle, Madrid, 12 Iulie 1567, *CODOIN*, vol. 4, p. 373, despre hotărârea sa fermă de a pleca; Nobili către prinţ, Madrid, 17 Iulie 1567, A.d. S. Firenze, Mediceo 4898, f° 77

„… che l’andata di sua M-ta în Flandra riscalda ştie ce mare va alege Filip al II-lea, Nobili către prinţ, Madrid, 24 iulie 1567, Mediceo, 4898, f°* 75 şi 75 v°; Pedro Melendez soseşte la timp din Florida pentru a lua comanda flotei regale; Frances de Álava către Caterina de Medici, Paris, *S* august 1567, A.N., K 1508, B 21, nr. 42,

guvernatoarea Ţărilor-de-Jos trimite nave în întâmpinarea flotei regale; wanvelle către rege, Roma, 17 august 1567, se bucură de plecare: „Deşi în Spania şi în Flandra şi încă pe aici chiar mai mult sunt numeroşi oameni care refuză să creadă în călătoria Maiestăţii Voastre şi pălăvrăgesc după cum îl taie capul…” Vremea trece: Fourquevaux către regină, 21 august 1567.

19 inf14 cârarea? lecar. ea Maiestăţii Sale în Flandra treeşte destula „bital. – jo1 tot aceşti mari nobili o dau ca sigură…”

160.

161 162

163

„Şi ca zisul rege să se îmbarce în septembrie ar însemna să navigheze ca un om disperat care vrea să se piardă şi să-i piardă pe ai săi”; G. Correr către doge, Câmpiegne, 4 septembrie 1567, *C.S.P. Veneţian* v. 7, p. 403, după scrisorile unor negustori, Regele Catolic *„îs not lihely to arrive”*. G. de Silva către rege, Londra, 6 septembrie 1567, *C01X*) *1N*, vol. 89, p. 541; după ambasadorul francez, Filip al II-lea ar trece prin Santander, prin La Gomna. Dacă nu avea loc călătoria, expediţia împotriva Algerului. Circulară a lui Filip al II-lea către ducii de Florenţa, Ferrara, Urbino, Mantova, Madrid, 22 septembrie 1567; nu mai merge în Flandra pe marea occidentală *„por sus enfermedades y por ser el camino tan trabajoso que no ha sido possible, para estas ya à la boca del învierno* **…” Fourquevaux către rege, Madrid, 23 septembrie 1567, op. cit., vol. 1, p. 367, călătorie amânată pentru primăvară. Viceregele Neapolelui către rege, Neapole, 31 septembrie 1567, Simancas E° 1056, f° 96, a primit scrisoarea ce-i indică amânarea călătoriei pentru primăvara următoare. Nobili către prinţ, 17 noiembrie 1567, Mediceo 4898, f° 128, toţi oamenii cu o judecată sănătoasă aprobă călătoria: acelaşi către acelaşi, Mediceo 4898, f° 137, 27 noiembrie 1567, Don Diego de Cordova i-a spus în anticamera regelui că Filip al II-lea va merge în Flandra cu forţe suficiente pentru a acoperi golurile din

companiile spaniole. Cardinalul de Lorraine către P'ilip al II-lea, Reims, 16 ianuarie 1568, A.N., K 1509, B 22, nr. 3 a, pentru a-l angaja să treacă în Ţările-de-Jos şi să continue represiunea împotriva ereticilor; Frances de Álava către rege, Paris, 27 martie 1568, A.N., K. 1509, B 22, nr. 35 a, *Todo Io de aquellos estados este quietissimo desseando la venida de V. M-ta para el* remedio *dellos* * *.

B. HAURY, „Projet d'entrevue de Catherino de Medicis et de Philippe II devant Boulogne" în *Rull. de la Soc. acad. de Boulogne-sur-Mer*, tom 6 (extras B.N. Paris, în 8° Lb 33/543); Fourquevaux către regină, Madrid, 24 august 1567, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 254.

La 24 august, Van IIOUTTE, *ari. cât.*, p. 37 6. Vezi pagina precedentă, nota 159 *în fine*, F. de Álava către rege, 1 martie 1568, A.N., K 1509, B 22, f° 26, indică deja, după ducele de Alba, liniştea din Ţările-de-Jos.

Cartea lui Viktor BIBL, *Der Tod des Don Carlos*, am arătat deja, nu este de urmat.

Nu este verosimil să sosească (lb. engl. – N. tr.) ** Din cauza bolilor sale şi pentru că drumul este atât de anevoios că nu a fost posibil, fiind deja prag de iarnă (lb. spân. – N. ţi-j

Toate în statele aceleaşint cât se poate de liniştite (lori» sosirea Majestăţii Voastre spre sprijinul lor (lb. spân. — N".

164. Fourquevatix, către rege, Madrid, 26 iulie 1568

FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 1, p. 371. Moartea lui Don Garlos l-a scutit pe rege de multe griji

„Şi va putea ieşi din rogatui său după cum le voia, fără pericolul de a se produce aici o rebeliune în absenţa sa".

165. *Philippe* II, p. 128.

164.

2. ÎNTORSĂTURA!

RĂZBOIULUI DIN GRANADA;

Încă de la sfârşitul anului 1568 – curios lucru, chiar din miezul iernii – şi mai ales din 1569, se aprind războaiele, unul după altul în jurul Mediteranei, foarte

departe dar şi foarte aproape de ţărmurile sale, cu vâlvătăi violente mai mult sau mai puţin durabile, dar care marchează, toate, tragismul crescând al momentului.

Înmulţirea războaielor!”

Departe de lumea mediteraneană a început războiul din Ţările-de-Jos, războiul, nu numai tulburările. Spania se află implicată în acest război şi prin ea, întreaga lume mediteraneană. Sosirea ducelui de Alba a instaurat, în august 1567, un regim de teroare care, pentru o vreme, a redus totul la tăcere. Dar în aprilie 1568 au început luptele: primele şi inutilele atacuri ale lui Villiers şi Ludovic de Nassau *x* au fost urmate în iulie de marele raid al lui Wilhelm de Orania, tot la fel de zadarnic, şi care s-a terminat în loiembrie aproape acoperit de ridicol la graniţele icardiei 2.

Dar dacă războiul pe uscat a fost câştigat de lucele de Alba şi încă pentru mult timp (cel puţin până în aprilie 1572, până la răscoala din

Irille), nu tot astfel s-au petrecut lucrurile pe iare. Încă din 1568 între spanioli şi protestanţi i angajează un război în Oceanul Atlantic3.

1 degenerează într-un război economic, deghit şi lipsit de loialitate, între insula britanică

Spania. Loviturile pleacă din amândouă părţile.

Itfel, insula va fi privată de aprovizionarea sa rmală cu uleiul spaniol, necesar la tratarea urilor sale. În schimb, şi cu toate consecinţele care le antrenează acest fapt, marele drufl1

penal al argintului spaniol va fi tăiat, *zabi*” *e*
I
tiscaieno riva i să se
P a ce *u*
U
de E
protestant? IJOR din „ord fără
Jov ierif°St re” efortu”.
strâmta a ştiut să terorizată.
unde-şi imagina că domneşte, se contura deja

războiul anilor viitori cu adevărata sa înfăţişare. În Franţa, unde pacea de la Longjumeau nu durase decât o clipă, în august 1568 începea cel de al treilea război religios, odată cu fuga lui Coligny şi a prinţului de Condé către ţinutul Loarei8, în evidentă legătură cu acţiunea spaniolă în Flandra. Dar retragerea şefilor hughenoţi către? ud abia dacă apropia războiul de lumea mediteraneană, această lume mediteraneană unde îxistase temerea, în iulie, de o coborâre a mercenarilor germani pe care pacea de la Longjuneau îi lăsase fără slujbă şi care, ajutaţi de irotestanţi, s-ar fi putut îndrepta, aşa se credea: tare Italia 9. Era o ipoteză primită cu scepticism n Spania şi dispărută repede în neant o dată; u reluarea ostilităţilor în Franţa. Al treilea răzpoi civil, atât de violent şi atât de crud, nu anteresat tărâmul mediteranean decât un moment, n primăvara anului 1570, când, în „deruta sa irecipitată”, după anul evenimentelor de la arnac şi Monteontour, amiralul a ajuns din alea Garonnei în sudul mediteranean, apoi pe alea Ronului10. S-a produs alarmă şi în Spania, i vara anului 1569, când amiralul a ajuns în înyenne n, prilej pentru catolici să ceară sprijin înspre Pirinei, cum avuseseră dinspre Flandra 12. cest ajutor nici nu era necesar pentru ca distoporţia dintre forţele angajate în luptă să fie adit în favoarea catolicilor. Dar trebuie oare i credem, la fel ca Frances de Álava, că ar fi st suficient, ca politicienii curţii să o vrea, i să se isprăvească fără efort cu protestanţii şi, i special, cu amiralul? Ambasadorul spaniol face responsabili pe consilierii regelui, pe Mon-orency, Morvilliers, Limoges, Lansac, Vieille-Ue 13; ca şi cum curajul n-ar fi avut nicio importanţă, spaţiul nu ar fi existat iar hăituiţii n Franţa nu s-ar fi sprijinit pe ajutorul puter-o al protestanţilor străini! Războaie în Europa… Dar şi în Orient, şi stul de departe de ţărmurile Mediteranei, raz-I lui bântuia la întinsele hotare ale Turciei, din *v*

I

vecinătatea Mării Negre până la ţărmurile Mării Roşii – vast război periferic care, în 1569, mai mult decât

oricare alt element va fi acela care va paraliza în Mediterana posibilele acţiuni ale lui Selim şi ale flotelor sale. Este, la urma urmei, un război ciudat, susţinut indirect cu forţele Persiei ostile, devenită, între Asia, în special Asia centrală, India şi Oceanul Indian, o mare placă turnantă.

Prima zonă de ostilităţi este regiunea de sud a U.R.S.S. de astăzi. Turcii, în alianţă cu tătarii din Crimeea, sprijiniţi pe ei şi pe recrutările masive de ţărani români pe care-i destinează lucrărilor de amenajare a drumurilor, se străduiesc să smulgă ruşilor Kazanul şi Astrahanul 14 unde aceştia se stabiliseră în 1551 şi 1556. Fără a crede total în cifrele informatorilor europeni, se poate admite, având în vedere imensitatea frontului de acţiune, că acest război reclamă efective mari, transporturi masive, concentrări de provizii alimentare şi de muniţii la Azov, baza operaţiunilor.

Scopul acestei expediţii este oare numai de a-i lovi pe moscoviţi, de a-i pedepsi – cum explică foarte formalista diplomaţie turcă, încă o dată grijulie în a se justifica – pentru a susţine un vasal, Hanul Crimeii, lovit de ruşi pe nedrept? În realitate, turcii şi ruşii, în secolul al XVI-lea, au avut de suferit la fel de pe urma jafurilor acestor nomazi şi nu au fost prea departe de o înţelegere împotriva acestui stat tampon 15. Pe de altă parte nu avem de loc impresia unui vast proiect al turcilor pentru a-şi deschide drumurile Asiei centrale. Rămâne motivul, mai simplu, al unei manevre militare la mare distanţă şi îndreptată împotriva persanilor. Turcii au făcut proiectul să sape un canal de la Don la Volga, unind astfel Marea Caspică şi Marea Neagră, şi să deschidă o cale pentru galerele lor până la ţărmurile interioare ale Persiei. Este un pericol evident pe care Sofi-ul l-a simţit 16; în consecinţă, 255 în COnc? Hu oare ne scapă, el a uneltit ca să ridice linpotriva turcilor popoarele şi cnezii Caucazului.

I

Faptul că vastul proiect se opreşte brusc, în 1570, când ruşii pun mâna pe materialele şi artileria agresorului, nu răpeşte nimic din importanţa lui 1?

Concomitent, se afirmă un alt război, început cu doi ani în urmă de-a lungul ţinuturilor arabe, din Egipt până în Siria, găsindu-şi punctul său nevralgic, în sud, în revolta Yemenului 18. „Ţinuturile arabe” înseamnă marea zonă de trecere a comerţului din Levant. Revolta lor îi costă pe turci aproape 2.000.000 în aur pe an, după evaluările contemporanilor 19, la care se adaugă marile cheltuieli şi dificultăţi ale unui război îndepărtat.

Ceea ce îngăduie să presupunem intensitatea acestor două războaie la graniţele otomane este inacţiunea sultanului pe faţada mediteraneană, abandonarea aproape totală 2 o a mării unde creştinii fac ce vor, cel puţin în vestul şi în centrul ei. În august şi în septembrie, în jurul Siciliei, galerele lui Doria şi ale lui Juan de Cardona desfăşoară, fără a fi stingheriţi, o utilă expediţie de urmărire a corsarilor 21. Ar trebui să se cunoască însă mai bine dedesubturile istoriei otomane pentru a judeca exact politica Padişahului. Căci brusc, la sfârşitul anului 1569, arsenalul din Constantinopol s-a trezit din toropeala celor patru ani dinainte prin marile pregătiri destinate expediţiei în Cipru 22. Or proiectul acestei expediţii s-a născut probabil cu ani în urmă cel puţin la data fortificării Caramaniei în 1567. Oare din cauza ei, măcar în parte, a acceptat Sultanul cu uşurinţă un armistiţiu cu împăratul! * şi tot din cauza ei a vrut el să-şi rezolve, înainte de a se angaja într-o asemenea importantă expediţie, afacerile interne? De aici rezultă vigoarea acţiunii sale în menţionatele războaie din 1569. Se spune că în acest an Joseph Micas, căruia Sultanul îi promisese deja Ciprul, reprezenta armele regatului în blazonul său. Se mai spune că incendiul care a devastat la momentul potrivit arsenalul Veneţiei, la 13 septembrie 1569, era tot opera lui Micas, adică a spionilor plătiţi de el23.

I

Ceea ce pare sigur este că atacul turcesc împotriva Veneţiei plutea în aer de multă vreme. Şi, fără îndoială, această situaţie explică zvonurile unei alianţe a Spaniei cu Senioria24, zvonuri pe care le răspândea prudenta Veneţie

şi al căror centru de răspândire era Roma. Veneţia reprezintă, fără îndoială, o flotă de temut. Dar totodată ea este un corp fin şi fragil, incomparabil cu masivitatea otomană. Atacată de acest monstru – Dumnezeu ştie că a făcut toate concesiile pentru a evita acest dezastru – ea n-ar putea rezista decât sprijinindu-se pe Creştinătate, pe Italia şi Spania, adică pe Filip al II-lea care o stăpâneşte şi pe una şi, aproape, pe cealaltă.

I

Începuturile războiului Granadei

În această lume de relaţii încordate, în care ritmul înarmărilor se precipită, războiul Granadei izbucneşte cu o violenţă care nu are nicio legătură cu importanţa reală, la începuturile sale, ale unei operaţiuni militare de gradul doi sau chiar trei. Dar nu se poate exprima în cuvinte până la ce punct a reuşit această ştire „răsunătoare” să suscite în afară calcule şi speranţe şi cât de mult a înfierbântat ea pasiunile şi a transformat climatul Spaniei.

Faptele sunt cunoscute. La origine a fost un incident neînsemnat: câţiva morisci în noaptea

Crăciunului din 1568 ajung la Granada, pătrund în oraş cerând cu strigăte puternice ca toţi cei care vor să apere credinţa lui Mahomed să-i urineze 25. Intraţi în oraş vreo şaizeci, ei ies de aici o mie26. „Se adevereşte, scrie nunţiul la ladrid, că nu este un eveniment de o asemenea

„«Portantă cât poate se va spune” 27. Efectiv.

baicin, marele oraş indigen, nu s-a clintit.

— mic nu ne spune totuşi că, fără zăpada care jea? e trecătorile din munţi, Granada n-ar fi

157 neat inivac! al” de forţe considerabile 28. Îndrăz

a 1°vitură ar fi putut avea atunci un cu totul alt efect şi să incendieze întregul oraş. Eşecul său i-a obligat pe revoltaţi să se refugieze în munţi: aici în curând s-au unit cu alţi morisci, originari cel mai adesea din alte localităţi ale regatului decât din capitală. 29 Numărul lor era evaluat la circa 4.000 de oameni. „Unii spun mai mult, alţii mai puţin, scria Sauli Republicii Genova. Până în prezent n-am putut afla adevărul. Se consideră că va fi foc de paie,

căci rebeliunea s-a produs în timpul iernii şi pregătirile care se fac împotriva răsculaţilor sunt nemărginite. Din Córdoba, Úbeda, Baeza şi din alte locuri au sosit un mare număr de călăreţi şi pedestraşi" 3 o. După unele zvonuri, moriscii ar fi fortificat Orgiba, un oraş al ducelui de Sessa, dar fără artilerie ce să facă? S-a spus, continuă Sauli, că printre ei ar fi 300 de turci dar, pe de altă parbe, s-a aflat că e vorba doar despre opt sau zece scăpaţi de pe o galiotă care se rătăcise pe aceste ţărmuri". Este un raport mai curând optimist: nu suntem decât în primele zile ale afacerii şi aceste rânduri aparţin, totuşi unui partizan; Sauli, ca toţi agenţii genovezi (sau toscani de altfel) spune, vorbind despre spanioli, „ai noştri". Fourquevaux cum bine ştim, este totodată şi mai obiectiv, şi mai puţin optimist.

Căci acest război religios, acest război între civilizaţii ostile se extinde de la sine cu iuţeală pe un teren pregătit dinainte de ură şi sărăcie31. Încă din ianuarie Almería este blocată de rebeli32. În februarie, ducele de Sessa care are în Granada domeniile, satele, oraşele şi vasalii săi, apreciază la 150.000 numărul revoltaţilor, dintre care 45.000 în stare de a purta arme33. În martie, revolta se revarsă din munte în câmpie34 şi legătura dintre revoltaţi şi Alger nu lasă loc de îndoială nimănui.35.

Pentru autorităţi, de altfel, mişcarea păruse imediat gravă, poate pentru că sudul Spaniei fusese în mod nesocotit golit de oameni, pentru a alimenta expediţia ducelui de Alba. Recrutările se înmulţiseră aici mai mult ca pretutindeni – şi pe urmă, Spania era dezobişnuită de războaie interne. Ea nu se afla în situaţia de a lupta. Prima măsură de apărare a fost trimiterea de bani pentru recrutări imediate de trupe, lui Mondejar, căpitan general al Granadei şi marchizului de Los Vélez, guvernator al Murciei. În acelaşi timp, erau alertate galerele spaniole pentru a împiedica sosirea eventualelor ajutoare provenind din Africa36.

Guvernul spaniol se străduia să ţină secretă revolta: *seră bien de tener secreto Io de Granada*, scria Filip al II-lea pe marginea unei scrisori, destinate viceregelui

Neapolelui3? Dar cum să facem, i se răspundea din Neapole la 19 februarie38 câtă vreme vestea circulă deja, transmisă de Genova şi Roma? Şi bineînţeles, ea a luat rapid drumul Constantinopolului, unde rebelii au trimis chiar ci o cerere de ajutor39. Din centrul Spaniei până în Turcia funcţionează un lanţ neîntrerupt de puncte de legătură pentru veşti fără a mai socoti pe acei morisci rătăcitori şi fugari, neobosiţi mărşăluitori, drumeţi şi agenţi de legătură. Ei îşi au corespondenţii şi avocaţii lor în Africa de nord, ca şi la Constantinopol, aşa încât la originea afacerii morisce, la fel ca şi în aceea a incendiului de la Arsenalul veneţian, nu este sigur că n-ar fi amestecat guvernul otoman... în iunie 1568, Don Juan este în mari discuţii la Barcelona cu un căpitan grec care îi face oferta să răscoale Moreea. Pentru ce să nu ne imaginăm în 1565, 1566, 1567 sau 1568, o întâlnire analoagă, aceea a unui *iagarin* sau a unui *mudejar* cu unul, oricare, dintre comandanţii flotei turceşti?

În orice caz, încă de când ştirea străbătea spaţiul Mării Interioare şi profunzimile Europei, existau cel puţin două războaie morisce diferite: jel real care se desfăşura în regiunile muntoase Λ\Sierra Nevada, destul de dezlânat şi înşelător, Război de munţi, plin de surprize, de greutăţi”, „asemenea, de cruzimi înspăimântătoare, scift – al. el „război al Granadei”, aşa cum îl p II, ţbaza până departe informaţiile cele mai con-2 Şi Pag-llt” r „destinate să trezească toate pasiunile, iuiule Europei, dar şi pasiunile Orientului

— J

pe care le alimentează o reţea deasă de complicităţi şi de spionaj, în sens invers, şi pe care o urmărim cu atâta uşurinţă de la est la vest, pentru că ea se referă la Europa occidentală şi pentru că această Europă occidentală i-a orânduit documentele.

Oricare ar fi proporţiile afacerii întreaga Spanie a fost zguduită de acest război intern. În ianuarie 1569, revolta este tema tuturor discuţiilor de la Curte 4 o, „cea mai senzaţională ştire care există aici în prezent”, cum

spune Fourquevaux41. „Spaima este foarte vie în tot regatul”, continuă ambasadorul42 care găseşte prilejul nimerit să filosofeze: revoltele supuşilor împotriva principilor lor legiuiţi, ieri contra lui Carol al IX-lea în Franţa, a Mariei Stuart în Scoţia, a Regelui Catolic în Flandra sunt un semn al timpurilor. „Lumea este astăzi înclinată către răzvrătire şi supuşii la rebeliune în diferite locuri”. Carol al IX-lea îi va răspunde cu o pană mai mult sau mai puţin sinceră: speră că aceşti răzvrătiţi vor fi pedepsiţi, şi „toţi cei care la fel ca ei au luat armele spre a tulbura statul Regelui şi suveranului lor” 43. Dar era el oare cu adevărat afectat de situaţia care, pentru Spania, devenea îngrijorătoare?

Măsurile de ripostă au cerut într-adevăr timp pentru a se pune în aplicare. Cum să acţionezi repede în acei munţi dificili, sălbatici, unde coloanele soldaţilor riscau să moară de foame şi, eventual, chiar mureau? Cum să blochezi lungul ţărm al ţinuturilor nesupuse, cu golfuri nenumărate, accesibile navelor din Alger sau din întreaga Africă de nord, purtătoare de oameni, muniţii, arme (captivii creştini servesc drept monedă de plată: un prizonier pentru o flintă scurtă44), de artilierie45 şi de alimente, orez, grâu sau făină 46, în lungul acestor ţărmuri unde nobilii, şi nu regele, sunt stăpânii obişnuiţi, şi unde contrabanda şi pirateria îşi au drumurile şi tradiţiile lor? Pe mare şi pe uscat nimic nu merge bine la început. Monde jar este un Se destoinic, dar în spatele lui, viitorul cardinal

Deza îi pune piedici şi-l paralizează. El contribuie la promovarea marchizului de Los Vélez, un incapabil. Ineficacitatea represiunii extinde îngrozitorul război care oricum progresa de la sine.

Toate acestea nu-l împiedică pe Filip al II-lea să-şi ia o înfăţişare destinsă: despre frământările din Granada, „după cât se pare nu face caz”, notează Fourquevaux 47. El pretinde că turcii au multe alte griji, că ajutorul algerian este imposibil în condiţiile pazei efectuate de galerele spaniole. Erau suficiente pentru ca să readucă totul în ordine numai” comunităţilecreştine”, adică miliţiile anda-

luze. Este un optimism oficial pe care nu-l drămuieşte în faţa străinătăţii, unde agenţii Spaniei se istovesc luptând împotriva exagerărilor răuvoitoare. La Londra, Guerau de Spes se plânge în mod deosebit de acest lucru. În mai, s-a ajuns până la a se spune „în gura mare" că şi alte regate ale Spaniei se ridicaseră împotriva Majestăţii Sale. „Oamenii de pe aici nu cunosc fidelitatea spaniolilor..." 48

E adevărat că tuturor acestor murmure în creştere, spaniolii nu le-au opus măcar una dintre acele victorii sănătoase în care se precizează, odată cu câmpul de luptă, şi numărul morţilor şi al prizonierilor... Operaţiunile militare sunt dezlânate, efectivele sunt subţiri în acest mărunt şi crud război în care, dincolo de orice control, se organizează, şi de o parte şi de alta, adevărate vânători de oameni 49. Este un război de patrule, nepotrivit pentru comunicate. Furtuna care împrăştie şi izbeşte crâncen galerele marelui comandor al Castiliei în largul Marsiliei la 8 aprilie, atunci când se apropiau de ţărmurile Spaniei, pare, în context, un mare eveniment, deşi el n-a avut de fel înfăţişarea unei catastrofe, aşa cum s-a hotărât atunci să se anunţe 5 o.

Rău angajat şi rău condus, cu greşeli la toate eşaloanele, războiul Granadei nu-şi atingea scopul ¥ costa scump. Numirea lui Don Juan de Austria, acomanda generală, în luna aprilie, nu a schimbat nimic la început. Experienţa demonstrase

S1 tatea se a se sUJ* ar se „hţ" necesitaduce trupe din Italia (provenite din acele *tercios* din Neapole 51 şi din Lombardia 52), de a recruta trupe din Catalonia 53. Trebuia să se dea acestor întăriri timpul să sosească şi situaţia nu s-a schimbat net decât începând cu luna ianuarie 1570 când Don Juan, în sfârşit liber să acţioneze, s-a decis să dea cele dintâi mari lovituri. Ianuarie 1570 înseamnă un an după începerea revoltei.

Până atunci, ce se făcuse? Aproape nimic, cel mult se nutriseră speranţe că foametea ar putea să-i nimicească de la sine pe insurgenţi54; şi să se păstreze Granada pentru care, Don Juan de Austria primise ordin expres să n-o

părăsească 65 până la sfârşitul anului. Unii au vrut să vadă aici o „vexaţie” adusă de Filip al II-lea lui Don Juan. Asta înseamnă încă o dată a „personaliza” o politică ce-şi are raţiunea de a fi în afara indivizilor. Însemna, de asemenea, a minimaliza temerile responsabililor acestei politici pe care le rezumă exclamaţia lui Frances de Allava: „Deie Domnul ca înainte să poată acest câine să se înarmeze (sultanul ale cărui pregătiri maritime se aflaseră) răsculaţii din Alpujarra să fie pedepsiţi”! M Putea exista de asemenea temerea ca răscoala să se întindă în afara regatului şi ca moriscii din Aragón „să turbeze cum fac cei din Granada” 5? N-ar mai fi fost 30.000 de oameni (numărul revoltaţilor evaluat la începutul lui august), ci 100.000 cărora ar fi trebuit să li se facă faţă, în acest caz 58.

Nu, nu era vorba deloc de a-l „vexa” pe Don Juan, ci de a înţelege ce era potrivit să se facă. Îi trebuise timp, mult timp, lui Filip al II-lea ca să-şi dea seama că succesul pe care i-l anunţa un corespondent59, şi care părea hotărâtor, nu era nimic în realitate, moriscii putând fugi „pl e „cum cerbii” din faţa archebuzelor spaniole 60 i fără să sufere vreo vătămare. Pentru a înţelege că lucrurile trebuiau luate în serios, că situaţia aşa cum era ca în toamnă (câmpia şi oraşele îl mâinile creştinilor, munţii în mâinile rebelilor) ameninţa să se eternizeze şi încă în chip primej

dios, dată fiind mărimea pregătirilor pe care Sultanul le făcea, vizibil, la Constantinopol. Această înţelegere a situaţiei va fi considerată tardivă. Dar, încă o dată, temerile lui Filip al II-lea sunt paralizante. Ameninţarea flotei turceşti pretinde să se termine repede cu Granada, fie. Dar această ameninţare expune Italia tot atât cât şi Spania, iar în octombrie Juan de Zuniga a cerut regelui să întărească armata spaniolă din Italia62, această Italie care a fost golită de trupe pentru Flandra şi care ar trebui încă o dată să fie golită (ceea ce se va face în decembrie) pentru Granada. Trebuiau de asemenea bani şi iarăşi bani iar imensele cheltuieli din Flandra absorbeau deja atâţia...

A fost necesar pe de o parte ca primejdia unei intervenţii străine să se precizeze cu claritate, iar pe de alta ca războiul să ia o întorsătură într-adevăr nefavorabilă, pentru ca Filip al II-lea să se resemneze să accepte cele necesare.

La 26 octombrie i se spuse oficial nunţiului că, dacă războiul va continua în timpul iernii, dacă el se va răspândi şi în alte regiuni locuite de morisci, dacă, în sfârşit, va interveni şi Sultanul, Spania însăşi risca să devină musulmană. Nunţiul s-a gândit, desigur, că această mărturisire era destinată să smulgă concesionări din partea Suveranului Pontif, mai ales cea a *Cruzadei*, dar ea corespundea unei îngrijorări reale83. La Madrid se cunoşteau perfect legăturile moriscilor cu lumea musulmană. În toamnă s-a aflat pe rând că ambasadorii morisci, la întoarcerea din Constantinopol, fuseseră primiţi la Alger, unde li se promiseseră mii de archebuze64; apoi că trei evrei, negustori bogaţi, veniţi la Curtea Franţei din pricina intereselor lor în creanţele lui Joseph y caz, povesteau că armada otomană va veni în 1570 *a dar color y ayuda a Ios moros de Granada*. vrerea acestui ajutor fusese adresată turcilor de

(Iţ, span. d-na tfrojâă şi sprijin maurilor din Granada trimişii morisci şi din partea regilor Marocului, Fezului şi al „altor trei sau patru din Africa de «ord...” 65. Ştirile concordau cu informaţiile, sosite aproape în acelaşi timp la Madrid, în legătură cu pregătirile militare ale şerifului împotriva fortăreţelor din Maroc. Ele trezeau temerile de o invazie concentrată a Spaniei din partea musumanilor68.

Or, fiecare recunoştea acum că lucrurile mergeau foarte prost în Granada, nunţiul67, agentul toscan Nobili68 şi Filip al II-lea însuşi, în corespondenţa sa cu Don Juan69. Semnele acestei evoluţii erau de altfel vizibile. În decembrie, erau expulzaţi toţi moriscii din oraşul Granada, măsură excesivă, disperată70, care sugerează că informaţiile primite în Ţările-de-Jos în ultimele zile ale anului erau adevărate, şi anume că moriscii, înarmaţi uneori cu archebuze, făceau incursiuni

foarte numeroase în regat, aşa încât la Granada şi la Sevilla oamenii nu mai îndrăzneau „să-şi scoată nasul afară" 7 l. Era timpul să se acţioneze. La 26 decembrie Filip hotăra, pentru a se apropia de teatrul operaţiunilor, să convoace Cortesurile din Castilia la Cordoba72.

O consecinţă a războiului din Granada, cucerirea Tunisului de către Euldj AU

Încurcăturile lui Filip al II-lea în Granada aveau să coste tronul pe unul din „regii" Africii de nord. La Tunis, protejatul lui Carol Quintul, Muley Hassan, reinstalat pe tron de împărat şi împotriva turcilor, în 1535, fusese înlăturat de propriu' său fiu, Muley Hamida. Acesta, prins între se & nioli, turci şi „supuşi", adică locuitorii Tunisului şi arabii nomazi şi sedentari din sud, guvernase cum putuse, mai curând rău decât bin pe sprijinindu-se probabil, cum sugerează o remarci a lui Haedo73, pe oamenii mărunţi împoti lv marilor nobili, dar oricum, trudind şi ne mult mind pe toată lumea. După douăzeci de ani de exercitare a funcţiilor sale, el avea deci numeroşi duşmani interni şi puterea sa era mai fragilă decât a oricărui alt suveran al Tunisului de până atunci. Prada trebuia cucerită şi războiul din Granada avea s-o arunce în mâinile algerienilor. Căci dacă algerienii în 1569 i-au ajutat pe morisci în timpul revoltei lor, din interes, din goana după câştig şi din patimă religioasă (de exemplu, într-o moschee sunt adunate numeroasele arme oferite revoluţionarilor), nu pare însă că Euldj Ali, rege al Algerului din martie 1568, ar fi vrut să-şi asume riscuri importante pentru ei. După cum remarcă Haedo, el s-a preocupat de apărarea oraşului său mult mai mult decât de cea a Granadei, poate dând curs unui ordin primit de la Constantinopol, dar mult mai probabil din cauza cererilor agenţilor spanioli (cunoaştem, cel puţin instrucţiunile date unui oarecare J.B. Gonguzza delle Castelle care a fost trimis la Alger în 1569 74). De altminteri, a-i ajuta fără rezerve pe morisci ar fi însemnat să se forţeze barajul maritim al Spaniei, operaţiune care putea fi costisitoare. Şi probabil că Euldji Ali nu ţinea să vadă prelungindu-se

blocada economică practicată de Spania faţă de sine 75.

Dar, mai ales, de ce să-şi irosească forţele pentru alţii, câtă vreme războiul din Granada oferea o ocazie deosebit de propice pentru punerea în execuţie a proiectului scump tuturor stăpânilor Algerului: cucerirea întregii peninsule nord-africane? Aceasta echivala cu o reluare a loviturii temerare a lui Barbarossa din 1534 şi, eventual, deşi în cu totul altă direcţie, cu expediţia lui Salah Reis împotriva Fezului, în 1554. dovadă a eficacităţii serviciului de informaţii spaniol şi a legăturilor sale cu Algerul, la Madrid s-au cunoscut toate proiectele lui Euldj Ali, întoarcerea ambasadorilor morisci venind de la yonstantinopol76, dificultăţile „regelui" cu Dely iiassan, stăpânul oraşului Biskra77, şi, în sfârşit „s u-cer-rea Tunisului. Într-adevăr, la 8 octombrie spaniol, prizonier la Alger căpitanul Hieronimo de Mendoza, spunea că ar avea cunoştinţă, dintr-o sursă foarte sigură, despre pregătirile lui Euldj Ali împotriva lui Muley JIamida. La 29 octombrie o nouă scrisoare o confirma pe prima, iar Filip al II-lea dădea ordinul să fie avertizat imediat D. Alonso Pimentel, guvernatorul fortăreţei La Goleta 78.

Între timp, Euldj Ali părăsise deja Algerul în cursul lunii octombrie 79, fără să fie însoţit de nicio flotă (marea încetase să mai fie potrivită pentru navigaţie) cu 4 sau 5.000 de ieniceri care luaseră drumul uscatului prin Constantine şi Bône 80. La trecerea sa prin Marea şi Mica Kabylie, armatei sale i se adăugaseră numeroşi voluntari, printre alţii câteva mii de călăreţi cu care a ieşit la loc deschis, în câmpia Beja, la numai două scurte zile de Tunis. Soldaţii lui Muley Hamida risipindu-se fără să fi luptat, regele învins s-a refugiat în oraşul său, apoi, întrucât nu se simţea în siguranţă, s-a îndreptat către fortăreaţa spaniolă La Goleta împreună cu câţiva devotaţi şi cu ceea ce nu i se furase din comorile sale pe drum. La sfârşitul lui decembrie, spune Haedo (dar o ştire din Alger dă ca dată 19 ianuarie, ceea ce pare mai exact) 81, Euldj Ali intra în Tunis fără luptă. Calabrezul, bine primit de tunisieni82, a ocupat palatul şi s-a organizat cucerirea

vorbind tare, amenințând, pedepsind. În martie 83 el a pornit din nou spre Alger, lăsând la Tunis o garnizoană importantă care se întreținea pe seama tunisienilor, sub conducerea unuia dintre locotenenții săi, un renegat sard, Cayto Ramadan 84.

Dar fără puternica alarmă datorată Granadei, cu o armadă creștină concentrată la Messina, operațiunea ar fi fost foarte riscantă. Și de altfel Spania va accepta evenimentul 85?

Granada și războiul din Cipru i-Mm

Cucerirea Tunisului în 1570 a fost consecința dezechilibrului creat de războiul din Granada. 2

Acest dezechilibru intervine, și în războiul din Cipru, marele eveniment al anului 1570, ca și în încheierea Ligii dintre Roma, Veneția și Spania, consecință directă a atacului turcesc.

Războiul morisc, într-adevăr, s-a prelungit de-a lungul întregului an 1570, cel puțin până la 30 noiembrie, dată când Don Juan a lăsat Granada, dacă nu în întregime, în orice caz, practic, pacificată. El s-a prelungit, fără a înceta să fie un război dificil și costisitor, dar odată cu noul an dobândise altă înfățișare. Fără îndoială că foarte tânăral Don Juan de Austria – avea 23 de ani – era încă de pe atunci un conducător autentic, prin supleţea și temeritatea sa. Regele pusese mijloace importante la dispoziția lui Don Juan iar prezența sa la Córdoba, din ianuarie, scurtând obișnuitul du-te-vino al ordinelor și rapoartelor, obligându-i pe executanți la un zel sporit, avea avantajele sale pe care, probabil, nu le-au apreciat poate nici oamenii de la Curte, nici agenții diplomatici care erau obligați să trăiască în spatele armatei în contact cu numeroase dificultăți mărunte de locuință și hrană86.

Situația nu s-a schimbat dintr-odată. Cea dintâi acțiune importantă, cu ocazia asediului micului oraș morisc Galera, cățărat pe munte, dificil de atins, unde artileria nu putea fi folosită cu ușurință87, nu a fost un succes. Garnizoana s-a luptat cu o energie supraomenească, iar atacantul a trebuit el însuși să

manifeste virtuţi puţin obişnuite ca să cucerească Galera după un măcel înspăimântător. Oraşul, o dată căzut, deschidea drumul către munte şi trupele victorioase s-au angajat pe el. Dar atunci din înălţimile Sierrei de Seron moriscii s-au năpustit asupra lor şi o panică nestăpânită l-a făcut pe învingătorul din ajun să dea înapois8. În cursul acestui cvasi-dezastru şi-a găsit moarteas9 preceptorul lui D «n Juan, Luis Quijada.

Acest război de ambuscade era făcut să-l demoralizeze pe soldat, să-l mâne, după împre –, 7! Jrai7 °tare cruzime, laşitate sau disperare. În artie însuşi Don Juan vorbeşte despre moralul scăzut al oamenilor săi91, despre indisciplina lor 91. Abia adunate, trupele se risipesc în dezordine. Atracţia jafului declanşează un război individual şi spontan care înaintează ca o lepră, atinge chiar şi ţinuturile paşnice. Toate oraşele Spaniei sunt ticsite cu sclavi morisci de vânzare; sunt expediaţi pe vase în direcţia Italiei. În munţi, în acest timp, există încă aproape 25.000 de insurgenţi, dintre care 4.000 turci sau nord-africani. Le rămâne hrană din belşug – la ei cerealele nu costă decât patru reali *stare*, iar grâul, 10 reali, notează un informator 92 – au smochine, stafide şi se pot baza pe aprovizionarea corăbiilor – *brigantine* şi *faste* – din Alger 93. Şi mai ales îi susţine speranţa intervenţiei turce 94. Desigur, chiar şi numai muntele singur îi apără împotriva superiorităţii adversarului. Căci este o problemă complicată să cotropeşti întregul masiv. Cele două coloane în care se împart forţele spaniole, una cu Don Juan însuşi, cealaltă cu ducele de Sessa, avansează foarte încet. La 27 martie, Sauli, dând câteva amănunte asupra ultimelor înaintări, încheia o scrisoare plină de „veşti foarte bune” prin aceste cuvinte: *e con questo, li Mori restano del tutto excluşi della pianura*, maurii se află în întregime respinşi din câmpie…” 95

A urma în amănunt pperaţiunile, aidoma corespondenţilor diplomatici din Madrid, este o sarcină dezamăgitoare: veştile bune şi rele se succed cu o aparentă incoerenţă ce sfârşeşte prin a-i deruta pe cei mai

buni observatori şi-l face pe Nobili să spună (traducem liber, în limbaj modern) că „războiul maurilor este la fel ca regimul duşului alternativ, cald şi rece…” 96. Astfel, în mai 1570, foarte aproape de Sevilla, vreo zece mii de morisci, vasali ai ducelui de Medina Sidonia şi ai ducelui de Arcos, se răscoală: iată ştirea rea. Dar se află curând, şi aceasta este o surpriză plăcută, că revoltaţii nu s-au unit cu dizidenţii din munţi – regele a avut excelenta idee să le trimită p? stăpânii lor care i-au liniştit şi i-au întors pe cei mai mulţi dintre ei la casele lor. Ei nu se răsculaseră decât pentru că spaniolii, profitând „e apropierea teatrului de război, îi înhăţau pentru a-i vinde chipurile drept pradă şi le furau bunurile şi femeile97. Aceeaşi aventură într-un sat valencian, în martie, unde revolta s-a aprins, apoi s-a stins imediat. Aceste două exemple indică totuşi că războiul era departe de a fi circumscris cu precizie. Dar marea primejdie rămânea Alpujarras acea lume sălbatică, aproape de neîmblânzit, unde se refugiase revolta. Niciodată, nici chiar în secolul al XX-lea, războiul purtat în munţi n-a fost uşor. Purtat în 1570, el „consumă şi arde Spania la foc mic” 9 s.

Încă niciunul dintre ei nu a mărturisească păcatele la Sfântul

Ceea ce nu puteau obţine armele, a obţinut diplomaţia (pentru ce n-am numi-o serviciul afacerilor interne?). Primul rege al revoltaţilor fusese asasinat. Cel de-al doilea a suferit aceeaşi soartă. Conducătorul revoltei, Albaqui, sosea Ja 20 mai în tabăra lui Don Juan, săruta mâinile prinţului şi se supunea. Era semnată o pace: moriscii obţineau iertarea, autorizaţia de a se îmbrăca în costumele lor naţionale, dar trebuiau să se supună în zece zile şi să depună armele în puncte fixate dinainte; nord-africanii puteau să plece în Africa fără a fi tulburaţi”. Erau condiţii destul de blânde care au îngăduit să se vorbească despre „bunătatea naturală a Majestăţii Sale” 10°, dar ele mărturisesc, mai ales, dorinţa sa de a se smulge cu orice preţ dintr-o aventură periculoasă. Era cel puţin o pace adevărată? La 15 iunie, 30.000 de mauri depuseseră

armele. Nave rotunde şi cu vâsle fuseseră puse la dispoziţia turcilor pentru a se înapoia în Africa 10\ iar ultimul termen pentru capitulare fusese fixat pentru ziua de Sf. Ioan loa. Or, încă de la 17 iunie inchizitorii începuseră să se plângă: în Granada, monscii aşa-zişi pocăiţi se plimbă înarmaţi şi-şi povestesc în public cu multă îndrăzneală ispră-X1 6, fudulindu-se cu numărul de creştini pe care i-au omorât, precum şi cu ceea ce au făcut pentru „umili sfânta noastră credinţă catolică” *lo3.*, i. i mulţi care se predau ca să fie iertaţi, spune alt ««orisoare, „? venit, sg

Oficiu lo4. Capitularea nu era oare o simplă stratagemă? Corăbii mărunte din El Anich continuau să aducă arme, dum cum reiese din faptul că galerele lui Sancho de Leyva capturaseră cinci sau şase dintre ele le-a. Or, în timp ce îmbarcarea africanilor întârzia lo6, soldaţii creştini, nefiind plătiţi, se risipeau cu urmările obişnuite. 107 Toate acestea nu erau tocmai nimerite pentru a insufla revoltaţilor respect sau o teamă salutară faţă de forţa spaniolă.

Într-adevăr, în munţi continua un război sporadic constând în lovituri îndrăzneţe şi primejdioase împotriva creştinilor izolaţi 108. „Maurii din Granada, scria Sauli 199, se supun treptat, deşi nu lipsesc nici dintre aceia care persevereză în rebeliunea lor. Patru sute de turci au trecut în Africa de nord, dar maurii nord-africani au rămas”. Două până până la trei mii de morisci erau încă în munţi cu „regele” lor şi declarau că nu vor să se supună decât cu condiţia să fie autorizaţi să rămână în Alpujarras, concesie la care guvernul regal nu voia să consimtă. „Pentru a-i supune, explica Sauli, mi s-a spus că ar trebui cel puţin o campanie de un an, fiindcă amintiţii mauri au recoltat mult grâu şi au semănat mei şi alte cereale. Ai noştri nu-i pot împiedica să secere, neavând armată suficientă pentru o astfel de pândă ll0.

În aceste condiţii, ce iluzii mai puteau exista în legătură cu „pacificarea” regatului? Don Juan repeta acest lucru în scrisoarea sa din 14 august: nu va fi pace decât

după expulzarea moriscilor în Da, dar a goli un regat era cu totul altceva decât a goli un oraş, cum se făcuse cu un an înainte în Granada. La Madrid s-a luat hotărârea să se spună şi să se repete că totul se sfârşise. Şi fiecare ambasador scria acest lucru suveranului său I12, chiar în momentul când Don Juan de Austria, în apropiere, vorbea pe larg despre modul sau modurile de a-i supune pe moriscii din Ronda şi de a intra în Alpujarras 113. În septembrie se punea încă problema să fie distruse viile şi livezile revoltaţilor 114, să fie urmăriţi dezertorii, o altă

categorie de inoportuni, şi, în acelaşi timp, să fie recrutaţi noi soldaţi. Căci războiul continua 115 ca un foc ce nu mai ajunge să se stingă. Micul rege al revoltaţilor nu se mai putea împotrivi. El se mulţumea să fugă de pe o stâncă pe alta. Şi toate forturile care se construiau în munţi, toate garnizoanele care se umpleau cu insurgenţi nu-i împiedicau pe aceştia să se furişeze prin zonele supravegheate spre a-i surprinde, cu premeditare, pe creştini 116.

În aceste condiţii, guvernul spaniol s-a hotărât să facă deportări masive. Desigur, acestea au fost de o importanţă hotărâtoare. Cayas îi scria lui F. de Álava în 13 octombrie: „Situaţia din Granada se prezintă deja în asemenea condiţii, încât înălţimea Voastră o poate considera ca încheiată, aşa cum se cuvine slujirii şi reputaţiei Majestăţii Sale" ll7. Şi de această dată, era adevărat. La începutul lui noiembrie, Don Juan anunţa pacificarea regiunii Málaga şi a munţilor Bentomiz şi RondaU8. Deportările, între timp, fuseseră terminate. Ele au afectat 50.000 de indivizi, poate mai mulţi, şi mai ales au despopulat şesul. Că operaţiunea a fost impresionantă, avem, în această privinţă, mărturia, adesea citată, a lui Don Juan, care era, totuşi, partizan al deportării. „Era cea mai mare tristeţe din lume, scria el la 5 noiembrie lui Ruy Gomez, căci în momentul plecării, bătea atâta ploaie, vânt şi zăpadă, încât aceşti bieţi oameni se agăţau unii de alţii şi se tânguiau. Nu se poate tăgădui că a asista la depopularea unui regat produce cea mai mare milă care se

poate imagina. În sfârşit, s-a terminat” ”9. Agentul familiei Medici la Madrid, a cărui corespondenţă am citat-o adesea, cavalerul Nobili, desluşind destul de bine importanţa acestei măsuri inumane, dar eficace, scria parelui duce: „Afacerile din Granada acum sau şi.at şi le rezum într-un cuvânt: Maurii supuşi se ei „e la Şes menţineau războiul aprins, căci în °ret ei îi aprovizionau pe revoltaţi cu hrană” 12°. CInai aceştia au fost expulzaţi.

În regiunea Granadei nu mai rămâneau acum alţi nesupuşi decât câteva mii de mauri trăind ca bandiţii m şi, aidoma lor, împărţiţi în bande. Dar nu existau oare tot atâţia, dacă nu chiar şi mai mulţi, în Pirineii catalani? Fără să fie perfectă, în limitele normale ale insecurităţii publice, era pace. Moriscii fuseseră reinstalaţi în Castilia, în timp ce în ţinutul pacificat Vechii Creştini colonizau frumoasele pământuri ale Granadei, în cele din urmă Creştinătatea nu ieşise în pagubă din acest război I_2S.

La 30 noiembrie, Don Juan părăsea, pentru a nu o mai vedea vreodată, Granada, teatru] primei sale ucenicii. La 13 decembrie se afla ia Madrid 123. Aici îl aştepta altă misiune care era poate însuşi consecinţa războiului abia încheiat. Căci dacă turcii, la *ora* aceea, atacau Ciprul (scump şi deja vechi proiect al statelor lor majore) o cauză, printre altele, nu era oare aceea că la celălalt capăt al mării, Spania părea împiedicată în războiul său intern?

Începuturile războiului din Cipru124

Se vede destul de bine cum s-a organizat politica turcă în iarna 1569 – 1570, cu o claritate, dacă nu perfectă, în orice caz ieşită din comun. Căci Turcia secolului al XVI-lea, istoriceşte vorbind, este aproape o necunoscută. Ca istorici occidentali, o înţelegem din afară, parcurgând rapoartele agenţilor oficiali sau oficioşi ai Occidentului. Dar în 1569 – 1570, marele vizir Mehmet Sokolli este strâns legat de bailul Veneţiei, iar politica sa nu este cea a guvernului. Distanţa dintre cele două linii îngăduie mai bine ca de obicei să pătrundeţii până în inima imperiului otoman. Aşa susţi” istoricii. Este oare adevărat?

Noul sultan Selim, toţi o ştiu încă de la încoronarea

sa, nu este războinic. Dar tradiţia îi cer să marcheze începutul domniei sale printr „cucerire strălucitoare ale curei câştiguri să periiu

I

construirea şi dotarea indispensabilelor moschei ale noilor suverani. Am constatat, desigur, fără a o explica, semiinactivitatea anilor 1567, 1568 şi 1569. În 1569, în momentul când izbucneşte revolta din Granada, grijile legate de o campanie în Rusia şi vastele operaţiuni din Marea Roşie paralizează orice eventuală acţiune în vest. Dar întrucât moriscii nu depuseseră încă armele în toamnă, problema sprijinirii lor se punea în mod acut. Îşi va împinge oare sultanul armada până la ţărmurile Spaniei? în Peninsulă s-a crezut în această posibilitate. Flotei turceşti îi trebuia însă un sprijin pe ţărmul nord-african sau francez. Se solicită deci pe faţă portul Toulon ca adăpost, atât de pe faţă încât se putea chiar pune întrebarea dacă nu cumva scopul solicitării, mai mult decât de a obţine portul era doar a îngrijora Spania, care, efectiv – a cunoscut faptul şi I-a comentat aşa cum era de aşteptat. În fond, turcii s-au gândit ei vreodată să-i ajute pe morisci? Şi mai întâi, sprijinirea directă de către armadă a revoltaţilor din Granada era ea posibilă din punct de vedere tehnic la o asemenea distanţă, cu evidenta necesitate a unei iernări a galerelor? Paul Herre 12S, în erudita sa lucrare despre războiul din Cipru, consideră că da, dar în măsura în care el crede că a fost în mod real politica dorită şi susţinută energic de Mehmet Solcolli, primul vizir. Politică de vultur, demnă în toate punctele sale de Soliman Magnificul, şi despre care mărturisesc mii de documente. Dar ce fel de documente? Scrisorile bailului care raportează conversaţiile sale cu marele vizir. Or, nu este exclus ca marele vizir să-şi fi bătut joc de interlocutorul său. Încrederea pe care părea să i-o acorde, confidenţele, favorurile, conversaţiile pe care nu le-a oprit nici chiar ruptura consumată u /eneţia, toate acestea nu sunt ele prea bal-ani. ce, Prea orientale? şi, mai ales, prea conforme di interesul politicii generale a sultanului? A t

ra6 Veneţia de la primejdia care se pregă-*mkv* a-° a ramuae n relaţii cu ea (căci diploa cu este niciodată inutilă); nu susţin că cesta ar fi fost neapărat sensul comediei, dacă l fost o comedie, dar nu cred nici că jocul era /atât de sincer pe cât îl prezintă Paul Herre, prea ireocupat, ca atâţi alţi istorici, să demonstreze lecadenţa Turciei, să o ilustreze măsurând distanţa îare separă „politica de vultur" a lui Sokolli – aceea de a nu atinge Veneţia, dar a-i sprijini De morisci – de politica mediocră şi limitată a lui Selim – de a lovi Veneţia şi, la extremitatea imperiului său, Ciprul, despre care se ştie că este prost apărat.

Înseamnă să reconstituim prea simplu, cu puţinul de care dispunem, politica turcească, atât de diversă în centrul ei. De exemplu, încă din 1563, diplomaţia ragusană semnala planurile lui… Soliman Magnificul însuşi de a cuceri Ciprul. Bosniac prin naştere, răpit încă de tânăr de la părinţii săi creştini, urcând lent treptele administraţiei otomane, în 1555 vizir al Divanului, zece ani mai târziu prim vizir, ginere al lui Selim, Sokolli s-a format în mijlocul unei Curţi mai dificile decât oricare alta, pe lângă un stăpân implacabil şi temut. Ce şcoală a stăpânirii de sine, a disimulării… I se spune prieten al Veneţiei. Îi aducea servicii în schimbul unor recompense foarte modeste. Acest lucru n-a angajat niciodată un ministru de la curtea Padişahului despre care se pretinde că ar fi paşnic şi pacifist. Este o exagerare, căci ceea ce doreşte el este o *pax tur-cica*, grea pentru cei slabi, glorioasă pentru Sublima Poartă. Şi apoi, dacă politica lui Mehmeţ Sokolli ar fi fost aceea care i se atribuie, ar fi putut el să păstreze conducerea afacerilor, să ţină în continuare cârma, câtă vreme nava se angajează într-o altă direcţie? Se mai spune ca politica sa a fost chibzuită, indicată cu jumătăţi de vorbe, îndulcită când se impunea, abandonată la momentul oportun. Dar dovezile acestei suptey1 unde se află? Şi că această supleţe i-ar fi permis, trădând în acelaşi timp proiectele stăpânului saţii cel puţin sabotându-le, să reziste rivalilor sau vizirului Lala Mustafa, fost preceptor

al Suit-nului, comandantului flotelor turceşti, Piali Pa?

acest intrigant, în sfârşit marelui evreu Micas, iată ceva care pare dificil când se cunoaşte asprimea conflictelor şi rivalităţilor din Serai. În paranteză ne vom întreba ce trebuie să credem despre ultimul dintre adversarii săi, personaj atât de îndoielnic, creditor abuziv (este sigur cel puţin în ceea ce priveşte reclamaţiile în privinţa Franţei), tip perfect a ceea ce s-ar numi, cu ideile noastre de astăzi, spion înnăscut, dacă nu cumva trădător de comedie. Şi asupra lui Occidentul – dar vai, numai Occidentul – furnizează scrisori şi documente. Micas are relaţii cu marele duce al Toscanei, cu Genova, cu Spania, poate şi cu Portugalia... Oare trădează? Sau dimpotrivă, ipoteza rămânând posibilă, acţionează din ordin, jucând şi el, fără să uite a trage şi un câştig personal de aici, un rol calculat într-o politică mai concertată decât credem? Pentru Paul Herre este numai un personaj „curat şi nimic mai mult" *12 b* care acţionează din ranchiună sau din interes: din ranchiună faţă de Veneţia care a sechestrat o parte din bunurile soţiei sale; din interes căci încă din 1569 127 se spune că ar fi doritor să devină regele Ciprului, să instaleze acolo o colonie a coreligionarilor săi. Poate că e aşa... dar printre altele. Fără a intenţiona, desigur, ca biograful şi admiratorul acestui neliniştitor personaj 12 s, să-l facem alb ca zăpada, să recunoaştem că ne scapă, că îl înţelegem greu şi că, în general, este primejdios a aborda o mare pagină de istorie otomană pe drumul greşit al biografiei şi anecdotei.

IJacă vrem cu orice preţ să construim ipoteze mânie nu contrazice existenţa unei politici turceşti ixate cu atenţie şi de timpuriu asupra obiectivului f-au L. Ciprul –, acţionând în consecinţă şi lăsând

căruia un rol de jucat: unul pe cel al amabilisa i? a de Veneâia' altul> tratativele cu Spania jj u Y'anta... Politica turcă îşi întinde ba ici.

e? *°> perdelele sale de fum. Ea nu-i descura-Can-a Pe niorisci, dar nu-i împinge pe nord-afri

$ la QeSa. depăşească semiajutorul lor. Îi dezaprobă

voie pentru că se expun în aventura Tunisului I29, dar practică pentru sine o politică întru totul asemănătoare. Căci frământându-se puţin să-i ajute, direct sau indirect, printr-un atac împotriva flotei spaniole, pe moriscii aflaţi în aşteptare, sultanul va încerca să profite de ajutorul pe care ei i-l dau fără să ştie spre a-şi pune ordine, fără pericol, în propriile-i afaceri.

Hotărât să nu-şi neglijeze nicio şansă, el încearcă de asemenea, în anul acela să refacă alianţa cu Franţa, care se răcise mult odată cu apropierea franco-spaniolă din 1567 – 1568. Iată ceea ce conferă o noimă cererii referitoare la Toulon, în 1569, prilej de a tatona terenul, precum şi extravagantei călătorii la Constantinopol (a nu mai puţin extravagantului Claude Du Bourg. Sosind într-un moment complicat şi anormal al politicii orientale, şi complicând totul mai mult prin „fanteziile sale nebuneşti" 13° el se ceartă curând cu ambasadorul în funcţie, încearcă să-l omoare pe bancherul Micas şi să-şi atragă favorurile marelui vizir Mehmet Sokolli. În treacăt, el lucrează în favoarea genovezilor şi, când revine de acolo prin Veneţia, în iarna 1568 – 1569, în tovărăşia unui ambasador turc extraordinar, poartă totuşi în buzunar „reînnoirea" Capitulaţiilor. Realitatea este că Turcia se preocupă atunci extrem de mult să recreeze în Occident o Franţă potrivit tradiţiei şi intereselor sale. De obicei se remarcă – orgoliu occidental inconştient – cum Franţa îi atrage pe turci către ea, exploatându-i conform scopurilor sale. Dar a existat de asemenea şi o Turcie solicitând şi atrăgând Franţa către sine, de exemplu în 1569, în 1570 cându-se pune problema coroanei Poloniei pentru ducele de Anjou şi a voievodului lranj silvaniei, ca soţ al Margaretei de Valois…

Dar cum se poate reface alianţa franco-tur" cu această Franţă sfâşiată de al treilea răzk° civil? Regele Franţei, angajat alături de catolic"; nu putea reveni de atât de departe. Cea mai bu» a dovadă este faptul că el cade de acord să

promite marea cu „irfa-Sear 8C™°îi comunicat! I se încădmp n r lucruri de Veneţia, dar numa Tpen u «*f-K* Sa, PLece din Mirandola... Ceea ce n? l din nou la deloc pe regele Franţei%*T* ™P'edică de altfel bietului Du Bour? între rPaune Ze cu mdi

Totuşi, după căreia Jeâăr? Sudului catolic intransigent „1 –, UISE şi se oprească un Moment Armi –, °î? urmt t STft d ti" 14 iulie pacidin 8

era urmat peste puţ fiecare de la Saint-Caterina, atunci, s-a I. j să într-o asemenea măsură încât a în ce vorbească despre „căsătorii infernale" rumiuativul îi aparţine lui Frances de Álava, 13S cea a ducelui de Anjou cu Elizabeta, a lui Henric de Navarra cu Margareta de Valois. Pe plan diplomatic, Franţa accede atunci la o mare politică anti-spaniolă, regina italiană dorind atunci să manevreze nu doar între cele două partide franceze, ci şi între cele două mari puteri pe care acestea se sprijineau atât de tare. Este o limpezire bruscă a situaţiei franceze, aproape totdeauna greşit explicată prin mărunte cauze personale. Ce făcea Sultanul între timp? Poate că n-a existat niciodată o iarnă mai aspră pe mare, mai furtunoasă, mai ostilă circulaţiei rapide a veştilor, ca aceea din 1569 – 157*0 m*. Acest timp neprielnic, prelungind mai mult ca de obicei distanţele, consolida barierele de tăcere dincolo de care operau turcii. Se ştia totuşi, şi de luni întregi, că ei se înarmau furibund, 137 în mod vădit pentru a da o mare lovitură. Unde anume, în Malta, la La Goleta, în Cipru? Jocul pariurilor continua încă în momentul când Sultanul lovise deja Veneţia pretutindeni unde a putut s-o atingă. Tot din pricina iernii, a trecut un anumit timp până să se afle ce se întâmplase, chiar la Veneţia, care era totuşi cu ochii în patru. Până la capăt şi împotriva evidenţei, Veneţia uzase să creadă în nenorocirea sa. Într-adevăr o nenorocire, căci Veneţia a cărei prudenţă este adesea ironizată cu voioşie, curtezana de Veneţia care se oferă Sultanului, putea fi ea altfel decât prudentă? Ea era victima nu atâtea a spiritului, cât a trupului său, a realităţii sale pe uscat, a imperiului său care nu era decât un lung

lanţ de puncte de sprijin maritime, a economiei sale care o obliga, să se întreţină din exterior, ca Anglia, ţara liberului schimb din secolul al XIX-lea „din ceea ce lua şi din ceea ce vindea, acolo. Politica sa nu putea cu niciun chip să fie cea a vastelor imperii spaniol sau otoman (a căror frontieră, dintr-un anumit punct de vedere este ea), a acestor imperii bogate în oameni, venituri şi teritoriu. Din pricina aceasta politica Veneţiei, calculată clipă de clipă, nu se lămureşte decât în lumina raţiunii de Stat. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea această înţelepciune prudentă devenea totuşi inutilă, pentru că lumea, în evoluţia ei, era împotriva Veneţiei, împotriva formulei sale politice sau, mă rog, a formulei sale de viaţă.

În 1570 ea tocmai a străbătut o pace de treizeci de ani care, mai mult decât se crede şi mai mult decât crede ea însăşi, i-a afectat structura politică şi i-a slăbit mijloacele de apărare. Sistemul său de fortificaţii, mai ales, odinioară formidabil dar acum desuet, dezorganizarea administraţiei militare, zilnic semnalată cu disperare de comandanţii armatei sale, a flotei mai cu seamă, o situează mult sub ceea ce reprezenta ea cu câteva zeci de ani mai înainte138. Obişnuită cu această pace care, de ani de zile ameninţată, fusese mereu salvată împotriva oricărei speranţe, asemenea miilor de intrigi din lumea balcanică, ea s-a deprins să creadă în eficienţa mijloacelor mărunte. Nu mai ajunge să ia în tragic politica sau panto-mima otomană.

Or, la început, turcii au căutat s-o intimideze. Ei s-au hrănit cu nădejdea că Veneţia va ceda fără luptă, că ar fi de ajuns s-o lovească, apoi imediat să negocieze. Negustorii veneţieni sunt deci arestaţi în ianuarie, bunurile lor sunt sechestrate I3B. În Moreea, măsura pare să fi fost apli2

cată către mijlocul lui februarie. Navele au suferit aceeaşi soartă: două corăbii veneţiene la Constantinopol, deja încărcate, „sunt golite de încărcăturile lor şi rechiziţionate pentru serviciul flotei. Suntem însă departe de „capturarea navelor vene-tiene” despre care istoricii

discută ca despre o capcană enormă. În timpul iernii, navele susceptibile de a fi prinse înainte de a cunoaşte măsura nu puteau fi numeroase. Apoi, măsura în sine nu avea nimic anormal, neliniştitor. Navele primiseră promisiunea unei despăgubiri şi capturarea lor nu era decât un fapt divers, destul de banal în secolul al XVI-lea. Dacă Veneţia se îngrijorează şi se îngrijorează fără doar şi poate – şi se înarmează în consecinţă – cauza este anunţul că Sultanul va străbate în curând, cu armata sa, Anatolia şi Caramania şi că a plasat încă şapte sute de ieniceri la Castelnuovo, 140 ceea ce nu-l va împiedica, dimpotrivă, pe guvernatorul veneţian din Cattaro să trimită daruri fiului lui Mustafa Paşa, în trecere prin Castelnuovo *Ul*. Fără îndoială, la Constantinopol toată lumea vorbeşte că Sultanul va cere cedarea pur şi simplu a Ciprului în numele (încă de pe acum I) ai drepturilor istorice ale Turciei. Dar informaţia, notată în corespondenţa lui Grandehamp din 9 februarie 142 nu va ajunge la Veneţia decât în martie. Şi războiul deja începuse.

Vrând, fără îndoială, să-şi întărească printr-o ameninţare precisă demersul diplomatic, Sultanul atacase, într-adevăr, posesiunile veneţiene. Luni, 27 februarie, timpul neprielnic arunca pe ţărmul adriatic, aproape de Pescara, barca veneţiană a unui oarecare Bomino de Chioggia, plecată din Zara duminică 26 şi pe care un teribil *temporal* o abătuse spre sudul muntelui Ancona cu o viteză neobişnuită. Proprietarul, cunoscut ca un om onorabil de un număr de negustori, raPorta că 25 până la 30.000 de turci se aruncaseră Pe neaşteptate asupra Zarei şi că numai o întâmp are îngăduise ca două galere, mulţumită artileei ei J°r, să-i respingă pe atacatori şi să dea furtună (lb. spân. – N. În).

alarma. 143 Aceste cifre nu pot fi certificate dar faptul brutal, dincolo de orice îndoială, este atacarea lungii şi flexibilei linii de posturi dalmate, în total 60.000 de suflete (ne spune o relatare din 1576). Turcii se înverşunează aici şi fac mari pustiiri. 144

În sfârşit, vestea pretenţiilor turceşti ajungea oficial

la Veneţia 145. Ceauşul Ubat trimis din Constantinopol la 1 februarie 146 trecea prin Ragusa la jumătatea lui martie 147 şi la 27 se afla în faţa Senatului veneţian, primit în audienţă. Dar – regia fusese pregătită dinainte – nu i s-a îngăduit să-şi expună argumentele şi i s-au adresat cuvinte dure. Cu 199 de voturi din 220 148, cererea turcă a fost respinsă. Veneţia era, într-adevăr, hotărâtă să lupte. La jumătatea lui martie ea expediase un ambasador extraordinar la Filip al II-lea 149 şi, alarmat de ea, Pius al V-lea îl trimisese şi el la suveranul spaniol pe Luis de Torres, a cărui misiune avea să fie hotărâtoare 15°.

Veneţia îşi afişa voinţa sa de război. Se înarma, lansa la apă flota de completare, îşi echipa marile galere, dota galionul lui Fausto cu o artilerie excelentă, recruta soldaţi, îi accepta pe cei oferiţi de oraşele din Terraferma, expedia către Cipru un corp expediţionar pe care turcii n-au putut să-l intercepteze, arunca mai multe mii de oameni către Dalmaţia, expedia un inginer la Zara 1S1. Pregătiri zgomotoase şi realizate înainte de sosirea primăverii, dar nu neapărat cu intenţia fermă de a se sluji de ele. Turcii nu vor întreprinde decât în iulie primele lor debarcări în sudul insulei Cipru. Până atunci, Veneţia s-a mulţumit să accepte jocul: înainte de toate, să nu-şi ia un aer intimidat şi să riposteze la ameninţare prin ameninţare, la violenţă prin violenţă. La anunţarea sechestrării bunurilor şi persoanelor de naţionalitate veneţiană, ea a răspuns prin măsuri similare 152. Dar imediat ce turcii au cedat în această privinţă, ea s-a grăbit să-i imite Este foarte adevărat că dogele numit la Veneţia în 5 mai, Pietro Loredano, reprezintă partidul războinic 154. Dar partidul pacifist este departe de a fi redus la neputinţă. Dincolo de unanimitatea din 27 martie, afacere de prestigiu care a părut, fără îndoială, abilă pacifiştilor înşişi, câte divergenţe, câte divizări şi rotiri de o sută optzeci de grade nu rămân posibile! Dacă Turcia ar fi dat înapoi, Veneţia ar fi uitat pe loc de înarmările sale, de interesele Creştinătăţii şi de scumpa sa soră. Spania.

Aceasta, la începutul anului 1570, este neliniştită şi

stânjenită, neliniştită din pricina înarmărilor masive ale turcilor, stânjenită de războiul din Granada care blochează o parte importantă din forţele sale maritime şi terestre; stânjenită de asemenea, de marile evenimente din nord la care asistă neputincioasă şi eventual neutră, pentru că ducele de Alba nu este de acord cu marile intervenţii militare; dar neutralitatea aceasta este îngrozitor de costisitoare.

Neavând aşadar posibilitatea să dispună de toate galerele sale, din pricina supravegherii ţărmurilor Granadei, şi evacuând de arme în chip periculos Italia, reacţia spaniolilor la veştile din Levant este deci, mai ales asemănătoare celei din timpul alarmelor dinaintea evenimentelor din Malta: o consolidare a fortăreţelor din Regatul Neapolelui, din Sicilia şi din Africa de nord, consolidare şi ea oneroasă, dar de care nu se putea lipsi, căci nimic nu garanta că turcii ar cruţa posesiunile spaniole. Ştirile repetau această posibilitate cu insistenţă, dar ştirile... Şi de altfel nu toate erau la fel de îngrijorătoare. În şuvoiul veştilor puteau fi introduşi, intenţionat, mulţi afluenţi înşelători. Se pretinde că adeseori veneţia s-a folosit de celebrul său serviciu de informaţii ca de o armă capabilă să creeze panică în lumea creştină, să întreţină psihoza pericolului turcesc. În orice caz, este cert că în secolul al IV-lea nu exista decât o încredere foarte relativă ju informaţiile pe care le colporta el. Căci îi era a tel de uşor să manevreze în punctul de plecare, a Constantinopol, ca şi, chiar, la Veneţia şi să ’1 Vr°-V°ape a nevoie anumite informaţii destinate un] estăţii Sale Catolice. Oricum însă, la 12

Hi martie viceregele Neapolelui scria: „Am primit o scrisoare din Constantinopol cu data de 22 ianuarie de la unul dintre agenţii noştri în care am cea mai mare încredere... Ea îmi confirmă părerea că în ciuda a tot ceea ce s-a aflat de curând despre deschiderea ostilităţilor în Dalmaţia, pregătirile pentru o armadă importantă nu pot aduce daune veneţienilor” *15B*.

Spaniolii au adunat deci câte au reuşit din galerele

lor în sudul Italiei şi, în lipsa obişnuiţilor spanioli, au încorporat germani pentru Milano şi Genova, italieni pentru galere şi pentru Sicilia. Au aprovizionat La Goleta în oameni, hrană şi muniţii. „Am hotărât, îi scria Filip al II-lea lui Chantonnay la 31 martie 158 să recrutez două regimente de germani, unul pentru Milano, celălalt pentru Neapole”, căci „statele mele din Italia se găsesc în momentul de faţă atât de lipsite de soldaţi” încât turcii, venind aici, ar putea produce mari necazuri. Regimentul destinat Neapolelui, îmbarcat la Genova pe galerele lui Giovanni Andrea Doria, va sosi la 3 mai 1S? şi va fi imediat îndreptat către ţărmuri. Dar încă de la sfârşitul lunii iunie, întrucât pericolul turcesc se precizase şi se localizase, el avea să fie dizolvat I58, după refuzul Veneţiei de a-l lua în solda ei 159.

Gât despre galere, după sosirea lui Giovanni Andrea Doria la Neapole, în aprilie, în sudul Italiei se găseau aproximativ şaizeci; şaizeci dintre cele o sută de care dispunea atunci Spania şi care reprezentau totalul flotelor Ganovei, Siciliei şi Neapolelui, aceasta din urmă comandată de marchizul de Santa Cruz. Dacă dăm crezare tânguirilor şefilor, aceste galere sunt destul de prost echipate, cu un număr insuficient de ocnaşil60 şi puţini sau chiar deloc soldaţi. În iulie, Giovanni Andrea Doria obţinea autorizaţia să încorporeze 2000 de italieni la Neapole pentru a-şi dota navele. Între timp flota fusese nevoită să facă două călătorii până la La Goleta 161.

A doua călătorie fusese îndreptată împotriva lui Euldj Ali despre care se aflase că ar face escală la Bizerta cu 24 sau 25 de galere. Giovanni Andrea

Doria intenţiona să-l prindă cu ajutorul a 31 de galere întărite, dar ţărmul Bizertei fiind între timp fortificat de calabrez, vânatul se găsea la adăpost. Galerele creştine şi-au schimbat direcţia, au atins La Goleta, apoi s-au îndreptat către Sardinia unde trebuiau să recruteze trupe înainte de a ajunge la Neapole 162. În curând le sosea aici ordinul să treacă în Sicilia, apoi să se îndrepte spre Orient. Filip al II-lea, în pofida solicitărilor lui

Pescaire, noul viceregе al Siciliei, care ar fi dorit să se încerce un atac împotriva Tunisului163 cedase cererilor pontificale şi veneţiene. Se va încerca salvarea Ciprului.

Sprijinul dat Ciprului

Turcii debarcaseră în insulă abia în iulie. La 9 septembrie, capitala, Nicosia, cădea în mâinile lor; singură Famagusta, mai bine fortificată, rămânea în stăpânirea veneţienilor, altminteri cu forţe considerabile, capabile să reziste încă mult timp. Ţinând seama de timpul necesar sosirii veştilor, destul de târziu, către mijlocul verii abia, se punea cu toată claritatea problema Ciprului: va porni Veneţia în sprijinul insulei? Putea ea singură să-i înfrunte pe turci, să salveze preţioasa insulă a zahărului, sării şi bumbacului? În orice caz, interesul ei era să ridice Occidentul împotriva Sultanului şi să lege acest război local de un război general. Această ameninţare l-ar descuraja poate pe adversarul său, l-ar obliga să dea înapoi, să accepte un compromis. Ea mai dorea să nu se ege de un alt colos al lumii mediteraneene, să nu Participe la o ligă asemănătoare celei din 1538 164 are lăsase o amintire neplăcută, încă vie. a crezut atunc; într-o înţelegere între că şi Barbarossa; Paruta va susţine în 1590 intrUSese° trădare. Dar cum să rămână liberă e] îi. ebfle e*Ou-Părţi) acum când ea era provocată

A antrena Spania în joc nu era un lucru de nimic. Granvelle, la primele veşti, se declarase împotriva oricărui sprijin acordat Veneţiei. Negocierea, trecând prin Roma, s-a angajat ca o conversaţie în trei. La mijloc era însă uimitoarea, prodigioasă personalitate a lui Pius al V-lea. În curând, el a ajuns să acţioneze singur cu o violenţă cu atât mai mare, cu cât politica sa catolică fusese totdeauna o politică de luptă. Decepţionat în 1566, după cum am arătat, zelul Papei îşi găsea posibilitatea revanşei în evenimentele mediteraneene. El literalmente a explodat şi prin rapiditatea sa de a acţiona, de a tranşa dificultăţile, a forţat hotărârea celor două părţi pentru care nu era, în principiu, decât un intermediar.

Se îngrijea puţin, bănuim, de meschinele calcule în

care se închidea Veneţia, preocupată doar să-şi salveze plantaţiile şi salinele. Făcuse deja presiuni asupra ei prin nunţiu, în martie 1570, în timpul şedinţei Senatului, şi imediat îi acordase dijmele clerului veneţian pentru a o ajuta în efortul său de înarmare. Foarte repede acceptase să creeze o flotă pontificală ale cărei galere, în 1571, în cea mai mare parte, erau toscane. De asemenea, imediat fusese de acord cu expedierea de lemn către Ancona pentru construirea galerelor16D. Trimisese grabnic la Filip al II-lea pe Luis de Torres, confidentul şi intimul său, unul dintre numeroşii ecleziastici pasionaţi din anturajul Sfântului Părinte 1G6. Ales cu intenţie pentru că era spaniol şi dispunea de prietenii personale chiar în consiliul lui Filip al II-lea, el a fost expediat cu toată viteza: instrucţiunile sale datează din 15 martie. În aprilie, era primit la Córdoba de Filip al II-lea, într-un moment când războiul din Granada era încă în toi 167; şi într-un loc aflat la câteva zile de călătorie de teatrul operaţiunilor militare, aşadar într-o atmosferă de întl*” cărare religioasă, într-o perioadă de exaltare a destinelor lumii creştine, 16 s atacată simultan limitele sale nordice (de Reformă) şi chiar *V* ţărmurile sudice ale mării, prinsă dramatic i», aceste două războaie pe care Atlanticul, cu va A

Ies sale ostilităţi, le va apropia în curând unul de altul. Această exaltare a momentului izbucneşte în scrisorile lui Pius al V-lea – contrariul ar surprinde –, dar şi în cele ale trimisului său. E suficient să le parcurgi pentru a regăsi ceea ce a putut supravieţui din pasiunea, din spiritul de cruciadă, în umbra războiului din Granada. Tratativele au fost totuşi lente. Ceea ce cere Pius al V-lea este o ligă, nu un ajutor trecător, ci o ligă în toată regula. „Este clar, afirmă instrucţiunea lui Torres, în termenii pe care are ordinul să-i repete regelui, este clar că unul dintre principalele motive care i-a împins pe turci să o rupă cu veneţienii a fost credinţa lor că-i găsesc singuri, fără nădejdea de a se uni cu Majestatea Voastră, ocupată cum se află cu maurii din Granada…” Dar cele mai bune calcule sunt uneori şi cele mai false. Dacă Filip al II-lea acceptă în

cele din urmă liga împotriva Islamului, este poate tocmai pentru că 1570, anul Granadei, readuce Spania la vechile ei pasiuni.

de

Evident, interesul nu este ignorat, nici interesul politic, nici interesul financiar. Veneţia reprezintă frontiera lumii creştine. Vom fi mai puternici dacă ea va sucomba? sau dacă va încheia cu turcii unul dintre acele aranjamente pe care guvernul francez se oferă să-l negocieze pentru ea? Papa nu neglijează niciunul dintre aceste argumente: „Fortăreţele veneţiene, scrie el regelui, sunt un *antemural* al cetăţilor Regelui Catolic”; a încheia liga revenea pentru Filip al II-lea Ja „a avea în slujba sa statele Veneţiei, oamenii, armele şi flota sa”. Cât despre interesul financiar, el eSte clar. Din 1566 regele Spaniei dispunea de gările venituri, provenite din *subsidio* (adică de W.000 de ducaţi anual plătiţi de clerul spaniol), ar bula privind *Cruzada* nu fusese reînnoită, 4 Qnănă]? reprezenta o pierdere de mai mult de „00 de ducaţi în fiecare an 169; şi *excusado* it in 1567 nu fusese ridicat, pentru că temerea de proteste prea energice. Luis es aducea cu sine, în numele Suveranului concesionarea privind *Cruzada*, întârziată până atunci din scrupule de conştiinţă. Acest sprijin substanţial adus bugetului spaniol a cintărit desigur în luarea hotărârii de către Filip.

Acesta, despre care s-a afirmat că este atât de lent, şi-a dat acordul de principiu în opt zile după marea pledoarie a lui Luis de Torres, 170, ceea ce era desigur, pentru Spania, ca şi pentru Veneţia, pentru Turcia, pentru toată lumea mediteraneană, cea mai mare aventură, trăită de mult timp.

Sprijinirea Ciprului 1? I a fost încercată încă înainte de încheierea ligii, în condiţii nefavorabile, căci totul a fost improvizat. Improvizată până şi flota pontificală, echipată în pripă, în pofida mustrărilor lui Ziiniga, la Roma. Fără îndoială, Papa dorea, prin prezenţa sa în mijlocul flotelor, să-i împiedice pe spanioli să conducă totul după placul lor, ca în 1538 – 1540; improvizată de asemenea, lucru mai

grav, este numirea şefului flotei aliate în persoana lui Marcantonio Golonna 1? 2 nobil roman, mare conetabil de Neapole şi, prin aceasta, vasal al lui Filip al II-lea lva, preocupat de favorurile viitoare din Spania (pe care deja încercase să le obţină, efectulnd fără prea mare succes două călătorii la Madrid). Este un războinic, nu un marinar. Un singur moment, în tinereţea sa, s-a ocupat de galere, dar Pius al V-lea, alegându-l, perseverează în a-l menţine în fruntea flotei creştine. Toate acestea erau deja periculoase, căci comandantul flotei nu trebuie să fie improvizat.

Nicio flotă de război nu trebuie să fie improvizată, şi totuşi Veneţia a fost nevoită s-o facă. Ea a mobilizat rapid o flotă importantă, dar nu a fost o treabă bine făcută, întrucât aparatul de război veneţian se deteriorase odată cu pacea prea lungă. Forţele sale navale sunt, în pulă) dispersate între flote particulare, şi flota sa de rezervă, care ţinută pe uscat în Arsenal, trebuia reechipată. Dacă Veneţia este bogată, prea bogata chiar, în material, în nave, galere şi galere mari)

În artilerie, ea este, în schimb, săracă în material uman, lipsită de provizii alimentare. Or, o armată înseamnă şi vâslaşi, echipaje, soldaţi la bordul galerelor, butoaie, lăzi de alimente. Şi unele şi altele lipsesc iar Senioria nu ştie nici să acţioneze repede, nici să suplinească lipsa de oameni printr-o tactică nouă. Ea nu face decât să întrezărească şansa navei rotunde, a galionului sau a super-galeriei, înarmate şi unele şi altele cu artilerie: Sprijinul de urgenţă trimis Ciprului, în februarie, pe nave rotunde a ajuns la destinaţie în pofida iernii şi, în trecere, artileria corăbiilor a fulgerat galerele turceşti în Dar lecţia nu este încă limpede. Şi este prea târziu, având în vedere urgenţa primejdiei, pentru a se elibera de tradiţiile centenare, pentru a renunţa la om ca motor şi maşină de luptă…

Cele 60 de galere plasate sub comandamentul lui Hieronimo Zâne şi plecate din Veneţia la 30 martie n-au sosit decât cu mare greutate la Zara, în 13 aprilie 175. Ele au rămas acolo timp de aproape două luni, până la 13

iunie, aproape inactive, dacă nu ţinem seama de cele câteva incursiuni împotriva uscocilor şi de actele de piraterie împotriva teritoriului ragusan 176, consumând inutil proviziile de alimente pe care le reîmprospătau anevoie în acest port ca Zara, lipsit de resursele unui ţinut interior, nereuşind nici măcar să împiedice galerele turceşti să prade ţărmurile albaneze. Existau probabil justificări temeinice pentru această inactivitate: dorinţa pe a proteja Veneţia; teama de starea vremii, arna, în Marea Adriatică, potrivită pentru lovituri îndrăzneţe, pentru rapidele mişcări de du-te-Vino, nu pentru deplasarea marilor flote; de asemenea, teama de a se ciocni cu flota otomană care. Se sprijinea, aşa se spune cel puţin, pe Grecia, Pentru a-şi proteja drumul spre Cipru.

emnd vara, Zâne primi ordinul să meargă 2 al fZat a Candia ca să adune acolo toate în f, „Veneene care> Şi e-e> trebuiau să ajungă

17} n, nsulă. Se interzicea amiralului să se oprească rum pentru vreo acţiune, oricare ar fi fost ea; ar fi însemnat să se dea flotei turceşti ideea şi timpul să ajungă în Adriatica. Parvenind la Corfu, t'lota veneţiană a aflat despre sosirea apropiată a pontificalilor şi spaniolilor. Ea şi-a continuat drumul spre Candia unde, cum fusese prevăzut, spera să găsească oameni şi alimente din belşug. Dar nu a găsit nimic când a sosit în august. Neglijenţă, lipsă de prevedere? Sau dificultăţi reale pe care le explică amănunţit unele rapoarte veneţiene? Recrutarea echipajelor şi a vâslaşilor din Arhipelag în slujba Veneţiei se făcea tot mai greu. Spaniolii şi pontificalii intrau în portul Suda la 31 august. Pontificalii nu erau deloc mai bine echipaţi decât veneţienii. Cât despre galerele spaniole adunate la Messina, ele îşi completaseră aici dotarea cu vâslasi şi soldaţi177.

Ce urma să se întâmple? în discuţiile sale cu Luis de Torres, Filip al II-lea nu promisese la început decât ceea ce i se cerea: menţinerea în Sicilia a galerelor sale. Când după alte discuţii s-a trecut de la această primă promisiune la aceea a plecării în Levantl7 s, au fost trimise ordine noi

către Giovanni Andrea Doria. El le-a primit la 8 august împreună cu înştiinţarea subordonării sale faţă de Marcantonio Colonna179. Or, să slujească într-un plan secundar nu-i surâdea defel, mai ales când era vorba să rişte în mările Levantului flota sa şi mai cu seamă propriile-i galere care, potrivit condiţiilor prevăzute la *asiento*, nu erau înlocuite în caz de pierdere, cu atât mai mult cu cât a pleca în august, cu intenţia de a ajunge până în Cipru echivala cu a se expune, obligatoriu, la întoarcerea asprimilor vremii de iarnă.

Aşadar, ordinele au fost executate destul de V)

silă. Cele 51 de galere ale lui Doria au! către 20 august la Otranto 18° mica flotă p ficată. Concentrarea completă pe ţărmul nord1

al Cretei nu a fost realizată decât la 14 septet

brie 18\ & *ve*

Portul Suda, ales pentru această concent, era comod dar prost aprovizionat. La P trecere generală în revistă, slaba pregătire

tiană a fost evidentă pentru toţi. Şi conflictele au izbucnit imediat. Veneţienii, în loc să-şi prezinte flota în largul mării, unde înşelătoriile privind efectivele nu sunt posibile, au prezentat-o chiar în port, cu pupele întoarse spre uscat lăsând echipajelor posibilitatea să treacă, în timpul paradei, dintr-o galeră în alta 182. Totodată, între şefi se manifestau neînţelegeri. Amiralul veneţian însă, deoarece primise ordinul de a încerca indiferent cu ce preţ, chiar singur să ajute Ciprul, flota aliată s-a hotărât să pornească spre est totuşi nu direct spre Cipru care nu putea fi atins fără a se ciocni cu turcii. Amiralii se gândiseră la o acţiune împotriva Asiei Mici sau a Dardanelelor de natură să abată flota inamică din Cipru şi apoi să-i taie drumul, plasându-se rapid între ea şi insulă.

Flota a ieşit deci în larg îndreptându-se către Rodos 183. Ea reprezenta o forţă enormă: 180 de galere şi 11 galere mari (fără a mai socoti navele de mai mică importanţă şi corăbiile de transport. 1300 de tunuri, 16.000 de soldaţi. În pofida slăbiciunilor flotelor pontificală

şi veneţiană ar fi fost posibilă o acţiune eficace dacă şefii n-ar fi fost atât de divizaţi, dacă Marcantonio Colonna, amiral ionprovizat, ar fi fost un şef autentic, dacă înaintarea prudentă a flotei n-ar fi fost şi mai îngreunată de Doria care înmulţea cu bună ştiinţă măsurile tactice de prevedere.

Deoarece în largul coastelor Asiei Mici le-a sosit ştirea că Nicosia fusese cucerită la 9 septembrie 184, că aproape întreaga insulă era în mâinile turcilor, cu excepţia Famagustei care încă rezista, şefii au hotărât să se întoarcă. Timpul neprielnic al sfârşitului de toamnă i-a stânjenit enbil pe drumul Candiei, la fel cum, în acelaşi oment, stânjenea flota turcă victorioasă care, rân Constantinopol. Aliaţii nu se puteau *xv* \se ierneze în insulă, prea slab dăruită cu of na şi au fost nevoiţi să se abată spre Italia. DOrj° dificultăţile de navigare au fost imense.

performanţa de a-şi aduce toate e la Messina 185 dar veneţienii au suferit pierderi imense (13 galere pe drumul de întoarcere la Candia, poate chiar 27 186) şi Marcantonio nu a adus, în noiembrie decât trei dintre cele 12 galere care-i fuseseră încredinţate 187.

E uşor de ghicit ce neplăcută impresie a produs această călătorie ratată, suspiciunile, discuţiile 188 pe care ea le-a inspirat. La Roma, la Veneţia toată greşeala a fost pusă pe seama lui Doria. Era prilejul nimerit de a-l ataca pe rege prin intermediul amiralului său. La Veneţia, partidul pacifist dobândise din nou importanţă. Spaniolii, evident, nu uitau să riposteze. Şi Granvelle să scrie confratelui său Chantonnay: „Colonna nu se descurcă nici cât mine pe mare" 189. În acest timp, Senioria, cu asprimea sa obişnuită îi pedepsea la ea acasă pe executanţii slabi, pe comandantul trupelor Pallavicino, pe comandantul flotei Hieronimo Zâne, care a murit la puţin timp după întemniţare, şi chiar pe subalterni, pedepse şi dizgraţii care au contribuit din plin la frumoasa comportare a flotei veneţiene în 1571.

În timpul acestei ierni a anului 1570, viitorul

Ligii părea cu totul compromis. Încheiată în principiu, fără ca nimeni să se angajeze în scris, ea părea să se fi sfărâmat de la sine, înainte de a fi existat.

NOTE

1. H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, Bruxelies, 1911, vol. 4, p. 13. În acea epocă, uneltirile principelui de Orania îl lasă rece pe Filip al II-lea, vezi Filip al II-lea către F. de Álava, Aranjuez, 13 mai 1568.

A.N., K 1511, B 22, nr. 31.

2. H. PIRENNE, op. cit., p. 14, 15. Scrisoare de victorie a ducelui de Alba către Filip al II-lea, Cateau-Cambrésis, 23 noiembrie 1568 şi ale cărei copii se găsesc peste tot, B.N. Paris, Esp. 361; GACHARU.

Correspondance de Philippe II, vol. 2, p. 49; *CODOU**>

voi. 4, p. 506. Despre campania prinţului de Orani.

În Franţa în 1569, documente inedite p-Pr

KERVYN DE LETTENHOVE, *Corn. Royale* <* e.

toire, seria a 4-a, 1886, XIII, p. 66 – 74.

3. Van HOUTE, *arţ. cât.*, p. 385, 386, 16 aprilie *l-*izvonuri de război cu Anglia, Domnul de – ««„itaou

1.

către Oayas> Paris, 2 august 1569, zvonuri privind un război apropiat cu Anglia: *„dize por ciertos avisos que la Reyna d'Ingleterra arma para Normandia es de temer que no sera para Io de Flandes*" *; Van HOUTTE, *an. cât.*, p. 388. Despre această criză gravă din 1569, vezi mai sus, partea a 2-a, capitolul 2.

4. G. de Spes către rege, Londra, 1 iunie 1569, *CODOIN*, vol. 90, p. 254; acelaşi către acelaşi, *ibidem*, p. 276.

Londra, 5 august 1569: *„Es la falta de ageite aquí* ton *importante que de simiente de râbanos sacan ageite par adereszar la lâna...*"**

5. B.N. Madrid, Ms. 1750, fos 281 – 283. Referitor la întreaga problemă a Angliei, vezi frumoasa carte a lui O. DE TORNE, *Don Juan d'Autriche*, vol. 1.

Helsingsfors, 1915.

6. Tulburări în Irlanda, în regiunile apropiate de Scoţia.

8 ianuarie 1570, *CODOIN*, vol. 90, p. 171.

7. Roma, 3 noiembrie 1569, vezi L. SERRANO, *op. cât.*, vol. 3, p. 186. Proyecto del Papa sobre la sublevacibn de Inglaterra contra Isabel: piensa Cufiiga que interviniendo el Rey en la empressa se lograria la concesion de la cruzada, Simancas, E° 106, 5

noiembrie 1569; *C.S.P. Veneţian*, vol. 7, p. 479;

Londra, 24 decembrie 1569, *CODOIN*, vol. 90, p. 316;

26 decembrie, p. 317. Conquista de Inglaterra y comission alli del consejero d'Assonleville, Simancas

E° 541. Estado de los negocios de Inglaterra, *ibidem*.

Punctul de vedere al ducelui de Alba este expus în scrisoarea sa către Don Juan de Zufiiga, Simancas

E° 913, copie în A.E. Esp. 295, fos 186 – 188: imposibilitatea de a realiza cucerirea Angliei înfruntând ostilitatea Germaniei şi a Franţei.

8. E. LAVISSE, op. cit., vol. 6, I p. 106 şi următoarele.

9. Ducele de Alcalá către papă, 24 iulie 1568, Simancas

E° 1856 f° 17

10. E. LAVISSE, op. cit., vol. 6, I, p. UI.

11 Francei de Álava către rege, Paris, 9 iunie 1569, A.N., K 1514, B 26, nr. 122.

„Francei de Álava către ducele de Alba, Orléans, 19 iunie 1569, A.N., K 1513, B 25, nr. 54. J. Manrique inspectează frontiera Navarei, J. de Samaniega către ducele de Parma, Madrid, 12 iulie 1569, A.d. S. Napoli, arnesiene, Spagna 5/1 f° 272; aceeaşi indicaţie în astagna către Alessandrino, 13 iulie 1569, vezi L. SERRANO op. cit., vol. 1, p. 112. Există temeri Pentru Navarra, dar mai ales în cazul când ar înceta războaiele civile în Franţa, 19 august 1569, FOURlt? Potr? 1 Pu-e du Pă unele informaţii ca Regina Angliei se înarmează <Un ţ!: a Normandiei, este de temut ca să nu fie pentru problema M.V» P «ra (lb. spân. – N. tr.).

seminţe lfsa de ulel (de măsline) este atât de mare

aici, că din ve se ridichi scot ulei ca să apreteze lina. (lb. spân. – N. tr.).

QUEVAUX, vol. 2, p. 110; 17 septembrie 1569, *ibidem*, p. 117.

13. Francei de Álava către rege, Tours, 29 octombrie 1569, A.N., K 1512, B 24, nr. 139.

14. Constantinopol, 14 martie 1569, vezi E. CHARRIERE, op. cit., vol. 3, p. 57 – 61. Constantinopol, 26 martie 1569, Simancas E° 1057, F 45, Ba Ferraro către Senioria Genovei, Constantinopol, 11 iunie 1569, A.d. S. Genova, Cost. 2/2170.C.16 noiembrie 1569, Simancas E° 105, F 3. Thomas de Cornoca către rege, Veneţia, 9 decembrie 1569, Simancas E° 1326: armada otomană se pregăteşte lent, sultanul având nevoie de forţele sale în direcţia Moscovei.

Arabiei şi Persiei. Const., 10 decembrie 1569, Simancas E° 1058, F6.

15. Mai puţin totuşi decât ne indică W. PLATZHOFF, op. cit., p. 32.

16. Const., 28 ianuarie 1569, Simancas E° 1057, F 27:

„... *oue no queria* (noul rege al Persiei) *que el fiume* (sic) *Volga se cortasse porque dello le vernia mucho dano por poder yr despues con varcas hasta sus estados* a *saqueallos*..."

17. Ştiri din Constantinopol primite la Praga prin Veneţia, Praga, 28 ianuarie 1570, A.N., K 1515, B 27, nr. 21. Despre problema canalului Don-Volga şi relatarea campaniei de iarnă, vezi J. von HAMMER, op. cit., vol. 6, p. 338 şi următoarele.

18. Frances de Álava către rege, Paris, 4 februarie 1569, A.N., K 1514, B 26, nr. 41, „*el Turco está* muy ambaracado *y* empachado *porque Ios Arabios prosperau y el Sofi Ios fomentas*..." *. Alexandria.

14 aprilie 1569, Simancas E° 1325. Multe amănunte despre acest război din Yemen, ca şi cum el era singurul rezultat al exacţiunilor cârmuitorilor turci, amănunte atât de numeroase, încât sunt aproape ininteligibile ca şi

relatarea lui J. von HAMMER, op. cit., vol. 6, p. 342 şi următoarele care reproduce, curios, toate indicaţiile documentului nostru. Const.

11 iunie 1569, vezi mai sus nota 14: turcii vor restabili probabil ordinea în Yemen. Const., 16 octombrie 1569, E. CHARRIÈRE, op. cit., vol. 2, p.82 – 89.

Thomas de Cornoca către rege, Veneţia, 29 septembrie 1569, Simancas E° 1326, recucerirea Adenului de către turci? Proiect de a străpunge istmul Suezului după supunerea Arabiei, vezi J. von HAMMER.

op. cit., vol. 6, p. 341.

19. Constantinopol, 16 octombrie 1569, E. CHARRIER»

op. cit., vol. 3, p. 82 – 99, 800.000 de ducaţi pentru

Yemen, 1.000.000 pentru Siria.

că nu voia să se taie râul Volga pentru că de acolo 11 T°m o mare pagubă şi de a putea merge pe urmă cu bărcile P’nd ţinuturile sale ca să-i scoată. (lb. spân. – N. tr.) … jjji.

turcul este foarte încurcat şi temător pentru că» IB» prosperă şi Sofi-ul îi aţâţă. (lb. spân. – N. tr.).

20. Viceregele Neapolelui către rege, 14 ianuarie 1569.

Simancas E° 1057, f° 18, nicio armadă otomană în acest an. F. de Álava către Cayas, Paris, 15 ianuarie

1569, A.N., K 1514, B 26, nr. 23, zvonuri contradictorii, turcii ar porni spre La Goleta sau Alexandria;

viceregele Neapolelui către rege, Neapole, 19 ianuarie

1569, Simancas E° 1057, f° 2, nu există armadă.

Thomas de Cornoca către rege, Veneţia, 24 ianuarie

1569, Simancas E° 1326, nu există armadă din pricina Arabiei; Constantinopol, 28 ianuarie 1569, vezi mai sus, nota 16, nu există armadă; 14 martie

1569, E. CHARRIÈRE, op. cit., vol. 3, p. 57 – 61.

J. Lopez către rege, Veneţia, 2 iulie 1569, Simancas

E° 1326: *Venecianos se han resuelto de emhiar las*

galeaţas en Alexandria y Suria ques senal que no saldră armada por este ario... *

21. Pescaire către rege, Messina, 31 august 1569 şi 2 septembrie 1569, Simancas E° 1132.

22. B°. Ferrero către Senioria Genovei, Constantinopol.

23 iulie 1569, A.d. S. Genova, Cost. 2/2170. Constantinopol 24 şi 29 mai (ştire primită la Neapole, la 18 iulie, Simancas E° 1057, f° 59). Constantinopol.

7 august 1569, Simancas E° 1057, f° 72: *„Duc Ios* aparatos maritimos *coitinuan a gran* furia *y ca şi à la descubierta"* **; Constantinopol, 18 septembrie

1569, Simancas E° 1057, f° 76; Constantinopol, 29, septembrie şi 3 octombrie 1569, Simancas E° 1057

f° 9; Constantinopol, 16 noiembrie 1569, Simancas.

E° 1058, f° 3; Constantinopol, 26 decembrie 1569.

Simancas E° 1058, f° 8, *quest appar* (a) *to di quest*, armata sta *per Spagna*... * * * Vezi, în legătură cu aceste pregătiri, raportul bailului Barbaro în Arhivele din Viena, J. von HAMMER, op. cit., vol. 6, p. 336, notele 1 şi 2.

23. P. HERRE, op. cit., p. 15. Julian Lopez către rege.

Veneţia, 15 septembrie 1569, Simancas E° 1326.

A se vedea, în celălalt sens, proiectul de incendiere a Arsenalului din Constantinopol al unui oarecare

Julio Cesar Carrachiolo, viceregele Neapolelui către rege, 22 martie 1569, Simancas E° 1057, f° 43.

2». Rezumat al scrisorilor viceregelui Neapolelui, 22, 26, 29, 31 august 1569, Simancas E° 1056, f° 192.

«Madrid, 5 ianuarie 1569, L. SERRANO, op. cit., voi 3, p. 23 – 24.

10 – oauli către Senioria Genovei, 5 ianuarie 1569, A.d. S.

Genova Lettere Miniştri Spagna 4, 2413.

11 Vezi mai sus nota 25.

şi Surjyene; ienil's" au hotărât să trimită galerele mari în Alexandria acesta nKeea ce este semn că nu va ieşi nicio armadă în anul

...<lbspân. – N. tr.). Be fatx 7 iken Pările maritime

continuă cu mare înfocare şi aproape lJţă (li. span. – N.tr.). (bspân w inarinări ale acestei armata gă fie pentru Spania.

28 29.30.31.32.

33.34.

35.36.

37.

38.

39.

40.

41.

42.43.

44.

45.

46.

47.

48.

49.

Pedro de MEDINA, *vp. cât.*, p. 147 v°... CE

Vezi mai sus, nota 26. *Ibidem*.

HURTADO DE MENDOZA, op. cit., p. 71.13 ianuarie 1569, FOURQUEVAUX, o/>. că, voi 2 p. 45.

28 februarie 1569, *ibidem*, p. 56. Ştire din Spania, 20 martie 1569, *ibidem*, vol. 2 p. 62.

Sauli către Senioria Genovei, Madrid, 14 aprilie 1569, A.d. S. Genova, Lettere Miniştri, Spagna 1/2413. Filip al II-lea către Requesens, 15 ianuarie 1569, Simanas E° 910. Ordinul de a veni pe coastele Spaniei cu 24 sau 28 de galere.

Simancas E° 1057, f° 105, Madrid, 20 ianuarie 1569. Viceregele Neapolelui către rege, Neapole, 19 februarie 1569, Simancas E° 1057, i° 36. Ba. Ferrero către Senioria Genovei, Constantinopol 23 iulie 1569, A.d. S. Genovacost. 2/2170; îi *mori di Granata eliam scriven qui al grand Sre ed a tutti* îi *principali suplichando che se fi manda socorso de arme solo che de gente sono assai*... *, solicită trimiterea armadei în 1570; regiunile strâmtorii Gibraltar sunt prost păzite şi uşor de cucerit. A. de HER-RERA, *Libro de agricultura*... 1598, raportează în primul său

dialog că revolta din Granada a fost cunoscută chiar şi la Constantinopol unde a fost luată la început drept o născocire. Este un zvon (*seg-an se dize*) cel puţin ciudat, p. 341 v°. 13 ianuarie 1569, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 47 – 48. *Ibidem*, p. 45. *Ibidem*, p. 46.

Carol al IX-lea către Fourquevaux. Metz, 14 martie 1569, C. DOUAIS, *Lettres de Carles IX a M. de Fourquevaux*, p. 206. H. FORNERON, op. cit., vol. 2, p. 161.23 ianuarie 1569, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 51.

Avisos sobre cosaş tocantes al Reyno de Granada, 1569, Simancas E° 151, f° 83. FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 56. Guerau de Spes către rege, Londra, 2 aprilie 1569, *CODOIN*, vol. 90, p. 219; acelaşi către acelaşi, 9 mai 1569, *ibidem* p. 228. Citatul nostru se referă la această a doua scrisoare.

Veritabile războaie „americane", vezi *G.* FRIE; DERICI, *Der Charakter*... vol. 1, p. 463. În atât de interesanta scrisoare a regelui revoltaţilor, MO hamed Aben Humeya către Don Juan de Austria.

Maurii din Granada chiar scriu aici marelui Senior şi notabilităţilor, implorând să li se trimită sprij J, în arme că oameni sunt destui (lb. ital. – N. tr.).

Ferre, yra, 23 iulie 1569, Arliivele guvernatorului general al Algeriei. Registrul nr. 1686, f° 175 – 176, regele insurgenţilor arată că în fiecare zi cad în mâinile sale, drept parte proprie, şase până la zece prizonieri creştini.

50. Miche] Orvieto către Margareta de Parma, Madrid.

1 aprilie 1569, A.d. S. Napoli, Farnesiane, Spagna, fasc. 5/1, f° 242, indică mişcarea galerelor către

Spania. Pescaire către ducele de Alcalá, 17 aprilie

1569, Simancas B° 1057, f° 53: la vestea dezastrului, el are intenţia să trimită în Spania flota lui Don

Juan de Cardona. *Recit du succez et journee que le*

Grand commandeur de Castille a eu allant avec vingtcinqgaleres contre Ies Mores, Lyon. Benoist-Rigaud

8° Plece, 14 p., B.N., Paris, Oi 69 (1569), raport

prospaniol; FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 75, 4 mai 1569: dacă n-ar exista această gardă de galere, moriscii s-ar refugia în Africa de nord.

51. H. FORNERON, op. cit., vol. 2, p. 178, fără îndoială trupe aduse de Álvaro de Bazân, vezi nota următoare. Sauli către Senioria Genovei, Madrid.

20 mai 1569, A.d. S. Genova, Lettere Miniştri, Spagna

4/2413; Filip al II-lea către Don Juan de Austria.

Aranjuez, 20 mai 1569, *CODOIN*, vol. 28, p. 10.

52. J. de Samaniega către ducele de Parma, Madrid.

18 mai 1569, A.d. S. Napoli, Farnesiane, Spagna, fasc 5/1, f°» 256 – 257.

53. *Ibidem*, f° 274, acelaşi către acelaşi, Madrid, 25 iunie

1569.

54. Sauli către Senioria Genovei, vezi nota 51.

55. Filip al II-lea către Don Juan de Austria, Aranjuez.

20 mai 1569, *CODOIN*, vol. 28, p. 10. Granada este singurul punct apărat, Castagna către Alessandrino.

Madrid, 13 iulie 1569, vezi L. SERRANO, *op. cât.*, vol. 3, p. 111.

56. A. fayas, Paris, 2 august 1569, A.N., K 1511, B. *2 i*, nr. 35.

57. Madrid, 6 august 1569, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 101 – 102.

58. *Ibidem*, p. 109, 19 august 1569.

59. *Ibidem*, p. 107.

60. *Ibidem*, 19 august 1569, p. 111.

61 *Ibidem*, 17 septembrie 1569, p. 117 – 118.62. Către rege, Roma, 14 octombrie 1569, vezi L. SER-RANO, op. cit., vol. 3, p. 163.

63 – Madrid, 26 octombrie 1569, *ibidem*, p. 180.

64 – 31 octombrie 1569, FOURQUEVAUX, op. cit., vol.

2. p. 128 – 129, C. PEREYRA indică *timpcrio español*, p. 168) că englezii i-ar fi ajutat pe morisci…

5 – Fie Álava către rege, Tours, 9 decembrie 1569,

A.N., K 1513, B 25, nr. 138. Grandehamp de Gran-trye către Caterina de Medici, Const., 16 octombrie

1569, E. CHARRIÈRE, op. cit., vol. 3, p. 94, eventuala punere a Toulonului la dispoziţia turcilor.

66. Ştire din Spania, 19 decembrie 1569, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 165.

67. Madrid, 2 octombrie 1569, vezi L. SERRANO, op. cit., vol. 3, p. 161.

68. Nobili către prinţ, Barcelona, 4 decembrie 1569.

A.d. S. Firenze, Mediceo 4898, f° 550.

69. Madrid, 26 noiembrie 1569, *CODOIN*, vol. 28, p. 38.

70. FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 165.

71. Ferrals către Garol al IX-lea, Bruxelles, 29 decembrie 1569, B.N., Paris, Fr. 16123, f° 297 v°... *În aşa fel încât cei din Granada şi mai puţin cei din*

Sevilla nu îndrăznesc să scoată nasul afară"...

72. Filip către Gueran de Spes, Madrid, 26 decembrie

1569, *CODOIN*, vol. 90, p. 318.

73. Op. cit., p. 78.

74. Simancas, E° 487.

75. Comerţul este, într-adevăr, interzis în direcţia Algerului. Un negustor francez arestat la Valencia, 1569.

Simancas E° 487; la Málaga nu există nave din pricina războiului, Inchiziţia Granadei către Consiliul Suprem al Inchiziţiei, A.H.N., 2604, 17 martie

1570.

76. Madrid, 31 octombrie 1569, FOURQUEVAUX, *op. cât.*, vol. 2, p. 128 – 129.

77. Ştire din Spania, 19 decembrie 1569, *ibidem*, p. 165.

78. Jerónimo de Mendoza către contele de Benavente.

Alger, 8 octombrie 1569, Simancas E° 333; Sauli către Senioria Genovei, Córdoba, 26 februarie 1570.

A.d. S. Genova, L.M. Spagna 4/2513; acelaşi către acelaşi, 29 octombrie, Simancas E° 487. Filip al

II-lea scrie pe marginea acestui raport: *sera bien embiar con este coreo a dori A. Pimentel…”*

79. *Memorias del Cautivo*, p. 2, septembrie şi nu octombrie.

80. D. de HAEDO, op. cit., p. 78 verso.

81. Ştire din Alger, 22 februarie 1570, Simancas E° 487; Palmerini, B. Com. Palermo, Qq D. 84, plasează evenimentul în 1569, dar greşit cum face adesea.

La Roma, vestea cuceririi Tunisului nu soseşte decât în noaptea de 8 sau 9 februarie 1570. Episcopul de Mans către rege, Roma, 13 februarie 1570, B.N. Paris, Fr. 17 989, f* 147 şi 147 v°. Vestea va sosi la Constantinopol la 2 aprilie 1570, Const. 7 aprilie 1570, Simancas E° 1058, f° 41. Memorias del Cautivo, p. 6, cucerirea Tunisului în ianuarie 1570.

82. Ştire din Alger, vezi nota precedentă, calabrezul a fost bine primit de tunisieni (*fue muy bien recebido de todos ellos*). va fi bine să se trimită această corespondenţă lui Pimentel (în spân. — N, tr.).; –.;).

A

83. Haedo spune februarie; informaţie din Alger. 1 – 6 aprilie 1570, Simaneas E° 487, ar fi părăsit Tunisul la 10 martie.

84. Memorias del Cautivo, p. 5.

85. Fourquevaux către rege, Córdoba, 22 aprilie 1570. FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 216.

86. Nobili către prinţ, Madrid, 18 ianuarie 1570, A.d. S. Firenze, Mediceo 4849, f°* 10 şi 11 v°: *quivi dicono ch e gran penuria di tutte la cose onde non e molto approbata questa gita como non necessaria, f° 9 v°…*

che non andiamo în una provincia penuriosa di tutt-i viveri per cagione del mal recolto e della guerra de Mori: *staremo a ridosso d’un exercito che gia patisce infinitamente…”*

87. Madrid, 3 februarie 1570, FOURQUEVAUX. op. cit., vol. 2, p. 1990.

88. Sauli către Senioria Genovei, Córdoba, 26 februarie

1570, A.d. S. Genova, L.M. Spagna 4/2413.

89. Don Juan către Filip al II-lea, Caniles, 19 februarie

1570, *CODOIN*, vol. 28, p. 49; acelaşi către acelaşi.

Caniles, 25 februarie 1570, A.E. Esp. 236, f° 13.

90. Către Filip al II-lea, Trijola, 12 martie 1570, *CODOIN*, vol. 28, p. 79.

91. Acelaşi către acelaşi, 30 martie 1570, 6 mai 1570, *ibidem*, p. 83 şi 89.

92. Informaţia lui Nobili (vezi nota 86) este oare exactă?

În orice caz revoltaţilor li se trimite grâu din Alger, ştire din Alger şi 6 aprilie 1570, Simancas E° 487.

93. Dietrichstein către Maximilian al II-lea, Sevilla.

17 mai 1570, P. HERRE, op. cit., p. 113, nota 1.

Regele Algerului ar fi promis să trimită cinci nave de alimente şi muniţii.

94. Nobili către prinţi, Córdoba, 27 martie 1570, A.d. S.

Firenze, Mediceo 4899, *V* 59 şi următoarele.

95. Sauli către Senioria Genovei, Córdoba, 27 martie

1570, A.d. S. Genova, L.M. Spagna 4/2413.

96. Nobili către prinţ, Sevilla, 16 mai 1570, Florenţa.

Mediceo 4899, f 94 v°.

97. Acelaşi către acelaşi, *ibidem*, f° 95 v°; Juan de Samaniega către ducele de Parma, Córdoba, 18 martie

1570, A.d. S. Napoli, Carte Farnesiane, Spagna, fasc. 3/2, f° 356.

98. Fourquevaux către rege, Sevilla, 22 mai 1570, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 222.

99. Nobili către prinţ, Córdoba, 25 mai 1570, A.d. S.

Firenze, 4899, f° 166 v° şi răscumpărare de captivi.

P-HERRE, op. cit., p. 118.

nu» otuni>). spun că este mare lipsă de toate cele şi

din această cauză meri» ™, Prtvită această călătorie inutilă... că noi Proasto. ntr" ° Provincie săracă de toate alimentele din cauza recoltei care doi! 1 a războiului cu maurii; vom fi la adăpostul unei armate e aela suferă nespus (lt>. n-ai. – N. tr.)

100. Cayas către Francăs de Álava, Úbeda, 4 iunie 1570.

A.N., K 1517 B 28, nr. 70.

101. Ştire din Granada, 16 iunie 1570, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 227.

102. *Ibidem*, p. 226.

103. Inchizitorii din Granada către Consiliul Suprem al

Inchiziţiei, 17 iunie 1570, A.H.N., 2604.

104. Aceiaşi către acelaşi, 9 iulie 1570, *ibidem*.

105. Madrid, 29 iunie 1570, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 241, „încărcate cu orez, şi-îu şi făină", *ibidem*, 11 iulie.

106. Don Juan de Austria către Filip al Ulea, 2 iulie

1570, *CODOIN*, vol. 28, p. 110.

107. *Ibidem*, p. 111.

108. FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 241 – 242.

109. Madrid, 13 iulie 1570, A.d. S. Genova, L.M. Spagna

4.2413.

110. *Ibidem*, 5 august 1570.

111. Don Juan de Austria către Filip al II-lea, 14 august

1570, *CODOIN*, vol. 28, p. 126. Acelaşi către Ruy

Gomez, aceeaşi dată, *ibidem*, p. 128.

112. Juan de Samaniega către ducele de Parma, Madrid.

20 august 1570, A.d. S. Napoli, Carte Farnesiane, fasc. 5/1, f° 394.

113. Către Ruy Gomez de Silva, Guadix, 29 august 1570.

CODOIN, vol. 28, p. 133.

114. Madrid, 20 septembrie 1570, FOURQUEVAUX,

op. cit., vol. 2, p. 268.

115. Ştire din Spania, septembrie 1570, *ibidem*, p. 262 – 263.

Madrid, 11 octombrie 1570, *ibidem*, p. 280.

116. *Ibidem*, p. 277.

117. A.N. K 1516, B. 28, nr. 7.

118. Către Filip al II-lea, 9 noiembrie 1570, *CODOIN*, vol. 28, p. 140.

119. Don Juan de Austria către Ruy Gomez, 5 noiembrie

1570, *Al fin, Señor, este es kecho*" *, citat de H. FORNERON, op. cit., vol. 2, p. 189 – 190; de O. de TORNE, op. cit., vol. 1 p. 201.

120. Către marele duce, Madrid, 22 ianuarie 1571, A.d. S.

Firenze, Mediceo, 4903.

121. Sauli către Senioria Genovei, Madrid, 11 ianuarie

1571, A.d. S. Genova, L.M. Spagna 4/2413, vorbeşte despre 2.500 mauri trăind ca *bandoleri*.

122. A. de HERRERA, op. cit., p. 341 şi următoarele.

123. A. de FOUCHE-DELBOSC, „Conseils d'un Milanais a Don Juan d'Autriche" în *Revue Hispanique*, 1901, p. 60, n.a.

124. Un mare număr de izvoare, vezi în privinţa wr J. von HAMMER op. cit., vol. 6; Paolo PARUTA. *Hist. veneţiana*, partea a 2-a, *Guerra di Cipro*; Überto FOGLIETTA, *De sacro foedere în Selimum*, Lic". În sfârşit, Seniore, s-a făcut (11). spân. – N. tr.)

IV, Genova, 1587; Giampietro CONTARINI, *Historia delle cose successe dai principio della guerra mossa da Selim Ottomano a' Veneţiani*, Venezia, 1576.125 Paul HERRE, *Europäische Politik im cyprischen Krieg, 1570 – 1573*, Leipzig, 1902.

126. Op. cit., p. 13.

127. E. CHARRIÈRE, op. cit., vol. 3, p. 87 – 88; N. IORGA, op. cit., vol. 3, p. 141.

128. J. REZNIK, *Le duc Joseph de Naxos*,

contribution a L'histoire juive du XVI-e siècle, Paris, 1936.

129. Constantinopol, 7 aprilie 1570, Simancas E° 1058, f° 41.

130. Carol al IX-lea către du Ferrier, 6 octombrie 1571.

B. N., Paris, Fr. 16170, f°* 32 v° şi următoarele.

131. Paul HERRE, op. cit., p. 25 şi 146.

132. Madrid, 10 martie 1570, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 202, ceauşul ar cere regelui Franţei să pună să se pregătească alimente pe ţărmurile din

Provence şi Languedoc pentru armada turcească.

„Nu lipsesc zvonurile despre aceasta". Salazar către

Majestatea Sa, Veneţia, 5 decembrie 1570, A.N.

K 1672, G 1, nr. 159; Pentru Claude Du Bourg, tot deţinut la Mirandola, s-ar fi pus problema eliberării lui; despre acest uimitor personaj, vezi mai sus, vol. 1.

133. Instrucţiune a lui Carol al IX-lea către Paul de Foix.

12 aprilie 1570, B.N., Paris, Fr. 16 080, f° 166, citat de P. HERRE, op. cit., p. 161.

134. E. LAVISSE, op. cit., vol. 6, p. 113; Filip al II-lea către Frâne-s de Álava, Madrid, 3 septembrie 1570.

A.N., K 1517 B. 28, nr. 89: *pernicioso concierto y pazes que esse pobre Rey ha hecho con sus rebeldes que me ha causado la pena y sentimiento que podeis considerar viendo la poca cuenta que se ha tenido con Io que tocava al servicio y honra de Dios...*"

135. Către rege, Paris, 2 septembrie 1570, A.N., K 1517.

B 28, nr. 87.

136. În februarie şi apoi în martie galerele nu au reuşit să iasă din portul Neapolelui, vremea fiind „una dintre cele mai aspre care s-a văzut în acest anotimp de mulţi ani", viceregele Neapolelui către rege.

Neapole 11 martie 1570, Simancas E° 1058 f° 34.

137. Ştiri din Corfu sosite la 10 ianuarie 1570, Simancas

E°, f° 13, semnalează pregătiri grandioase împotriva

Maltei, construirea a 20 de *mahone* la Nicomedia, se toarnă 22 de tunuri mari la Constantinopol, sunt încorporaţi 10.000 de vâslaşi în Anatolia, se construiesc 250 de vase dintre care 175 de galere, *„e şi murmura anchora per la Goleta”*, Constantinopol, incheia? encu’oasă înţelegere şi pace pe care acest sărman rege Le-a Pe caii ilU rebel. îi săi, ceea ce mi-a provocat mâhnirea şi regretul ceas Puteţi observa văzând cât de puţin s-a ţinut seamă de ere) crealaslujireaşi cinstirea Lui Dumnezeu. (Ib. spân. – N.tr.).

22 ianuarie 1570, Simancas E° 1058, f° 19: opinia comună desemnează Ciprul, pericol de jafuri în Dalmaţia din partea corsarilor algerieni. Alger, 26 ianuarie 1570 (prin Valencia), Simancas E° 334; armada se va îndrepta împotriva Ciprului sau a Goletei. Episcopul de Mans către Carol al IX-lea, Roma (22) februarie 1570, B.N. Paris, Fr. 17989, fos 145 v° şi 146; armada turcă va merge împotriva Maltei sau, mai curând, împotriva La Goletei. Chan-tonnay către rege, Praga, 15 februarie 1570, *CODOIN*, vol. 103, p. 450 – 453; împăratul a aflat printr-un spion că turcii vor porni asupra Ciprului, nu în ajutorul moriscilor. La sosirea veştilor relative la Cipru, Maximilian vorbeşte despre o alianţă posibilă între el, regele Spaniei, Polonia şi Reich. Thomas de Cornoca către rege, Veneţia, 25 februarie 1570, Simancas B° 1327: turcii intenţionează să atace Ciprul. Castagna către Alessandrino, Córdoba, 11 şi 22 martie 1570, citat de P. HERRE, op. cit., p. 61 – 62, nota 1: flota turcească ar veni în apele spaniole. Informaţii din Corfu primite la Neapole la 31 martie 1570, Simancas E° 1058, f° 30, armada turcească împotriva Ciprului, Pescaire către rege, Palermo, 12 iunie 1570, misiunea lui Barelli, cavaler de Malta expediat în Orient pentru a se informa *„mayormente presuponiendo que algun intento avia para dar calor a las cosaş de Granada...”* *, Simancas E° 1133. Amintitul Barelli, recomandat lui Miques, viceregele Neapolelui, ducelui de Albuquerque, Neapole, 24 iunie 1570. Constantinopol, 18 mai, Simancas E° 1058, f° 66: contra Ciprului. Viceregele Neapolelui către rege, aceeaşi

dată, ibidem, f° 64.

138. Alberto TENENTI, *Cristoforo da Canal, la marine venitienne-avant Lepante*, 1962, mai ales p. 175 şi următoarele.

139. Paul HERRE, op. cit., p. 16, spune 13 ianuarie.

140. Thomas de Cornoea către rege, Veneţia, 26 februarie

1570, Simancas E° 1327.

141. J. Lopez către rege, Veneţia 11 martie 1570, Simancas E° 1327. Nu există scrisori noi ale bailului.

Arestarea sa. Invazia turcească în Dalmaţia. Certitudinea războiului. Acelaşi către acelaşi, 16 martie

1570, *ibidem*, Constantinopolul ar fi cerut de curând

Ciprul Veneţiei.

142. Către rege, E. CHARRIÈRE, op. cit., vol. 3, p.

101 – 104.

143. Doctor Morcat (del Consejo de Capuana) que al presente esta por gouvernor en las provincias de

Abruco, al duque de Alcalá, Civita de Chieti, *2S*

februarie 1570, Simancas E° 1058, fe 37.

mai cu seamă presupunânil că se pregăteşte vreo încercare de a înăierbliita treburile din Granada (II). spân. – N. tr.).

144

145 146 147

148 149.

150.

151

152.153.154.

155.156.157.

158.159.160.161.162.

163.

164.165.

166.

J. Lopez către rege, Veneţia 1 aprilie 1570, Simancas E 1327, *correrias* turceşti în jurul Zarei. Cavalli către Senat, Córdoba 1 aprilie 1570, zvonuri potrivit cărora Zara

ar fi fost cucerită (P. HERRB, op. cit., p. 85, nota 2); 9 (?) mănăstiri cucerite de turci, Mehmet Sokolli către Carol al IX-lea. Goristanti-nopol 16 noiembrie 1570, E. CHARRIÈRE, vol. 3, p. 137.

Vezi mai sus nota 144.

P. HERRE, op. cit., p. 16.

L. VOINOVITGH, *Depeschen des Francesco Gondola, 1570 – 1573*, Wien, 1907, p. 21.

Ibidem.

Don Francâs de Álava către rege, Angers 4 aprilie 1570, A.N., K 1517, B 28, nr. 59.

R. B. MERRIMAN, op. cit., vol. 4, p. 126 – 127 şi lucrarea lui A. DRAGONETTI de TORRES, *La lega di Lepanto nel carteggio diplomatico inedita di Don Luys de Torres*, Torino, 1931. Juan Lopez către rege, 11 martie, 16 martie, 31 martie 1570 (pe galionul lui Fausto), 9 iunie 1570, Simancas E° 1327. Paul HERRE, op. cit., p. 27 – 28. *Ibidem*.

H. KRETSCHMAYR, *Geschichte vomenedig*, vol. 3, p. 54.

Simancas E° 1058, f° 35. *CODOIN*, vol. 103, p. 480 – 481. G.A. Doria către rege, Neapole, 3 mai 1570, Simancas E° 1058 f° 31.

Viceregele Neapolelui, 19 iunie 1570, Simancas E° 1058, f° 80. Germanii au fost concediaţi la 26 iunie. Acelaşi către acelaşi, Neapole, 2 august 1570, Simancas E° 1058, f° 91.

Santa Cruz către rege, 26 aprilie 1570, Simancas E° 1058, f° 46.

Simancas E° 1066, *fos* 1, 39, 49, 51, 206, E° 1133, 19 martie 1570, 6 mai 1570.

Pescaire către rege, Palermo, 17 iunie, 18 iunie, 26 iunie 1570, 16 iulie 1570, Simancas E° 1133, G.A. Doria către rege La Goleta, *2* iulie 1570, Simancas E° 484.

Pescaire, 17 apri le 1570, Simancas E° 1133 şi alte scrisori din 6 mai: la fel, scrisorile viceregelui Nea-Poleluj 14 august 1570 (Simancas E° 1058, f° 97), Filip al II-lea către viceregele Siciliei, 23 septembrie! o70 (E° 1058, f°

217), 18 octombrie (*ibidem*, f° 220). Faptul acesta bine sesizat de îI. Kretschmayr, op. cit., vol. 3, p. 53.

A

Cardinalul de Rambouillet către Carol al IX-lea, ttoma, 8 şi 12 mai 1570, E. CITARRIÈRE, op. cit., vo13, p. 112 – 114.

L-SERRANO, op. cit., vol. 1, p. 51.

167. Nobili către prinţ, Córdoba, 22 aprilie 1570, Firenze, Mediceo 4899, f° 74. Noul venit a plăcut totuşi destul de puţin mediilor spaniole *tenendolo de razza nori molto antica*; FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 219 – 220, audienţă a lui Torres la 21 aprilie, promisiune a 70 de galere spaniole, răspunsul definitiv al regelui trebuind a fi dat la Sevilla; 50 de galere, afirmă cardinalul de Rambouillet în scrisoarea către rege, Roma, 22 mai 1570, B.N., Paris, Fr. 1789 f° 175.

168.

Italienii (savoiarzii, ducele de Urbino) fac presiuni asupra lui Filip al II-lea să încheie alianţa cu Veneţia

Paul HERRE op. cit., p. 88".

169.170.171.

172.

L. SERRANO, op. cit., vol. 1, p. 53, nota 3. *Ibidem*, p. 54.

Asupra paragrafului în întregime, vezi B.N... Paris Ital, 427, fos 197 v° şi 198.

173.174.

175.176.

Cardinalul de Rambouillet către Carol al IX-lea Roma, 5 – 30 iunie 1570, E. CHARR – lfiRE op. cit., vol. 3, p. 115 – 116. Instrucţiuni date lui d'Aubespine (iunie 1570), B.N., Paris, Fr. 1789, fila 181: „Domnul Marc Antonio Colonna pe care Papa l-a făcut comandant spre marea mirare a multora..." L. SERRANO, op. cit., vol. 1, p. 70. Juan Lopez către rege, Veneţia, 1 august 1570, Simancas E° 1327.

L. SERRANO, op. cit., vol. 1, p. 75. Nenumărate scrisori ragusane către comandantul armadei veneţiene, Hieronimo Zâne, 7, 13, 17, 18 aprilie; 3, 16 mai 1570,

Arhivele Ragusei, L.P., I, *î0* 168, 168 v°, 169, 171, 174, 175 v°, 177, 199, 200 v°, 201, 202.

177.

178.179.

180., 181.

Recrutarea a 2000 de oameni la Neapole pentru galerele lui G.A. Doria şi Santa Cruz, viceregele Neapolelui către rege, Neapole, 19 iulie 1570, Simancas E° 1058, f° 82; Nobili, 16 mai 1570, A.d. S. Firenze, Mediceo 4899, f° 99 v° şi 100. Sauli către Senioria Genovei, Madrid, 13 iulie 1570, A.d. S., Genova, L.M. Spagna 4/2413. Ordin dat ca urmare a intervenţiei nunţiului, L. SERRANO, op. cit., vol. 3, p. 448, vezi şi p. 461 – 463; despre nemulţumirea lui G.A. Doria, cardinalul de Rambouillet către rege, 28 august 1570, E. CHARRIÈRE, op. cit., vol. 3, p. 118. Simancas E° 1058, f5 98 şi 99. G.A. Doria către rege, 17 septembrie 1570, Simancas

„E° 1327. Rectorii Ragusei către ambasadorii w Constantinopol, 11 septembrie 1570, Arhivele Rag.

sei, L.P., f° 242 v°, trecerea galerelor hispano-po” 1

ficate la 18 august în largul insulei Corfu.

182. G.A. Doria, 17 septembrie 1577, vezi nota precede” 1 (

183. *Memorias del Cautivo*, p. 7.

182.

184. VOINOVITCH, op. cit., p. 13; ştire cunoscută la

Madrid în noiembrie; Eligio VITALE, op. cit., p.

127; în mod sigur, în 16 noiembrie.

185. Pescaire către rege, Palermo, 22 octombrie 1570 Simancas E° 1133.

186. Francisco Vaca, scrisoare adresată ducelui de Alcalá, Otrante, 1 noiembrie 1570, f° 6.

187. L. SERRANO, *Liga de Lepanto*, Madrid, 1918 – 1919, vol. 1, p. 81.

188. E. CHARRIÈRE, op. cit., vol. 3, p. 122 – 124; F. de

Álava către rege, Paris, 13 noiembrie 1570, A.N.

K 1518, *B* 28, nr. 42.

189. *Correspondance de Granvelle*, vol. 4, p. 51, 14 decembrie 1570.

I-i i \ // i fii) *sa*".

Iferfi *ho*

«hi

nr;

I i rm

KT

rrnq

8 – 8

TOtfaJ hăfino *snijuq*» *b HSB*, *iw nu 9 iga1*.1761 sr!

II.: *i tywlţt*

— Jsî>.

r;

r

IV LEPANTO

tifa*! i*:

ăid

Lepanto este cel mai răsunător dintre evenimentele militare ale secolului al XVI-lea din lumea mediteraneană. Dar această imensă victorie a tehnicii şi curajului îşi ocupă cu dificultate locul în perspectivele obişnuite ale istoriei.

Nu se poate spune că ziua aceea senzaţională ar fi pe linia evenimentelor care au precedat-o. Trebuie oare atunci să îngroşăm, împreună cu unul dintre ultimii săi istorici, F. Hartlaub, rolul eroic, shakespearian al lui Don Juan de Austria? El a forţat, singur, destinul. Dar a explica totul prin acest fapt nu este rezonabil.

S-a considerat surprinzător, şi Voltaire s-a distrat pe seama ei, că neaşteptata victorie a avut atât de puţine urmări. Lepanto datează din 7 octombrie 1571. Peste un an, aliaţii eşuează la Modon. În 1573, Veneţia, epuizată, abandonează lupta. În 1574, turcii triumfă la La Goleta şi la Tunis. Şi astfel toate visurile de cruciadă sunt spulberate de vânturi potrivnice.

Totuşi, dacă nu ne legăm doar de evenimente, de acest strat superficial şi strălucitor al istorie» apar mii de realităţi noi, care, fără zgomot, fără fanfare, ne conduc

dincolo de Lepanto.

Miracolul puterii turce este sfărâmat.

Pe galerele creştine s-a realizat o vastă °Per.: *fit*ţiune de înlocuire a condamnaţilor cu alţii la din rândurile prizonierilor turci. Iată-le pentru mulţi ani înzestrate cu un motor nou.

Pretutindeni reapare şi se afirmă o piraterie creştină, activă.

În sfârşit, după victoria din 1574, şi mai ales după anul 1580, enorma armadă turcă1 se dislocă de la sine. Pacea pe mare, ce va dura până în 1591, a reprezentat pentru ea cel mai rău dintre dezastre. Ea o va face să putrezească în porturi.

Totuşi, a spune că numai Lepanto a atras după sine aceste numeroase consecinţe, înseamnă a exagera. Desigur, a contribuit la ele, şi importanţa sa ca experienţă istorică constă poate în faptul că marchează, printr-un exemplu celebru, înseşi limitele istoriei evenimenţiale.

1. BĂTĂLIA DIN 7 OCTOMBRIE 1571

Liga, adică alianţa, lupta în comun împotriva turcilor, avea să fie încheiată la 20 mai 1571. După disputele din timpul verii, având în vedere suspiciunile reciproce ale viitorilor aliaţi, interesele lor deosebite, neînţelegerile dintre ei, pentru a nu spune ostilitatea, faptul că unirea s-a putut încheia apare extraordinar.

O concluzie tardivă

Spaniolii reproşau Veneţiei intenţia sa de a se înţelege cu turcii, imediat ce interesul său iar cere-o. Şi pontificalii, aidoma spaniolilor, nu aveau incredere în elastica Seniorie. Veneţienii, în ceea ce-i priveşte, frământaţi de dificultăţi copleşi-Oare, îşi aminteau cu neplăcere despre eveni-mentie precedente din 1538 – 1540. Toate obstao dată biruite în vara anului 1571, în v-r-eluwi de noutăţi care treceau prin 15 divf – VOR circula şi zvonurile cele mai increl e: Şâniolii, se spunea, se pregăteau să acţioneze împotriva Genovei, apoi împotriva Toscanei şi a Veneţiei înseşi. Rămânea de ştiut; evident, de unde veneau aceste zvonuri, cine le ticluia, în ce scop le

răspândea. Este posibil ca ele să se fi răspândit de la sine, născute pur şi simplu, din neîncrederea populară.

Misiunea era grea pentru împuterniciţii însărcinaţi să ducă la bun sfârşit încheierea Ligii. Spania era reprezentată de cardinalii Pacheco, Granvelle şi Juan de Zuniga, toţi trei fiind la Roma când au primit, la 7 iunie *, ordinul regelui ce-i investea cu noile lor funcţii (ordin datat din 16 mai). Veneţia se încredinţase ambasadorului său obişnuit la Roma, Michele Suriano care, în octombrie, a fost înlocuit de un nou ambasador, Giovanni Soranzo. În ceea ce-l priveşte pe Papă, acesta îi desemnase pe cardinalii Morone, Cesi, Grasis, Aldobrandino, Alessandrino şi Rusticucci, ultimii doi asistând la convorbiri fără titlu oficial. Negocierile au fost dificile. De la prima şedinţă, la 2 iulie 1570, până la ultima, ele au fost întrerupte de trei ori: din august în octombrie 1570, în ianuarie şi februarie 1571, în sfârşit, când totul părea aranjat, din martie până în mai 1571. În timpul acestor două din urmă suspendări, Veneţia, în ciuda dezminţirilor sale, a încercat să se înţeleagă cu turcii. În ianuarie, imediat după dezamăgirile campaniei de toamnă, ea îl trimisese pe secretarul Senatului, Jacopo Ragazzoni 2, la Constantinopol, unde, de altfel, discuţiile nu încetaseră niciodată între Mehmet Sokolli şi bailul veneţian. Această tentativă a întârziat semnarea Ligii. Veneţia nu s-a hotărât să-şi dea acordul decât atunci când eşecul său la Constantinopol a devenit absolut sigur.

Astfel încât diplomaţii, care se adunau la ezite mai mult sau mai puţin fixe în saloanele cardinalului Alessandrino, nu erau stăpânii jocului, oricât de fini şi de abili ar fi fost. Rolul lor consta în a-şi supraveghea vecinii, în a face raporturi detaliate şi apoi, urmând ordinele primite, în a aplana sau a aţâţa dificultăţile. Legaţi prin if1 strucţiunile primite, ei erau şi mai legaţi Pr J0

necesitatea de ar tareasca ta-Sî Je şi SP

tu] – Vene L? I Celeklte 4 uneri” gaja să scare nu Putea *2 asUpra* preamendamente. Veneţia, dimpotrivă, rereniise eu brutalitate asupra a ceea ce fusese ca şi

încheiat. Ea îşi schimbase delegatul şi repunea totul în discuţie, mai muşcător ca niciodată, într-o confuzie voită, de dispute oratorice şi digresiuni inutile. Revenea asupra oricărui amănunt care o putea scuti să semneze acordul: preţurile alimentelor, limitele puterilor comandantului şef, redactarea operaţiunilor, cota-parte financiară a aliaţilor… Spaniolii, şi Granvelle mai mult decât toţi, s-au lăsat atunci pradă unei indispoziţii din zi în zi mai tăioase. La urma urmei, nimic nu era mai firesc: aveau toată iarna înaintea lor. În sfârşit, în decembrie, din pricina măruntei probleme a locţiitorului lui Don Juan (acesta să fie comandantul galerelor Papei, sau marele comandor al Castiliei?), conferinţa s-a întrerupt, spre cea mai vie nemulţumire a Papei.

Această a doua întrerupere a durat mai multe săptămâni: Regele Catolic învoindu-se în cele din urmă ca Papa să aleagă locţiitorul lui Don Juan dintre trei nume pe care i le-ar propune Spania, delegaţii şi-au reluat lucrările în februarie. Un nou text avea să fie stabilit la începutul lui martie, dar Veneţia, care aştepta rezultatele misiunii lui Ragazzoni în Turcia, a întârziat cu aprobarea sa, sub diferite pretexte, până în mai. La 20 se schimbau semnăturile şi cinci zile mai târziu, la 25 mai 1571, Liga era proclamată oficial în bazilica Sfântului Petru6.

În principiu, era vorba despre un *foedus perpetuum*, despre o *confederación perpetua*. Această declaraţie o dată făcută, aliaţii se mulţumeau să prevadă un acord militar de trei ani (1571 – 1573), angajându-se să trimită în fiecare an o flotă de 200 de galere şi 100 de nave de transport, rotunde, înzestrate cu’50.000 de soldaţi şi 4.500 de călăreţi cu arme uşoare. Îndreptată împotriva Levantului, Liga nu excludea, dimpotrivă, prevedea eventuale expediţii împotriva Algerului, Tunisului sau Tripoliului. Pentru reglementarea cheltuielilor, se stipula ca, în cazul neplăţii cotei-parţf 8 de către Şfţntul-Scaun, Veneţia şi Spania să pl**

tească 3 şi, respectiv 2 cincimi din cheltuiala totală7. Pentru alimente se punea problema, doar, a unor preţuri

rezonabile şi a unei îngheţări a taxelor şi a altor impozite pe exporturi. Aliaţii nu trebuiau să încheie nicio pace separată. Aceasta este, foarte pe scurt, lunga şi dificila istorie a încheierii Ligii din 1571, urmărită de departe cu o atenţie şi o patimă lesne de ghicit. Că francezii au observat-o cu mai multă iritare decât ceilalţi, iată un fapt care şi singur demonstrează că se contura din nou o politică franceză îndreptată împotriva măreţiei Casei de Austria. La data de 5 august 1570, aşadar între armistiţiul din 14 iulie şi pacea de la 8 august, Frances de Álava scria: „Francezii speră că /Liga/ nu se va încheia. Veneţienii, spun ei, sunt mari neghiobi dacă semnează acest acord, dacă nu-şi salvează libertatea spre a se înţelege cu marele lor inamic Sultanul. Fiecare în Franţa se străduieşte cât poate pentru a împiedica liga şi a urzi înţelegerea Veneţiei cu Sultanul. Dacă ei continuă în acelaşi ritm, nu m-aş mira ca la anul să ofere în dar, turcilor, Toulonul" 8. La 28 august, când la Roma circulau zvonurile cele mai optimiste privind apropiata încheiere a alianţei creştine, cardinalul de Rambouillet pretindea că este tot de aceeaşi părere, adică, scria el, „va fi un lucru straşnic de văzut în scris şi care... va putea fi stabilit pe hârtie, dar... nu-i vom vedea nicicând efectele" 9. Este adevărat că astfel se gândea şi la Veneţia la acea dată 10, că împăratul se arăta şi el foarte sceptic în legătură cu urmările pe care Senioria le-ar da semnăturii sale, dacă va semna 1X. Apoi, după întoarcerea flotei din Levant, când au început să apară dificultăţi serioase, toată lumea, sau aproape toată lumea, s-a gândit că nu va ieşi nimic din interminabilele tratative de la Roma. La sfârşitul lui decembrie, însuşi Papa, atât de optimist de obicei, nu-şi ascundea descurajarea 12 în faţa cardinalului de Rambouillet, ainbasadorul francez. Nunţiul de la Madrid nu i9 ra ai puţin mohorât. Agentul toscan din acelaşi raş declara „deschis" că ar avea foarte slabă speranţă în încheierea Ligii. Spaniolii îi păreau că nu se angajează în joc decât cu scopul să obţină *cruzada* şi *escusado*. Îndată ce negocierile deveneau precise, ei le abandonau. Le reluau când nunţiul părea prea „rece", dar

în termeni atât de generali, încât acesta nu putea „înţelege nimic” 13. Toate acestea se întâmplau la sfârşitul lunii ianuarie. Luna martie a adus veşti mai bune, dar se cunosc amânările pe care veneţienii au considerat nimerit să le adauge. În aprilie, în mai, nerăbdarea devenise mare la Madrid unde toţi se întrebau ce putea să însemne o astfel de întârziere. Abia la 6 iunie un curier a adus vestea cea mare *u*.

Factorul diplomatic Franţa n

Lunga gestaţie a alianţei a îngăduit noii politici franceze să se precizeze; politică nouă căci, după 1559 cel puţin, în timpul celor zece ani de eclipsă şi discreditare, Franţa fusese din punct de vedere militar şi politic absentă din lumea mediteraneană. Se observase acest lucru în mii de amănunte: în atitudinea veneţienilor încă din 1560; în cea a lui Joseph Micas care ajunge să obţină de la Sultan capturarea navelor franceze la Alexandria în 1568; în cea a Franţei însăşi care păruse să se dezintereseze de jocul politicii mediteraneene. Totuşi, dacă era pustiită de războiul civil, Franţa era încă departe de acel marasm în care părea să se scufunde la sfârşitul domniei lui Henric al III-lea. Supravieţuiau însă elemente ale unei politici regale active şi gata să renască. Din aprilie 1570, Franţa, în ciuda prudenţei sale în afacerea Claude Du Bourg, îşi oferise serviciile de mediere Veneţiei. Surprinzătoare rapiditate: războiul din Cipru abia începuse şi războiul civil francez nici nu se terminase. Este adevărat că încă de pe acum se schiţează o politică de reconciliere naţională. Protestanţii şi °. a „menii „politici” îi sunt partizani, fără excepţii precum şi toţi cei care-l reprezintă pe rege în străinătate. În 1570 şi, fără îndoială, chiar la începutul anului 1571, noile tendinţe se degajă încă insuficient şi se ascund în spatele unor consideraţii generale privitoare la pace, la interesele superioare ale lumii creştine. Dar schimbarea este vădită foarte de timpuriu în corespondenţa regală, de o fermitate a tonului uitată de ani de zile. Carol al IX-lea a fost câştigat de ideile lui Teligny şi ale amiralului. El reflectează pătimaş la ruperea relaţiilor cu Spania şi la

acţiuni în Ţările-de-Jos. Desigur, tăinuieşte încă intenţiile, nu totuşi suficient, de vreme ce toscanii observă transformarea. Transformare care afectează întreaga ţară unde, cum scrie comandorul Petrucci la 19 mai lui Francesco de Medici, „*Pumore e contro al re di Spagna*" * 16.

Este adevărat că în această afacere toscanii nu sunt doar observatori sau confidenţi, ci şi complici şi instigatori. Marele duce al Toscanei, cu titlul mare-ducal foarte recent pe care i l-a conferit Pius al V-lea în 1569, se simte izolat, ţinut deoparte de împărat şi de Regele Catolic. Neliniştit îndeosebi de intenţiile acestuia din urmă, el a luat de mult timp asigurări în toată Europa, inclusiv în ţările protestante 17. Primul fir al negocierilor sale se observă în La Rochelle, pe lângă amiral şi Teligny. Poate că a încercat să acţioneze chiar şi pe lângă Sultan: gurile cele mai rele vor ajunge până la a pretinde că el s-a aflat în spatele evreului Micas şi deci la originea războiului din Cipru. De altfel, spaniolii îl supraveghează îndeaproape, destul de puţin liniştiţi în legătură cu forturile lor din Toscana 18.

Cu toate acestea, la începutul anului 1571, fiecare continuă să joace pe cartea păcii. Filip al II-lea şi Carol al IX-lea fac schimb de ambasade. La sfârşitul lui ianuarie, Enrique de Guzmán, conte de Olivares, este trimis din Madrid 1B. Cinci Juni mai târziu, în iunie, Gondi vine pe lângă " al II-lea să se asigure că acesta nu vrea să

— atmosfera este împotriva regelui Spaniei (lb. italiană

— Tr)

rupă relaţiile cu Franţa 2 o. Însuşi ducele de Alba, în cuvinte cel puţin, este conciliant21. Cuvinte prea bune, poate, destinate să dezmintă limbajul evenimentelor, în felul acelor discursuri pe care cardinalul de Lorraine se crede mereu dator să le repete veneţienilor la Roma, pentru a dezminţi zvonurile unui război apropiat între Franţa şi Spania 22; zvonuri care se răspândesc într-atât în Italia, încât regele Franţei simte nevoia, la rândul său, să le declare false. Dar, coincidenţă, în martie 1571, frontiera

Navarrei era inspectată de Vespasiano Gonzaga şi de II Fratino, inginerul fortăreţelor La Goleta şi Melilla23, în timp ce, drept ripostă la scandalurile familiei Birague la Saluzzo şi la întărirea garnizoanelor franceze din amintitul Saluzzo şi din Piemont24, guvernatorul Milanului, ducele de Albuquerque, ocupa la 11 aprilie marchizatul Final. Vestea sosea la Paris către 9 mai. Aici, „catolicii şi necatolicii au resimţit-o teribil, scria Frances de Álava guvernatorului Milanului25. Dar, după cât înţeleg, ei intenţionează să se plângă nu pe lângă Majestatea Sa, ci pe lângă ducele de Savoia şi Excelenţa Voastră" 26. Ar fi excesiv să se pretindă că spaniolii trăseseră prin acest gest un zăvor foarte solid împotriva unei eventuale descinderi a francezilor. Era însă un avertisment. El a indignat opinia publică din Franţa.

Începea într-adevăr să se vorbească despre război. Ducele de Savoia se plângea lui Filip al II-lea de faptul că, dincolo de Alpi, se urzea ceva împotriva Piemontului2? în Spania se află că galerele franceze primiseră ordinul să revină de la Bordeaux la Marsilia 28, că existaseră mişcări de trupe spre Alpi29 şi, în sfârşit, că unii dintre „protestanţii cei mai de vază se străduiau să-l convingă pe rege să încerce o acţiune în Ţările-de-Jos" 3 o unde, pe deasupra, trecerile de hughenoţi francezi dobândeau o importanţă alarmantă.

Era oare război? Nu, căci ar fi trebuit pentru aceasta o ligă protestantă, un sprijin solid i11 Europa. Zvonurile, care fac Europa să râdă, despre căsătoria reginei Angliei cu ducele de Anjou nu puteau să-i ţină locul 31. Ar fi fost nevoie de o Germanie activă32, de o Toscană hotărâtă să lupte, or, nici vorbă de aşa ceva. Agenţii toscani, surâzători, negociau la Madrid şi aiurea, săpându-şi galeriile până în inima cârmuirii spaniole prin intermediul „confidenţilor" lor33. Dar dacă nu era război, erau în schimb prezente toate alarmele lui. Chiapino Vitelli care, în drum spre Flandra, străbătea Franţa în mai 1571, a fost rău impresionat de ceea ce a văzut şi, încă de la sosirea sa la Paris, a considerat necesar să-l avertizeze pe Frances de

Alava34. Or, acesta aflase, la rândul său, că regele Franţei trimitea în Turcia un ambasador de talia şi calitatea episcopului de Dax. Ce avea să facă acolo acel semieretic, prieten al protestanţilor, dacă nu să unelteaască împotriva Spaniei şi a Creştinătăţii, să potolească disputele transilvănene (prilej pentru toate intervenţiile imperiale), să reglementeze conflictele dintre împărat şi Sultan, dintre veneţieni şi Padişah? Diplomaţia franceză utiliza din nou îndepărtatul drum al Turciei.

Noul ambasador nu se grăbea totuşi să sosească. La 26 iulie era la Lyon 35, la 9 septembriese prezenta dogelui Veneţiei scrisoarea prin care era acreditat de Carol al IX-lea. Regele se oferea în ea să medieze, prin mijlocirea celui pe care documentele perseverează în a-l numi episcopul de Acqs, „o pace trainică sau un atât de lung armistiţiu încât după aceea zisa pace să urmeze de la sine”. Aceasta nu valora mai mult decât „să ai de-a face cu un inamic atât de puternic, un vecin atât de apropiat de ţinuturile aflate Sub ascultarea voastră”? urma regele, iar Se-moria, la scurt timp după încheierea oficială agii şi cu aproximativ 30 de zile înainte de Lepanto, nu refuza defel să asculte 37… Astfel, cu *o* anticipaţie de doi ani, începea să se urzească iertarea, alţii vor zice trădarea, Veneţiei. 313 *°tuşi Liga fusese încheiată. Importanţa i se poate măsura după surescitarea animozităţii franceze. Ce lucruri rele nu se spun atunci în Franţa despre Papă, care i-a fost artizanul! Câtă gelozie nu răspândesc aici concesiunile făcute Spaniei de către Sfântul Scaun! 38 Zvonurile de război sunt atât de insistente, încât negustorii spanioli din Nantes şi din Rouen l-au rugat pe ambasadorul lui Filip al II-lea să-i avertizeze la timp pentru ca să-şi poată pune la adăpost mărfurile şi pe ei înşişi. „Ei revin cu stăruinţă şi-mi scot sufletul tot timpul în legătură cu asta”, scrie Frances de Alava39. Negustorii francezi din Sevilla trăiesc în aceleaşi spaime 4 o. Şi la frontiera dinspre Flan-dra există o asemenea agitaţie „încât oamenii de la şes, atât dinspre partea Franţei cât şi din a noastră, scrie ducele de Alba41, se retrag cu averile lor în oraşele sigure”.

Câtă răbdare trebuie pentru a-i suporta pe aceşti francezi! „Ar fi fericiţi să-şi piardă un ochi dacă ne-ar face să pierdem doi”, izbucneşte acelaşi duce de Alba 42, exasperat de înţelegerea lor cu Ludovic de Nassau şi cu prinţul de Orania, în timp ce Granvelle îl sfătuieşte pe rege să-i îngăduie lui Don Juan în trecere să lovească de câteva ori cu tărie în Provence. S-ar zice că au revenit frumoasele timpuri ale lui Carol Quintul, într-atât de natural renasc în gura vechilor slujitori ai împăratului imprecaţiile de odinioară. Războiul, de altfel, există deja în Atlantic unde manevrează în complicitate corsarii din La Rochelle şi Golanii mării. În august 1571, spaniolii au mii de motive să se teamă pentru securitatea flotei Indiilor43.

Don Juan şi flota sa vor sosi oare la timp?

În acest timp semnarea Ligii îşi dădea roadele în lumea mediteraneană. Spaniolii şi pontificalii *PL0*. miseseră veneţienilor, într-un acord separat, ca-ş1 vor uni toate forţele la Otranto înainte de sfârşitul lui mai 44. Era doar un semn de bunăvoinţă căci, în zece zile – Liga dafează din 20 mai – cum se puteau transmite ordinele necesare? Vestea semnării n-a sosit în Spania decât la 6 iiiniel Or, inexplicabilele amânări care au precedat-o încetiniseră şi mai mult decât de obicei preparativele maritime în lungul coastelor Spaniei. Iar recolta slabă din 1570 stingherea aprovizionarea la Barcelona şi în porturile Andaluzieiib.

Această recoltă slabă nu a avut decât o singură consecinţă fericită, aceea de a stinge războiul de partizani din Granada. „Foametea este a Ut de mare printre ei, scria Fourquevaux la 18 februarie, încât părăsesc muntele şi coboară spre a se preda ca sclavi creştinilor în schimbul plinii”. În martie se anunţau moartea măruntului lor rege şi numeroase predări de morisci care, mai nou, îmbrăţişează meseria de tâlhari de munte şi de hoţi de vite. Semn al timpurilor, la Carta-gena aflând că erau îmbarcate pentru Oran, trupele spaniole dezertau imediat.

Se ştia ce însemna viaţa forturilor în vreme de foamete/ Din fericire, situaţia era mai bună în Italia: la

Neapole, unde veneau veneţienii să se aprovizioneze, în Sicilia, unde Pescaire partizan consecvent al unei acţiuni împotriva Tunisului şi Bizertei, garanta, în mai, că se putea dispune de 20.000 de chintale de pesmeţi, fabricaţi în ritm de 7.000 de chintale pe lună 46. Fără acest grâu, fără orzul şi brânzeturile italiene, fără vinul napolitan cine ştie dacă Lepanto ar fi fost măcar de conceput? Căci a trebuit să se concentreze şi să se hrănească la extremitatea sudică a Italiei un oraş întreg de soldaţi şi de marinari, toţi mâncăi zdraveni unu şi unu.

Dacă Don Juan de Austria ar fi avut conducerea, galerele ar fi părăsit foarte repede coastele Spaniei. ra nerăbdător să-şi ia în primire rolul. Încă din aprilie circula zvonul că, după ce va face o vizită Valladolid mamei sale adoptive, soţia lui °n Luis Quixada, va trece în Italia 47. Marchizul e Santa Cruz, sosind la Barcelona în 30 aprilie is j, galerele din Neapole, a primit aici vestea că

°n Juan era pe punctul să se îmbarce la Cartagena şi a hotărât imediat să-l întâlnească, mitrind speranţa să captureze în drum câteva vase corsare 4 s. Dar la Cartagena, nici urmă de Don Juan49. Fapt este că se aşteptau precizări în legătură cu Liga, căci la 17 mai Don Juan încă se mai întreba, la Aranjuez, când va pleca 5°. Şi multe alte dificultăţi întârziau plecarea flotei. Mai întâi, necesitatea de a se mări numărul soldaţilor ce urmau să fie îmbarcaţi pe galere; apoi, dispoziţia de a-i trimite cu Don Juan până la Genova pe arhiducii austrieci care se stabiliseră în Spania din 1564 51 şi care mergeau la Viena: Filip al II-lea explica acest lucru la 7 mai, într-o scrisoare către Granvelle devenit prin moartea ducelui de Alcalá, viceregе al Neapolelui52 cu titlu provizoriu. Pe scurt, întârzierile prevăzute erau atât de mari, încât se consideră preferabil să nu se aştepte galerele Spaniei şi cele ale marchizului de Santa Cruz pentru a îmbarca pe ţărmul genovez pe cei 1.000 de italieni şi 8.000 de germani care aşteptau să fie transportaţi spre sud şi s-a dat ordinul ca galerele din Sicilia să urce până la Genova şi să se ocupe de ei.

Totuşi vestea atât de aşteptată a încheierii Ligii a precipitat ultimele pregătiri. În aceeaşi zi, Don Juan de Austria părăsea Madridul pentru a merge să preia comanda flotei. G.A. Doria, cu o singură galeră, mergea de la Barcelona la Genova spre a pregăti oraşul să-l primească pe Don Juan M care se găsea la data de 16 la Barcelona, unde i s-au alăturat, unele după altele, galerele marchizului de Santa Cruz, Álvaro de Bazân şi cele pe care le comanda Gil de Andrade, plus un număr important de alte nave şi, la bordul acestei flote, cele două *tercios* spaniole ale lui Miguel Moncada şi Lopez de Figueroa, retrase din Andaluzia.

În sfârşit, la 26 iunie erau expediate din Madrid către Don Juan instrucţiunile care, prin limitările pe care le aduceau autorităţii sale, l-au adus într-o stare de furie vecină cu disperarea. Într-o scrisoare scrisă de propria sa mână, sub şocu primei emoţii, la 8 iulie 55 el cerea lui Ruy Gome

„Ca unui tată” să-i spună motivele dizgraţiei sale aparente. Stilul ei este pătimaş, emoţionant şi, totodată, neliniştitor, G. Hartlaub S6 are dreptate să considere că acele zile au marcat probabil o mare ruptură în viaţa lui Don Juan. Ele i-au arătat că situaţia sa precară de fiu natural era fără leac şi că regele avea puţină încredere în el. Altminteri, în clipa când ajungea în ceremonioasa Italie, i s-ar fi refuzat oare titlul de Alteţă pentru a nu i se recunoaşte decât cel de Excelenţă? Conducerea sa regală ar fi fost oare copleşită de atâtea restricţii prudente încât să devină un titlu caduc? La 12 iulie57 el i-a scris regelui direct pentru a-i expune plângerile sale…

O altă preocupare era legată de întârzierea flotei5 s. Trebuise să se aştepte galerele care încărcau soldaţi, alimente şi pesmeţi la Málaga şi la Mallorca. Iar arhiducii Rudolf şi Ernest n-au sosit decât la 29 iunie 59. Grosul flotei a ieşit totuşi în larg încă de la 18 80, iar la 26 iunie, în pofida timpului neprielnic, a ajuns la Genova. Don Juan nu va zăbovi aici decât până la 5 august61, exact răgazul necesar pentru a îmbarca oamenii, alimentele şi materialul

prevăzut şi pentru a asista la magnificele serbări date în cinstea sa. La 9 august62, sosea la Neapole. Recepţiile, pregătirile în vederea plecării l-au reţinut aici până la 20 august63. La 24 august el era, în sfârşit, la Messina64.

Mult prea târziu, considerau Requesens şi G.A. Doria care îl îndemnau să se limiteze la o atitudine strict defensivă. Bătrânul Don García de Toledo, şi el, trimitea din Pisa informaţii pesimiste despre avantajele pe care le avea, după °pinia sa armada turcă65. Dar Don Juan nu a dat atenţie decât şefilor veneţieni şi acelora dintre căpitanii spanioli din anturajul său care pledua Pentru acţiune iar hotărârea sa, o dată luată, s-a dedicat misiunii sale cu pasiunea exclusivă a temperamentului său.

Turcii înainte de Lepanto

— 4>" im

Galerele turceşti, mai rapide în a se pune în stare de luptă, erau în acţiune de la începutul verii.

Ca de obicei, ele fuseseră semnalate de departe, în Italia se aflase încă din februarie că 250 de galere şi 100 de vase se echipau la Constanţi –nopolm, în martie că Famagusta, asediată neîntrerupt, primise un sprijin veneţian 67, în aprilie, că oraşul încă rezista, că turcii făceau pregătiri pe uscat în direcţia Albaniei sau a Dalmaţiei şi că grosul armadei ieşise sub comanda căpitanului măriibs. Se spunea totuşi că numai 50 de galere se îndreptaseră spre Cipru, restul flotei neputând depăşi, din pricina lipsei de echipaje, un total de 100 de galere69. Dar sclavi fugari din Constantinopol vorbeau despre 200 de galere care s-ar fi dus până la Corfu, dacă nu era încheiată Liga. În caz contrar, turcii s-ar mulţumi să-şi apere mările lor, terminând totodată cucerirea Ciprului71. Tot timpul era vorba de o expediţie terestră contra Albaniei sau Dalmaţiei, cu o regrupare, la început, 71 a forţelor la Sofia…

De fapt, 196 galere turceşti ieşiseră în larg şi se împărţiseră între Negroponte, mare bază de aprovizionare, şi insula Cipru. Ca indiciu clar al operaţiunilor din vest, se fabricau pesmeţi până şi la Modon şi la Prevesa 72. Din

iunie, într-adevăr, părăsind Ciprul unde nu era mare lucru de făcut73, grosul flotei turceşti, întărită cu navele lui Euldj Ali (300 de pânze în total, adică 200 de galere şi 100 de *fuste*), se îndrepta spre insula Candia. La 15 iunie ea atingea golful Suda, pustia satele şi micile orăşele de pe ţărm. Dar a atacat zadarnic de două ori Chania7 unde, la adăpostul artileriei din forturi, se găseau 68 de galere veneţiene, destinate să escorteze un convoi de ajutor în direcţia Famagustei. A circulat zvonul pierderii lor 75, dar Euldj Ali nu reuşise să pună stăpânire decât pe neînsemnatul port Rethymo. După jafuri şi hărţuieli repetate, armada turcă şi-a continuat drumul spre vest

La apropierea lor, Veniero, nevrând să se lase blocat în golf cu partea rămasă din forţele navale veneţiene, a părăsit ţărmurile Moreei şi Albaniei, unde reuşise câteva lovituri temerare la Durazzo şi Valona. Cu 6 galere mari, 3 corăbii şi 50 de galere uşoare el a plecat să se consolideze la Messina, la 23 iulie. Această retragere a salvat libertatea sa de manevră, dar a lăsat câmp liber turcilor în Marea Adriatică 76. Ei şi-au făcut de cap, au devastat ţărmul şi insulele dalmate, au cucerit Sopoto, Dulcigno, Antivări, Leşina, au atacat Curzola, pe care locuitorii săi au apărat-o cu energie. Între timp, veniţi pe uscat, soldaţii lui Ahmet Paşa au capturat tot ce era la îndemână. La rândul său, Euldj Ali a întreprins un raid spre Zara, iar un alt corsar, Kara Hogea, a pustiit chiar golful Veneţia77…

Senioria a început să recruteze în grabă, cu autorizaţia lui Granvelle, în Apulia şi în Cala-bria78. Dar flota turcă, judecând desigur la fel ca Veniero că Adriatică putea fi o capcană, nu s-a angajat complet aici şi şi-a îndreptat efortul principal împotriva insulei Gorfu. Evacuată de locuitori, ea a fost devastată; numai enormul castel al forfcăreţei, ca o insulă în interiorul insulei, a rămas la adăpost de asediatori. Flota turcă s-a lungit atunci din Corfu până la Modon, aşteptând să vadă ce vor face aliaţii. Din iunie, prin Ragusa, vestea despre încheierea Ligii ajunsese într-adevăr în teritoriile turceşti…

Dar, de data asta, timpuria desfăşurare a Mo tei lor nu era un avantaj pentru turci. Ei îşi obosiseră forţele îşi epuizaseră proviziile în acele uni de război mărunt. Şi în timp ce alergau după ce era mai uşor, arzând şi prădând satele a «natice, ei neglijaseră esenţialul, flota vene-*Mna* din Candia: la sfârşitul lunii august, împreună °u cei doi proveditori Agostino Barbarigo şi 9 „arco Quirini, cele 60 de galere ale sale se alătu-au nestingherite marii flote aliate 79.

Bătălia din 7 octombrie80;

La sosirea lui Don Juan la Messina, moralul aliaţilor era destul de scăzut, galerele adunate nu se aflau în perfectă stare de marş. Sosirea, însă, a galerelor lui Don Juan, cu o ţinută admirabilă, a făcut o mare impresie. În plus, întâlnirea prinţului cu subordonaţii săi imediaţi, Veniero şi Golonna, a fost excelentă. Don Juan ştia să fie fermecător la primul contact. Seducătorul şi-a desfăşurat toate farmecele, căci de acest prim contact depindea poate soarta întregii expediţii la care ţinea cu atâta pasiune. A ştiut să acţioneze şi să facă dintr-o armată navală disparată un tot omogen. Văzând galerele veneţiene lipsite de soldaţi, el a dispus îmbarcarea pe ele a 4.000 de soldaţi atât spanioli cât şi italieni, cu toţii în slujba Regelui Catolic. Era în sine un mare succes. Intuim aprehensiunile pe care a trebuit să le învingă pentru ca măsura să fie acceptată de veneţienii atât de neîncrezători. Dintr-odată, galerele flotei deveneau identice, substituibile unele, altora. Fără a fi cu adevărat amestecate, escadrele puteau schimba nave între ele şi au făcut acest lucru după cum demonstrează ordinul de marş al flotei.

Armada şi-a dat şi ea seama că are un şef când s-a ţinut Consiliul Ligii. Toţi norii nu s-au risipit dintr-o odată, dar discordiile s-au estompat. Don Juan nu voia să-i lipsească pe veneţieni, aceştia au înţeles imediat, de o campanie directă împotriva turcilor şi nici să le impună, în locul acestei ofensive, o expediţie contra Tunisului aşa cum doreau Filip al II-lea, atâţia spanioli şi întreaga Sicilie. În forul său interior, Don Juan ar J1 fost chiar dornic să

ajungă până în Cipru şi* străbătând Arhipelagul, până în Dardanele„Otărârea finală, mai cuminte, a fost să se pornească în întâmpinarea flotei inamice şi să se angajeZ bătălia.

Armada a părăsit Messina la 16 sePtel1? j! 3?” având drept prim obiectiv Corfu, unde se nad J

duia că ar exista informaţii precise despre poziţia flotei inamice. Aici s-a aflat într-adevăr – şi navele de cercetare au confirmat-o – că ea se afla în lungul golfului Lepanto. Informaţiile subestimau de fapt forţele otomane, dar aceeaşi eroare a fost comisă şi de partea turcă. Astfel încât amiralul turc şi consiliul său au hotărât să năvălească asupra navelor creştine în lungul coastelor insulei Corfu, în timp ce consiliul de război aliat, într-o şedinţă destul de dramatică, se decidea pentru luptă în ciuda opiniilor fricoşilor şi prudenţilor. Tenacitatea veneţienilor care ameninţau că se vor bate şi singuri, voinţa pontificalilor, elanul lui Don Juan care nu a ezitat să evadeze din cadrul strâmt al instrucţiunilor pe care i le dăduse Filip al II-lea, au determinat confruntarea.

Indiscutabil că în acest caz Don Juan a fost artizanul destinului. El judeca, în deplină probitate, că nu putea dezamăgi Veneţia şi Sfântul Scaun fără a-şi pierde prestigiul şi onoarea. A se eschiva însemna a trăda lumea creştină. A lupta şi a pieri nu însemna defel, dacă se păstra prietenia Veneţiei, compromiterea totală a viitorului căci, cu acest sprijin, putea fi reconstruită o flotă creştină. Astfel va pleda Don Juan mai târziu 8 l pentru a-şi justifica iniţiativa, şi tot astfel, de bună seamă, a gândit el la momentul dat. Un an mai târziu Don García de Toledo tremura încă la gândul că Don Juan riscase pe o singură carte unica apărare a Italiei şi a lumii creştine. Nebunie şi bravură, au gândit cei chibzuiţi încă de a doua zi după victorie, imaginându-şi înfrângerea şi navele turceşti urmărindu-i pe aliaţi până la Neapole 51 la Civitavecchia…

ele două flote care se căutau una pe alta s-au întâlnit pe neaşteptate la 7 octombrie la Răsăritul soarelui la intrarea în golful Lepanto, *e* flota creştină a reuşit imediat

(acesta a sa Un mare succes tactic) să-şi blocheze adver-Put aţin faţă, creştini şi musulmani au ut atunci, spre surpriza lor, reciprocă, să-şi e forţele: 230 de nave de război de partea turcă, 208 de cea creştină; 6 galere mari, înzestrate cu artilerie, întăreau galerele lui Don Juan care, în ansamblu, erau mai bine înarmate cu tunuri şi archebuze decât galerele turceşti unde soldaţii luptau încă adesea cu arcuri.

Numeroasele relatări ale luptei, inclusiv studiul vice-amiralului Jurien de la Graviere, nu sunt de o obiectivitate istorică perfectă. E greu să discerni în ele cui îi revine meritul răsunătoarei victorii: şefului, lui Don Juan? Desigur. Lui Giovanni Andrea Doria care, în ajunul luptei, a avut ideea să taie pintenii galerelor aşa încât, partea lor dinainte cufundându-se mai mult în apă, tirul cu o traiectorie mai puţin curbă al artileriei uşoare lovea în plin flancurile navelor turceşti? Puternicelor *galeazze* veneţiene care, plasate în faţa liniilor creştine, au fracţionat valul armadei duşmane dislocându-i rândurile prin uimitoarea forţă a focului lor? Deşi imobile sau cel puţin greu manevrabile, ele au reprezentat tipuri de vase de linie, fortăreţe plutitoare. Să nu subestimăm nici excelenta infanterie spaniolă care a jucat un mare rol în această luptă cvasiterestră, nici admirabila disciplină a galerelor spaniole, cele mai temute de turci dintre toate galerele ponentinas82, nici focul deosebit de intens al galerelor veneţiene. Să ţinem seama, de asemenea, cum vor sublinia turcii mai târziu şi cum înşişi învingătorii vor recunoaşte, de oboseala armatei navale turce. Ea nu s-a prezentat în deplinătatea forţelor sale. 8S.

Orice-ar fi, triumful creştin a fost imens. Numai 30 de galere turceşti vor scăpa sub conducerea lui Euldj Ali, ele au ştiut să se mişte cu o uşurinţă şi o tehnică de manevrare fără egal în jurul temutelor galere ale lui Giovanni Andrea Doria. Poate (să facem loc o clipă bârfelilors4) pentru că geno-vezul a refuzat încă o dată să se angajeze total cruţându-şi exagerat „capitalul”. Toate celelalte galere turceşti au fost capturate şi împărţit6 între

învingători sau scufundate. Turcii pier” duseră în luptă mai mult de 30.000 de oameni» – morţi şi răniţi –, 3.000 de prizonieri; 15 00

de condamnaţi la galere au fost eliberaţi. Creştinii, de partea cealaltă, avuseseră pierderi însumând 10 galere, 8.000 de morţi şi 21.000 de răniţi. Sub raportul factorului uman, ei au plătit scump succesul, mai mult de jumătate din efectivele lor fiind scoase din luptă. Marea din zona ostilităţilor le-a părut brusc luptătorilor roşie de sânge omenesc.

O victorie fără urmări?

Această victorie deschidea poarta pentru cele mai mari speranţe. Dar pe moment ea nu a avut consecinţe strategice. Flota aliată nu şi-a urmărit inamicul în derută din pricina pierderilor sale, a timpului neprielnic care a fost, poate, salvatorul Imperiului otoman descumpănit. În septembrie, veneţienii şi-au spus că era prea târziu pentru ca să se înfunde în Levant şi ca să încerce să recucerească Ciprul. Cum să se gândească la aceasta toamna, câtă vreme vestea căderii Famagustei sosise la şefii flotei în ajunul bătăliei de la Le-panto? Veneţia nu a aflat-o decât la 19 octombrie 8S, a doua zi după ce ştirea victoriei sale îi fusese adusă de galera *VAngelo Gabrielle*, detaşată în acest scop de Veniero. 86

Din partea sa, Don Juan era ispitit de o expediţie imediată asupra Dardanelelor care i-ar fi permis să blocheze strâmtoarea. Dar proviziile şi oamenii îi lipseau şi Filip al II-lea dăduse ordinul, dacă nu-şi putea oferi cumva un mare port în Moreea, să ducă galerele la iernat în Italia. Era imposibil să se aventureze astfel când îi npsea materialul necesar pentru operaţiunile de asediu. Pontificalii şi veneţienii care au vrut ea” şi piardă vremea sub zidurile câtorva oraşe „e o importanţă secundară în zona Adriaticii „u s-au ales nici cu glorie, nici cu profit. Don uan s-a reîntors la Messina încă de la 1 noiem-13 pFle-Câteva săptămâni mai târziu, Marcantonio oionn era la Ancona, Veniero la Veneţia…

Asupra celor de mai sus, într-o unitate

impresionantă, istoricii conchid: mult zgomot, eventual glorie, dar pentru nimic87. Că episcopul de Dax a dezvoltat această temă spre folosinţa stăpânului său şi, nu fără abilitate, pe lângă veneţieni, compătimiţi din plin pentru pierderile lor pe care nu le compensa câştigul „unei singure palme de pământ”, treacă **, episcopul de Dax avea motivele sale să fie orb, sau să vrea să fie.

Dar dacă, în loc să fim atenţi numai la ceea ce a urmat după Lepanto, suntem şi la ceea ce l-a precedat, această victorie apare ca sfârşitul unei perioade nefericite, sfârşitul unui real complex de inferioritate al Creştinătăţii şi al unei nu mai puţin reale întâietăţi turce. Victoria creştină a barat drumul unui viitor care se anunţa foarte sumbru. Dacă flota lui Don Juan ar fi fost distrusă, cine ştie ce s-ar mai fi întâmplat? Neapole, Sicilia ar fi fost poate atacate, algerienii ar fi încercat să aprindă din nou incendiul Granadei sau l-ar fi dus la Valencia89. Înainte de a face ironii pe seama bătăliei de la Lepanto pe urma lui Voltaire, ar fi poate rezonabil să cântărim greutatea imediată a zilei. Ea a fost enormă.

A urmat o uimitoare serie de serbări – Creştinătatea nu putea crede în fericirea sa – şi un nu mai puţin uimitor exces de proiecte. Ele barează marea în întregime cu perspectivele lor grandioase, aceste proiecte care ţintesc Africa de nord, sferă tradiţională de influenţă spaniolă, Egiptul şi Siria, acele posesiuni îndepărtate de unde turcii scot atâta argint (şi Granvelle, insul cu cea mai rece judecată posibilă, a fost cel care a propus această acţiune), insula Rodos, Ciprul, Moreea, în sfârşit, ai cărei emigranţi, răspândiţi aproape pretutindeni, promit să facă minuni, numai să fie cât de cât ascultaţi şi înarmaţi. Ele creează uşor iluzia în Italia şi în Spania, unde se presupune că supuşii creştini din Balcani, treziţi de o descindere creştină, n-ar întârzia să se revolte. Cei mai fantezişti, papa, Don Juan de Austria, visează la eliberarea Palestinei şi la cucerirea Constantinopolului. Nu se ajunge oare până la a se propune campania împotriva Tunisului în primăvara anului 1572, cea în Levant la vară, şi cea împotriva

Algerului în iarna următoare?

Filip al II-lea, trebuie să-i recunoaştem acest merit, nu ia parte la asemenea frenezii. Spre deosebire de tatăl său, de fratele sau de nepotul său, Don Sebastrăn de Portugalia, el nu este frământat de visuri cruciate. 9 o la totdeauna, el calculează, cântăreşte, cere părerea demnitarilor săi, le supune discuţiei, remite astfel proiectele lui Granvelle şi Requesens lui Don Juan, cerându-i să răspundă, punct cu punct, la fiecare propunere. Discuţiile se reluau efectiv la Roma pentru a se decide operaţiunile campaniei următoare. Victoria nu-i făcuse pe aliaţi nici mai uniţi, nici mai încrezători.

Suntem ispitiţi să ne amuzăm de aceste conversaţii grave ca şi de proiectele tumultuoase. Când se cunoaşte deznodământul, este uşor să explici, precum Părintele Serrano, ultimul şi cel mai bun istoric al bătăliei de la Lepanto, că această victorie nu putea rodi şi nici servi la nimic. Singurul lucru de spus este că Lepanto nu însemna decât o victorie maritimă şi că, în această lume lichidă înconjurată şi blocată de pământuri, ea nu putea fi suficientă pentru a distruge rădăcinile otomane care erau lungi rădăcini continentale. Soarta Ligii s-a jucat tot atât la Roma cât şi la Viena, Varşovia, noua capitală poloneză, şi la Moscova. Dacă Imperiul otoman ar fi fost atacat pe această frontieră tereastră… Dar putea el oare să fie 91?

În sfârşit, Spania nu se putea angaja în Mediterana atât de mult timp şi complet cum ar fi trebuit. Aici este esenţialul. Lepanto ar fi avut Probabil şi urmări dacă Spania s-ar fi îndârjit să le urmărească.

Nu ne dăm totdeauna seama că victoria de la
Lepanto însăşi nu a fost posibilă decât pentru că
Pania, măcar o dată, s-a angajat total. Printr-un
s concurs fericit de împrejurări, toate dificultăţile

Să-e se uşuraseră, provizoriu, dar toate în acelaşi timp, în acei ani 1570 – 1571. Ţările de Jos păreau ferm ţinute în mână de ducele de Alba; Anglia avea dificultăţi interne, mai întâi răscoala baronilor din nord în 1569, apoi conspiraţia lui Ridolfi ale cărei iţe, multe dacă nu toate,

erau trase în Spania. Filip al II-lea a plănuit atunci chiar să unelteasc㠎mpotriva Elizabetei, într-atât îi părea aceasta incapabilă să reziste *92*. Politica franceză era mai neliniştitoare, dar nu era încă definitivată. Episcopul de Dax nu plecase încă din Veneţia, în octombrie 1571, iar Toscana era şovăitoare. Politica anti-spaniolă pe care Gosimo o organizase cu multă pricepere suferea o suspendare temporară. Marele duce avansase chiar ducelui de Alba banii necesari acţiunii sale în Ţările de Jos 93. Reviriment politic? Joc dublu? Orice-ar fi fost, Spania se găsea brusc uşurată de poverile sale externe.

Ea a profitat de situaţie pentru a acţiona în Mediterana. S-au văzut atunci, în întregul sector european, soldaţi şi aventurieri de toate obârşiile revărsându-se în mulţimi compacte către sud unde ofertele de angajare se înmulţeau. Soldaţi francezi în solda veneţienilor, hughenoţi desigur, afirmă un raport, au apărat Dulcigno în iulie 1571, fără prea multă tragere de inimă de altfel *9 i*. Francezii de asemenea, amestecaţi printre spanioli, s-au îmbarcat pe galerele lui Filip al II-lea la Alicante 9S. Şi în primăvara anului 1572 erau 2000 la Veneţia, mercenari în slujba Senioriei. Sunt semne evidente ale subitei însemnătăţi dobândite de câmpul de luptă mediteranean.

Aşadar Spania a profitat de răgazul pe care i-l lăsau adversarii săi din Occident pentru a lovi în Orient. Dar nu era decât o clipă de oprire.

Niciodată ea nu a putut face altceva mai bun decât să dea o lovitură la stânga, o lovitură la dreapta, mai mult după capriciul circumstanţelor decât după dorinţele sale. Niciodată nu a reuşit să-şi angajeze toate forţele asupra unui singur punct. Aceasta este explicaţia „victoriilor sale fără urmări”. *3*

NOTE

6.

5 – *Demewvi* v \ „° *m-i° 1571*

SMRHRV

15. De exemplu memoriul din 15 februarie 1571,

adresat lui Fourquevaux, Celestin DOUAIS, *Lettres a M. de Fourquevaux*... 1565 – 1572, 1897, p. 314 – 343.

16. Abel DESJARDINS, *Neg*. diplomatiques *avec la Toscane*, 1849 – 1886, vol. 3, p. 655 şi următoarele; 10 mai, *ibidem*, p. 669.

17. F. de Álava către Don Juan de Zuniga, 24 iunie 1571, în legătură cu Goligny şi Teligny, A.N., K 1520, B 29, nr. 24.

18. Viceregele Neapolelui către Filip al II-lea, Neapole.

3 martie 1571, Simancas E° 1059, f° 60.

19. Instrucţiunea sa, Madrid, 29 ianuarie 1571, A. N. K 1523, B 23, nr. 51.

20. Filip al II-lea către Álava, Madrid, 30 iunie 1571, *ibidem*; Nobili şi del Caccia către prinţ, Madrid, 30 iunie 1571, A.d. S. Firenze, Mediceo 4903.

21. Răspunsul ducelui de Alba către Seniorul de Mondoucet, B.N., Paris, Fr. 16127, fos 3 şi 4 (nepublicate de L. DIDIER, a cărui culegere începe în 1571).

22. Paul HERRE, op. cit., p. 163, nota 1.

23. Nobili către prinţ, Madrid, 31 martie 1571, A.d. S. Firenze, Mediceo 4903.

24. Nota lui Antonio Pârez, Madrid, 8 mai 1571, A. N. K 1521, 830, nr. 56.

25. A.N., K 1521, B 20, nr. 58.

26. Vinovatul este Alonso de la Cueva, duce de Albuquerque, care a acţionat fără ordinul regelui, aşa le vor spune ambasadorii francezilor dacă aceştia se vor plânge: Cayas către F. de Álava, Madrid, 16 mai 1571, A.N., K 1523, B 31, nr. 75. La fel, 31 mai 1571, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 355. „Nu se suflă un cuvânt despre Final la această Curte...", F. de Álava către rege, 1 iunie, 1571, A.N., K 1520, B 29, nr. 2.

27. Nobili şi del Caccia către prinţ, Madrid, 10 mai 1571.

Mediceo 4903.

28. F. de Álava către ducele de Albuquerque, Paris.

27 aprilie 1571, A.N., K 1519, B. 29, nr. 69.

29. *Ibidem*.
30. Filip al II-lea către F. de Álava, 17 aprilie 1571. A. N., K 1523 B 31, nr. 67.
31. F. de Álava către ducele de Albuquerque, Paris. 17 mai 1571, A.N., K 1521, B 30, nr. 68.
32. Acelaşi către acelaşi, 27 aprilie 1571, *ibidem*, nr. 69.
33. Nobili şi del Caccia, Madrid, 16 aprilie – 6 iunie 1571.

A.d. S. Firenze, Mediceo 4903; Filip al II-lea către Granvelle, S. Laurent, 13 iunie 1571, Simancas E 1059, f° 13; F. de Álava către Filip al II-lea, Paris, 26 iunie 1571, A.N., K 1520, B 29, nr. 31, Un credit de 150.000 de scuzi din partea marelui duce al Toscanei către Ludovic de Nassau la Frankfurt? F. de Álava către rege, 4 – 9 august 1571, A.N., K 1519. g B 29, nr. 69.

53.
54.
— 55.
34
35
36
37
38 39 40.41.
42.43.
44.45.
46.
47.48.49.50.51.
52.

F. de Álava către rege, Paris, 1 iunie 1571, A.N., K 1520, B 29, nr. 2.

Episcopul de Dax către Carol al IX-lea, Lyon, 26 iulie 1571, B. CHARRIÈRE, op. cit., vol. 3, p. 161 – 164. B.N., Paris, Fr. 16170, *jos* 9 – 11, copie.

E. CHARRIÈRE, op. cit., vol. 3, p. 178.

Regele către Senioria Veneţiei, 23 mai 1571, B.N., Paris, Fr. 16170, F* 4 – 5, copie.

F. de Álava către Cayas, „Lubier”, 19 iunie 1571,

A.N., K 1520, B 29, nr. 12.

Acelaşi către ducele de Alba, Louviers, 25 iunie 1571, *ibidem*, nr. 20.

17 august 1571, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 371.

Ducele de Alba către F. de Álava, An vers, 11 iulie 1571, originalul în franceză, A.N., K 1522, B 30, nr. 16 *a*.

Acelaşi către acelaşi, Bruxelles, 7 iunie 1571, A.N., K 1520, B 29, nr. 6.

Nobili către prinţ, Madrid, 2 august 1571, A.d. S. Firenze, Mediceo 4903.

L. SERRANO, *Correspondencia*, vol. 1, p. 102. Fourquevaux către regină, Madrid, 18 februarie 1571, op. cit., vol. 2, p. 331.

Către rege, Palermo, 20 martie 1571, Simancas E° 487; recolta a fost bună în Sicilia, Ragusa, 28 mai 1570, Arhivele Ragusei, L.P., 2, fos 97 şi 98. Nobili şi del Caccia, 16 aprilie 1571, A.d. S. Firenze, Mediceo 4903.

Santa Cruz către rege, 1 – 2 mai 1571, Simancas, E° 106, f°» 81 şi 82.

Acelaşi către acelaşi, două scrisori din 17 mai 1571, *ibidem*, *jos* 83 şi 84.

Don Juan către Ruy Gomez, *CODOIN*, vol. 28, p. 157.

Erwin MAYER-LOWENSCHWERDT, *Der Aufent-halt der Erzherzo ge Rudolf und Ernst în Spanien*, *1564 – 1571*, Wien, 1927.

Simancas E° 1059, f° 129. Ducele de Alcalá, mort la 2 aprilie 1571, Simancas E° 1059, f° 84. Despre misiunea provizorie a cardinalului Granvelle există numeroase documente şi mai ales 10 mai 1571, Mediceo 4903; ştire din Spania, 31 mai 1571, FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 355; CODOIN, vol. 23, p. 288. N. NICCOLINI, „La città di Napoli nell'anno della batţaglia di Lepanto", în: *Archivio Storico per le provincie napoletane*, serie nouă, t. 14, 1928, p. 394.

Nobili şi del Caccia către prinţ, Madrid, 6 iunie 1571, Mediceo 4903.

L. van DER ESSEN, *Alexandre Farnise*, vol. 1, P161.

Simancas E° 1134.

56. Op. cit., p. 79”.

57. *Ibidem*, p. 78, nota 2.

58. *CODOIN*, vol. 3, p. 187.

59. Erwin MAYER-LOWENSCHWERDT, op. cit., p. 39.

60. *Ibidem*, p. 40; /? es *Gestare*... vol. 1, p. 97.

61. Pentru L. van DER ESSEN, op. cit., vol. 1, p. 162, plecarea la 1 august.

62. Padilla către Antonio Pârez, Neapole, 15 august 1571, primită la 12 septembrie, Simancas E° 1059, f° 91

63. L. van DER ESSEN, op. cit., vol. 1, p. 163, afirmă că până în noaptea din 22; Juan de Soto către Don

García de Toledo, 21 august 1571, Don Juan este încă la Neapole, *CODOIN*, vol. 27, p. 162.

64. Don Juan către Don García de Toledo, Messina, 25

august 1571, *CODOIN*, vol. 3, p. 15; L. van DER

ESSEN, op. cit., vol. 1, p. 163, spune că în ziua de 23.

’65. Către D. Luis de Requesens, Pisa, 1 august 1571, *CODOIN*, vol. 3, p. 8.

66. Corfu, 3 februarie 1571, Simancas E° 1059, f° 62.

67. Corfu, 29 martie 1571, ştire primită la Veneţia la

11 aprilie 1571, Simancas E° 1066, f° 13.

68. Constantinopol, 10 aprilie 1571, *ibidem*, fG 123.

69. Messina, 23 aprilie 1571, *ibidem*, *i*° 11.

70. Corfu, 27 aprilie 1571, Simancas E° 1059, f° 56.

71. Constantinopol, 5 mai 1571, ştire retransmisă prin

Corfu (tot prin captivi evadaţi), Simancas E° 1061, f 133.

72. Negroponte, 3 iunie 1571, *ibidem*, (° 137.

73. L. VOINOVITCH, op. cit., p. 39.

74. G. de Silva către Filip al II-lea, Veneţia, 6 iulie 1571.

Simancas E° 1329.

75. F. de Álava către rege, Melun, 1 august 1571, A.N.

K 1520, B 29, nr. 37; 60 de galere pierdute: Nobili

către prinţ, Madrid, 2 august 1571, Mediceo 4903.

76. L. VOINOVITCH, op. cit., p. 40.

77. *Ibidem*, p. 41.

78. Granvelle către Filip al II-lea, 20 septembrie 1571.

Simancas E° 1060, f° 57 şi 58. În Calabria şi la Bari.

79. Don Juan de Austria către Don García de Toledo.

Messina, 30 august 1571, *CODOIN*, vol. 3, p. 17.

80. În legătură cu acest subiect există o literatură imensă, nenumărate mărturii şi nu mai puţine lucrări de istorie. Dar acestea din urmă sunt puţin precise şi, ca să spunem aşa, niciodată imparţiale. Lepanto este oare o victorie spaniolă? Veneţiană adică italiană? Câteva mărturii: Ferrante CARACCIOLO.

comentarii delle guerre fatte co Turchi da D-Od Austria dopo *che* venne *în Italia*, Firenze, 1581.

Discurso sobre la cât" naval sacada de la armada turchesca traduzido del toscano en se *„1*, A.E. Esp. 236, Ps 51 – 53. *Relatione della vittoria navale christiana contro li Turchi al 1571 scritta dai Sigrf Marco Antonio Colonna alia Santita di Nr0 Signr Pio V, con alcune mie* (de Francesco Gondola, ambasador ragusan la Roma) *aggionte ad perpetuam, memoriam*, p.p. L. VOINOVITCH, p. 107 – 112. *Relación de Io succedido à la armada desde Ios 30 del mes de setiem-bre hasta* Ios *10 de octubre de 1571*, *îos* 168 – 169; *Relación de Io succedido* à la *armada de la Santa Liga desde Ios 10 de octubre, hasta Ios veynte cinco del mismo*, fM 169 – 171, B.N., Madrid Mss 1750. Lista lucrărilor istorice în L. SERRANO, Alonso SANCHBZ sau în G. HARTLAUB. A nu se omite: Guido Antonio QUARTI, *Lepanto*, Milano, 1930.

81. Las causas que movieron ol Sor Don Juan para dar la batalla de Lepanto (1571), B.N., Madrid, Mss.

11268/35.

82. Ponentinas nu înseamnă, cum crede F. HARTLAUB, op. cit., p. 182, spanioli, şi atât.

83. În această privinţă, consideraţiile lui Granvelle către rege, Neapole, 26 mai 1571, Simancas, E° 106*0, 1°*

30, au avantajul de a fi anterioare luptei.

84. Nobili şi del Gaccia către prinţ, Madrid, 24 decembrie

1571, A. d. S. Firenze, Mediceo 4903; L. VOINOVITGH

op. cit., p. 42.

85. G. de Silva către rege, Veneţia, *19* octombrie 1571.

Simancas E° 1329. Cf. B.N., Paris, Ital. 427, f°* 325 – 333

F. de Álava către rege, 2 august 1571, A.N., K 1520.

B *29*, nr. 38; L. VOINOVITGH, op. cit., p. 102.

86. H. KRETSCHMAYR, op. cit., vol. 3, p. 69.

87. De exemplu H. WĂTJEN, Die *Niederländer im Mittelmeergebiet*, p. 9; H. KRETSCHMAYR, op. cit., vol. 3, p. 75 şi următoarele: L. SERRANO, op. cit., vol. 1, p. 140 – 141.

88. Către ducele de Anjou, Veneţia, 4 noiembrie 1571.

B.N., Paris, Fr. 16170, fos 57 – 59, copie.

89. Henri DELMAS de GRAMMONT, Relations *entre la France et la Régence d'Alger au XVII-e's.*, vol. 1, p. 2 şi nota 2.

90. L. PFANDL, *Philippe* II, p. 366 – 367.

91 Las la o parte inutila campanie diplomatică dusă în acest sens la Viena, în Polonia, la Moscova, la Lisabona, încă din 1570, vezi cartea lui Paul HERRE, op. cit., p. 139 şi următoarele, şi chiar curioasele negocieri ale Romei la Moscova (PIERLING S.J., *Rome et Moscou, 1547 – 1579*, Paris, 1883; *Un nonce du Pape en Moscovie, Preliminaires de la treve de 1582*, Paris 1884). Despre refuzul hotărât al Portugaliei în 1573: *Le cause per le quali* II *Sermo Re di Portugallo mo Sigure*... A. Vaticane, Spagna, 7, P" 161 – 162. În aprilie 1571, tributul imperial a fost Plătit turcilor, F. HARTLAUB, op. cit., p. 69: cardinalul de Rambouillet, Roma, 7 mai 1571, E. CHAR-ttl ERE, op. cit., vol. 3, p. 148 – 149. împăratul nu poate acţiona fără ajutorul regelui Poloniei (MI-WIJel şi Soranzo către doge, Viena, 18

decembrie

1571, P-HERRE, op. cit., p. 154.) Cel pufni aşa afirmă în faţa ambasadorului Poloniei: *Ohne Euch kann man nichts tun* *, iar *celălalt* răspunde: *Vnd wir wollen ohne Eur. Majestăt nichts tun* *. Nobili către prinţ, Madrid, 18 noiembrie 1571, Mediceo 4903, a ştiut dintr-o sursă sigură că împăratul, nepregătit, nu putea interveni în acest an. În mare, vor fi existat două tentative dezvoltate, perseverente cel puţin, pe plan diplomatic, una în 1570, când jocurile nu sunt încă făcute, cealaltă odată cu începutul pontificatului lui Grigore al XIII-lea (misiunea lui Ormaneto în Spania, a arhiepiscopului de Lanciano în Portugalia...).

91. În legătură cu acest subiect, o enormă documentaţie la Simancas, despre care O. de TORNE dă o bună imagine, op. cit., vol. I, p. 111 şi următoarele. Sosirea unui ambasador în Spania, Coban, *CODOIN*, vol. 90, p. 464 şi următoarele: Nobili şi del Caccia, Madrid, 10 mai 1571, Mediceo 4903.

93. Bani împrumutaţi şi apoi nefolosiţi, vezi mai sus vol.l

94. G. de Silva către Filip al II-lea, Veneţia, 25 sau 26 noiembrie 1571, Simancas E° 1329.

95. Requesens către Filip al II-lea (8 decembrie 1571).

A. E., Esp. 236, f° 132; FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p. 243, trecere de soldaţi peste Alpi; F. de Álava către ducele de Albuquerque, Paris, 27 aprilie 1571, A.N., K 1519, B 29, nr. 69.

h.

...iov *nă J.*86

Fără voi nu se poate face nimic (lb. germ. – N. tr.) – frj"; Iar noi nu vrem să facem nimic «ră Malestatea voao (16. germ. – N". tr.).

2.1572, AN DRAMATIC

Criza franceză până la noaptea Sfântului Bartolomeu, 24 august 1572

Ostilitatea franceză împotriva Spaniei nu încetase să crească deja începuturile războiului din Cipru. Ea se

accentua în 1571, se manifesta după încheierea Ligii, izbucnea cu o agresivitate făţişă după Lepanto.

Anul 1572 a început pentru cele două ţări sub semnul războiului. El îşi proiectase dinainte umbrele într-o lume mediteraneană înarmată, într-o Europă nordică frământată. Misiunea episcopului de Dax, care părăsise, în sfârşit, Veneţia (ajungând în ianuarie la Ragusa *x*), era un fleac pe lângă ameninţările pe care spaniolii le simţeau tot mai mari în nord. Aflaseră cum fusese primit Ludovic de Nassau la curtea Franţei în primăvara lui 1571. Nu ignorau că regele pactizase cu tabăra rebelilor. O întreagă reţea spaniolă de informaţii şi de spionaj învăluie şi străbate Franţa 2. Ea contribuie destul de puţin la înţelegerea dintre cele două coroane ale căror conversaţii diplomatice nu sunt decât o lungă făţărnicie în care istoricul se împotmoleşte. A reduce totul, cum face L. Serrano 3 – într-un mod involuntar naţionalist – la prestigioasă duplicitate florentină a Caterinei de Medici, abilă în a-şi multiplica atitudinile şi a-şi dezminţi pregătirile, apoi în a le atribui unor supuşi neascultători, a le prezenta, în sfârşit, drept nişte riposte justificate, înseamnă a nu prezenta decât un fir subţire dintr-un scul întreg.

„De altă parte reînvia pericolul englez. La utl lui 1571, ducele de Alba recomanda! i. se medina Celi, care se pregătea să meargă arile-de-Jos pe drumul oceanic, să prefere, esc ra «ceze4!

ntru escală, porturilor engleze tot porturile ra «ceze4! Dar la începutul lui 1572, cei doi adversari ai Spaniei se reconciliau, uitând lungul diferend pe care aceasta avusese dintotdeauna grijă să-l întreţină. Se plănuia o alianţă, se ştia acest lucru din ianuarie’s, şi explicaţiile liniştitoare ale regelui Franţei 6 nu înşelau pe nimeni.

Articolele „ligii” franco-engleze au fost semnate la Blois în 19 aprilie 7. Încă din luna martie i se cunoşteau stipulaţiile, în special că englezii se; obligau să transfere din Ţările-de-Jos la Rouen şi la Dieppe punctul de

concentrare pe continent'al mărfurilor lor, francezii angajându-se, în ceea ce-i privea, să aprovizioneze insula cu sare, mirodenii şi mătase8. Faptul, evident, nu putea fi decât avantajos istinului francez şi ruinător pentru Anvers 9. La Veneţia se spunea chiar că francezii nu încheiaseră acordul decât pentru a reînsufleţi traficul în scădere al Rouenului 10. Secretarul Aguilon care, aşteptând sosirea succesorului lui Don Frances de Álava, Diego de Zuniga, IJ rezolva în Franţa afacerile curente ale Spaniei, nu-şi ascundea amărăciunea şi, într-o scrisoare către secretarul ţayas în care se exprima liber, regreta deschis că Filip al II-lea, pentru chestiuni de *reputación*, nu s-a înţeles cu Anglia. Va trebui să se reia negocierile (acordul cu Franţa nu fusese încă semnat la acea dată), sau să se considere Ţările-de-Jos ca şi pierdute 12.

Ambasadorul englez vedea lucrurile mai nuanţat. El scria Lordului Burghley, a doua zi după semnare: „Notabilii sunt îngrijoraţi ca ea să nu producă vrajbă între această coroană şi Spania şi ar fi foarte supăraţi dacă regele s-ar angaja în momentul de faţă într-un război, pentru că se tem ca administrarea afacerilor să nu cadă atunci în alte mâini" *u*. Era o judecată chibzuită asupra incertitudinilor politicii franceze, obiectivă, fără pasiune. Foarte informată, prea informată curte de la Madrid avea tendinţa să vadă totul în negru.

Este adevărat că marile pregătiri ale Franţe1 în Atlantic erau intenţionat făcute cu un" zgomot *u*. Fourquevaux auzea vorbindu-se despre ele la Madrid în februarie 15. La Paris, Ag J» 011

discuta despre

? a 7? „Pe metereze? Ba*rn**» Hl*dic™e e*l *s*au mm*mm*

0P

cu a «t to trai «tz (Şef6 nu erau nu creadă < «f. spanio JIJor *med* multă d fie mereu cu Ocă bunu de j0P

? ÎS f b iPat

Începea într-o regiune fanatizată, plină de săraci. Francezii şi, bineînţeles, englezii în erau prin forţa împrejurărilor complici. Ducele de Alba s-a plâns

reprezentantului regelui Franţei la Bruxelles de faptul că navele rebelilor mergeau însoţite de navele franceze echipate de curând şi că ei găseau în Franţa artilerie, alimente şi muniţii 27. Flota lui Strozzi era aproape o flotă hughenotă, spune Aguilon, iar navele engleze şi scoţiene se găseau aproape de ţărmurile sale. Ea era capabilă să jefuiască în trecere litoralul spanioz.

Existau cu atât mai multe motive de îngrijorare, cu cât atacul Briellei în nord s-a dublat în curând de un atac în sud. Hughenoţii intrau cu La Noue în Valenciennes la 23 mai şi la 24, în zorii zilei, Ludovic de Nassau cucerea prin surprindere Mons 29. Operaţiunea semnifica executarea planului stabilit între Orania şi aliaţii săi din Franţa 30. Ea nu l-a uimit de fel pe ducele de Alba care dintotdeauna a avut prea mult tendinţa să subestimeze frontul mării şi pericolul prezentat de „Golani” ca să se concentreze în schimb asupra primejdiei franceze şi a frontierei continentale sud-vestice 3I.

Într-adevăr, un război franco-spaniol părea iminent. În mai, Vespasiano Gonzaga, viceregele Navarrei, întocmea rapoarte neliniştitoare în legătură cu uneltirile franceze în regiune 32. Întreaga frontieră pireneană, de la Atlantic la Mediterana, era în alertă. Rapoartele lui Saint-Gouard erau la fel de circumspecte ca şi acele ale ambasadorilor spanioli. „Îi văd făcând tot felul de provizii”, scria el la 21 mai 1572 33. „Au încasat la ultimul bâlci de la Medina del Campo peste 5.000.000” şi au adus din Italia numeroase arme care au fost distribuite la frontiere. În sfârşit, sunt menţinuţi „un număr nespus de mare de căpitani” care au fost împiedicaţi să meargă în Levant. Nimic nu spune, conchide el, că pregătirile aşa-zis făcute pentru Ligă nu sunt destinate pentru Languedoc sau Provence... Dar regele Franţei, în ceea ce-l priveşte, a concentrat mai mult de 80 de vase şi „un număr însemnat de infanterişti gasconi”.

Ce aşteaptă această flotă? Să afle unde se va” produce prima trosnitură spaniolă, explică Don Diego de Zuniga. Şi dacă afacerile din Ţările-de-Jos se lămuresc, ea

nu se va duce acolo 15. Portughezii se neliniştesc şi ei de campaniile care ar putea tenta o flotă franceză disponibilă. Ei pregătiseră o flotă mare cu peste 20.000 de soldaţi. Lucrul de care se tem, spune Sauli, care transmite această ştire, este ca francezii să nu vrea să cucerească, în Maroc, Capul Gue, ceea ce ar stânjeni considerabil navigaţia portugheză, atât spre Indiile Orientale, cât şi spre „Indiile Occidentale". Dacă nu cumva intenţionează să facă pe contul lor propriu o altă campanie marocană 36.

Spaniolii nu s-au lăsat mai prejos şi au luat măsurile maritime care se impuneau împotriva acelor faimoase nave franceze din Bretagne, La Rochelle şi Bordeaux. În mai ducele de Medina Celi a părăsit Laredo cu 50 de nave să; s-a ordonat să fie pregătite 30 în Flandra. Şi în „Biscaya şi Galicia" s-a dat dreptul oricui voia să se înarmeze, ceea ce nu se făcuse încă niciodată, şi să se asocieze la flota lui Medina „pentru a vedea mişcările francezilor" 38.

Cât despre Italia, zona nevralgică de aici este, firește, Piemontul şi, în jurul Piemontului, statul savoiard şi marea garnizoană din Milano unde marele comandor al Castiliei a fost numit de curând guvernator. În acest din urmă oraş nu mai contenesc să se adune soldaţii veniţi din Germania. Dacă Saint-Gouard îndrăzneşte să se neliniştească, i se răspunde, bineînţeles, „că sunt aici pentru a-l întâlni pe Don Juan de Austria"... s „Dar în acelaşi moment4 o Diego de Zufiiga scrie stăpânului său pe un ton nu mai puţin alarmat că francezii ar fi găsit mijlocul de a cuceri câteva dintre oraşele fortificate pe care le ocupă spaniolii în Piemont. Nelinişti conta – oase: ele îi ating şi pe genovezi. Senioria Genovei scrie că toate cele patru galere care au fost înoate şi pregătite să plece cu opt companii de infanterie din Marsilia sunt, potrivit zvonurilor publice, destinate Corsicii 41

Nimeni nu joacă cinstit. Fiecare, îngrijorat şi ameninţător totodată, încearcă să folosească orice mijloace spre a-şi atinge ţelul. Când la 11 mai algerienii solicită – stranie cerere – protecţia Franţei, Carol al IX-lea se grăbeşte să accepte 42. El crede că ducele de Anjou,

plătind tribut turcilor, ar fi un rege excelent al Algerului. Sărmanul duce, în jurul câtor coroane nu şi-a făruit el iluzii! însemna poate să acţioneze în chip uşuratic, să rişte compromiterea alianţei cu Sultanul, să ia, cum va spune episcopul de Dax, răspunzând la aceste ciudate propuneri, „paiul drept spic" *4S*. Dar dacă regele este atât de uşor atras de promisiunile nesincere ale lui Euldj Ăli (care în aceeaşi clipă îi oferea oraşul său lui Filip al 11-lea44), motivul este credinţa sa că astfel împinge cu abilitate unul dintre pionii jocului care-l opune regelui Spaniei. Dar să nu exagerăm incidentul ca L. Serrano şi, după el, ca F. Hartlaub, care consideră că secretul flotei lui Strozzi trebuie căutat spre Alger 45 şi că, alarmând coastele cantabrice, Carol al IX-lea voise să întoarcă din Alger flota lui Filip al II-lea şi să-şi rezerve eventuala posesiune a oraşului.

e

Politica franceză era departe de a fi atât de clară. Ea nu era sigură de ajutoarele sale externe. În august, Germania protestantă nu era încă hotărâtă să se mişte. Anglia nu vedea cu bunăvoinţă Franţa instalându-se în Ţările-de-Jos şi pentru ea era un bun prilej să intre în negocieri cu spaniolii. Turcilor, în sfârşit, le ajungeau cu prisosinţă propriile lor probleme. Şi Franţa nu era chiar sigură nici de sine însăşi. Politica sa anti-spaniolă era cea a lui Carol al IX-lea, un impulsiv, şi a lui Coligny, trăind în plină himeră. Ea îi avea împotriva sa pe „notabilii" despre care vorbea Walsingham, consilierii militari şi* în bloc, întreg clerul. Pentru numeroase motive, mai ales fiindcă războiul însemna cheltuieli, Ş.e plănuia, firește, sechestrarea bunurilor bisericii-A fost chiar stabilit un plan de secularizare.

avea să revolte Parisul şi clerul M tot atât cât şi atitudinile „cocardiere" ale amiralului în legătură cu crucea din Gastines. Pe de altă parte, a-l ataca pe Filip al II-lea nu era o afacere lipsită de importanţă, iar Caterina de Medici începea să se enerveze la ideea unui război care putea produce revirimente neaşteptate. În consiliu, la 26

iunie, Tavannes spunea clar că puterea protestanţilor risca să devină atât de mare, în caz de conflict, încât „murind sau schimbându-se cei care-i conduc bine intenţionaţi... regele şi regatul său vor fi mereu supuşi capriciilor lor şi ar fi preferabil să nu mai stăpânim Flandra şi alte cuceriri decât să fim fără încetare la stăpân” 4? Politica franceză este astfel veleitară, gata să dea înapoi, în orice caz nu încă dispusă pentru confruntare. Când la jumătatea lui iunie soseşte la Madrid vestea cuceririi oraşelor Valenciennes şi Mons, ambasadorul francez îi prezintă lui Filip al II-lea regretele şi aproape scuzele regelui său. Totul s-a petrecut iară ca el să fi fost informat. El deplânge sincer actele inamicale ale ducelui de Alba şi doreşte ca Filip al II-lea să fie din nou asigurat de dorinţa sa de pace. La care Filip al II-lea îi răspunde că, printre revoltaţii din Flandra există mulţi supuşi ai regelui Franţei şi oameni care au stat în Franţa. În ceea ce priveşte prietenia franco-spaniolă, el nu vede decât o condiţie: faptele să corespundă discursurilor, în orice caz, ducele de Alba, potrivit ordinelor pe care le-a primit, nu va ataca decât dacă francezii atacă primii4 a... Până la anunţarea Nopţii Sfântului Bariolomeu, Saint-Gouard nu va înceta să înmulţească, din partea guvernului său, asigurările de pace. Poate că la acestea mai adaugă şi de la el. La 28 iunie, în timp ce discută e» Filip al II-lea despre satisfacţia stăpânului său pentru pedeapsa aplicată propriilor săi vasali, numele lui Coligny apare brusc în conversaţie. Ambasadorul nu ezită să declare că este un nu neplăcut, că regele nu are încredere în el, j-e şi altminteri face mai puţin rău la Curte decât n afara ei. El conchide cu optimism că ofiţerii regelui, la frontiera Picardiei, fiind cato-tolici, se vor strădui să evite orice conflict. La fel va face şi ducele de Alba, afirmă din partea sa Filip al II-lea. Şi Saint-Gouard îl părăseşte foarte mulţumit, după cum declară raportul cancelariei spaniole 49. Abia dacă a fost presat ceva mai mult în legătură cu problema flotei franceze. Saint Gouard sfârşeşte prin a răspunde că „marea este ca o pădure imensă aparţinând întregii lumi în

care francezii ar merge să-şi caute norocul" 5 o.

Nu e mai puţin adevărat că diplomaţia franceză se pricepe să vorbească despre pace. Şi nu numai la Madrid, ci şi la Viena şi la Homa. După eşecul tentativei de la Valenciennes şi după deruta lui Genlis, totul se petrece ca şi cum politica franceză ar da înapoi. La 16 iunie, Carol al IX-lea anunţând ambasadorului său la Viena înfrângerea rebelilor din Mons, „pedeapsă dreaptă a lui Dumnezeu faţă de cei care se ridică împotriva autorităţii principelui lor", pretinde că face totul pentru ca niciun ajutor să nu fie adus acelor «Golani» într-atât condamn planurile lor nefericite..." 51. În iulie, el trimite la Roma, la de Ferrals, o lungă scrisoare în care arată cum l-a înşelat ducele de Nassau şi-şi mărturiseşte încă o dată voinţa sa de pace S2.

Stranie şi fluctuantă politică! Să nu spunem imorală, ca atâţia istorici, căci fiecare stat în secolul al XVI-lea joacă acelaşi joc şi-l consideră război cinstit. Dar câte ezitări nu traduce ea! Nu se hotărăşte nici pentru ruptură, nici pentru încetarea actelor de ostilitate în lungul frontierelor care privesc Spania. La 27 iunie ducele de Alba este prevenit din Paris că francezii încorporează trei companii de cavalerie uşoară în Provence, că fortifică Marsilia *a gran furia i* că se îndreaptă trupe către oraşele de garnizoană din Piemont. La 26 iunie s-a ţinut un consiliu important pentru a se şti dacă să se rupă cu Spania. N-a fost luată nicio hotărâre, „dar nu a însemnat aceasta un indiciu evident ca, dacă

* cu mare ardoare (lb. spân. – N. tr.).

ar observa o ocazie prielnică, n-ar scăpa-o? Este deci imposibil să ai încredere altfel, decât cu sabia în mână" S3. Jocul pare dublu într-un mod atât de grosolan pentru cine priveşte din afară şi deci pentru spanioli, încât totul devine credibil. Astfel, de exemplu, la sfârşitul lui iunie un curier savoiard aduce la Madrid un nou material potrivit pentru zvonuri false: nunţiul a pretins că regele Franţei ar fi cerut drept de liberă trecere prin teritoriile ducelui de Savoia M. Aşa încât curierii spanioli din Italia spre Spania renunţă aproape toţi la calea pe uscat şi iau drumul mării5S. Într-

adevăr, ce putea crede Filip al II-lea din maimuţărelile franceze, când el are în mână raportul asupra raidului lui Genlis, plecat la 12 iunie în sprijinul oraşului Mons şi pus în derută la 17, a lui Genlis luat prizonier de către ducele de Alba, cu documente semnate de chiar regele Franţei56? Sau când, la aceeaşi dată, i se semnalează presupusele mişcări ale flotei şi cele reale ale trupelor în Picardia? Amiralul, i se spune, este la Metz, în căutarea a 800.000 de livre pentru a face Dumnezeu ştie ce în Germania. Montmo-rency şi el sunt de acord să-i sprijine pe rebelii din Mons. „A venit aici Altucaria, reprezentant al acestui rege la Constantinopol, mai scrie Ziiniga S7; se vorbeşte că aduce cu sine 2.000.000 în aur. Dar asta nu e sigur şi nu i se întrezăreşte motivul. Aflu că este vorba să o trimită înapoi /în Turcia/ şi ei afirmă public despre veneţieni că au încheiat deja un armistiţiu cu turcii". Ceea ce ambasadorul Veneţiei dezminte cu energie. Astfel circulă veştile, nu totdeauna cernute cu grijă, false, adevărate, uneori de o precizie care dovedeşte trădarea. Don Diego de Zuniga este, de exemplu, pus la curent cu ceea ce s-a dezbătut în Consiliul regelui de către Hieronimo Gondi: consilierii militari şi ecleziastici n-au vrut război. Politica paşnică a Caterinei de Medici Pare să-i câştige 5S. Amiralul, respingând sfaturile, je este prezentat pe data de 13 august pe cale „e a conspira cu suverana Angliei59.

Noaptea Sfântului Bartolomeu nu a pus deci capăt unei politici de intervenţie pasionată, viguroasă şi unanimă. Nici Roma şi nici Madridul care s-au bucurat n-au pregătit masacrele din Parise. De altfel, dacă acestea, dacă vestea – *novedad* – din Paris au avut un efect imediat asupra politicii franceze şi internaţionale, dacă au contribuit la răspândirea în Europa a spaimei de spanioli, dacă au lăsat încă o dată câmp liber politicii mai mult prudente decât de forţă a Spaniei, nu cred că au marcat totuşi o abatere *durabilă* a politicii franceze. împotriva lui Michelet şi a altor câţiva nu cred că 24 august 1572 semnifică marea cotitură a secolului. Această *novedad* nu a avut decât urmări limitate în timp. După 24 august,

politica franceză, un moment desprinsă de revendicările sale, descumpănită, va rămâne destul de fidelă sieşi, cum vom vedea.

Ordin şi contraordin date lui Don Juan de Austria, iunie-iulic 1572

În luna august a anului 1572, noaptea Sfântului Bartolomeu a constituit şi un abandon. Totul s-a petrecut ca şi cum unul dintre jucători, regele Franţei, şi-ar fi aruncat pe neaşteptate cărţile pe masă. Suntem tentaţi să spunem că, oricum, el trebuia să piardă. Dar adversarul său era oare convins de slăbiciunea lui şi conta pe acest abandon? Ciudata politică mediteraneană a lui Filip al II-lea în iunie şi iulie 1572 sugerează, dimpotrivă, că el supraestima forţa franceză.

Nimic nu este mai simplu, până în iunie 15/2, decât politica lui Filip al II-lea în lumea mediteraneană faţă de Ligă. Pentru a pune ordine} *n* numeroasele proiecte născute din victoria u n 1571, Suveranul Pontif convocase o nouă conferinţă la Roma. Prima reuniune a avut loc Ja 11 decembrie61. Două luni au fost suficiente dj> astă dată, pentru a se ajunge la un acord, senin.

Ja 10 februarie 1572 de delegaţii spanioli – marele comandor al Castiliei şi fratele său, Don Juan de Ziiniga cărora Ji s-a alăturat, în împrejurarea dată, cardinalul Pacheco – şi de delegaţii veneţieni, Paolo Tiepolo şi Giovanni Soranzo62. Discuţia se termina acum în favoare Senioriei. Acordul stipula, într-adevăr, că aliaţii ar urma să acţioneze în Levant63, ceea ce, dintr-odată îndepărta proiectele împotriva Africii de nord, scumpe Spaniei. Proviziile de hrană erau prevăzute pentru şapte luni şi trebuia să fie îmbarcat un important material de război pentru a-i ajuta pe grecii din Moreea despre care se credea că sunt pe punctul de a se revolta. La Otranto s-ar fi constituit o tabără de 11.000 de oameni, un fel de armată de rezervă, la care s-ar fi apelat după împrejurări. Forţa numerică a flotei era mai curând superioară celei din 1571: 200 de galere, 9 galere mari, 40 de corăbii, 40.000 de oameni. Calendarul, tot optimist, prevedea

concentrarea flotei pontificale şi a celei spaniole la Messina, la sfârşitul lui martie de unde, fără a pierde timp, ele trebuiau să meargă în Corfu spre a se uni cu flota veneţiană.

Astfel Spania avea să apere în Levant interesele vitale ale Veneţiei, să se sacrifice pentru ele ca în 1570 şi 1571. În aparenţă cel puţin. Granvelle îi scria lui Filip al II-lea că, în ceea ce-l priveşte, nu găsea lucrul atât de dezavantajos. Dat fiind că Liga nu va dura desigur mult (din pricina francezilor şi a nerăbdării veneţienilor, foarte puţin satisfăcuţi de a fi privaţi de comerţul cu Levantul) ar fi preferabil să se profite de ea „apid pentru a zdrobi puterea turcească. Numai asta, o expediţie în Levant ar permite o colaborare eficace a Veneţiei. Şi apoi, mai însemna să se dea satisfacţie din plin Papei şi, în raport cu el ca şi cu Italia şi lumea creştină, să se asume o atitudine dezinteresată care avea avantajele sale.64.) a, desigur. Dar tonul lui Granvelle este Oarecum tonul care se foloseşte pentru a consola sau a se consola.

fi l-l

: Filip al II-lea nu s-a resemnat, probabil, bu< curos la această hotărâre „avantajoasă”, pentru, că a dat ordin lui Don Juan de Austria să încerce < o expediţie împotriva Bizertei sau a Tunisului la începutul primăverii, sub forma unei incursiuni ultrarapide care ar preceda-o pe aceea din Levant. Pentru a o pregăti, Don Juan părăsea Messina pentru Palermo, unde sosea la 8 februarie65. Trebuia să obţină bani de la ducele de Terranova, ceea ce, încă de la început, se anunţa dificil68, şi să se apropie de coasta sudică, ţărmul aprovizionării cu alimente şi al plecărilor către Africa. Cum să faci o expediţie fără bani şi hrană? Cât despre galere şi soldaţi, el scria la Neapole pentru a-i cere lui Granvelle67. Dar acesta nu împărtăşea de fel dorinţele lui Filip al II-lea şi la 21 februarie îi declara răspicat lui Don Juan: „Nu ştiu cum se poate face o expediţie atât de importantă fără bani şi fără soldaţi în număr suficient. N-aş vrea, după cum mi-amintesc a fi scris Excelenţei Voastre să puneţi piciorul în Africa decât cu o

armată potrivită” 68. Don Juan nu a cedat la aceste argumente. La 2 martie el încă mai spera să vadă sosind galerele din Neapole şi să ajungă în Corfu prin lungul ocol al coastelor maghrebinels. Dar la jumătatea lui martie, hotărârea era luată. După consultarea statului său major, a viceregelui Terranova, a lui Don Juan de Cardona, a lui Gabrio Serbelloni, a lui Pedro Velázquez, *veedor* general70, el îi scria lui Filip al II-lea: „Nu voi zăbovi mult... asupra motivelor care mă obligă să mă întorc la Messina de vreme ce le veţi vedea foarte amănunţit în scrisorile care o însoţesc pe aceasta şi care au fost scrise de alte mâini decât a mea. Aceste motive mi-au părut aici atât de îndestulătoare, încât n-am putut absolut defel acţiona altfel, deşi nu doresc nimic mai mult decât să fac această expediţie în Tunis pentru plăcerea pe care ar simţi-o Majestatea Voastră dacă aş alunga de acolo duşmanul71— Dar la 1 mai sfântul papă Pius al V-lea murea Această moarte, chiar şi numai ea singură, punea iarăşi întreaga problemă a Ligii... Survenită J° 3

««ţinea cu aI°autii8 e. P ««oli»

Pe nimentele debarcării la Brielle. Atacul asupra oraşelor Valenciennes şi Mons nu este decât din 23 – 24 mai74. În sens invers, de ce oare la 4 iulie pericolul francez ar fi părut mai mic lui Filip al II-lea? El, dimpotrivă, s-a agravat. Şi Filip al II-lea recunoaşte acest lucru în considerentele anexate contra-ordinului pe care îl expediază la această dată lui Don Juan. Noaptea Sfântului Bartolomeu este încă departe şi nimic nu o prevede 7S.

Explicaţia se află în altă parte, şi mai clară dacă, în loc să studiem corespondenţa lui Filip al II-lea cu Don Juan de Austria, examinăm scrisorile pe care le expedia la Roma, mai ales cele din 2 şi 24 iunie, lui Don Juan de Zuniga.

Filip al II-lea se slujise de un alt motiv pentru a-şi explica atitudinea: moartea papei. Era un pretext excelent, căci fiecare ştia că orice nouă alegere pontificală repunea totdeauna în discuţie politica europeană şi cu atât mai mult pe aceea a Statului Pontifical însuşi. Mai cu seamă că,

în această împrejurare, de Roma depindea bugetul de război al Spaniei şi deci şi flota sa. Noul papă putea fi un om mai preocupat „să-şi reglementeze afacerile personale şi ale casei sale şi nu pe cele ale Ligii”, cum spunea Saint-Gouard. 76. Cu siguranţă. Dar nu era încă decât un pretext, Filip al II-lea o va mărturisi el însuşi. Moartea Papei a fost doar motivul ocazional al deciziei regelui în sensul că ea l-a eliberat sau i-a îngăduit să procedeze ca şi cum ar fi fost eliberat de angajamentele sale. Dar motivul esenţial este că expediţia în Levant îi surâdea puţin Lui Filip al II-lea şi că el ţinea, dimpotrivă, să facă o alta: aceea spre Alger.

Încă de la prima scrisoare către Don Juan era vorba despre Alger. Şi în scrisoarea sa din 2 iunie către Juan de Zuniga, el scria: „Cunoaşteţi ordinul pe care l-am dat fratelui meu şi lumina sub care i-am recomandat să prezinte menţinerea flotei la Messina, luând ca pretext moartea Sfântului Părinte, fără a vorbi de ordinele pe care i e trimisesem”. Dar „noua alegere fiind făcută atât

I

de repede, nu ne mai putem prevala de aceste motive”, cu atât mai mult cu cât alegerea care s-a făcut este „sfântă şi bună”. Totuşi sunt hotărât să nu-mi schimjb părerea şi, în ceea ce priveşte Algerul, cred tot timpul că „a face această expediţie este ceva care satisface întreaga Creştinătate în general şi spre Linele statelor mele în particular, dacă vreau ca ele să tragă un folos oarecare din această Ligă şi din toate cheltuielile sale, în Joc de a le întrebuinţa pentru un lucru atât de nesigur ca expediţia în Levant”. Papei va trebui să-i dăm ca motive revolta din Flandra, bănuielile pe care le avem despre intervenţia Franţei şi a Angliei şi veştile pe care le primim despre înarmările franceze. Şi mai ales, să nu se vorbească deloc despre Alger, 77

Explicaţia este transparentă. Filip al II-lea vrea să profite de forţele pe care le-a masat pentru a-i lovi pe turci, dar în punctul în care lovitura poate fi utilă Spaniei: în această Africă de nord care a făcut totdeauna parte din

sfera aspiraţiilor fierbinţi spaniole, la Alger care este un post esenţial al Islamului, punctul său de legătură cu Occidentul, centrul său de aprovizionare în oameni, nave şi material de piraterie, punctul de plecare al corsarilor de temut pentru provinciile spaniole Această politică tradiţională a orientat hotărârea lui Filip al II-lea 78.

Rămâne de explicat atunci contra-ordinul din 4 iulie, revenirea la poziţiile iniţiale ale partenerilor Ligii. Se pare că Filip al II-lea ar fi cedat în faţa violentelor şi unanimelor reacţii ale Italiei, ale veneţienilor, ale noului Papă, Grigore al XIII-lea, şi ale „miniştrilor" spanioli înşişi, Don Luis de Requesens la Milano, fratele său la Roma, Granvelle la Neapole, ca să nu mai vorbim de Don Juan care protesta cu pasiune, ţinând din tot sufletul la succesul Ligii. Această ofensivă generală a avut câştig de cauză în faţa Regelui Prudent. I s-a demonstrat că în acest J°e el s-ar discredita, că ar împinge Veneţia să trateze imediat cu turcii, că ar urma, /pentru el, O pierdere de prestigiu şi de forţă. Proiectul unei expediţii împotriva Algerului era pe toate buzele, dar reprezentanţii spanioli nu îndrăzniseră încă să vorbească despre el în Italia. Şi apoi noul Papă păstra în murale sale favorurile referitoare la *escusado* şi *subsidio*. El scria în favoarea Ligii manifeste înfocate. Oricât ar fi de flexibil şi de conciliant, nu l-ar convinge toate scuzele din lume. Pericolul francez la Roma ca şi în alte părţi nu era luat în tragic. Granvelle însuşi considera că era suficient să i se vorbească Prea Creştinului tare şi hotărât pentru a-l readuce la o atitudine normală, iar Don Juan, că procedeul cel mai bun, în ceea ce-l priveşte, era tot de a face expediţia în Levant, de a i se răspunde printr-un nou Lepanto.

La 12 iunie, Don Juan care se deplasa de la

Messina către Palermo trimitea printre insule o galeră căreia nu i-au trebuit decât şase zile ca să ajungă la Barcelona 79. La vestea sosirii acesteia şi a rapidităţii neobişnuite a călătoriei s-a crezut că la Messina survenise o catastrofă.

Câteva zile mai târziu, galera pleca din nou. La

12 iulie ea îi înmâna lui Don Juan preţiosul contra-ordin din 4 iulie8. El nu era de altfel lipsit de reticenţe căci regele cerea să fie omise, dintre galerele spaniole, flota lui Giovanni Andrea

Doria care ar avea misiunea să meargă până la

Bizerta sau la Toulon, dacă regele Franţei s-ar purta neconvenabil81., „.

Expediţia din *Moreea ou* ui

Războiul major a ocupat în lumea mediteraneană sfârşitul verii şi începutul toamnei pe lungul traseu care duce din golful Corint la capul Matapan, pe ţărmul occidental al Moreei, acest ţărm neprimitor, muntos, semănat de stânci, cu izvoare rare, în faţa căruia, în plus, se întinde marele pustiu al Mării Ionice. Încă de la sfârşitul verii, în aceste regiuni întinse, vijelii însoţite de tornade bântuie şesurile din preajma coastelor 3

şi fac marea greu accesibilă pentru firavele şi scundele galere. Nu există locuri de adăpostire decât spre nord, la Corfu, sau mai ales în lungul coastei dalmate sau de cealaltă parte a capului Matapan, pe ţărmul care dă în Marea Egee. Este un privilegiu al mărilor strâmte, Egee sau Adria-tica: timpul neprielnic de toamnă nu le invadează decât cu o anumită întârziere în comparaţie cu vastele întinderi ale Mediteranei pe care le frământă mai întâi.

Era într-adevăr, un teatru de război straniu, cu puţine puncte comode de sprijin pentru aliaţi. Niciuna dintre insulele veneţiene care se învecinează cu acest ţărm ingrat, nici Cerigo, prea mică, greu abordabilă, prea săracă, fără alte resurse decât viile sale, nici Chefalonia, muntoasă şi pustie, niciuna dintre aceste insule nu oferă un adăpost sigur şi o la fel de necesară aprovizionare cu alimente. Şi amândouă sunt prea îndepărtate de ţărm pentru ca o flotă să se poată sprijini pe ele înainte de a acţiona împotriva coastei din faţă. Singurele puncte de sprijin şi refugiu se află în mâinile turcilor: insulele San Mauro, în nordul golfului Corint, Lepanto, chiar în golf, iar la sud oraşele Navarin şi Modon.

Aliaţii, este adevărat, contau pe răscoala populaţiilor din Moreea, potrivit afirmaţiei şi promisiunilor câtorva proscrişi. Dar nimic nu fusese organizat în această privinţă. Se prevăzuse doar, în deliberările Ligii, îmbarcarea de arme pentru revoltaţi. Iar Don Juan nu scrisese special decât grecilor din insula Rodos. Or, când aliaţii au sosit la faţa locului, nu s-a produs nicio revoltă, nici măcar un simulacru de revoltă. La sfârşitul secolului al XVII-lea, când Veneţia va reuşi să cucerească Moreea, ea va datora această izbândă în parte colaborării teritoriului grecesc82. În secolul al XVI-lea, acesta nu mişca un deget. Nimic nu ne spune dacă faptul s-a petrecut din pricina turcilor şi a vigilenţei lor, sau din cauză că grecii 11 cunoşteau prea bine pe latini (în special pe Veneţieni, aceşti vechi stăpâni de altă dată) pentru a se lăsa omorâţi în slujba lor. De altfel, în ipoteza

Unei răscoale greceşti, Moreea ar fi trebuit, pe bună dreptate, să fie aleasă drept teatru al unui război pe uscat. Muntoasă cât nu se putea dori mai mult, ea excludea mişcările masive ale cavaleriei turceşti, atât de temute. Ea se găsea în afara contactului cu drumurile pe care le dominau turcii, pregătită, într-un cuvânt, pentru independenţă. Dar se pare că aliaţii, în această împrejurare, aproape că n-au ales, şi că doar întâmplarea, tot atât cât şi calculele în legătură cu o revoltă indigenă, i-a condus către ţărmul Moreei.

Don Juan primise ordinul, la 12 iulie, să se alăture aliaţilor la Gorfu. El a scris imediat lui Marcantonio Colonna care tocmai sosise acolo cu flota Papei şi cu galerele spaniole pe care i le încredinţase Don Juan, sub comanda lui Gil de Andrade. Veneţienii se găseau deja acolo. După primirea scrisorii lui Don Juan, aliaţii ar fi trebuit să aştepte sosirea şefului Ligii. Dar, temându-se de noi întârzieri, sperând să învingă singuri şi dispunând de un bun pretext pentru a se justifica mai târziu, dacă era nevoie, Golonna şi Foscarini au ridicat pânzele la 29 iulie, pornind spre sud de unde veneau veşti neliniştitoare. Flota turcească, ieşită, iarăşi, de timpuriu, devasta, se spunea,

ţărmurile Candiei, Zantei şi Chefaloniei. A-i lăsa pe turci să jefuiască insulele şi să strice preţioasele lor recolte, era oare o atitudine demnă de învingătorii de la Lepanto? Flota părăsise Corfu în linie de bătaie şi i se adăugau pe drum ca întăriri, galerele din Candia, sub comanda proveditorului Quirino. La 31 spre seară era la Zante şi rămânea acolo trei zile. Ea află atunci că flota turcească se afla la Malvasia şi pleca în întâmpinarea ei. Şi astfel a fost îndrumată către extremitatea sudică a Greciei unde cele două flote s-au întâlnit la 7 august, în largul insulei Gerigo.

Flota lui Euldj Ali nu era o flotă neglijabila-Imperiul otoman o recrease, nu cu uşurinţa inepuizabilă care i se atribuie în mod obişnuit oi cu durerea, cu efortul tuturor forţelor sale incor-date în faţa primejdiei. Încununarea acestei trude enorme, despre care, de altfel, lumea creştină avusese toată iarna ecouri precise, reprezenta cel puţin 220 de unităţi printre care galere, galiote şi *fuste*. Desigur, o jumătate din numărul lor erau de o construcţie foarte recentă: fuseseră lansate la apă în iarna anului 1571 – 1572. Aveau puţină infanterie. Dar Euldj Ali le modernizase armamentul: prevăzute cu artilerie şi archebuze, puterea lor de foc era superioară celei a flotei lui Ali Paşa pe care urcau încă mulţi arcaşi şi aruncători cu praştia. Apoi, Euldj Ali reuşise să construiască, 1 după modelul marinei algeriene, o flotă extrem de mobilă. Galerele mai uşoare dar solid făcute, mai puţin împovărate de artilerie şi bagaje decât cele ale creştinilor, le depăşeau pe acestea în iuţeală cu o regularitate deconcertantă.

În sfârşit, flota turcească mai poseda două sau trei mari avantaje. Ea învăţase pe pielea sa importanţa de temut a galerelor mari şi nu mai uita acest lucru. Ea poseda în persoana lui Euldj AH un şef remarcabil pe care nu-l sâcâiau niciun moment rivalităţile adjuncţilor săi, un şef mai stăpân pe uneltele sale decât şefii creştini, Marcantonio Colonna la începutul campaniei, sau Don Juan la sfârşit. În plus această flotă era sprijinită din spate de un ţinut prietenos, de apropierea depozitelor sale de alimente, a rezervelor de trupe şi a bateriilor sale de pe uscat, în

timp ce creştinii depindeau de ceea ce fusese îmbarcat la Messina, în Apulia sau la Corfu, pesmeţi conservaţi mai bine sau mai rău care se găseau la bordul vaselor rotunde, aceste grele şi mari magazii plutitoare pe care galerele trebuiau să le remorcheze odată cu galerele mari. Navele mici se extenuau în această muncă supraomenească. Apoi Eudij Ali, şi acesta este încă unul dintre meritele sale, nu ftvea în vedere decât o politică de eficacitate: să împiedice flota creştină să cucerească Arhipelagul, raspântie a puterii otomane; să salveze în acelaşi r-nip flota miraculos reconstituită în timpul iernii. Uacă la 7 august acceptă bătălia pe care i-o Propune Marcantonio Colonna, el nu o face fără un gând ascuns. rel ştie, cu siguranţă, că aliaţii nu sunt cu forţele complete, că nu va avea de luptat, în special, împotriva dârzelor galere ale Spaniei, nici împotriva infanteriei unităţilor de *tercios*. În faţa lui se află singuri, sau aproape singuri, veneţienii, la fel de prost dotaţi cu infanterie ca şi el şi handicapaţi de navele lor grele. Are asupra lor şi superioritatea numerică.

În ziua de 7, destul de târziu, în vecinătatea insulelor Cerbilor şi Dragoneras, la puţină distanţă de Cerigo, se angajează lupta. Flota aliată s-a desfăşurat cu o încetineală de rău augur. Este ora patru după-amiaza când ea abordează galerele turceşti. Vântul fiindu-i puţin prielnic, ea se mişcă greu. Toate atacurile, sau aproape toate simulările de atacuri, aparţin uşoarelor galere turceşti. Cu multă prudenţă, aliaţii au pus în faţa liniei lor, ca la Lâfepanto, galerele mari şi vasele rotunde, prevăzute toate cu o puternică artilerie şi supraîncărcate de trupe iar ei s-au plasat în spatele acestei puternice protecţii. Euldj Ali ar fi vrut ca, ocolind marile forturi plutitoare, să se lupte galeră contra galeră. Nereuşind, a părăsit lupta. O parte din flota sa revenea la Malvasia, în timp ce el rămânea în linia de bătaie cu cele mai bune 90 de galere. Pentru a se feri mai bine, a dispus să se tragă cu gloanţe oarbe şi a dispărut îndărătul unei enorme perdele de fum, unindu-se cu restul flotei fără greutate în vreme ce câteva dintre galerele sale cu felinarele aprinse se îndreptau către

Cerigo pentru a-i face pe creştini să-şi imagineze că a luat drumul Occidentului şi că încearcă să-i izoleze de galerele pe care Don Juan le conducea către ei. O a doua luptă, pe 10, o repetă pe prima. Creştinii se aşază la adăpostul „vaselor lor de linie" şi turcii, nereuşind să străpungă dispozitivul, fug de Pe câmpul de luptă ca nişte figuranţi de balet.

Drama tehnică a acestei prime părţi a campaniei este deci greutatea, inerţia flotei aliate. Marile vase de linie sunt legate de galerele-remorcher şi le asociază la încetineala lor. Aliaţii sunt victime ale obişnuinţelor războiului în Marea Mediteraiia-Actul revoluţionar, înnoitor, ar fi fost să părăsească în voia vântului marile şi puternicele nave…

Concluzia celei de a doua lupte fusese retragerea lui Euldj Ali la adăpostul capului Matapan. În ceea ce-i privea, aliaţii se îndreptau spre Zante în întâmpinarea flotei lui Don Juan. Acesta, sosit la Corfu la 10 august, găsea toată lumea plecată fără ca să-i fi lăsat cea mai mică indicaţie asupra flotei şi a locului unde se găsea. El s-a înroşit de mânie, a vorbit despre întoarcerea în Sicilia. Dar neliniştit de veştile rele care circulau, lansând ordine şi contraordine, a sfârşit prin a obţine adunarea flotei la Corfu, la 1 septembrie. Se pierduse mult timp. Ar trebui să spunem oare, ca şi L. Serrano că expediţia lui Marcantonio Colonna nu a servit la nimic? Se pare că în mod cert aliaţii au salvat astfel Candia sau Zante de jafurile flotei, dacă nu şi mai mult…

La trecerea generală în revistă care a urmat concentrării au fost numărate 211 galere, 4 ga-liote, 6 galere mari, 60 nave de transport, între 35.000 şi 40.000 luptători îmbarcaţi. Erau cifre care, de altfel, cuprindeau erori sigure: cum să ţii un registru exact al corăbiilor sau al galerelor *aventureras* ori al voluntarilor aventurieri, cea mai înaltă nobilime a Italiei?… În schimb pe această flotă considerabilă nu existau nici 200 de cai, hrana era rară şi banii aproape la fel. Este adevărat că nevoile sale erau imense. Pentru grânarele Italiei, pentru finanţele lui Filip

al II-lea, această flotă era un sac fără fund.

Don Juan nu a plecat imediat din Corfu. Au avut loc discuţii. Galerele veneţiene, având nevoie de un supliment de trupe şi Foscarini refuzând ca acestea să fie spaniole, a trebuit să i se furnizeze trupe pontificale care au fost ele însele înlocuite de oameni în solda lui Filip al II-lea. În sfârşit, lota a pornit cu acelaşi scop ca în iulie: să întâlnească armada turcească. Don Juan s-a lăsat astfel dus la Chefalonia la 12 septembrie, apoi la frânte, în sfârşit pe ţărmul Moreei. Informaţiile 11 situau atunci pe Euldj Ali la Navarjn. Don Juan a încercat să-şi împingă navele la sud de port astfel încât să-l izoleze pe inamic de Modon şi să-l închidă în portul insuficient fortificat al Navarinului. Erori de manevră au făcut să eşueze tentativa, deşi flota creştină călătorise noaptea pentru a-şi surprinde adversarul. Descoperită la timp de observatoarele de pe ţărm, ea nu I-a putut împiedica pe Euldj Ali să părăsească Na-varin unde se găsea cu 70 de galere şi să se retragă în Modon. Creştinii l-au urmat. Începea un nou război al Moreei, mai dramatic şi nu mai puţin decepţionant decât cel dinainte.

În ziua de 15 septembrie Don Juan nu-şi lăsase flota să se angajeze împotriva inamicului în retragere. La 16, Euldj Ali ieşea la luptă apoi, la căderea nopţii, se refugia la adăpostul tunurilor din Modon. Dacă în acea seară, în loc să se îndrepte către locul de ancorare din Puertolongo, lăsându-şi adversarul să-i atace ariergarda, fără succes de altfel, Don Juan s-ar fi întors către el, ar fi avut multe şanse să forţeze Modonul şi să distrugă aici flota turcească. Dezordinea în portul blocat era extremă. Cervantes va spune mai târziu că toţi turcii erau pregătiţi să-şi părăsească galerele: *tenian a punto su ropa y passatnagues, que son sus zapatos, para huirse luego sân esperar ser comba idosf* „îşi pregătiseră veşmintele şi papucii pentru a fugi imediat pe ţărm, fără a aştepta să se vină asupra lor şi să fie loviţi” s4.

Prilejul pierdut nu va mai apărea. Euldj Ali acţionase cu iuţeală. Creştinii îl credeau inactiv, în timp ce imediat el dezarmase o parte a flotei sale pentru a dispune pe munţii

din jurul oraşului artileria astfel recuperată. Fortificat deja, oraşul devenea inexpugnabil, foarte micul oraş, la urma urmei, după descrierea lui Philippe de Canaye care \ *r* trece pe acolo puţin mai târziu, şi al cărui dig nu putea defel adăposti mai mult de 20 de galere 8S. Dar navele se găseau în siguranţă chiar şi în afara portului. În schimb creştinii nu se puteau menţine la nesfârşit în largul mării. Erau silite să se replieze în locurile de ancorare învecinate. Adevăratul asediat era oare Euldj Aii-Au existat o sută de proiecte pentru a forţa oraşul; une Le mai aventuroase decât altele, ele i-au avut împotriva lor pe cei prudenţi şi, adesea evidenţa îndărătnică a faptelor. Între timp, Euldj Ali putea conta, pe termen scurt, pe ajutorul timpului neprielnic de toamnă. Şi acest eventual aliat dă sensul său războiului pe care îl improvizase şi pe care, cu un noroc fără egal, el îl va duce la bun sfârşit. Treptat, şi în cele din urmă prea târziu, această politică de temporizare cu orice preţ a devenit evidentă pentru adversarii săi. Ei au crezut că-i pot face pe turci să iasă din bârlogul lor, dacă pun mina pe Navarin prin care treceau, venind dinspre nord proviziile de hrană ale Modonului. Oraşul era slab fortificat, dificil de apărat. Dar ghinionul s-a îndârjit asupra acţiunii. O cunoaştere insuficientă a terenului, o debarcare dificilă sub comanda tânărului Ale-sandro Farnese, ploile puternice care au inundat câmpia în care se angajase infanteria spaniolă, alarma dată în oraş şi tirul eficace al artileriei sale, sosirea cavaleriei în timp ce în depărtare se zăreau convoaie de cămile şi catâri îndreptându-se spre oraş, în sfârşit, o proastă aprovizionare cu hrană şi muniţii şi lipsa de adăposturi într-o câmpie fără copaci, măturată de tornadă totul a îngreunat înaintarea trupei – 8.000 de oameni a căror reîmbarcare s-a impus urgent.

Mica armată a revenit pe mare în noaptea de 5 spre 6. În timpul celor două zile care au urmat în faţa Modonului, flota aliată s-a prezentat din nou la luptă dar zadarnic, în acest moment aniversar al luptei de la Lepanto. Ea nu a fost în stare măcar să profite de ieşirea a vreo douăzeci de galere, plecate în urmărirea unei corăbii

de transport creştine, galerele lui Don Juan, prea greoaie, nereuşind să împiedice revenirea precipitată la adăpost a acestor na Ae pe care Euldij Ali le rechemase imediat. Trebuia oare să se ridice asediul? Sau să se încerce pentru ultima dată forţarea portului? Ca semn al bunăvoinţei sale, Juan ordonase galerelor rămase în ariergardă Doria şi ducele de Sessa, să i se alăture. (Ele n-au sosit la Corfu decât la 16 octombrie atunci când el însuşi era pe drumul de întoarcere), într-adevăr, veneţienii doriseră să continue blocada încă vreo câteva săptămâni crezând că s-ar putea ajunge la prăbuşirea apărării turceşti şi că, în orice caz, flota lui Euldj Ali ar fi, la întoarcerea sa la Constantinopol, supusă foarte grelei încercări a timpului rău. Să fi avut oare dreptate? S-a susţinut că garnizoana turcă aflată la capătul puterilor, probabil ar fi cedatse. Dar, pe de altă parte, Foscarini va mărturisi că el se temea, mai ales pentru sine, la întoarcere, de teribila justiţie a Veneţiei care în 1570 nu-l cruţase pe Zâne după expediţia ratată în direcţia Ciprului

Orice-ar fi fost, flota aliată abandona acţiunea din faţa Modonului la 8 octombrie şi se replia spre Zante unde ajunge la 9. La 13 octombrie se afla la Chefalonia. La 18, în faţa insulei Corfu. Două zile după aceea, flotele se separau. Se renunţase totodată la iernarea în Levant, la Corfu sau Cattaro, şi la realizarea unei expediţii în Golf împotriva punctelor de sprijin turceşti. Marcantonio Colonna, raliindu-se la punctul de vedere al lui Don Juan, contribuise la tranşarea dezbaterii împotriva veneţienilor: „Au rămas mulţumiţi după cum se arătau”, scrie ducele de Sessa8? Dar la 24 octombrie, Foscarini scria Republicii: „Singurii răspunzători pentru puţinul care s-a făcut în această expediţie sunt spaniolii care, în loc să ajute Liga, nu au căutat decât să ruineze şi să slăbească Veneţia. Întârzierile lui Don Juan, şovăielile sale în timpul campaniei nu au corespuns decât unui plan de măcinare treptată a forţelor Republicii, de asigurare a câştigului regelui în Flandra, neglijând interesele Ligii şi aducându-le chiar prejudicii: reaua credinţă a spaniolilor a fost vădită

în tot ceea ce avea legătură cu folosul provinciilor veneţiene", 88. Era posibililă o nedreptate mai mare? Dar, în fond, fiecare avea sentimentul, la sfârşitul acestei toamne, că Liga nu mai exista. Flota spaniolă revenea rapid la Messina, împărţită în trei escadre. Don de ia din

La

3. Op. cit., *vol. 1*, p. 228 şi următoarele şi, mai ales, p. 228, nota 2.

4.31 ianuarie 1571, *CODOIN*, vol. 35, p. 521 (101 *bis*).

A.N., K 1535, B 35, nr. 10 *bis*; Caterina de Medici către regina Angliei, 22 aprilie 1572, Contele Hector de LA FERRIÈRE, *Lettres de Catherine de Medici*.*

1885, vol. 4, p. 97 şi 98.

5. G. de Spes, Cantorbery, 7 ianuarie 1572, *CODOIN*, vol. 90, p. 551.

6. Cavalli către Senioria Veneţiei, Blois, 24 februarie

1572, *C.S.P. Veneţian*, VII, p. 484.

7. Articole ale ligii defensive încheiate între regele

Franţei şi regina Angliei. 19 aprilie 1572, A.N., K 1531.

B 35, nr. 10 *bis*.

8. Aguildn către ducele de Alba, Blois, 8 martie 1572

A. N., K 1526, B 32, nr. 6.

9. Saint-Gouard către regele Franţei, Madrid, 14 aprilie

1572, B.N., Paris, Fr. 1640, f05 16 – 18.

309.3 m

1572, io, o *oo*, Iii. ia.

rin şi propuneri ale ambasadorului Saint-Gouard g i lui Filip al II-lea, aprilie 1572. A.N., K 1529.

10. G. de Silva către rege, Veneţia. 22 mai 1572, Simancas

E°, 1331.

11. Instrucţiunea sa, 31 martie 1572, A.N\, K 1529.

E 34, *C*" 33 şi 34.

12. Blois, 16 martie 1572, A. N", K 1526, B 32, nr. 19.

13. Walsingham către lord Burgley, 22 aprilie 1572,

If. de

LA FERRIÈRE, op. cit., vol. 4, p. 98, nota 1; Sir

Francis de WALSINGHAM, *Mémoires et Instructions pour* les *ambassadeurs*, Amsterdam, 1700, p. 217.

14. (Înde mergea flota? Gh. de la RONCIERE, *llistoire de la Marine française*, 1934, p. 68, afirmă: către

„Antile, Guineea, Florida, Nombre de Dios, Algeria

(*şic* – F.B.)". Această flotă va fi folosită pentru blocarea fortului La Rochelle în al patrulea război religios.

15. Voi. 2, p. 241.

16. Ducele de Alba către secretarul Pedro d'Aguilon.

Bruxelles, 19 martie 1572, A.N., K 1526, B 32, nr. 15.

Indică, de asemenea, conservaţiile lui d'Aguilon cu ambasadorul Portugaliei.

17. Saint-Gouard către rege, 14 api Ilie 1572, B.N., Paris

Fr. 1610, *f*<" 22 şi 23; Augilon către ducele de Alba.

Blois, 26 aprilie 1572, A.N. *K* 1526, B. 37, nr. 57.

18. Francisco de Yvarra către rege „Marsilia, 26 aprilie

1572, Simancas E° 334.

19. Aranjuez, 10 mai 1572, A.N., K 1528, B 35, nr. 48.

20. Cayas către Diego de Zuniga, Madrid, 20 mai 1572.

A.N., K 1529, B 34, nr. 54.

21. FOURQUEVAUX, op. cit., vol. 2, p.

22. Aguilon către ducele de Alba, Blois.

A. N., K 1526, B 32, nr. 69.

23. Ducele de Alba către rege, 27 aprilie 1572, copie A. N.

K 1528, B 33, nr. 43.

24. Memoriu:

făcute

3.

25

26.

27.

28.29.

30.31.32.
33.
34.35.
36.37.
39.
40.41.
42.

B 34, nr. 44 (treci. spaâi. J. Despre alte incidente mărunte, Saint-Gouard către Cafenna de Medici, autogr., Madrid, 14 aprilie 1572, B.N., Paris, Fr. 16 104 *jos* 22 – 23; H. FORNERON, op. cit., vol. 2, p. 302. C. PEREYRA, *Imperio... p*. 170; G. de Spes către rege, Bruxelles, 15 aprilie 1572, CODOIN, vol. 90 p p. 563 – 564. Mondoucet către rege, Bruxelles, 27 aprilie 1572, orig. la B.N., Paris, Fr. 16127, descumpănirea ducelui de Alba. Simpatica mărturie a lui Antonio de Guaas către ducele de Alba, Londra, 18 mai 1572, *CODOIN*, vol. 90, p. 18 – 19, H. piRENNE, *Histoire de la Belgique*, vol. 4, p. 29 şi următoarele; Mondoucet către rege, Bruxelles, 29 aprilie 1572, B.N., Paris, Fr. 16127, f° 43; Aguilon către ducele de Alba, Blois, 2 mai 1572, A.*N.*, *K* 1526, B 32. Vezi nota precedentă, *CODOIN*, vol. 90. Mondoucet către Carol al IX-lea, Bruxelles, 29 aprilie 1572, B.N., Paris, Fr. 16127, f° 43 şi următoarele. Aguilon către ducele de Alba, Blois, 2 mai 1572 A. N *K* 1526, B 32.

H. PIRENNE, op. cit., vol. 4, p. 31 – 32; CODOIN, vol. 75, p. 41; H. FOURQUEVAUX, op. cit. vol. 2 p. 312.

H. PIRENNE, op. cit., *p*. 31. R.*B*. MERRIMAN, op. cit., vol. 4, p. 294. Nobili şi del Caccia, Madrid, 19 mai 1572, A.d. S. Firenze, Mediceo 4903.

Către rege, Madrid, 21 mai 1572, B.N., Paris, Fr. 1604, *îos* 58 şi următoarele.

Nobili şi del Caccia către prinţ, Madrid. 19 mai 1572, A.d. S. Firenze, Mediceo, 4903. Don Diego de Ziiniga către ducele de Alba, 24 mai 1572, A.N., K 1529, B 34, nr. 96 *a*, copie. 18 mai 1572, A.d. S. Genova, L.M. Spagna, 5 – 2.414. Va sosi la Sluis la 11 iunie 1572, Medina Celi către rege, Sluis, 11 iunie 1572, *CODOIN*, vol. 36, p. 25. Saint-

Gouard către rege, Madrid, 31 mai 1572, B.N., Paris, Fr. 1604, f°° 75 şi următoarele. Alte zvonuri: flota franceză s-ar îndrepta către Indii „... şi chiar ieri această cleveteală s-a vânturat la ducele de Sesa...", *ibidem. În* Franţa, drumurile înţesate de soldafi. La Bordeaux, o flotă numeroasă din care 14 nave de 600 de tone, 20 iunie 1572, A.*N.*, *K* 1529, B 34, nr. 9.

Saint-Gouard către rege, Madrid, 21 mai 1572, B. N.

Paris, Fr. 1604, (» 58 şi următoarele.

24 mai 1572, vezi nota 36, mai sus.

Către Sauli, 6 iunie 1572, A.d. S. Genova, L. M.

Spagna, 6.2415.

Regele către episcopul de Dax, 11 mai 1572, B. N.

Paris, Fr. 16170, fos 122 şi următoarele. E. CHARRIÈre, op. cit., vol. 3, p. 291 în notă

43. Eugene PLANTET, *Les consuls de France a Alger*. 1930, p. 9.

44. L. SERRANO, op. cit., vol. 4, p. 516 – 517.

45. *Ibidem*, vol. 1, p. 226; F. HARTULAUB, op. cit., p. 56.

46. Pierre CHAMPION, Paris *au* temps *des guerres de religion*, 1938. p. 198.

47. E. LAVISSE, *Histoire de France*, vol. 6, I. p. 122.

48. *Lo que el embassador di.ro a Su Mag-d en S. Lorenzo*.

A. N., K 1529, B 29, nr. 83. La fel, în această privinţă, scrisoarea lui Giulio del Caccia către prinţ, Madrid.

19 iunie 1572, A.d. S. Firenze, Mediceo 4903. sau cea a lui Sauli către Republica sa, Madrid, 4 iulie

1572, A.d. S. Genova, L.M. Spagna, 5.2414.

49.28 iunie 1572, A.N., K 1529, *B* 34, nr. 100.

50. *lâelación de lo que el S° Qayas passo con el embassador de Francia, vier nes primero de agosta* 1572, A.N., K

1530, B 34, nr. 2.

51. Corn te H. de LA FERRIÈRE, op. cit., vol. 4, p. 104, nota 2.

52. *Ibidem*, p. 106, nota 2; B.N., Paris, Fr. 16039, f°

457 v°.

53. Diego de Zuniga către ducele de Alba, Paris, 27 iunie

1572, A.N., K 1529, B 34, nr. 78.

54. G. del Caccia către prinţ, Madrid, 30 iunie 1572.

A.d. S. Firenze, Mediceo 4903.

55. *Ibidem„Cosi tutti* (curierii) *sono venuli per acqua*”.

56. *COD01N*, vol. 125, p. 56.

57. Don Diego de Zuiiiga către ducele de Alba, Paris.

17 iulie 1572, A.N., K 1529, B 34, nr. 128.

58. Acelaşi către Filip al II-lea, Paris, 10 august 1572.

A.N., K 1530, B 34, nr. 13.

59. Acelaşi către ducele de Alba, 13 august, *ibidem*, nr. 15, copie.

60. Valabil pentru Spania, valabil şi pentru Italia după cum s-a stabilit de mult timp. Edgar BOUTARIC.

La Saint-Barthelemy d’après les archives de Vatican.

Bibi. *de FEC*. *des Chartes*, anul 23, tomul 3, seria a 5-a.

1862, p. 1 – 27, Lucien ROMIER, „La Saint-Barthelemy, les eveneznents de Rome et la promeditation du massacre”, în: *Revue du XVI-siecle*, 1893: E.

VACANDARD, „Les papes et la Saint-Barthelemy”, în: *Études de critique* el *d’histoire religieuse*, 1905.

61. Delegaţii către rege, Roma, 12 decembrie 1572.

L. SERRANO, op. cit., vol. 4, p. 351.

62. *Ibidem*, vol. 4, p. 656 – 659.

63. *Ibidem*, p. 657.

64. Granvelle către Don Juan de Zufiiga, Neapole, 20 martie 1572, Simancas E° 1061, f° 16.

65. Don Juan către marele comandor al Castiliei, Messina.

27 ianuarie 1572 Simancas E° 1138; acelaşi către

43.

Astfel, e: 1 toţi au venit pe apă (lb. spân. – N. tr.).

360

I

acelaşi, 1572, *ibidem*. Despre timpul petrecut de Don Juan la Palermo, 8 februarie, 17 aprilie, urmez indicaţiile lui Palmerini, Biblioteca Comunale din Palermo, Qq D. 84.

66. Don Juan către marele comandor al Castiliei, 14 februarie 1572, vezi no! a precedentă.

67. Acelaşi către Granvelle, Palermo. 14 februarie 1572.

Simancas E° 1061, f° 11.

68. Granvelle către Don Juan, Neapole, 21 februarie 1572, *ibidem*, *jos* îi 13, 14, copie.

69. Don Juan către marele comandor al Castiliei, Palermo.

2 martie 1572, Simancas E° 1138.

70. L. SERRANO, op. cit., vol. 1, p. 180, nota 2.

71. Don Juan de Austria către Filip al II-lea, Palermo.

17 martie 1572, Simancas E° 1138, scrisoare autografă. L. SERRANO, op. cit., vol. 1, p. 180, spune

18 martie.

72. Henry BIAUDET, *Le Saint-Siege et la Suede duram la seconde moilie du XVI-e siècle*, 1906, vol. 1, p. 181.

Ducele Florenţei către Filip al II – ea, Pisa, 3 mai 1572, condoleanţe în legătură cu moartea papei, oferă 11

galere, 2 galere mari, *como* eslava *obligado a S.S.*, *

rezumat spaniol, Simancas E° 1458. Sauli către Genova.

Madrid, 18 mai 1572, A.d. S. Genova, L.M. Spagna

5.2414: *La morte di S. Sta dispiace a tutti universalmente ed a S. Mia forse piu che a niunalt o.* ** Nobili şi del Caccia către prinţ, Madrid, 19 mai 1572.

Mediceo 4903: „Liga va pierde mult din forţa sa o dală cu moartea acestui om sfânt”.

73. R. KONETZKE, Geschichte *Spaniens*... p. 181, subliniază realitatea pretextului francez. Pentru

L. PFANDL, *Philipp*” II, p. 377 – 378, care nu examinează faptele îndeaproape, esenţialul a fost să-l umilească pe Don Juan.

74. Don Fadrique, fiul ducelui de Alba, se prefăcea

încă, la 15 aprilie, că râde de evenimentele din insula Walcheren, II. PIRENNE, op. cit., vol. 4, p. 31.

75. Trebuie respinsă teza lui Gonzalo de ILLESCAS. *Historia pontifical y catolică*, Salamanca, 1573, partea a 2-a, p. 358 şi următoarele. Aliaţii, ca să plece în

Levant, au aşteptat vestea despre masacrul din noaptea Sfântului Bartolomeu.

„6.21 aprilie 1572, B.N., Paris, Fr. 3604, f°* 58 şi următoarele.

’7. Filip al II-lea către Don Juan de Ziiniga, San Lorenzo, 2 iunie 1572, Simancas E° 920, *jos* 95 – 98.

’8 – Şi nu uneltirile franceze – negocierile cu Algerul despre care cândva BERBRUGGER a scris un articol.

Şy «al, «al. – p. tr.).

— Cum va obligat faţă de Sanctitatea Sa (*b*. spân. – N. tr.) ** Moartea Sanctităţii Sale întristează pe toată lumea, în t, Şey «al, şi pe Majestatea Sa poate mai mult decât pe oricine (11), «al n t)

…–, i. jles Algeriens deniarident un Roi français”, în: *Rev. Afric*, 1861, p. 1 – 13 – sau înarmările franceze: la 12 februarie un singur rând din FOURQUEVAUX, (op. cit., voi 2, p. 421) menţionează 25 de galere la Marsilia (dar cât poate valora această cifră?). În ceea ce priveşte flota pe care Paulin de la Guarde trebuie s-o conducă din Ocean în Mediterana, ea se compune din două galere mari, patru mici, două brigantine; se găsoa încă la Bordeaux la 28 iunie, baronul de la Guarde către Saint-Gouard, Bordeaux, 28 iunie 1572, copie, trad. spân… A.N., K 1529, B 34, nr. 103.

79. Vezi mai sus, vol. 1.

80. L. SERRANO, op. cit., vol. 1, p. 363.

81. Granvelle către Filip al II-lea, 29 august 1572, Simancas E° 1061; L. SERRANO, op. cit., vol. 2, p. 70, nota 2.

82. H. KRETSGHMAYR, op. cit., vol. 3, p. 342 şi următoarele.

83. L. SERRANO, op. cit., vol. 2, p. 32. \Q.

84. *Don Quijote*, I, XXXIX. ofiv

85. Op. cit., p. 170. (% *1*)

86. F. HARTLAUB, op. cit., p. 15. – i

87. Sessa către rege, 24 octombrie 1572, Simancas E° 458, citat de

88. L. SERRANO, op. cit., vol. 2, p. 147.

89. Pentru toate amănuntele acestui paragraf, m-am sprijinit pe relatarea minuţioasă a lui L. SERRANO.

90. Granvelle către Filip al II-lea, Neapole, 8 octombrie

* 1572, Simancas E° 1061, fila 65.

91. Mondoucet către rege, 29 septembrie 1572 şi Saint-Gouard, 7 noiembrie 1572, L. DIDIER, op. cit., vol. 1, p. 52 şi nota 2; G. del Gaccia către prinţ.

Madrid, 20 septembrie 1572, A.d. S. Firenze, Mediceo

4903. Cardinalul a avut emoţii cu efect întârziat.

Foarte robust, mare mâncău şi băutor, *în duc hore*

Vaggravo *îi male per un catarro che Io suff oco...* *

92. Monteagudo către Filip al II-lea, Viena 20 iulie 1572.

COD01N voi. 110, p. 483 – 489, II. BIAUDET, op. cit., p. 178.

93. Curol al IX-lea către episcopul de Dax, Paris, 17

septembrie 1572, E. CFIARRIÈRE, op. cit., vol. 3, p. 303 – 309.

94. Jean AUZANET, La *vie de Camões*, Paris, 1942, p. 208.

3. „TRĂDAREA" VENEŢIEI ŞI CELE DOUĂ CUCERIRI ALE TUNISULUI: 1573 – 1574

Ceea ce toamna se prevedea prea bine, „trădarea" Veneţiei, s-a produs la 7 martie 1573. Ea a devenit cunoscută în Italia în aprilie, iar în Spania, în luna următoare. Mai curând însă decât „trădare" ar trebui să spunem abandon. Să ne imaginăm situaţia Republicii, dezorganizată în negoţul, industriile şi finanţele sale, epuizată de războiul maritim, mai costisitor decât oricare altul, chinuită în viaţa sa cotidiană de lipsa şi scumpirea hranei. Fără îndoială, cei care suferă mai mult – săracii –

sunt şi cei mai curajoşi. Nu fără motiv Don Juan a devenit eroul aproape legendar al cântecelor gondolierilor. Dar nu săracii conduc treburile Republicii şi firmele veneţienilor bogaţi nu se pot mulţumi cu un comerţ indirect cu Turcia.

Pledoarie pentru Veneţia

Pe de altă parte, Veneţia vede războiul la porţile sale, la frontierele Istriei şi Dalmaţiei. Dacă ar continua lupta, n-ar deveni ea incapabilă să menţină această flexibilă frontieră a Damlaţiei? Sebenico, pentru ca să nu luăm decât un exemplu, după spusele experţilor este condamnat. Or acest război care durează de trei ani nu i-a adus Veneţiei niciun câştig substanţial. Ea a pierdut Ciprul în 1571, plus o întreagă serie de puncte de sprijin în teritoriile sale de la Adriatica. Din expediţiile susţinute între 1571 şi 1572 nu s-a ales decât cu enorme facturi de plată şi cu ranchiunele care se cunosc. Şi nimic nu a venit să-i dezmintă cvasi-certitudinea că Spania acţiona s-o slăbească şi să-i macine forţele, certitudine prermanentă căci Veneţia, mult mai mult decât Toscana, blocată >3 şi supravegheată, sau ca Savoia, pe jumătate ocupată, reprezintă zidul de apărare al unei Italii independente, scăpând de jugul şi influenţa hispanică. Totdeauna Veneţia a avut temerile sale în privinţa ţinutului milanez şi primul său gest în primăvara anului 1583 când va fi „trădat” va fi să-şi fortifice fortăreţele din Terraferma spre vest… Ea îşi cunoaşte vecinii, şi se conduce pe măsura lor.

Acestea sunt argumentele Veneţiei. Că în pofida a ceea ce fusese semnat Senioria nu şi-a prevenit aliaţii este o problemă secundară. Iar reproşul, date fiind uzanţele epocii, este anodin. În 1572 Filip al II-lea ezitase el oare să-şi ia cuvântul înapoi?

Acordul cu Turcia a fost înlesnit prin intermediul episcopului de Dax, activ din prima clipă şi în mod stăruitor. Am semnalat plecarea sa către Orient în mai 1571, sosirea sa târzie la Veneţia în septembrie şi lunga sa şedere în oraşul lagunelor. Venit într-un moment nepotrivit, momentul bătăliei de la Lepanto, al iluziilor şi vi-l surilor pe care le suscita marea victorie, el nu.

renunţase să expună şi iar să expună obiectul misiunii sale înainte de a merge la Ragusa, în ianuarie 1572. Atractivitatea negocierilor, pentru veneţienii ponderaţi, o reprezenta posibilitatea, profitând chiar de victorie, să obţină condiţii favorabile de pace, adică să recupereze Ciprul. Această speranţă se află în umbra tuturor negocierilor directe ale Veneţiei şi ale celor pe care le autorizează în numele său. Recuperare, dar să ne înţelegem, nu ca proprietară, ci distrugând fortificaţiile din insulă J şi devenind, în schimbul insulei, vasală a turcilor. În realitate, recuperarea nu a Ciprului, ci a comerţului Ciprului… Iar în rest, să accepte, pornind pe o pantă primejdioasă, o soluţie care ar putea fi calificată drept ragusană…

Aceste speranţe au fost foarte repede decepţionate de enormele pretenţii ale turcilor a. Negocierile au fost tărăgănate mult timp sub pretextul adevărat sau fals, că Sultanul se opusese păcii cu Veneţia. În aceste condiţii, intervenţia episcopului de Dax a fost hotărâtoare. El a obţinut o moderare a cererilor turceşti, şi, la 7 martie, acceptarea de către Sultan a unui acord de pace. La 13 martie condiţiile turcilor erau trimise la Veneţia unde soseau la 2 aprilie3: erau condiţii grele, dacă nu chiar dezonorante cum avea să se spună aproape pretutindeni. Veneţia ceda Ciprul, renunţa la punctele care fuseseră cucerite de turci în Dalmaţia; ea restituia propriile sale cuceriri în Albania, elibera prizonierii turci fără răscumpărare şi plătea 300.000 de ţechini, despăgubire de război, aceasta înainte de 1576, fără de care tratatul era considerat nul şi neavenit. Ea urma să-şi limiteze flota la 60 de galere şi să ridice la 2.500 de ţechini tributul anual pe care-l plătea pentru Chefalonia şi Zante. Consiliul de Pregadi, convocat de dogele Mocenigo, a fost pus în faţa faptului împlinit. Se obţinea în schimb, este adevărat, pacea, o pace mult timp încă nesigură, precară 4, dar cu imensele sale binefaceri, cu câştigurile şi posibilităţile sale de trai…

În orice caz, negocierile din 1573 demonstrează că

noaptea Sfântului Bartolomeu, oricât de violentă ar fi fost, cu urmările sale brutale, nu a deplasat linia necesară a politicii lui Carol al IX-lea. Guvernul francez nu acceptă să se lege de Spania, să se piardă sub controlul său, într-o coaliţie aşa-zis catolică. Pentru Caterina de Medici şi fiii săi, lupta continuă împotriva prea puternicului vecin, se va vedea în curând în timpul alegerii ducelui de Anjou la tronul Poloniei, sau în legătură cu intrigile franceze pe lângă Electorii germani şi mai ales pe lângă Electorul Patinatului, acest prim calvinist de pe *Pfaffenstrasse*. * Se va observa această luptă dusă alături de Anglia şi de Ţările-de-Jos şi alături de Genova începând din 1573. Ea va mai fi observată, uneori în imaginaţie, şi în rapoartele spionajului spaniol. Informatorii Regelui Catolic, ai miniştrilor săi, nemulţumiţi de ceea ce este, fac pronosticuri – fiindcă acesta este rolul lor. Iată-i preocupaţi când pacea

— Strada popimii (lb. germ. – N. În).

deja La Rochelle pune capăt, la 1 iulie 1573, tulburărilor iscate de noaptea Sfântului bartolomeu 5.

Numai de-ar putea Regele Franţei să interzică hughenoţilor să-i sprijine pe rebelii dinţările-de-Jos.

Adunate de puternica, dar oarba maşină a Imperiului hispanic, aceste zvonuri, adevărate sau false, se amplifică, se răspândesc pe mii de căi laterale şi prin toate aceste meandre iau adesea formă şi viaţă… Războiul umbrelor reîncepe. e *către*

Cucerirea Tunisului *de*
Don Juan de Austria! (
O altă victorie fără consecinţe;

Fără a intenţiona să deschidem dosarul plângerilor întemeiate ale Spaniei faţă de Veneţia, încărcat fără măsură de contemporani şi istorici, să recunoaştem că niciodată Spania nu făcuse asemenea loiale şi puternice eforturi pentru Ligă ca în iarna anului 1571 – 1572. Ea şi-a mărit atunci numărul galerelor prin noi construcţii la Neapole şi Messina 5, la Genova şi Barcelona. Un raport al

lui Juan de Soto, secretarul lui Don Juan, propune chiar efective gigantice: 300, 350 de galere7... Pură nebunie? Da şi nu. Căci Juan de Soto vorbeşte în acelaşi timp de o soluţie destul de raţională: aceste galere să fie echipate cu luptători din armata neregulată şi, mai ales, să se construiască la Messina un arsenal sau, mai exact, să se extindă cel care era în construcţie şi să fie acoperit pentru ca, odată cu venirea iernii, să se pună galerele la adăpost. Într-un cuvânt, să fie imitată Veneţia...

Deci niciodată nu a fost făcut un mai mare efort de către Spania. Omaneto, episcop de Padova, pe care Grigore al XIII-lea l-a trimis la Madrid ca nunţiu papal găseşte aici cea mai bună şi mai îngăduitoare dintre primiri, deşi se rezistă dorinţei sale relativ la trimiterea, încă din luna martie, a circa 100 de galere în Arhipelag cu misiunea de a prăda aici ţărmurile insulelor. De această dată, oare exemplul turc chinuia ima366

ginaţiiJe8? Filip al II-lea şi consilierii săi, mai avertizaţi de seriozitatea treburilor pe mare, n-au vrut să reţină ideile care li se sugerau. Încă o dată, regele a optat pentru ce este posibil, nu pentru ce este grandios.

La fel, cu fermitate şi moderaţie, au primit toţi miniştrii regelui defecţiunea veneţiană. La anunţarea sa, papa, atât de blând, atât amabil din fire, s-a lăsat pradă unei crize furioase împotriva Republicii sperjure. El l-a tratat îngrozitor pe ambasadorul Republicii şi, foarte repede, pe loc, a revocat toate favorurile, mari şi mici, pe care le acordase Veneţiei. Apoi s-a calmat şi a uitat... Dimpotrivă, Don Juan, Granvelle, Don Juan de Zufiiga şi-au păstrat sângele rece. Desigur, prevăzuseră evenimentul de nenumărate ori. Cel mai aprins, Don Juan, şi-a păstrat admirabil stăpânirea de sine în această împrejurare.

Între timp, armada turcă ieşea în larg, aşa cum se prevăzuse. Cu întârziere, de altfel. Un martor ocular o vede plecând din Constantinopol la 1 iunie 9. Dar Philippe de Canaye pretinde că ea nu a depăşit turnurile decât la 15 10, iar Darda-nelele abia la 5 iulie *11*. Fără îndoială, adevărul este dat de o ştire din Corfu din 15 iunie care

pretinde că ieşirea flotei s-a petrecut în două faze, aşa încât încă de la 3 iulie Caragali sosise la Negroponte cu un prim convoi: 200 de galere, se zicea, pe care Piali Paşa trebuia să le unească mai târziu cu alte 100 de galere. Această întârziere explică un anume optimism în italia: „Turcul nu va încerca nicio acţiune anul acesta, scria Don Juan de Zufiiga la 31 iulie 12, el a ieşit doar pentru a-l împiedica pe Don Juan să întreprindă una”. De altfel, adăuga el, „flota sa este prost orânduită”, amănunt pe care-l vor reproduce toate ştirile care vor urma. Ea nu-şi întrerupea totuşi drumul şi la 28 iulie arunca ancora lângă Prevesa. Din Corfu se semnala, la 3 august, că ar face o incursiune pe coasta Apuliei, înainte de a se îndrepta spre La Goleta, dublul său scop fiind să-i împiedice pe spanioli să facă o expediţie în nordul Africii şi să-i readucă la ordine, pe albanezii din nou 13 revoltaţi. La 4 august potrivit lui Philippe de Canaye, ea se îndrepta spre Abruzzi cu intenţia, mai mult sau mai puţin sinceră, de a întâlni navele lui Don Juan sau de a merge spre Palermo. *u*. În fond, pare şovăitoare. Se întoarce un moment spre Messina şi trece astfel pe lângă ţărmurile napolitane până la capul Colonna la 8 august 15, dar la 14 august pare să fie pe drumul de întoarcere la Prevesa, descinzând pe ţărmurile insulei Sapienza. Este adevărat că ea pleca din nou de acolo la 19 18.

Tocmai datorită acestei plecări în formaţie masivă au început neliniştile de partea spaniolă. Se răspândise zvonul că, urmându-şi drumul spre Occident, flota turcă va ierna într-un port francez. Don Juan ordona să nu fie înlocuită infanteria care, în timpul iernii, fusese de gardă în Sardinia 17. Acelaşi zvon despre o iernare a flotei în Franţa circula şi la Roma, către 25 august, 18 dar Ziiniga a refuzat să-i dea crezare. Istoria n-ar putea spune dacă greşise sau avusese dreptate căci flota turcă întâlnise în drumul său o mare furtună. Unele galere fuseseră pierdute, altele foarte avariate 19, aşa încât fusese nevoie să se trimită după rame şi catarge la Prevesa 20. Asta a obligat-o oare să dea înapoi? O ştire din 29 august, din

Gorfu, o semnalează la „Gumenizos” 21. La începutul lui septembrie, foarte vătămată, dezorganizată, ea nu se mai află în preajma ţărmurilor creştine, ci la Valona 22. La 5 septembrie ea debarcă totuşi în apropierea capului Otranto unde cucereşte mica fortăreaţă Castro23. Apoi la 22 se deplasează către Constantinopol24 cu cele 230 de corăbi” ale sale, fără să fi reuşit nimic, sau aproape nimic. La sfârşitul lunii, era la Lepanto, reînnoindu-şi proviziile 2S.

Totuşi, această mişcare în zigzag a flotei turceşti nu a determinat mai puţin din depărtare mişcările lui Don Juan de Austria. De mult timp, într-adevăr, în cercurile spaniole se punea problema să se acţioneze împotriva Africii de nord. Forţele reunite în timpul iernii, incapabile să se opună întregii flote otomane, constituiau 3

totuşi o masă importantă. „Aici se consideră, scria din Madrid agentul florentin del Gaccia 2<s, că va avea loc vreo expediţie împotriva turcilor sau a Algerului, ori în altă parte, date fiind marile pregătiri care se văd făcându-se, banii2? care se adună, noile recrutări în Spania şi lansarea de galere construite la Barcelona. Nu-i de gândit, într-adevăr, că un asemenea efort ar sluji doar pentru apărarea împotriva armadei turce” *2S*.

Dar atât timp cât flota turcească se afla în apropierea ţărmurilor napolitane, nu trebuia să se plănuiască nimic. Nu se putea înfrunta riscul unei noi Djerba. Cât despre ţinta expediţiei, se pare că s-ar fi ezitat între Alger care întrunea preferinţele lui Don Juan, chiar şi ale lui Filip al Il-ea29 şi ale opiniei publice spaniole, şi Bizerta şi Tunis, cum cereau Sicilia, cum îndemna apropierea bazelor şi cum pare să o fi vrut Consiliul la Madrid. În orice caz, alegerea era făcută. Expediţia împotriva Algerului era amânată pentru un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat. 30 Va fi atacat Tunisul.

Dar înainte de a fi atins ţărmurile Africii se ridica o problemă. Să se cucerească Tunisul bine.

Dar apoi, cum să se folosească de el? Să res-I stabilească acolo un prinţ indigen, nedemn, cum

I făcuse, fără iluzii altminteri, Carol Quintul în
11536? Don Juan îi scria lui Filip al II-lea, la
126 iunie: „Aici au fost păreri că ar trebui să lântreprindem cucerirea Tunisului, dar fără să dăm
[. oraşul regelui Muley Hamida31. Potrivit unei scrisori a lui Giovanni Andrea Doria, Filip al
II-lea lăsase lui Don Juan sarcina să hotărască în ultimă instanţă32. Aceeaşi scrisoare arată că proiectul Algerului a fost abandonat din pricina timpului prea înaintat. Şi dacă nu se ia o hotărâre mai repede, adaugă ea, acelaşi pericol va apărea şi pentru Tunis, „căci, deşi drumul e scurt, el este, cum se ştie, atât de dificil de la Trapani la
La Goleta, încât dacă din întâmplare a plouat în Berberia, galerele trebuie să rămână la Trapani mai mult de două luni fără să poată face traversarea". Don Juan a vorbit despre aducerea cavaleriei din provinciile arhiducelui Ferdinand: iată o treabă foarte complicată! Să se slujească de ce are la îndemână şi să-i aducă pe germanii care sunt în Lombardia. Va fi prea destul...
(Să se grăbească, sfatul era bun la 2 iulie, înainte de sosirea armadei turce. Dar curând a trebuit să fie luate în considerare, semnalele de alarmă care însoţeau mişcările acesteia. Era un nou motiv de întârzieri, care nu îndepărta celelalte dificultăţi: aprovizionarea cu grâne, echiparea galerelor, transportul de trupe şi de bani – această din urmă problemă punându-se iarăşi cu acuitate88. Tocmai din această cauză, Don Juan se deplasase la Neapole care, mai mult decât Messina, era un important punct de dispecerat. Bolnav, „copleşit de trei sau patru indispoziţii", el se grăbea totuşi, forţat să ajungă în Sicilia cât mai repede, nu la Messina pe unde nu trebuia decât să treacă34, ci la Palermo şi Trapani care sunt la porţile Africii. În timp ce se agita în preparativele sale, ducele de Sessa, adjunctul lui Don Juan, se neliniştea, nu fără motiv, din pricina zvonurilor potrivit cărora armada tu – că va ierna la Valona. El îl întreba pe Filip al II-lea dacă n-ar fi bine, aşa cum îi propusese lui Don Juan, „să trimită 12.000

de infanterişti, printre care spanioli şi germani, în La Goleta, îmbarcaţi pe corăbii foarte bune" 35. De partea sa, Filip al II-lea socotea pericolul turcesc destul de grav pentru că îi scria ducelui de Terranova, la 12 august, că expediţia asupra Tunisului nu se va întreprinde decât dacă flota turcă îi va oferi prilejul 36.

Don Juan avea nevoie de aceste sfaturi prudente căci în aceeaşi vreme, la 15 august, el îi declara regelui că este hotărât să facă expediţia, chiar dacă armada turcă nu s-ar retrage3? Ceda el, astfel impetuozităţii proprii sau injoncţiunilor papalităţii care nu făcea economie de promisiuni? Ea îşi oferea mai întâi galerelcăs. Şi Sfântul Scaun mai vorbea apoi despre o coroană a Tunisului de pus pe capul lui Don Juan. În legătură cu această problemă minoră, minunat încurcată de 37

contemporani şi istorici, nu cred, în pofida părerii autorizate a lui O. de Torne 39, că trebuie respins totul din clevetirile lui Antonio Pérez. Don Juan era, cu siguranţă, chinuit de dorinţa unui aranjament princiar, de o nelinişte care nu-i dădea pace. Torne vrea ca papalitatea să fi aşteptat luarea Tunisului pentru a vorbi de coroană. Este posibil. Totuşi prin scrisoarea din iunie citată mai sus, Don Juan îndepărta ideea unei eventuale restabiliri a lui] Muley Hamida. La Tunisi va numi un guvernator indigen nu un rege. Se ascunde oare ceva în spatele aceste hotărâri? în ceea ce-l priveşte, Papa declara la Roma către 20 octombrie (nu se aflase încă despre victoria lui Don Juan) că „dacă Tunisul va fi câştigat, ar fi preferabil ca acest regat să fie păstrat, fără a-l oferi vreunui rege maur" 4 o. Or Pius al V-lea îi promisese deja lui Don Juan primul stat cucerit de la păgâni, un stat nu contează care. Ceea ce-l ispitea pe Don Juan, într-adevăr, era, mai mult decât o putere reală, titlul. Într-o Europă ahtiată după întâietăţi şi ierarhii, prinţii tineri visează coroane. Ducele de Anjou a obţinut-o de curând pe a sa în Polonia, după ce se va fi gândit la aceea din Alger. Don Juan, ulcerat de condiţia sa de bastard, menţinut la rangul inferior de Excelenţă, va visa în 1574 coroana Franţei, lăsată liberă prin moartea lui

Carol al IX-lea şi ultimii săi ani în Ţăriile-de-Jos vor fi obsedaţi de visul unei regalităţi engleze…

Este deci posibil ca Grigore al XIII-lea, dornic să lupte împotriva paginilor, să fi încercat să asigure succesul expediţiei printr-o promisune de acest fel. Ea este de imaginat chiar mai mult înainte decât după victoria din Tunis. Căci Don Juan a trebuit aproape să facă minuni pentru a strânge ceea ce era necesar expediţiei şi s-o realizeze aproape fără bani 41. Creditele indispensabile i-au fost trimise cu picătura *i2*. În cel mai bun caz! Nu a primit el oare două cambii, una de 100.000 de scuzi, cealaltă de 800.000, dintre care prima trebuie plătită la sfârşitul lui decembrie, iar cealaltă în primele patruzeci de zile după 1

Ianuarie? Să se slujească de ele pentru a obţine avansuri, îi scrie Escovedo… Rea voinţă? Nu, dar situaţia generală a vistieriei spaniole este catastrofală. Cifrele împrumuturilor făcute la Medina del Gampo te îngrozesc, îi mai scrie Escovedo. „Flandra ne distruge…”

La începutul lui septembrie, Don Juan părăsea Messina pentru Palermo unde sosea la 743. Lăsase în urma sa pe ducele de Sessa şi pe marchizul de Santa Cruz, în timp ce la Trapani îl trimitea pe Juan de Cardona. Vestea ca, la 2 septembrie flota turcească fusese văzută în largul capului San Mauro înapoindu-se în Levant l-a hotărât *u*. Dar flota spaniolă nu era pregătită să plece imediat. Preşedintele Siciliei (insula nu mai avea vicerege de la moartea lui Pescaire) a folosit răgazul pentru a redacta un lung memoriu asupra campaniilor proiectate în nordul Africii45. La 27 septembrie, Don Juan sosea din Palermo la Trapani 48. În acest moment, apropiindu-se, armada turcă părea că redevine ameninţătoare în aşa măsură încât Granvelle a luat măsurile obişnuite de apărare a regatului Neapolelui47. Expediţia africană era deci din nou primejduită.

Don Juan pe care zvonurile, pe de altă parte, îl contrariau, s-a năpustit totuşi asupra Africii, la 7 octombrie, zi aniversară a bătăliei de la Lepanto 48. Plecat

din Marsala, ajungea la Favig-nana al cărei adăpost îl părăsea la ora 4 după amiaza. La 8 octombrie, la asfinţit, se afla lângă La Goleta. La 9 octombrie, până la căderea nopţii, debarca pe uscat 13.000 de italieni, 9.000 de spanioli, 5.000 de germani. Flota sa număra 107 galere, 31 nave, plus galionul marelui duce al Toscanei şi numeroase bărci încărcate cu hrană, fregate şi alte mici vase ale unor particulari 49. La 10 octombrie se apropia de oraşul ai cărui locuitori fugiseră fără să lupte şi îl ocupa a doua zi fără dificultate se în fortăreaţă nu se găseau decât bătrâni.

Ce urma să facă Don Juan cu această cucerire a sa? Din Madrid se trimisese ordinul de a dărâma zidurile oraşului, dar el nu a ajuns la Don Juan 372

decât. la întoarcere. La faţa locului, lipsit de instrucţiuni, el a reunit – poate la 11, poate la 12 octombrie – un consiliu de război în partea fortificată a Tunisului în afara consilierilor săi obişnuiţi îi convocase pe coloneii infanteriilor spaniolă, italiană şi germană, precum şi câţiva căpitani şi alte persoane despre care se ştia că ar putea da un sfat competent. Din întâmplare? Sau Don Juan a vrut să-şi piardă consilierii oficiali în mulţime? în orice caz, consiliul improvizat hotăra cu majoritate de voturi să păstreze oraşul pentru Regele Spaniei 51. Don Juan şi-a redactat ordinele în consecinţă. Ga o măsură esenţială, el lăsa în Tunisul cucerit o garnizoană de 8.000 de oameni – 4.000 italieni şi 4.000 spanioli – sub comanda unui „tunar”, Gabrio Serbellonis2. Această măsură le atrăgea după sine pe celelalte, mai ales numirea unui guvernator indigen, prinţul hafsid Muley Mahamet, fratele fostului rege Muley Mamida (echivala, dacă preferăm, cu instituirea unui protectorat) şi construirea unui fort enorm, dominând oraşul 63.

Rămânea de aflat – şi Granvelle se neliniştea din pricina asta, văzând cum se învolburează fără încetare marea zbuciumată – dacă Don Juan va reuşi, cu acelaşi noroc, să pună stăpânire şi pe Bizerta unde, se spunea, se refugiaseră mulţi turci, într-un port despre care se ştia că este potrivit pentru piraterie şi pe jumătate fortificat 54.

Dar Bizerta, şi ea, s-a predat fără să se apere S5. În Tunisul devastat, Don Juan nu zăbovise decât opt zile. După patru zile de pregătiri în La Goleta, el se reîmbarcase la 24 octombrie, luase Porto Farina în aceeaşi zi şi, la 25, era la Bizerta. Pleca de acolo cinci zile mai târziu, ajungea cu vremea prielnică, în insula Favignana şi, la 2 noiembrie, intra în Palermo unde cu treisprezece zile înainte oraşul fusese luminat în onoarea cuceririi Tunisului50. La 12 el era deja la Neapole unde Granvelle putea parafraza pentru el acel „*veni*, *vidi*, viciu al lui Cezar57…

Desigur, din punct de vedere militar, expediţia din Tunis fusese o plimbare uşoară. O înseninare de câteva zile la sfârşitul verii, atunci când în livezi „smochinii erau copţi”, facilitase lucrurile. Era oare o victorie?

Pierderea Tunisului: *13 septembrie 1574*

A învinge însemna nu doar a pune stăpânire, ci şi a păstra Tunisul. Or, armata victorioasă nu ocupase decât o mică parte din regatul Hafsizilor. Niciun moment nu s-a pus problema de a pătrunde în adâncimea teritoriului, de a încerca supunerea vastului ţinut.

În aceste condiţii, păstrarea enormului oraş ridica probleme dificile. Cea mai importantă era întreţinerea celor 8.000 de soldaţi însărcinaţi cu paza lui care se adăugau celor 1.000 din fortul La Goleta. Povara era grea pentru intendenţa Siciliei şi a Neapolelui; nici vinul, nici carnea sărată, nici grâul nu se găseau fără bani; şi nici, de altfel, navele închiriate la care se recurgea din ce în ce mai mult pentru transportul alimentelor şi al muniţiilor. Epuizarea financiară a Siciliei şi a Neapolelui făcea din aceste simple operaţiuni probleme aproape insolubile. Plângerile lui Gran-velle nu sunt tânguieli, ci observaţii juste. În aceasta consta adevărata problemă a regatului Tunisiei, mult mai mult decât în eforturile nunţuiului Ormanetto de a obţine de la Filip al II-lea titlul de rege al Tunisului pentru Don Juan, negociere care şi-a schimbat brusc conţinutul şi care nu aparţine decât istoriei minore.

Fără îndoială, am putea explica în diferite feluri

eşecul lui Don Juan. Între Filip şi fratele său vitreg prăpastia se adânceşte: bârfelile, spionajul oamenilor care-i informează, probabila rea-voinţă a lui Antonio Pérez (totuşi nu trebuie s-o acceptăm fără cercetarea prealabilă a acelor ani), în sfârşit, neîncrederea naturală a regelui şi-au desăvârşit opera. Dar nici Don Juan, în sfera sa de acţiune nu vede ansamblul situaţiei hispanice.

Mai mult decât atât nici nu o întrevede mai ales din ziua când Veneţia s-a retras din Ligă şi când Filip al II-lea, în pofida a ceea ce a putut scrie şi demonstra, a renunţat la orice mare politică în lumea mediteraneană. El este legat de formidabila criză financiară care va duce la a doua bancrută din 1575. Fără resursele şi comodităţile creditului din Anvers, el depinde din ce în ce mai mult de genovezi şi de piaţa Genovei. Or, aici izbucnesc, în 1573, tulburări între *vechii* şi *noii* nobili, între cei care se ocupă de bancă şi cei care se îndeletnicesc cu negoţul şi industria. Era o oriză socială, dar şi o criză politică. Căci în spatele nobililor noi, nu se află oare regele Franţei? Şi, de asemenea, o criză imperială, căci Genova este placa turnantă atât pentru expedierea de trupe, cât şi pentru livrările de bani...

În momentul în care se pune cu acuitate problema nord-africană, calculele lui Filip al II-lea se deplasează spre nord, spre Genova şi, mai departe, către Ţările-de-Jos; de asemenea spre Franţa, care reîncepe să ţeasă intrigi. În aceste condiţii nu este înţelept să rămână în Tunis, înseamnă să deschidă un nou capitol de cheltuieli, să slăbească La Goleta de vreme ce de acum încolo eforturile vor trebui să fie divizate între Tunis şi noul fort. Înseamnă să se primejduiască ceea ce există pentru nişte avantaje ipotetice. Regele repetă toate astea nunţiului Ormanetto, şi acesta nu vrea să înţeleagă defel că, la Madrid, foamea de bani a obligat la schimbarea tonului şi a proiectelor. În afară de rege care declară „mai curând mort decât să accept... lucruri care sunt contra onoarei şi reputaţiei mele”, toată lumea doreşte să se ducă tratative chiar în nord 58. Asta înseamnă că în Spania vântul nu bate în

favoarea aventurilor. Totuşi, aşa cum Don Juan, păstrând Tunisul, şi-a pus fratele în faţa faptului împlinit, tot astfel acesta consideră că este preferabil să-şi trimită acordul, dar un acord provizoriu: el va fi valabil pentru anul în curs.

Ceea ce a creat Don Juan este o maşină greoaie. ’5 Măcar dacă ar putea funcţiona singură, dacă această cucerire ar hrăni armata de ocupaţie… Este ceea ce speră partizanii săi, ceea ce Soto va spune la Madrid, în mai 1574, în numele tânărului său stăpân, ceea ce susţine cardinalul Granvelle încă din luna ianuarie a aceluiaşi an. El crede că dacă s-ar fortifica Bizerta şi Porto Farina, cum o cere Don Juan, Filip al II-lea şi-ar asigura stăpânirea estului african, ceea ce, pe mare, ar stânjeni legăturile turcilor cu Algerul, iar pe uscat ar tăia complet aceste legături. Or, după terminarea fortului s-ar putea pune mâna, spre folosul regelui, pe veniturile de care beneficiau suveranii Tunisului. Ele vor fi suficiente nu numai pentru întreţinerea acestui fort, din Tunis, ci şi a altora care s-ar putea construi. Cu atât mai mult cu cât s-ar putea creşte aceste venituri, încurajând comerţul creştin din regiune. Pentru aceasta ar trebui să fie asigurată bunăvoinţa indgenilor şi să se aleagă cu grijă forma lor de guvernământ, astfel încât să-i facă să aprecieze dominaţia regelui Spaniei59.

Dar chiar aceasta era dificultatea. Locuitorii Tunisului reveniseră în oraşul lor încă de la sfârşitul lui octombrie (nu şi notabilităţile ale căror case mai erau încă ocupate de soldaţi), dar nimic nu îngăduia să se susţină că viaţa economică ar fi redevenit normală. Ea se reluase în parte fiindcă foarte curând autorităţile de ocupaţie şi guvernatorul indigen aveau să înceapă negocierile cu privire la vama din La Goleta, amintitul guvernator cerând să se restabilească impozitul său de 13% mai ales asupra pieilor60, prilej pentru spaniolii, care-l informau pe Don Juan, să-şi arate decepţia în legătură cu protejatul lor. Pe de altă parte, nimic nu permite să se afirme că ansamblul ţării, cu mulţimile sale nomade sau sedentare, acceptă cucerirea creştinilor. La Constantinopol, turcii simulau că

nu pun mare preţ pe cucerirea Tunisului şi pretind că „arabii”, adică nomazii, vor fi capabili singuri să diminueze cucerirea la limitele sale precise, acei nomazi pe care frigul iernii îi alungă foarte departe spre sud, dar pe care vara îi va readuce pe ţărmuri, chiar 37

În momentul când armada turcă va relua drumul mării.

La Madrid nu exista bunăvoinţă pentru asumarea unor asemenea complicaţii. Existau atâtea altele! Tocmai când Don Juan se gândea, socotelile flotei fiind aproape descurcate, să meargă în Spania, primea la 16 aprilie ordinul să se ducă la Genova şi la Milano; concomitent, regele îl numea locţiitorul său în Italia, cu autoritate asupra miniştrilor săi61. La Genova se sconta că prezenţa sa va contribui la reglementarea diferendelor politice şi el a rămas în oraş de la 29 aprilie până la 6 mai. Dar esenţialul misiunii sale viza Lombardia unde, se considera la Madrid, venirea lui ar nelinişti suficient Franţa pentru a o împiedica să caute ceartă Spaniei. La Milano, prezenţa fratelui regelui va stimula trecerea întăririlor destinate Flandrei, căci Flandra, *Io de Flandes*, rămânea preocuparea majoră.

Asupra lui Don Juan, ordinele lui Filip al II-lea au avut efectul unei dizgraţii. Situaţia lamentabilă a flotei care, în lipsa banilor, se destrăma cu o rapiditate alarmantă, îi amplifica deprimarea. La Vigevano, într-un foarte frumos castel, el se plictisea aşteptând întoarcerea secretarului său, Juan de Soto, pe care-l însărcinase I s-a prezinte regelui rapoarte amănunţite. Obosit, iritat, neliniştit din cauza sănătăţii, el refuza să se ocupe de ceva, chiar şi în legătură cu Tunisul, de flotă, de aprovizionări, lăsând totul în grija miniştrilor regelui. Nu fără ca aceia să fi protestat contra acestui mod de a arunca mingea, cum spunea Granvelle. Între timp, Soto sosise la Madrid în mai. Rapoartele sale erau examinate lent la Consiliul de Război sau la Consiliul de Stat. Ceea ce visase Don Juan se înmormânta sub hârtiile caligrafiate ale Cancelariei, se rezolva în chestionare supuse părerii consilierilor. „Cât

priveşte *Io de Tunez* *, spunea *Consulta* Consiliului de Război, timpul le pare tuturor atât de înaintat, încât nu este cazul să deliberăm pentru

* afacerea Tunisului (lb. spân. – N. În).

a şti dacă trebuie sau nu să ne menţinem aici. Căci, pentru vara asta, menţinerea ocupaţiei urmează de la sine. Se cade numai să-l însărcinăm pe Señor Don Juan şi pe toţi miniştrii să termine de aprovizionat fortăreaţa cu cele trebuincioase". „Sfat bun, notează Filip al II-lea pe margine, dar să se recomande, în special, fratelui meu să aibă grijă de tot ceea ce priveşte La Goleta pentru ca ea să fie aprovizionată ca şi cum n-ar exista un fort în Tunis".

Dacă toată lumea este de acord, să se menţină în Tunis soldaţii spanioli, fără de care s-ar pierde totul62, în schimb diferă opiniile în ceea ce priveşte rolul lui Don Juan. Ducele de Medina Celi consideră că prezenţa prinţului în Lombardia, trimis acolo din pricina Flandrei şi a Franţei, nu mai este necesară pentru că în Ţările-de-Jos a sosit marele comandor, iar în Franţa, dificultăţile interne nu încetează să crească... Don Juan să se ocupe deci din nou de problemele maritime, de apărarea Neapolelui, a Siciliei şi a fortăreţelor din Africa de nord, reluând totodată comanda flotei. Ducele de Francavilla este de aceeaşi părere. Marchizul de Águila consideră dimpotrivă că „trebuie luate în considerare multe lucruri şi de o parte şi de alta". Dacă nu i se pot oferi banii şi forţele indispensabile, la ce bun să-l punem din nou pe Don Juan în fruntea armadei? Episcopul de Cuenca vorbeşte în acelaşi sens, intrând în amănunte asupra stării deplorabile a flotei: după cum se zice, sunt vreo 120 de galere, dar numărul lor este suficient faţă de turci? Este bine oare ca, într-o confruntare inegală, învingătorul de la Lepanto să fie silit să atace doar ariergarda inamicului, să fugă poate sau, ceea ce ar fi şi mai grav, să se avânte într-o faptă necugetată din exces de tinereţe şi ardoare? Prezidentul opinează oarecum în toate sensurile, şi Filip al II-lea conchide prin această notă prudentă: „Să fie avertizat fratele meu că afacerile din Tripoli şi Bougie nu par atât de

importante încât să trebuiască, pentru ele, să se pună în primejdie armada în timpul iernii". Se observă

(lin aceste câteva rânduri, care rezumă un document prolix, pe ce bogăţie de informaţii şi de sfaturi, pe o cât de minuţioasă muncă birocratică îşi sprijină Filip al II-lea politica63. Este util să se cântărească totul, să se prevadă dinainte, mai curând decât să se improvizeze în viitoarea evenimentelor, atunci când trebuie mai mult de o lună pentru ca un ordin să ajungă la executanţii săi.

Dar în ceea ce privea Tunisul, nimic, în cele din urmă, nu s-a petrecut cum a fost prevăzut, Don Juan fiind silit să acţioneze de la sine. Flota turcească a cărei forţă fusese semnalată de informaţiile primite împreună cu, apoi, plecarea şi călătoria lentă din pricina galerelor prea noi, sosea în golful Tunisului la 11 iulie 1574. Ea număra 230 de galere, câteva zeci de nave mici 64 şi transporta 40.000 de oameni. Euldj Ali comanda flota, iar armata era sub ordinele acelui Sinan Paşa (a nu fi confundat cu învingătorul de la Djerba) care în 1573 readusese la ascultare Yemenul revoltat de ani de zile... Spre surprinderea generală La Goleta era cucerită la 25 august, după numai o lună de asediu 6S Puerto Carrero nu o apărase, ci o predase. Fortul Tunis abia dacă s-a apărat ceva mai mult timp: Serbelloni capitula la 13 septembrie.

Ce explicaţie se poate da acestui dublu dezastru? Fortificarea Tunisului nu fusese terminată şi aceasta a fost un mare handicap pentru apărători. Cele două fortăreţe separate n-au putut să se ajute. Apoi turcii au fost sprijiniţi de voluntari localnici: nomazii, participând la transporturi şi la săparea de tranşee, i-au furnizat lui Sinan Paşa o armată de pionieri. Poate că, în schimb, garnizoanele creştine erau de o calitate inferioară. Granvelle sugerează că trupele, prea frecvent înrolate şi reînnoite de Spania, nu mai aveau însuşirile A-echilor continente. Dar Granvelle are nevoie să găsească argumente şi să se apere. El este unul dintre responsabilii dezastrului.

Rapiditatea predării nu uşurase sarcina lui 5 Don Juan. El a făcut tot ce a putut. Ieşise din inactivitatea sa la

28 iulie, înaintea veştilor precise despre debarcarea turcească în golful Tunisului. Dar era departe de Africa. Şi cum să mobilizeze o flotă lipsită de bani şi, din acest motiv, într-o dezordine cumplită? La *3* august îi soseau la Genova o serie de ordine ale regelui. A avut astfel posibilitatea să facă, printre ele, o alegere utilă scopurilor sale. La 17 august, sosea la Neapole cu 27 de galere 66. La 31 era la Palermo, dar era deja prea târziu67. Nu se făcuse încă nimic pentru a se răspunde cereri or de ajutor ale lui Puerto Carrero, decât să se trimită două galere ai căror condamnaţi primiseră promisiunea că vor fi eliberaţi în caz de succes. „Mă îndoiesc foarte tare că vor ajunge, ţinând seama de intrarea dificilă în golful Tunisului", scria Don Juan de Gardona la 14 august68. Don García, consilierul lui Don Juan, îi scria Ja 27 august că soluţia ar fi să se transporte în grupuri mici soldaţi din Tunis în La Goleta: dar la această dată La Gole ta se predase deja de două zile69; Printr-un fel de ironie, acesta este momentul pe care l-a ales Madridul pentru a-l expedia la stăpânul său pe acel Juan de Soto care fusese atât de aşteptat. El a sosit la Neapole în 23 septembrie cu altă ironie, autorizaţia ca Don Juan să meargă să-şi regăsească flota... „Au făcut ei – adăuga Giulio del Caccia, deja care aflăm aceste amănunte – ei fiind spaniolii, o provizie de 700.000 de scuzi şi au dat ordine noi, descoperind acum mărimea pericolului. Să dea Domnul să ne scape de el" *70*: Don Juan, culme a nenorocului, a fost stânjenit în septembrie şi de timpul rău. El a luptat totuşi cât a putut. La 20 septembrie, îl trimitea pe Giovanni Andrea Doria cu 40 de galere întărite 7 l până în Africa de nord, în timp ce pe Santa Cruz îl expedia spre Neapole pentru a îmbarca de acolo trupe germane72. La 3 octombrie reuşise să concentreze la Trapani, în afară de galerele Papei, jumătate din flota sa, adică vreo 60 de galere. Era pe punctul de a porni spre La Goleta, în pofida sfaturilor lui Don García când i-au sosit în acelaşi timp veştile despre dezastrele din Africa 38".

— T-*

a. Ca şi r tu *W* Ştia

— Pe c’ete, aoe rii
° „««ele apoi’s.
de nis
„It al

În sfârşit, pace în Mediterana?

Concomitent, fără ca să fie tulburată, armada turcă îşi reluase drumul spre Constantinopol, unde ajungea la 15 noiembrie, cu o putere de 247 de galere, fără a mai socoti celelalte vase, spune un reprezentant veneţian. Expediţia, atât de norocoasă în aparenţă, o costase pierderi enorme: „15.000 de vâslaşi şi soldaţi au murit bolnavi şi mai mult de 50.000 au pierit la La Goleta şi Ja Tunis”, scrie acelaşi reprezentant, colportând zvonuri, desigur, exagerate, dacă nu chiar lipsite de orice adevăr 8. Dar oricum, ce importanţă aveau pentru enormul Imperiu otoman miile de pierderi umane? Orgoliul îi revenise odată cu această victorie. „Nu mai au nici cea mica stimă pentru indiferent care fortăreaţă creştină”, spune o notă din Constantinopol? *g*. Care observator ar fi putut să prevadă atunci că era ultima intrare triumfală a unei flote turceşti în portul Constantinopolului?

Exact în acelaşi moment, la Madrid, în Italia spaniolii cădeau pradă disperării în faţa imensităţii pericolului turcesc, atât cei care se aflau în posturi de luptă, Don Juan, ducele de Terranova, Gran-velle, cât şi consilierii prin mâinile cărora treceau nenumăratele documente guvernamentale. Ce nu vor face turcii, mândri de victoria lori „în numele lui Dumnezeu, al sângelui Domnului nostru Iisus, scrie din Milano «intendentul militar» Pedro de Ibarra80, bine ar fi ca turcii să nu se instaleze în Cartagena şi s-o fortifice”. Să nu ne bazăm, scria cu propria-i mână Granvelle, „pe sfaturile celor care pretind mereu că sunt posibile unele lucruri care nu sunt. Să nu-i împovărăm pe supuşii Imperiului până la a-i aduce într-o deznădejde extremă. Jur Majestăţii Voastre că atunci când văd starea în care ne aflăm pretutindeni, aş prefera să nu mă mai văd trăind dacă n-ar trebui să-mi întrebuinţez viaţa

pentru a găsi leacul”. Dar ce să faci fără banii Cursa de înarmări maritime a fost, fără îndoială, o simplă nebunie: „Pentru *382*

a obţine superioritatea, turcii şi-au înmulţit atât de mult forţele: în vreme ce odinioară cea mai mare flotă a lor era de 150 de galere cu care nu putea transporta un număr de oameni suficient (căci în asta constă toată puterea lor, în număr) pentru scopuri mari, astăzi, cu 300 de galere, ei au o asemenea masă de oameni la bord, încât nu există fortăreaţă capabilă să le reziste”…

La Roma, sub şocul emoţiei, Grigore al XIII-lea încearcă să readucă Veneţia în cadrul Ligii. Bineînţeles, zadarnici 82 La Madrid, umblă zvonul că, pentru a face mai bine faţă turcilor, regele ar merge la Barcelona şi de acolo în Italiasă, ceea ce, într-adevăr, Roma ar fi propus de multe ori… Consiliul de Stat, la 16 septembrie 1574 84, discută dacă se va abandona sau nu Oranul şi regele trimite problema Consiliului de Război pentru o primă examinare, rezervând Consiliului de Stat a doua ei lectură. La 23 decembrie 1574, Vespasiano Gonzaga, în misiune Ja Oran, scrie un raport magnific ajungând la concluzia evacuării fortăreţei şi a retragerii spaniolilor doar în punctul Mers-el-Kebir8S. O examinare identică pare să se fi făcut în legătură cu Melilla, iar ambasadorul genovez vorbeşte despre o misiune a inginerului II Fratino la Mallorca86. Toate fortăreţele din faţa Islamului sunt revăzute cu grijă: teama te face prevăzător. Ea te face şi prudent. împăratul semnează în decembrie o nouă pace pentru opt ani, în timp ce în Occidentul îndepărtat, după o călătorie de inspectare a forturilor din strâmtoare tânărul D. Sebastián de Portugalia renunţă să-l atace pe şerif87. Spania este mai singură ca niciodată în faţa adversarului său din răsărit şi continuă să vorbească despre proiecte războinice vizând Bizerta, Porto Farina, Alger. Dar Saint-Gouard, relatând unul dintre aceste zvonuri, Ja 26 noiembrie 1574, declară: „nu îl voi crede decât atunci când îl voi vedea înfăptuindu-se…” ss în acest punct se află Spania, la trei ani după Lepantol Dacă victoria a fost „inuti

Jă”, vina revine, mai mult decât oamenilor, echilibrului hispanic, acelui sistem de forţe care se centrează prost pe Marea Interioară. În acest sfârşit al anului 1574, oamenii de stat spanioli nu mai au timp să se ocupe de lumea mediteraneană. Nici chiar pentru a îndrepta dezastrul din Tunis. După călătoria în Lonibardia se plănuieşte a i se propune lui Don Juan călătoria în Ţările-de-Jos. Saint-Gouard, cu urechea mereu aplecată spre bârfelile din Madrid, notează la 23 octombrie89: „Am auzit că îşi propun, dacă La Goletta se salvează şi Turcul nu întreprinde nimic de mai mare importanţă, ca Don Juan să meargă cu opt mii de italieni în Flandra. Dar dacă Turcul ia La Goleta le răstoarnă toate proiectele lor”. La Goleta era deja cucerită, dar Don Juan tot se va duce în Ţările-de-Jos.

Curios lucru: dacă Lepanto na slujit la nimic, victoria turcă din Tunis nu a fost mai decisivă. O. de Torne, în cartea sa foarte documentată despre Don Juan de Austria, povesteşte cu precizia sa obişnuită nenorocirile din 1574, apoi încearcă, o clipă, să se eliberezo de istoria evenimenţială. „Victoria din 1574 repurtată de turci în Tunisia, observă el, a fost ultimul succes remarcabil pe care l-a obţinut puterea otomană înainte de a cădea într-o decadenţă rapidă. Dacă. Don Juan ar fi întreprins expediţia sa în Africa doar cu câţiva ani mai târziu, Tunisul le-ar fi rămas poate spaniolilor iar el ar fi obţinut câştig de cauză contra acelora care îl sfătuiseră pe rege să nu păstreze această cucerire”. Dacă…

Este sigur că decadenţa *maritimă* (spun bine maritimă) a Turciei se va precipita, dacă nu după 1574, în orice caz după 1580. Şi că va fi brutală. Lepanto nu-i este, desigur, cauza directă, deşi lovitura va fi fost teribilă pentru un Imperiu ale cărui resurse nu sunt inepuizabile decât în imaginaţia istoricilor, în temerile Europei sau în trufia turcă. Ceea ce a nimicit marina otomană a fost inacţiunea, pacea mediteraneană în pragul căreia, iată-ne ajunşi fără să o fi prevăzut defel, urmărind zi cu zi firul evenimentelor. Brusc, cei doi monştri 384

politici ai lumii mediteraneane, Imperiul Habsburgilor şi cel al Osmanlâilor (pentru a vorbi un moment ca Ranke) renunţă la luptă. Cauza să fie oare că Mediterana nu mai este acum o miză suficientă? că ea este prea îndârjită împotriva războiului pentru ca acesta să mai fie, rentabil ca în vremea corsarului Barbarossa, acea epocă de aur a armadelor turceşti împovărate de pradă? Oricum, este un fapt că, rămase singure faţă în faţă pe câmpul închis al Mediteranei, cele două Imperii nu mai vor să se izbească orbeşte cu toată violenţa. Ceea ce n-a reuşit Lepanto complet, va desăvârşi pacea în câţiva ani. Ea va distruge flota otomană. Fragilul instrument nemailucrând, nemaifiind reînnoit şi întreţinut, va dispare de la sine. Nu se mai angajează marinari, nu mai există vâslaşi buni pe bănci. Trupurile galerelor putrezesc sub bolţile arsenalelor.

Dar că Don Juan ar fi ratat marea lovitură a vieţii sale, cum crede O. de To me, cu siguranţă nu-i adevărat. Dacă Spania n-ar fi abandonat Mediterana, turcii şi-ar fi menţinut eforturile. Abandonul reciproc al adversarilor este cel care a făcut pacea, pseudopacea de la sfârşitul secolului. Dacă Spania a pierdut un prilej în Africa de nord, acest lucru s-a petrecut, după opinia mea, şi în măsura în care se poate avea o opinie când trebuie să refaci istoria, mai curând la începutul secolului, decât în anii care au urmat după Lepanto. Poate pentru că atunci a câştigat America, ea n-a dus mai departe pe pământul african un nou război al Granadei, trădând ceea ce se numea odinioară misiunea sa „istorică" şi astăzi, cu o formulă mai nouă, misiunea sa „geografică". Vinovatul, dacă există un vinovat, este Ferdinand Catolicul, nu Filip al II-lea, şi încă şi mai puţin Don Juan de Austria. Dar toate aceste procese, destul de zadarnice, mai trebuie încă pledate. Mâine, istoricii conjuncturii vor trebui să le reia ’5 şi să le dea, poate un sens.

NOTE

1. L. SERRANO, *op*: *cât*., vol. 2, p. 296, nota 1.
2. De exemplu, ei reclamă Cattaro, *ibidem*, vol. 2, p.

303.

3. *Ibidem*, p. 311.

4. Nu va fi pace definitivă decât în 1574, de unde acel pamflet în Ms Ital. 2117 (B. N., Paris). *Relatione del*

Turco doppo la pace condusa con la Signoria di Veneţia

Vanno 1574. În legătură cu această pace care se încheie încet, G. de Silva către Filip al II-lea, Veneţia

6 februarie 1574 (informaţie ragusană), Simancas E° 1333; acelaşi către acelaşi, 13 februarie 1574 *Ibidem*; acelaşi către acelaşi, 13 martie 1574, *ibidem*; acelaşi către acelaşi, 16 martie 1574, *ibidem*; D. J. de Zuiiiga către Filip al II-lea, Roma 18 martie 1574. *CODOIN*, vol. 28, p. 185. Juraţii din Messina către Filip al II-lea, 30 martie 1574, Simancas E° 1142;

În aprilie 1574, Filip al II-lea, la insistenţele Papalităţii, oferă sprijinul flotei sale în cazul în care turcii ar ataca Zante sau Corfu, Filip al II-lea către G. de

Silva, S. Lorenzo, 5 aprilie 1574, Simancas E° 1333, dar cu condiţia, preciza regele să fie pace cu francezii.

Se revenea, în imaginaţie, la vara din 1572. Pace provizorie, aceea din 7 martie, în această privinţă.

12 martie 1574, E° 1333; 16 martie 1574, *ibidem*; *CODOIN* vol. 28, p. 185; 30 martie 1574, Simancas E° 1142.

5. Nemulţumirea ducelui de Alba la anunţarea acestei păci, Mondoucet către rege, 17 iulie 1573, L. DIDIER, op. cit., vol. 1, p. 329.

6. După scrisoarea lui Filip al II-lea către ducele de Terranova, S. Lorenzo, 20 iunie 1573, Simancas E° 1140.

7. Regele rezumă acest raport în scrisoarea indicată la nota precedentă.

8. Chestiunea este indicată în scrisoarea arhiepiscopului de Lanciano către cardinalul de Como, Madrid, 24

Ianuarie 1573, A. Vatic. Spagna, nr. 7, *f* 10 – 11).

şi cea a episcopului de Padova către acelaşi, 25 ia!

nu arie 1573, *ibidem*, f° 22. U

9. Raport al lui Juan Curenzi, trimis de Granvelle la-j Constantinopol, a cărui întoarcere se situează la 30 iunie 1573, Simancas E° 1063, f° 35. u

10. Philippe de CANAYE op. cit., p. 158.»

11. Din mărturia unui genovez venit din Chios pe o» barcă franceză, Simancas Ec 1063, f° 42.

12. Către Filip al II-lea, *CODOIN* vol. 102. p. 207 – 208.

13. Simancas E° 1332.

14. Op. cit., p. 180; Granvelle către Son Juan, Neapole…

6 august 1575, Simancas E° 1063, f° 45.

15. Granvelle către Filip al II-lea, 12 august 1579, Simancas E° 1063, f° 42. O altă informaţie, dar cu 386

10.

Întârziere, provenind din Veneţia, flota ar plănui să cucerească insulele Tremiţi.

16. Philippe de CANAYE, op. cit., p. 181.

17. Don Juan către Filip al II-lea, Messina, 20 august 1573, primită la 3 septembrie, Simancas E° 1062, f° 117.

18. Zuniga către Filip al II-lea, 25 august 1573, *CODOIN*, vol. 102, p. 229.

19. Philippe de CANAYE, op. cit., p. 181, 186, 8 galere pierdute, alte 8 avariate.

20. Zuniga către Filip al II-lea, 28 august 1573, *CODOIN*, vol. 102, p. 231.

21. Simancas E° 1063, f° 87.

22. Philippe de CANAYE, op. cit., p. 186.

23. Granvelle către Zuniga, Neapole, 11 septembrie 1573.

CODOIN, vol. 102, p. 258 – 259.

24. Philippe de CANAYE, *op. aii.*, p. 195.

25. Granvelle către Zuniga, Neapole, 8 octombrie 1573.

CODOIN, vol. 102, p. 307 – 311.

26. Mediceo 4904, f° 86.

27. Banii merg şi spre Flandra, Saint-Gouard către rege.

Madrid, 14 iulie 1573, B.N., Paris, Fr. 16105.

28. Dar expediţia anunţată de corespondenţele diplomatice este în general cea către Alger; episcopnt de Padova către cardinalul de Como, Madrid, 15

Iulie, A. Vaticanes, Spagna 7, f°372; Sauli către

Genova, Madrid, 14 iulie 1573, L.M., Spagna 5.2414.

29. Sauli, nota precedentă; Saint-Gouard, vezi mai sus, nota 26.

30. Algerul trecea în rândul proiectelor, D. Juan către

Filip al II-lea, Neapole, 25 iulie 1573, Simancas E°

1062, f° 112.

31. Simancas E° 1062, f°96.

32. G.A. Doria către D.J., de Austria, Messina, 9 iulie

1573, orig. Alger, G.A.A. Registrul nr. 1686, f°191.

33. Don Juan către Filip al II-lea, Neapole, 10 iulie

1573, Simancas E° 1062, f° 105 şi, de asemenea, acelaşi către acelaşi, Neapole, 4 august 1573, *ibidem*, f° 113.

34. Acelaşi către acelaşi, Neapole, 5 august 1573, *ibidem*.

1° 114, plecarea sa către Messina: acelaşi către acelaşi.

Messina 10 august 1573, E° 1140; sosirea la Messina la 9 august.

35.4 august 1573, Simancas E° 1063, f° 167.

36. Din S. Lorenzo, Simancas E° 1140, M.

37. Simancas E° 1140.

38. Zunniga către Filip al II-lea, Roma 13 august 1573.

CODOIN, vol. 102, p. 209.

39. Op. cit., vol. 1, p. 243 şi următoarele.

! 40. Zuniga către rege, 23 octombrie 1573, *CODOINF* 1 vol. 102, p. 330. Că Papa nu este informat, o dovedeşte

NOTE

1. L. SERRAN O, op. cit., vol. 2, p. 296, nota 1.

2. De exemplu, ei reclamă Cattaro, *ibidem*, vol. 2, p. 303.

3. *Ibidem*, p. 311.

4. Nu va fi pace definitivă decât în 1574, de unde acel pamflet în Ms Ital. 2117 (B. N., Paris). *Relatione del*

Turco doppo la pace condusa con la Signoria di Veneţia

Vanno 1574. În legătură cu această pace care se încheie încet, G. de Silva către Filip al II-lea, Veneţia

6 februarie 1574 (informaţie ragusană), Simancas E° 1333; acelaşi către acelaşi, 13 februarie 1574 *Ibidem*; acelaşi către acelaşi, 13 martie 1574, *ibidem*; acelaşi către acelaşi, 16 martie 1574, *ibidem*; D. J. de Zuniga către Filip al II-lea, Roma 18 martie 1574. *CODOIN*, vol. 28, p. 185. Juraţii din Messina către Filip al II-lea, 30 martie 1574, Simancas E° 1142;

În aprilie 1574, Filip al II-lea, la insistenţele Papalităţii, oferă sprijinul flotei sale în cazul în care turcii ar ataca Zante sau Corfu, Filip al II-lea către G. de

Silva, S. Lorenzo, 5 aprilie 1574, Simancas E° 1333, dar cu condiţia, preciza regele să fie pace cu francezii.

Se revenea, în imaginaţie, la vara din 1572. Pace provizorie, aceea din 7 martie, în această privinţă.

12 martie 1574, E° 1333; 16 martie 1574, *ibidem*; *CODOIN* vol. 28, p. 185; 30 martie 1574, Simancas E° 1142.

5. Nemulţumirea ducelui de Alba la anunţarea acestei păci, Mondoucet către rege, 17 iulie 1573, L. DIDIER, op. cit., vol. 1, p. 329.

6. După scrisoarea lui Filip al II-lea către ducele de Terranova, S. Lorenzo, 20 iunie 1573, Simancas E° 1140.

7. Regele rezumă acest raport în scrisoarea indicată la nota precedentă.

8. Chestiunea este indicată în scrisoarea arhiepiscopului de Lanciano către cardinalul de Como, Madrid, 24

Ianuarie 1573, A. Vatic. Spagna, nr. 7, fd 10 – 11 a şi

cea a episcopului de Padova către acelaşi, 25 ianuarie 1573, *ibidem*, f° 22. *A*

9. Raport al lui Juan Curenzi, trimis de Granvelle în.ţ Constantinopol, a cărui întoarcere se situează la 30 iunie 1573, Simancas E° 1063, f° 35”.

10. Philippe de CANAYE op. cit., p. 158.

11. Din mărturia unui genovez venit din Chios pe o* barcă franceză, Simancas E° 1063, f° 42.

12. Către Filip al II-lea, *CODOIN* vol. 102. p. 207 – 208”.

13. Simancas E° 1332. *i*

14. Op. cit., p. 180; Granvelle către Son Juan, Neapole”.

6 august 1575, Simancas E° 1063, f° 45.

15. Granvelle către Filip al II-lea, 12 august 1579, Simancas E° 1063, f° 42. O altă informaţie, dar cu 38*

10.

Întârziere, provenind din Venefia, flota ar plănui să cucerească insulele Tremiţi.

16. Pliilippe de CANAYE, op. cit., p. 181.

17. Don Juan către Filip al II-lea, Messina, 20 august 1573, primită la 3 septembrie, Simancas E° 1062, f° 117.

18. Ziifâiga către Filip al II-lea, 25 august 1573, *CODOIN*, vol. 102, p. 229.

19. Philippe de CANAYE, op. cit., p. 181, 186, 8 galere pierdute, alte 8 avariate.

20. Zuniga către Filip al II-lea, 28 august 1573, *CODOIN*, vol. 102, p. 231.

21. Simancas E° 1063, fe 87.

22. Philippe de CANAYE, op. cit., p. 186.

23. Granvelle către Ziiniga, Neapole, 11 septembrie 1573.

CODOIN, vol. 102, p. 258 – 259.

24. Philippe de CANAYE, op. cit., p. 195.

25. Granvelle către Zuniga, Neapole, 8 octombrie 1573.

CODOIN, vol. 102, p. 307 – 311.

26. Mediceo 4904, f° 86.

27. Banii merg şi spre Flandra, Saint-Gouard către rege.

Madrid, 14 iulie 1573, B.N., Paris, Fr. 16105.

28. Dar expediţia anunţată de corespondenţele diplomatice este în general cea către Alger; episcopnt de Padova către cardinalul de Como, Madrid, 15

Iulie, A. Vaticanes, Spagna 7, f°372; Sauli către

Genova, Madrid, 14 iulie 1573, L.M., Spagna 5.2414.

29. Sauli, nota precedentă; Saint-Gouard, vezi mai sus, nota 26.

30. Algerul trecea în rândul proiectelor, D. Juan către

Filip al II-lea, Neapole, 25 iulie 1573, Simancas E°

1062, f° 112.

31. Simancas E° 1062, f°96.

32. G.A. Doria către D.J., de Austria, Messina, 9 iulie

1573, orig. Alger, G.A.A. Registrul nr. 1686, f°191.

33. Don Juan către Filip al II-lea, Neapole, 10 iulie

1573, Simancas E° 1062, f° 105 şi, de asemenea, acelaşi către acelaşi, Neapole, 4 august 1573, *ibidem*, *t*° 113.

34. Acelaşi către acelaşi, Neapole, 5 august 1573, *ibidem*, f° 114, plecarea sa către Messina; acelaşi către acelaşi.

Messina 10 august 1573, E° 1140; sosirea la Messina la 9 august.

35.4 august 1573, Simancas E° 1063, f° 167.

36. Din S. Lorenzo, Simancas E° 1140, M.

37. Simancas E° 1140.

38. Zunniga către Filip al II-lea, Roma 13 august 1573.

CODOIN, vol. 102, p. 209.

39. Op. cit., vol. 1, p. 243 şi următoarele.

< 40. Zuniga către rege, 23 octombrie 1573, *CODOIN*, vol. 102, p. 330. Că Papa nu este informat, o dovedeşte scrisoarea: *„... Dijome el olro dia el Papa hablândome en lajornada delsenor D. Juan quesiganaba a Tunes...”* * Vestea cuceririi Tunisului, ia 11 octombrie, a

fost cunoscută la Neapole către 22 sau 23 octombrie Granvelle către Filip al II-lea, Neapole, 23 octombrie 1573, Simancas E° 1063, f° 110.

41. Don Juan către Granvelle, Messina, 19 august 1573, copie, B.N., Madrid, Ms 10.454, fos 114 şi 115; Zuniga către Filip al II-lea Roma, 21 august 1573, *CODOIN*, vol. 102, p. 219 – 220.

42. Escovedo către D. Juan, Madrid, 5 septembrie 1573.

A. E. Esp. 236, f° 122.

43. Ducele de Terranova către rege, Palermo, 7 septembrie 1573, Simancas E° 1139.

44. Granvelle către D. Juan, 6 septembrie 1573, Simancas E° 1062, f° 118.

45. Părere del Duca de Terranova, Presidenţe di Sicilia, sopra le cose di Barberia, 17 septembrie 1573, Simancas E° 1139.

46. Ducele de Terranova către Filip al II-lea, PaJermo.

30 septembrie 1573, Simancas *E*° 1139.

47. Granvelle către Filip al II-lea, Neapole, 9 octombrie

1573, Simancas E° 106*3, 1*° 94.

48. Ducele de Terranova către Filip al II-lea, Palermo

9 octombrie 1573, Simancas E° 1139.

49. După relatarea de la B.N. din Florenţa, GAPPONI. *Codice*, V, f°349.

50. Indicarea categorică a acestei date de 11, Jorge Manrique către Filip al II-lea, Palermo, 7 noiembrie

1573, Simancas E° 1140.

51. *Relacio n que ha dado el secretario Juan de Solo sobre las cosaş tocanles à la forţaleza y reyno de Tunez*.

20 iunie 1574, Simancas E° 1142, copie.

52. Instrucción a Gabrio Cerbellon, Simancas E° 1140.

53. D. Juan către Granvelle, La Goletta, 18 octombrie

1573, Simancas E° 1063, f° 114.

54. Granvelle către Filip al II-lea, Neapole, 23 octombrie

1573, *ibidem*, f° 110 (primită la 11 noiembrie).

55. Marchizul de Tovalosos, *B*.N., Paris, Esp. 34, f° 44.

56. Palmerini, 20 octombrie 1573, B. Corn. Palermo. QqD 84, sosirea lui Don Juan la 2 noiembrie.

57. Granvelle către D. Juan, Neapole, 24 octombrie 1573, A.E., Esp. 236, fos 88 – 90.

58. Saint-Gouard către Carol al IX-lea, Madrid, 3 februarie 1574, B.N., Paris, Fr. 16106, f° 304…K

59. Granvelle către Filip al II-lea, Neapole, 27 ianuari-j 1574, Simancas E° 1064, f° 7, p.p. F. BRAUDEL. În *Revue Africaine*, 1928, p. 427 – 428".

60. Simancas E° 488.

Mi-a spus zilele trecute Papa, vor Wndu-mi despre călătoria lui Con Juan că, dacă ra cuceri Tunisul… (lt. spân. – N. tr.)

61. O. de TORNE, op. cit., vol. 1, p. 216 şi, mai ales. L. van DER ESSEN, op. cit., vol. 1, 1, p. 181 şi următoarele.

62. *Lo que se ha platicado en consejo sobre Ios puntos de los memoriales que el sec° Juan de Solo ha dado de parte del Sor D. Juan, i. d.*, Simancas E° 488 (mai sau iunie 1574).

63. Vezi nota precedentă.

64. Granvelle către Filip al II-lea, 22 iulie 1574, Simancas E° 1064, f° 46, vorbeşte despre 320 de corăbii.

65. Puerto Garrero către Granvelle, La Goleta, 19 iulie 1574, şanţul tocmai fusese deschis dinspre Cartagena. Simancas E° 1064, f° 46; Relación del sargento G° Rodríguez din La Goleta, 26 iulie 1574, Simancas E° 1141. *În* legătură cu asediul şi cucerirea La Goletei, a se vedea deopotrivă şi E° 1064, *fos* 2, 4, 5, 5, 25. 54, 57, 58…; opuscul anonim, *Warhaflige eygentliche beschreibung wie der Tiirck die herrlich Goleta belăgert*. Nürnberg, Hans Koler, 1574; *Traduzione di una*

lettera di Sinan Bassă all'imperatore turco su la presa di Goleta e di Tunisi, f.d., B.N., Paris Ital. 149, fos 368 – 380.

66. Sau la 22, sau la 23, O de TORNE, op. cit., vol. 1, p. 279, nota. 6

67. Ducele de Terranova către Filip al II-lea, Palermo. 31 august 1574, Simancas E° 1141.

68. Simancas E° 1142.

69. *CODOIN*, vol. 3, p. 159.

70. Madrid, 28 august 1974, Mediceo 4904, il 254.

71. Ducele de Terranova către Filip al II-lea, Palermo. 20 septembrie 1974, Simancas E° 1141; Saint-Gouard către rege, Madrid, 23 octombrie 1574, B.N. Paris. Fr. 16106.

72. Granvelle către Filip al II-lea, Simancas E° 1064, f 66.

73. O. DE TORNE, op. cit., vol. 1, p. 220, nota 1.

74. Don Juan către Filip al II-lea, Trapani, 3 octombrie 1574, (*ibidem*, p. 283); scrisoarea lui Granvelle din 27 septembrie 1574, dramatică, dacă putem s-o calificăm astfel (Simancas E° 1064, f° 61, cf. F. BRAUDEL În *Revue Africaine*, 1928, p. 401, nota 1) nu se referă decât la primul dezastru, cucerirea fortului din La Goleta.

75. Don Juan de Austria către Filip al II-lea, Trapani. 4 octombrie 1574, Simancas E° 450.

76. Acelaşi către aceiaşi, Neapole, 12 noiembrie 1574, *ibidem*.

77. După van DER HAMMEN şi PORREtfO, citaţi de O. de TORNE, op. cit., vol. 1, p. 288, notele 4 şi 6. Paragraful precedent se bazează pe povestirea lui de TO RNE şi pe articolul meu, „Les Espagnols et l'Afrique du Nord", în: *Revue Africaine*, 1928.

78. B. Ferraro către Republica Genovei, 15 noiembrie 1574, A.d. S. Genova, Cost. 2.2170. 61.

79. Constantinopol, 15 şi 19 noiembrie 1574, *ibidem*.

80. Veedor general a M.S. În Piemont şi Lombardia. Milano, 6 şi 23 octombrie 1574, Simancas E° 1243.

81. Granvelle către Filip al II-lea, Neapole, 6 decembrie 1574, Simancas *E*° 1066, aut.

82. G. de Silva către Filip al II-lea, Venefia, 16 octombrie 1574, Simancas E° 1333; acelaşi către acelaşi. 30 octombrie, *ibidem*.

83. Giulio del Caccia către marele duce, Madrid, 25 octombrie 1574, Mediceo 4904, f° 273 şi v°.

84. *Consulta del Consejo de Estado*, 16 septembrie 1574. Simancas E° 78.

85. Către Filip al II-lea, Oran, 23 decembrie 1574, Simancas E° 78. Despre misiunea lui V, Gonzaga, episcopul de Padova către cardinalul de Como, 9 noiembrie 1574, A. Vaticanes, Spagna nr. 8, f 336.

86. Sauli către Republica Genovei, Madrid, 16 noiembrie 1574, A.d. S. L.M. Spagna 6.2415.

87. Saint-Gouard către rege, Madrid, 23 octombrie 1574. B. *N.*, Paris, Fr. 16106.

88. Acelaşi către acelaşi, 26 noiembrie 1574.

89. B.N., Paris, Fr. 16106.

86.

EVENIMENTELE, POLITICA ŞI OAMENII I. 1550 – 1559: RELUAREA ŞI SFÂRŞITUL UNUI RĂZBOI MONDIAL

1. La originile războiului 10
1545 – 1550: pacea în lumea mediteranean! 10
Problema Africii 15
A doua şi a treia zi după Mühlberg 20
2. *Războiul în lumea mediteraneană şi în afara* acesteia 34
„Căderea oraşului Tripoli: 14 august 1551… 34
Ci: Vâlvătăile anului 1552 39
Corsica revine francezilor, Anglia-spaniolilor 44
Abdicările lui Carol Quintul: 1554 – 1556 50
3. *Întoarcerea la război. Hotărârile vin tot din nord*

64
Ruperea armistiţiului de la Vaucelles... 64
Saint-Quentin 68
Pacea de la Cateau-Cambre sis 72
Întoarcerea lui Filip al II-lea în Spania... 78
4. *Spania la mijlocul secolului...* 90
Alarma protestantă *i...* 90
Tulburarea politică. n 94
Dificultăţile financiare... 98
II. ULTIMII ŞASE ANI AI SUPREMAŢIEI TURCEŞTI: 1559 – 1565
1. *Războiul împotriva turcilor – o nebunie spa*
O niolă P 110
Întreruperea negocierilor hispano-turceşti 110
(*l y* Supremaţia navală a turcilor 114
...” Expediţia din Djerba 118
2. *Redresarea spaniolă* 142
Anii 1561 – 1564 142
Împotriva corsarilor şi împotriva iernii:
1561 – 1564 148
Răscoala din Corsica 160
Calmul Europei 165
Câteva cifre despre ascensiunea maritimă a Spaniei 168
Don García de Toledo 175
3. *Malta, o încercare de forţă* (*18 mai – 8 septembrie 1564*) Ig5
A fost o surpriză? 185
Rezistenţa cavalerilor’s... 188